

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

KÜRESEL TERÖRİZMİN DÖNÜŞÜMÜ: EI-KAİDE'DEN İŞİD'E

Doktora Tezi

İskender KARAKAYA

Ankara-2017

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

KÜRESEL TERÖRİZMİN DÖNÜŞÜMÜ: EI-KAİDE'DEN İŞİD'E

Doktora Tezi

İskender KARAKAYA

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Atay Akdevelioğlu

Ankara-2017

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

İskender Karakaya

**KÜRESEL TERÖRİZMİN DÖNÜŞÜMÜ:
EI-KAİDE'DEN IŞİD'E**

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Atay Akdevelioğlu

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Doç. Dr. Funda Kalkan Akte

Doç. Dr. Zeynep Özgenç

Doç. Dr. Fatma Taşdemir

Doç. Dr. Halilcan YALGINKAYA

Yrd. Doç. Dr. Atay Akdevelioğlu

İmza

İmza

İmza

İmza

İmza

Tez Sınavı Tarihi 25/08/2017

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../2017)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

.....
İmzası
.....

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME OLGUSU, TERÖRİZM KAVRAMI VE DİN MOTİFLİ TERÖRİZMİN KÖKENLERİ

I. Küreselleşme Olgusu ve Terörizm Kavramı.....	14
A. Küreselleşme Olgusu.....	15
1. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi ve Nedenleri	18
2. Küreselleşmenin Boyutları.....	22
3. Küreselleşmeye İlişkin Yaklaşımlar	25
4. Küreselleşmenin Sonuçları ve Eşitsizlik.....	27
B. Terörizm Kavramı ve Nedenleri.....	30
1. Terörizmin Tarihsel Gelişimi.....	35
2. Terörizmin Unsurları	40
3. Terörizm Çeşitleri	41
4. 11 Eylül Saldırıları ve Yeni Terörizm Kavramı	46
II.Din Motifli Terörizmin Kaynağı Olarak İslami Köktencilik	50
A. İslami Köktencilik'in Tarihsel Kökenleri	52

1. Hariciler	52
2. İbn Teymiyye	54
3. Selefi Hareketi	56
a) Cemaleddin Afgani.....	57
b) Muhammed Abduh.....	59
c) Reşid Rıza.....	59
4. Muhammed bin Abdülvehhab ve Vahhabilik	60
B. Köktendinciliğin Yapısallaşması.....	64
1. Ebu'l Ala El-Mevdudi.....	64
2. Hasan El-Benna ve Müslüman Kardeşler	67
3. Seyyid Kutub (1906-66)	70
III.Din Motifli Terörizm Olarak Görülen Küresel Terörizmi Ortaya	
Çıkaran Siyasal Gelişmeler	74
A. Filistin Sorunu	74
B. İran İslam Devrimi.....	76
C. SSCB'nin Afganistan İşgali.....	79

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL TERÖRİZM ÖRNEĞİ OLARAK EL-KAİDE

I.El-Kaide'nin Kurumsal Yapısı, İdeolojisi ve Eylemleri	80
A. El-Kaide'nin Kuruluşu, Gelişimi Liderleri.....	80
1. El Kaidenin Kuruluşu ve 11 Eylül 2001 Sonrası Dönem	80
a) 11 Eylül 2001 Saldırıları Öncesi El-Kaide'nin Gelişimi.....	80

b) 11 Eylül 2001 Saldırıları Sonrası El-Kaide'nin Gelişimi.....	85
2. El-Kaide'nin Liderleri.....	91
a) Abdullah Azzam.....	92
b) Usame bin Ladin.....	94
c) Eymen El-Zevahiri	99
B. El-Kaide'nin İdeolojisi ve Amaçları.....	101
1. İdeolojisi	101
2. Amaçları.....	106
a) ABD ve Müttefikleri ile Mücadele.....	107
b) Halifelik ve İslam Devleti Kurma Amacı.....	108
C. El-Kaide'nin Örgütsel Yapısı	109
1. Merkez Yapılanması	113
2. Yerel Hücre Yapılanması.....	116
3. Bağlantılı Gruplar	117
a) Arap Yarımadası El-Kaidesi Terör Örgütü	118
b) İslami Mağrip El-Kaidesi Terör Örgütü	121
c) El-Şebab (Eş-Şebab) Terör Örgütü.....	124
D. El-Kaide'nin Finans Kaynakları.....	128
E. El-Kaide'nin Taktikleri ve Eylemleri	132
1. Taktikleri.....	132
a) Araçsallaştırılan Şiddet ve Yöntemleri.....	132
b) Medya ve Propaganda Araçları	134
2. Eylemleri.....	135
a) 11 Eylül Öncesi Saldırıları.....	137

b) 11 Eylül Sonrası Saldırıları.....	138
II.El-Kaide ile Mücadele.....	139
A. 11 Eylül Öncesi El-Kaide ile Mücadele	139
1. ABD'nin 11 Eylül 2001 Saldırıları Öncesi El-Kaide ile Mücadelesi	139
2. Bölgesel ve Uluslararası Örgütlerin El-Kaide ile Mücadelesi ve Kararları.....	141
B. 11 Eylül Sonrası El-Kaide ile Mücadele	142
1. ABD'nin 11 Eylül 2001 Saldırıları Sonrası El-Kaide ile Mücadelesi	142
2. Bölgesel ve Uluslararası Örgütlerin 11 Eylül Sonrası El-Kaide ile Mücadelesi	144
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
KÜRESEL TERÖRİZM ÖRNEĞİ OLARAK İŞİD	
I.İŞİD'in Ortaya Çıktığı Siyasal Ortam.....	148
A. ABD'nin Irak İşgali Sonrası Irak'taki Gelişmeler.....	148
B. 2011 Yılı Arap Baharı Sonrası Suriye'deki Gelişmeler	151
II.İŞİD'in Kurumsal Yapısı, İdeolojisi ve Eylemleri	153
A. İŞİD'in Kuruluşu ve Gelişimi.....	153
1. Ebu Musab El Zerkavi'nin Liderliği Dönemi (1999-2006).....	155
a) Tevhid ve Cihad Örgütü Dönemi (1999-2004)	155
b) İki Nehir Topraklarındaki El-Kaide Dönemi (2004-2006).....	156
2. Irak El-Kaide'sinin Düşüşü: (2006-2012)	157
a) Mücahit Şura Konseyi'nin Kuruluşu (Ocak 2006).....	157
b) Irak İslam Devleti Örgütü (Ekim 2006)	158

c) Irak İslam Devleti-Sahva (Uyanış) Hareketi Mücadelesi.....	159
3. Ebubekir El-Bağdadi ve Genişleme: 2012 Sonrası IİD	160
a) Irak'taki Gelişmeler: IİD'nin “Duvarları Yıkma” ve “Askerin Hasadı Operasyonları” Dönemi.....	162
b) Suriye İç Savaşı ve IŞİD'in Kuruluşu	163
c) Musul'un İşgali ile İslam Devletinin ve Hilafetin İlanı.....	165
B. IŞİD'in İdeolojisi ve Amaçları	166
1. İdeolojisi	166
2. Amaçları.....	168
C. IŞİD'in Örgütsel Yapısı, Yönetimi ve İdari Uygulamaları	170
1. Örgütsel Yapısı	170
2. Halife ve Konseyler	174
3. Silahlı Gücü, Eleman Temini ve Askeri Stratejisi	175
4. İdari Uygulamalar	179
D. IŞİD'in Finans Kaynakları.....	180
1. Petrol ve Doğal Gaz	181
2. Fosfat, Sulfür ve Çimento Satışı	182
3. Tarım Ürünleri	182
4. Organize Suç	183
5. Gasp ve Yağma	184
6. Bağışlar	186
E. IŞİD'in Taktikleri ve Eylemleri.....	186
1. Taktikleri.....	186
a) Araçsalaştırılan Şiddet ve Yöntemleri.....	186

b) Medya ve Propaganda Araçları	187
2. Eylemleri.....	188
III.İŞİD ile Mücadele	194
A. Yerel ve Bölgesel Aktörlerin İŞİD ile Mücadelesi.....	195
1. Türkiye'nin İŞİD ile Mücadelesi	195
2. Diğer Aktörlerin ve Ülkelerin İŞİD ile Mücadelesi.....	199
B. Bölge Dışı Güçlerin İŞİD ile Mücadelesi.....	208
1. ABD, Uluslararası Koalisyon ve BM'nin İŞİD ile Mücadelesi.....	208
2. Rusya'nın İŞİD ile Mücadelesi	212
IV.Küresel Terörizmin Dönüşümü Açısından İŞİD'in Anlamı.....	215
A. İŞİD'in El-Kaide'den Farklılıkları	215
1. Örgütsel Yapısı, İdeolojisi ve Amaçları.....	215
2. Taktikler, Askeri Strateji, Eylemler	220
3. Finansal Kaynaklar	224
4. Medya ve Propaganda Faaliyetleri.....	226
B. İŞİD'in Devlet Olma İddiası.....	229
SONUÇ	232
KAYNAKÇA	241
ÖZET	263
ABSTRACT	264

Kısaltmalar

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AYEK	: Arap Yarımadası El-Kaidesi
BM	: Birleşmiş Milletler
CIA	: Central Intelligence Agency
IEK	: Irak El-Kaidesi
İD	: İslam Devleti
İMEÖ	: İslami Mağrip El-Kaide Örgütü
İİD	: Irak İslam Devleti
IKBY	: Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi
ISI	: Inter Services Intelligence (Pakistan İstihabrat Servisi)
İŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
İİD	: İran İslam Devrimi
MAK	: Mekteb El-Hidemat (Hizmet Bürosu)
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
PYD	: Partiya Yekitiya Demokrat (Demokrat Birlik Partisi)
SDG	: Suriye Demokratik Güçleri
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
YDD	: Yeni Dünya Düzeni
YPG	: Yekineyen Parastina Gel (Halk Savunma Birlikleri)

GİRİŞ

Tezin Konusu

Tezin başlığının “Küresel Terörizm: El-Kaide ve IŞİD Örnekleri” olarak belirlenmesinde dört önemli neden vardır: Birinci neden, Arap Baharı sonrası Suriye İç Savaşı içerisinde IŞİD’in küresel bir terör örgütü olarak ön plana çıkmasıdır. IŞİD, Irak İslam Devleti adı altında Irak’ta faaliyet gösterirken daha sonra Suriye’deki İç Savaş’a dahil olmuştur. IŞİD’in kendine özgü yapısı ve özellikleri, El-Kaide ile karşılaştırıldığında küresel terörizmin dönüşümü bağlamında akademik olarak araştırılması gereken bir sorunsal olarak görülmekte ve bu tezin yazılmasındaki nedenlerin başında gelmektedir.

İkinci neden, IŞİD’in Suriye ve Irak’ta, Suriye İç Savaşı sürecinde bölgesel anlamda oynadığı roldür. IŞİD’in Ortadoğu’da bir aktör olarak ortaya çıkması küresel ve bölgesel güçlerin politikalarını etkilemiş ve IŞİD ile mücadele anlamında yeni bir süreci başlatmıştır. Bu durum Suriye İç Savaşı’nın gelişimini etkilemiş zaman zaman da ikinci plana düşürmüştür. IŞİD, hem küresel terörizmdeki dönüşümü gösterirken aynı zamanda bölgesel ve küresel güçlerin bölge politikalarını IŞİD ile mücadelede üzerinden belirlediği bir araç haline de gelmiştir. Bu konuya IŞİD ile mücadele kısmında değinilecektir.

Üçüncü neden, IŞİD’in ortaya çıkması, Suriye’de ve Irak’taki mevcut siyaseti, güvenliği etkilemesinin Türkiye’ye siyasi ve güvenlik bakımından etkileri olmaktadır. IŞİD sadece Irak ve Suriye için değil Türkiye için de önemli bir tehdit haline gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında da var olan El-Kaide tehdidine IŞİD tehdidinin eklenmesi, konunun incelenmesini gerekli kıldığı düşünülmektedir.

Dördüncü neden, Türkiye’de terörizm üzerine yazılan tezlerin azlığıdır. YÖK’ün ulusal tez merkezinde bir araştırma yapıldığında 2017 itibariyle El-Kaide ile ilgili dört

doktora tezi bulunurken, IŞİD ile alakalı yapılan sadece bir doktora tezi bulunmaktadır. Bu açıdan, yapılan çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Zorluklar/Açıklamalar

Birinci zorluk, çalışmada sıklıkla başvurulacak “terörizm”, “küresel terörizm” ve “küresel terörizmin dönüşümü” gibi bazı kavramların açıklanması gerekliliğidir. Öncelikle terörizm kavramı tartışmalı bir kavramdır. Terör kelimesi köken itibarıyla “terrere” sözcüğünden gelmekte ve korkutmak, korku salmak dehşete düşürmek, yıldırma anlamlarında kullanılmaktadır. Terör ve terörizm farklı kavramlardır. Terörden farklı olarak terörizm, siyasal amaçlar için örgütlü, sistemli ve sürekli terör kullanmayı yöntem olarak uygulayan bir stratejidir. Bir kişinin terörist dediğine, bir diğeri özgürlük savaşçısı ya da gerilla diyebilmektedir. Bu açıdan bu çalışmada terörizm kavramı, Laquer’in de ifade ettiği gibi “siyasal amaçlı şiddet kullanımı” olarak ele alınacaktır. Terörizmin uluslararası boyut kazanması sonucu uluslararası ilişkilerin gündeminde yer bulmuştur. Bu açıdan “uluslararası terörizm” kavramı “içeriği ve tekrarı uluslararası sonuçlar doğuran terörist faaliyetler”¹ olarak kullanılacaktır. Bu bağlamda Rapoport’un uluslararası terörizmi dört döneme ayıran modeline² başvurulacaktır. Bu modele göre; 1880-1920 arası görülen dönem “anarşist dalga” olarak adlandırılmaktadır. Bu dönem 19. yüzyılın sonlarında Rusya’da başlamıştır. Eylem türü olarak dönemin etkin kişilerine suikastlar görülmekte, isyancılar kendilerini gerilla değil terörist olarak tanımlamakta ve bundan övünç duymaktadır. Bu dalgayla ortaya çıkan ilk terörist grup Narodnaya Volya (Halkın İradesi) örgütüdür. İkinci dalga; 1920-1960 yılları arasında görülmüştür. Birinci Dünya Savaşı sonrası yapılan Versailles Anlaşması ve self-determinasyon ilkesi ile ortaya

¹ Murat Saraçlı, “Uluslararası Hukukta Terörizm”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 11, S. 1-2, 2007, s. 1057.

² David C. Rapoport, “The Four Waves of Rebel Terror and September 11”, **The New Global Terrorism: Characteristics, Causes, Controls (der. Charles W. Kegley Jr.)**, New Jersey, Pearson, 2003, s. 36-52.

çıkmiştir. Sömürgecilik karşıtı ve ulusal kurtuluş hareketleri şeklinde kendisini göstermektedir. Eylem türü polislere yöneliktir. Devletler kurulu düzene karşı çıkan bu isyancı grupları terörist olarak nitelendirmiş, birinci dalganın tersine “terörist” kelimesi kötü anlamda kullanılır olmuştur. Üçüncü dalga, 1960-1980 arası gelişen “yeni sol dalga”dır. ABD’nin Vietnam’daki yenilgisi ile Batı’nın yenilebileceği olgusu terörist gruplar için motivasyon kaynağı olmuştur. Batı Almanya’daki Kızıl Ordu Fraksiyonu (RAF), İtalyan Kızıl Tugayları, Japon Kızıl Ordusu öne çıkan terör örgütleridir. Eylem alanı olarak şehirler ön plandadır. Eylem türleri uçak kaçırma, rehin alma ve elçilik baskını vb. eylemlerdir. Adam kaçırma ve fidye de finans kaynağı olarak görülmüştür. FKÖ gibi bazı örgütler, 1972 Münih Olimpiyatları Katliamında olduğu gibi sınır dışında eylemler yapabilmıştır. Dördüncü dalga, 1980 ile başlayan ve devam eden “din motifli terör dalgası”dır. Bu dalganın motivasyon kaynakları İran İslam Devrimi ve SSCB’nin Afganistan İşgali sonrası Afganistan’da savaşan mücahitlerin, El-Kaide yapılanması altında örgütlenmesi ve mücadeleye girişmesidir. Daha önce terör eylemlerinde din motifi olmasına rağmen (Kıbrıs, Filistin örneklerinde olduğu gibi) dinsel hedef yoktur. Bu açıdan El-Kaide’nin, ABD ve Batılı devletler ile mücadelesi ve halifelik kurmak amacı, bu dalgayı diğerlerinden farklı kılmaktadır. Karakteristik eylem türü intihar saldırılarıdır. Rehin alma, adam kaçırma gibi eylemler devam etmiştir. Finansmanı ise, Usame bin Ladin’in kişisel servetinin yanı sıra, sonraları yardım kuruluşlarından elde edilen gelirler, bağışlar, finansal gelirler ve organize suç gelirleri olmuştur. Gevşek yapılı bir örgüt modelini takip etmektedir.

El-Kaide ile birlikte gündeme gelen “küresel terörizm” kavramının açıklanması gerekmektedir. Küreselleşme kavramı ilk kez 1960’larda ortaya çıkmış, 1980’lerde çok sık kullanılmaya başlanmıştır. Giddens’a göre küreselleşme, “uzak yerleşimleri birbirlerine, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan, dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin

yoğunlaşması”³ olarak tanımlanabilir. Emre Kongar’a göre ise küreselleşme⁴, dünyanın yaşadığı Tarım ve Endüstri devrimlerinden sonra ortaya çıkan üçüncü büyük devrimin, iletişim-bilişim devriminin görüntülerinden biridir. Kongar, küreselleşmenin “siyasal, ekonomik ve kültürel” öğeleri olduğunu söylemektedir. Küreselleşmenin siyasal ayağı, ABD’nin siyasal liderliği ve dünya jandarmalığıdır. Küreselleşmenin ekonomik ayağı ise uluslararası sermayenin egemenliği anlamına gelmektedir. Küreselleşmenin kültürel ayağı ise iki kısma ayrılır. Birincisi, tekdüze tüketim kültürünün bütün dünyadaki egemenliğini ifade ederken, ikincisi ise mikro-milliyetçilik ve mikro-dincilik olarak gözükmür. Bunlarla beraber küreselleşme dünyayı siyasal ve teknolojik alanda birleştirirken, ekonomik anlamda refah ve gelir aynı oradan eşit dağılmamıştır. Bu durum Ortadoğu’daki siyasal gelişmelerin etkisi ile İslami köktencilik ile birleşecek ve küresel terörizmi doğuracaktır.

Yukarıda Rapoport’un da belirttiği gibi terörizm, daha önce uluslararası nitelik göstermiş ve dalgalara ayrılmıştı. Burada uluslararası terörizm “içeriği ve tekrarı uluslararası sonuçlar doğuran terörist faaliyetler” olarak ele alınacağı” daha önce vurgulanmıştı. “Din motifli terörizm” olarak vücut bulan küresel terörizm ise “küreselleşmenin siyasal ve teknolojik alanda dünyayı birleştirme iddiasının yanında, ekonomik anlamda ürettiği eşitsizlik konjonktüründe radikal İslamcı hareketlerin ve içinde bulunduğu toplumların bu ekonomik eşitsizlikten etkilenmesi ve buna eşlik eden Filistin Sorunu, İran İslam Devrimi ve SSCB’nin Afganistan’ı işgali vb. siyasal sebepler sonucu ortaya çıkmıştır.” Bu açıdan El-Kaide, küresel terörizmin ilk somut örneğidir.

Burada değinilmesi gereken bir başka konu, küresel terörizmi ve dönüşümünü ortaya koyan örgütlerin, ortaya çıktığı ve geliştiği yerlerin, “başarısız devletler”⁵ olarak

³ Anthony Giddens, **Modernliğin Sonuçları**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014, s. 68.

⁴ Emre Kongar, **Küresel Terör ve Türkiye**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2001, s. 23-27.

⁵ “Başarısız devlet” kavramına çeşitli eleştiriler vardır. Bir görüşe göre bu kavram, Soğuk Savaş sonrası egemen güçlerin (ABD vb.) diğer devletlere müdahalede referans sağlamaktadır. Diğer yandan, buna karşı görüşte yer alanlar, başarısız devlet olarak nitelendirilen devletlerin, ciddi anlamda güvenlik, yönetim, refahı sağlama sorunları yaşadığını, bu kavramın bu sorunlara dikkat çektiğini dile getirmektedir. Bununla

isimlendirilen ülkelerin içerisinde olmasıdır. Başarısız devlet kavramı, Soğuk Savaş'ın sonra ermesi ile gündeme gelmiştir. Başarısız devlet kavramı ilk kez Gerald B. Helman ve Steven R. Ratner tarafından 1993'te kullanılmıştır.⁶ Bununla birlikte, Brooks'a göre başarısız devlet, “şiddet araçları üzerindeki kontrolü kaybeden; kendi toprakları ya da orada yaşayan halkı için barış ve istikrarı sağlayamayan ve ekonomik büyümeyi gerçekleştiremeyen ve kamu malları/hizmetlerinin yeterli seviyede dağıtımını gerçekleştiremeyen” devlet türü olarak tanımlanabilir. Brooks, ekonomik yetersizliklerin görüldüğü, savaş lordlarının türediği ve kaynaklar için rekabetin gerçekleştiği bu devletlere örnek olarak; Somal, Ruanda, Haiti, Liberya, Sierra Leone ve Afganistan'ın verilebileceğini söylemektedir.⁷

Terörizm ve küreselleşme ilgili tanım, tarihsel süreç, neden ve sonuçları ile küresel terörizmin ideolojik temelleri olan “din motifli terörizmin kaynağı olarak İslami köktencilik” konuları çalışmanın birinci bölümünde ayrıntılı olarak el alınacaktır. Bu bölüm, aynı zamanda IŞİD'in ideolojik referanslarını açıklaması bakımından da ayrıca önemlidir.

İkinci zorluk, IŞİD'in yeni bir yapı olması dolayısıyla kendisiyle alakalı yapılan çalışmaların yetersizliğidir. IŞİD'in bir devlet mi yoksa terör örgütü mü olduğu tartışma konusudur. Bu açıdan bakıldığında IŞİD ile beraber küresel terörizm çalışmalarında yeni

birlikte, başarısız devlet kavramı yanında “kırılgan devlet” devlet kavramı da kullanılmaktadır. Kırılgan devlet, sorunun kaynağı olarak güvenlik boyutunu ikinci plana atmakta, bunun yerine kötü yönetilen devlet kurumları, rüşvet ve yozlaşma, açlık, eğitim, sağlık ve yatırımların yetersizliğini vurgulamaktadır. 2005'ten bugüne Başarısız Devlet İndeksi (Failed State Index) hazırlayan Fund for Peace (FFP) kurumu 2014'ten bugüne indeksin adını Kırılgan Devlet İndeksi (Fragile State Index) olarak değiştirmiştir. Bir diğer kavram ise Zartman'ın kullandığı “çökmüş devlet” kavramıdır. Çökmüş devlet, hiçbir devlet fonksiyonunun gerçekleştirilemediği ve devlet aygıtının fiilen yok olduğu devletleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bkz., Edward Newman, “Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World”, **Contemporary Security Policy**, Vol. 30, N. 3, s.421, Armin K. Nolting, “Fragile States from Perspective of Rural Communities”, **Rural Economic Development**, Vol. 13, N.2, 2006, s. 27, William I. Zartman, “Introduction: Posing the Problem of State Collapse”, **Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority** (der. William I. Zartman), London, Rienner Publishers, 1995, s. 1-2.

⁶ Gerald B. Helman ve Steven R. Ratner, “Saving Failed States”, **Foreign Policy**, No. 89, 1993.

⁷ Rosa Ehrenreich Brooks, “Failed States, or the State as Failure”, **University of Chicago Law Review**, N. 4, V. 72, 2005, s. 1160-1161.

bir tanım yapılmaya da çalışılacaktır. Küresel terörizmin dönüşümünün ele alınması bu açıdan düşünülmüştür.

Üçüncü zorluk, her ne kadar Suriye İç Savaşı ve IŞİD'in (Irak'taki süreç hariç) Suriye'deki eylemleri belirginleşmiş olsa da dinamik ve devam eden bir sürecin ele alınmasıdır. Bu açıdan bakıldığında dönemsel değişiklikler meydana gelmekte ve Suriye ile Irak'taki durum zaman zaman farklılaşmaktadır. Ancak, IŞİD'in karakteristik yapısının ortaya çıktığı düşünülmektedir. Ayrıca, IŞİD'in Suriye ve Irak'ta yenilmesi ve toprak kaybetmesi ile sona ereceği de tartışmalıdır. Önemli olan bu dönüşümü (El-Kaide'den IŞİD'e) somut iki örnek üzerinden ortaya koymaktır.

Amaçlar

Bu tezin hazırlanmasında iki temel amaç göz önünde bulundurulmuştur:

Birinci amaç, “din motifli terörizm” olarak vücut bulan küresel terörizm kavramının ortaya çıkışının, nedenlerinin ve sonuçlarının ortaya konulmak istenmesidir. Çünkü, küresel terörizmin etkileri günümüzde devam etmekte ve uluslararası ilişkiler alanında önemli bir tartışma konusu olma özelliğini sürdürmektedir.

İkinci amaç, El-Kaide ve IŞİD terör örgütlerinin karşılaştırılması üzerinden “küresel terörizmin dönüşümünü” açıklamak ve bu doğrultuda bu iki örgütün kuruluşu, örgütsel yapısı, ideolojileri ve eylemlerini inceleyerek, benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymaktır.

Hipotezler

Yukarıda belirtilen birinci amaç doğrultusunda tezin birinci hipotezi, şu şekilde ortaya konabilir: “El-Kaide; ideolojisi, örgütsel yapısı ve ortaya koyduğu eylemlerin kapsamı ile küresel bir terör örgütüdür. El-Kaide küresel cihadı amaçlamakta, bunun için çok uluslu küresel bir ağ biçiminde örgütlenmekte, ABD ve müttefiklerini hedef alan bir

politika izlemektedir.” Bir başka deyişle El-Kaide, “din motifli terörizm” olarak görülen küresel terörizmin ilk örneğidir. El-Kaide, 11 Eylül saldırıları ile dünya gündemine yerleşmiş ve o günden bugüne ismi küresel terörizm ile beraber anılır olmuştur.

Daha öncede ifade edildiği gibi küresel terörizm kavramı Rapoport’un “dört dalga” teorisi ile uyumlu bir biçimde “din motifli terörizm” bağlamında somutlaşmaktadır. Bu açıdan küreselleşmenin ekonomik ve teknolojik sonuçları ile İslam coğrafyasındaki siyasal gelişmelerin sonucu ortaya çıkan El-Kaide ilk küresel terör örgütü olarak görülmektedir. Küresel terörizmdeki dönüşümü (El-Kaide’den IŞİD’e) anlamak için küresel terörizmin ortaya çıkışının (El-Kaide) açıklanması gerekmektedir. 11 Eylül 2001 saldırıları ile küresel terörizm kavramı daha çok kullanılmaya başlanmıştır. Bu açıdan 11 Eylül saldırıları bir milattır. Çünkü bu tarihten sonra El-Kaide yapılanması dünya ölçeğinde yapılanmış ve eylem yapma kapasitesi artmıştır. Bu bakımdan El-Kaide’nin ideolojisi, örgütsel yapısı, askeri ve finansal kaynakları ele alınacaktır.

Yukarıda belirtilen ikinci amaç doğrultusunda, tezin ikinci hipotezi şu şekilde ortaya konabilir: “IŞİD küresel terörizmdeki dönüşümü göstermektedir. Çünkü IŞİD, hem klasik terör faaliyetlerini yapmakta, hem El-Kaide benzeri ağ oluşumunu kullanmakta hem de devlet benzeri bir yapılanma içerisinde olmaktadır. IŞİD ve El-Kaide, Rapoport’un da belirttiği dördüncü dalga olan “din motifli terör dalgası”nda yer alan, iki küresel terör örgütüdür. Ancak IŞİD, El-Kaide’nin de uzun dönemde amacı olan “küresel hilafet (islam devleti)” isteğini “teoriden, pratiğe” dökmüş küresel bir terör örgütüdür. Bir başka deyişle, El-Kaide küresel terörizmin ortaya çıkışının, IŞİD ise dönüşümünün örneğidir.

İkinci hipotezi anlamak için IŞİD’in tarihsel sürecine değinmek gerekmektedir. IŞİD’in kökleri, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası, ABD’nin Irak İşgali dönemine kadar uzanmaktadır. IŞİD’in kurucusu Ebu Musab El-Zerkavi, 1999 yılında Afganistan’a gitmiş ve burada Usame bin Ladin ile görüşmüştür. Zerkavi burada “Tevhit ve Cihat”

örgütünü kurmuş, ABD'nin 2003 Irak İşgali sonrası Irak'a geçmiş, Bağdat'taki Ürdün Büyükelçiliğine, BM Karargâhına ve Şiiler için çok büyük önem arz eden Necef'teki İmam Ali Camisine saldırılar düzenlemiştir. Ekim 2004'te, Zerkavi, Ladin ile mektuplaşmaya başlamış, ikili sonunda anlaşmış ve örgüt "İki Nehir Topraklarındaki El-Kaide" ya da bilinen adıyla "Irak El-Kaidesi" adını almıştır. Bu anlaşma ile El-Kaide Irak'ta Zerkavi sayesinde etkinlik gösterirken, Zerkavi ise El-Kaide'nin network (El-Kaide ağı), lojistik ve finans kaynaklarından yararlanma imkânı elde etmiştir. Zerkavi, Ocak 2006'da ABD hava saldırılarıyla hayatını kaybetmeden önce, El-Kaide liderliğinde bölgedeki grupları bir araya getirmiş ve Mücahitler Şura Konseyi'ni oluşturmuştur. Zerkavi'nin ölümünden sonra yerine Ebu Hamza El-Muhacir geçmiştir. El-Muhacir, Mücahitler Şura Konseyi'ne Sahabelerin Askerleri, Fatihler Ordusu, Muzaffer Mezhep Ordusu gibi grupları ilave ederek Ekim 2006'da "Irak İslam Devleti"ni (İİD) kurmuştur. İİD'nin liderliğine de Ebu Ömer El-Bağdadi getirilmiştir. Bu dönemde İİD, Irak'ta ABD ve koalisyon güçlerine karşı Cihat ilan etmiş ve Irak hükümetini devirip İslam kanunlarıyla idare edilen bir yönetim kurmak amaç edinilmiştir. Ancak bu dönemde İİD'nin bazı uygulamaları, yerel aşiretler ve Sünni gruplar arasında rahatsızlık yaratmış, IŞİD'in şiddet yöntemleri eleştirilmiş ve bölgedeki desteğinin sorgulanmasına neden olmuştur. 2007 yılında Irak'taki ABD güçlerinin komutanlığına David Patreus'un getirilmesi ile ABD Irak'taki güçlerini arttırma yoluna gitmiş ve İİD baskısından bunalan Sünni gruplarla işbirliği yapılmış, onlara silah ve cephane yardımında bulunulmuş ve parasal anlamda destek sağlanmıştır. Bu desteklerle Sünni gruplardan içinden ortaya çıkan Sahva (Uyanış) Birlikleri, İİD'ye ağır kayıplar verdirmiş, örgütün askeri, lojistik ve mali gücü çöküntüye uğratılmıştır. 2010 yılında Ebu Ömer El-Bağdadi ve Savaş Bakanı Hamza El-Muhacir öldürülmüş, örgütün liderliğine Ebu Bekir El-Bağdadi getirilmiştir. 2010 yılında ABD Birliklerinin Irak'tan çekilmesi ve 2011'de Suriye İç Savaşı'nın başlaması İİD için dönüm noktası olmuştur. Irak devletinin işlevsizliği, Irak'ta Sünnilerin

Maliki Yönetimi tarafından dışlanması, IİD'nin hem yeniden yapılanmasına, kendisine toparlamasına ve Irak'ta saldırılarını arttırmasını sağlamıştır. IİD, Suriye İç Savaşı başlayınca IİD'deki Suriyeli savaşçıları Ebu Muhammed El-Cülani liderliğinde Suriye'de İç Savaşa müdahil olması için Suriye'ye göndermiştir. Suriye'ye gelen bu militanlar Nusret Cephesi'ni kurmuş ve önemli başarılar elde etmiştir. Nusret Cephesinin elde ettiği başarılar Ebubekir El-Bağdadi'yi rahatsız etmiş Nusret Cephesinden kendisine biat etmesini istemiş Nusret Cephesi ise El-Kaide'ye bağlılığını bildirmiştir. Bunun üzerine araya giren Eymen El-Zevahiri, Nusret Cephesi'nin Suriye'de IİD'nin de Irak'ta etkinlik göstermesini istediye de Bağdadi bunu kabul etmemiş, El-Kaide ile kopuş yaşanmış, El-Bağdadi Irak'tan Suriye'ye geçerek örgütün adını Nisan 2013'te "Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD)" olarak değiştirmiştir. Haziran 2014'te Musul'un işgali üzerine, 29 Haziran 2014'te halifelik ilan edilmiş ve örgütün adı "İslam Devleti (İD)" olmuştur. İD bu dönemden sonra Suriye'de Rakka merkezli ve Irak'ta Musul'u da içine alan geniş bir alanda hâkimiyetini sürdürmeye başlamıştır.

Yukarıda tarihsel geçmişi anlatılan İŞİD, El-Kaide ile benzerliklerinin yanında bazı farklı özellikler barındırmaktadır. Örneğin ikinci hipoteze yönelik açıklama yapmak ya da alt varsayımlarla desteklemek gerekirse şu tespitlerde bulunulabilir:

Birinci olarak, İŞİD, kendisine has bir yöneticisi (halife), ordusu ve finans kaynaklarına sahip, para basan ve tartışmalı da olsa bir toprak parçası üzerinde egemenlik iddiasında bulunan küresel bir terör örgütüdür. İŞİD'in lideri, Suriye ve Irak'ta örgütü ilk elden yönetmekte ve bu açıdan İŞİD, El-Kaide'ye oranla daha hiyerarşik bir yapı görünümündedir. İŞİD finans kaynaklarını El-Kaide'ye oranla çeşitlendirmiş, Suriye ve Irak'ta yer altı (petrol, doğal gaz, fosfat, sülfür vb.) ve yer üstü (tarım ürünleri vb.) kaynakları ile organize suç (adam kaçırma, fidye, uyuşturucu ticareti, gasp ve yağma), bağışlar ve adına vergi dediği gelirler yoluyla kazanç elde etmektedir. Bu açıdan bakıldığında da El-Kaide'den farklılaşmıştır. El-Kaide'nin gelir elde etme yöntemleri

yanında vergi olarak isimlendirdiği bazı gelir kalemlerine de sahiptir. Bir başka ifadeyle IŞİD hem ulusal hem de uluslararası düzeyde finanse edilen bir örgüttür. İdeolojik açıdan ise Selefi-Vahhabi akımı benimsemiştir. Ancak buna ilaveten, askeri örgütlenme içerisinde Saddam sonrası Irak’tan kaçan eski Baas subayları etkin olmaktadır.

İkinci olarak IŞİD, propaganda konusunda yazılı ve sosyal medyayı aktif kullanmaktadır. 2014 yılında kurulan Al-Hayat Medya Merkezi ve çıkarmakta olduğu Dabiq, Konstaniyye ve Rumiya gibi dergileri hem internet ortamında hem de yazılı ve görsel basın yoluyla paylaşmaktadır. Ayrıca akıllı telefon uygulamaları ve farklı dillerde yayın yapan El Beyan radyo kanalına sahiptir.

Üçüncü olarak IŞİD, bölgesel anlamda hâkimiyet kurma amacını güdüp, bunun yanında bölgesel dengeleri kendi lehine kullanma konusunda imkân ve kabiliyete sahip olmakta ve El-Kaide’den farklı olarak etnik gruplar (Kürtler ve Ezidiler vb.) ve diğer mezhepler (Şiiler) üzerinde şiddet uygulamaktadır. IŞİD’in uyguladığı şiddet yöntemlerinin El-Kaide ile karşılaştırdığında daha vahşet içerikli olduğu söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında El-Kaide’nin Yahudi ve Hristiyanları hedef gösteren stratejisine ek olarak, İslam içerisinde bir mezhep olan Şiiler de hedef alınmaktadır.

Bir başka açıdan bakılırsa IŞİD, El-Kaide ile bağlantılı bir grup olarak ortaya çıkmış ancak ondan farklı olarak nitelikleri ve siyasal gelişmeler (Arap Baharı ve 2011 Suriye İç Savaşı) sonucu dönüşmüş, Irak’taki mücadeleyi Suriye’ye taşımış ve küresel hilafetini ilan etmiş olan bir yapıdır. Bu açıdan bakıldığında da IŞİD’in, El-Kaide’den farklı olduğu ve küresel terörizmdeki dönüşümü gösterdiği düşünülmektedir.

İkinci hipotez bağlamında IŞİD’in bir “terör örgütü mü yoksa devlet mi” olduğu tartışma konusudur. Burada “tanınma” konusu önem kazanmaktadır. Bir devletin uluslararası hukuk bakımından var olması için tanınmış olması gerekli midir yoksa gerekli değil midir tartışmalıdır. Bir başka ifadeyle, 1933 Montevideo Devletlerin Hakları ve Görevleri Sözleşmesi’nin birinci maddesinde yer alan ve kurucu öğeler olan, insan

topluluğu, ülke ve egemen siyasi otoriteye sahip olsa bile, bir yapının uluslararası hukuk bakımından var olabilmesi için, tanınma zorunlu bir koşul mudur? Bu soruya farklı açıdan cevap verilebilir: Birincisi; tanınmanın uluslararası hukuk kişiliğinin “kurucu (constitutive)” öğelerden biri olduğu üzerinedir. Bu görüşün taraftarlarına göre, bir devlet, tanınma ile uluslararası hukukta varlığını kazanabilmektedir. Diğer taraftan bu görüşün karşısında yer alanlara göre, tanınmamış olan devletler de devlettir. Dolayısıyla, devletlerin tanınması kurucu değil “açıklayıcı (declaratory)” bir işlemdir.⁸

Bununla birlikte, uluslararası hukukun bazı kuralları tanınmayı belirli kurallara bağlamaktadır. Buna göre,”öteki devletlerin iç işlerine karışmama ilkesi; kuvvete başvurma yasaklanması ilkesi ve halkların kendi kaderlerini belirleme ilkesi” gibi ilkelere aykırı olarak tanımada bulunulmaması gerekmektedir.⁹

İŞİD, kurulduğu ve geliştiği yerler olan Irak ve Suriye’de büyük bir toprak parçasını işgal etmiş, terör yöntemlerine başvuran, insanları kaçıran ve fidye karşılığında satan, köle ticareti yapan bununla birlikte insanların kafalarını keserek, yakarak, ya da uzuvlarını keserek işkence yaparak öldürmektedir. Dolayısıyla, İŞİD’in uluslararası hukuk açısından tanınmasının mümkün olmadığı, İŞİD’in hukuk dışı bir yapı olduğu düşünülmektedir. Çünkü İŞİD nihayetinde küresel bir terör örgütüdür ve sürekli uluslararası hukuk ihlallerinde bulunmaktadır. İŞİD’in incelendiğinde üçüncü bölümde bu konu detaylı olarak ele alınmıştır.

Yukarıdaki değerlendirmeler ışığında İŞİD, klasik terör faaliyetlerini uygulayan, devlet olma iddiasında olan ama uluslararası hukuk açısından devlet olarak tanınması mümkün olmayan küresel bir terör örgütüdür. Bunlara ilaveten, İŞİD’in post-El-Kaide yapısında olduğu (onu aştığı) ve küresel terörizmi dönüştüren bir aktör ve aynı zamanda küresel bir terör örgütü olduğu düşünülmektedir.

⁸ John Dugard, **Recognition and United Nations**, Cambridge, Grotious Publications Limited, 1987, s. 7-8., Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri: 3. Kitap**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005, s. 3.

⁹ Hüseyin Pazarcı, a.g.e., s. 7.

İkinci hipotezdeki “küresel terörizmin dönüşümü” konusu önemlidir. Yukarıda vurgulandığı gibi nasıl ki El-Kaide, din motifli terörizm olarak görülen küresel terörizmin somut örneğiye ve buradaki eşik 11 Eylül Saldırıları olarak görülüyorsa aynı şekilde IŞİD için Suriye İç Savaşı’nın çıkması, iç savaşa dahil olma, Musul’un ele geçirilişi ve Haziran 2014 sonrası “İslam Devleti” ismini almasının küresel terörizmin dönüşümü konusunda belirleyici etken olduğu düşünülmektedir. Çalışmada bu süreç de ele alınacaktır.

Yöntem

Bir bilimsel çalışma ortaya konulmuş bir hipotez ve hipotezi sorgulayan araştırma sorularından oluşmaktadır. Hipotez basit bir anlatımla araştırma sorusuna önceden verilmiş bir yanıttır. Bir hipotezimizin olduğunu iddia etmek, araştırma sorusuna bir cevap bulacağımızı tahmin edebildiğimizi ortaya koymaktır. Araştırmaya başlamadan önce bir tahmin de bulunulur. Belli bir araştırma sorusu neyi bulmaya çalıştığımızı belirtir. Hipotez bu sorunun yanıtını bir anlamda tahmin etmektir.¹⁰

Bu çalışmada “betimleyici” ve “açıklayıcı” anlatıma başvurulacaktır. Betimleme, neyin ne olduğunun, bir şeyin nasıl başlayıp sürdüğünün ya da bir durumun, kişinin, olayın neye benzediğinin resmini çizer. Betimleme, bir anlamda karmaşık şeyleri kavranabilir hale getirmektir. Açıklama ise bir şeyin nasıl oluşup sürdüğünün ya da bir şeyin neye benzediğinin nedenini bilme çabasıdır. Bir başka deyişle, açıklama nasıl ve niçin sorularını yanıtlarken betimleme ise, ne sorusunun cevabını verir.¹¹ Betimlemenin amacı sınırlıdır. Açıklama olmadan betimleme yapılabilir ama betimleme olmadan açıklama yapılamaz.

¹⁰ Keith F. Punch, **Sosyal Araştırmalara Giriş: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2005, s. 38.

¹¹ Keith F. Punch, a.g.e., s. 16.

Bu tez çalışmasının hem betimleyici hem de açıklayıcı olduğu düşünülmektedir. Örneğin, El-Kaide ve IŞİD anlatılırken “ideolojisi, örgütsel yapısı, taktikleri, eylemleri gibi kısımlarda betimleyici bir anlatıma yer verilecekken, “küresel terörizmin dönüşümü” konusunda açıklayıcı bir yaklaşıma başvurulacaktır. İlaveten çalışmada, metodolojik olarak nitel analize, literatür taramasına yer verilmiştir. Bu amaçla, terörizm ve küreselleşme ile ilgili literatürün yanında, IŞİD’in yayın organları olan Rumiya, Konstantiniye ve Dabiq dergileri incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME OLGUSU, TERÖRİZM KAVRAMI VE DİNSEL MOTİFLİ TERÖRİZMİN KÖKENLERİ

I. Küreselleşme Olgusu ve Terörizm Kavramı

Bu bölümde tezin konusu olan “küresel terörizm” kavramını oluşturan küreselleşme olgusuna ve terörizm kavramlarına değinilecektir.

Bu amaçla küreselleşme olgusu; “küreselleşmenin tarihsel gelişimi ve nedenleri”, “küreselleşmenin boyutları”, “küreselleşmeye ilişkin yaklaşımlar” ve “küreselleşmenin sonuçları” olarak dört başlık altında ele alınacaktır. Bu kısımda amaçlanan küreselleşme olgusunu açıklamak, analiz etmek ve farklı boyutları ile incelemektir.

Terörizm kavramı ise “terörizmin tarihsel gelişimi ve nedenleri”, “terörizmin unsurları”, terörizmin çeşitleri” ve “11 Eylül 2001 saldırıları ve yeni terörizm kavramı” şeklinde dört başlıkta ele alınacaktır. Bir başka deyişle, terörizm kavramı bütün boyutları ile incelenecektir.

Bütün bunların yardımıyla birinci bölümde, küresel terörizm kavramının somutlaştığı ve ilk örneği olan El-Kaide ve küresel terörizmin dönüşümünü gösteren IŞİD terör örgütünün analiz edilmesini sağlayan kavramsal çerçeve ortaya konacaktır.

A. Küreselleşme Olgusu

Küreselleşme kavramı, siyasetten, ekonomiye, kültürden, teknolojiye neredeyse yeryüzündeki her alandaki değişimi ve dönüşümü ifade etmek için kullanılan bir sözcük haline gelmiştir. Kavram olarak küresel (global) sözcüğünün kökeni 400 yıl öncesine kadar gitmesine rağmen, küreselleşme (globalization) kavramı yenidir. Litvanya'da kullanımı yeni olan küreselleşme kavramı, 1960'larda McLuhan'ın iletişim alanında gelişmelerle ilgili olarak yaptığı "dünyanın küresel bir köy" halini aldığı yorumu ile ilk defa kullanılmıştır. 1980'lerin ortalarından itibaren kavrama olan ilgi artmış, 1990'lar ile beraber küreselleşme kavramı moda bir deyim halini almıştır.¹²

Küreselleşme ile ilgili olarak çeşitli yazarlar tarafından bazı tanımlamalar yapılmıştır:

Anthony Giddens, küreselleşme olgusunu, "uzak yerleşimleri birbirlerine, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği, ya da bunun tam tersinin sözü konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması" olarak tanımlamaktadır.¹³

Manfred Steger'a göre ise küreselleşmenin dört özelliği mevcuttur. Bu özellikler aynı zamanda küreselleşmenin karakteristiğini de yansıtır. Buna göre;¹⁴

- Küreselleşme, geleneksel siyasi, kültürel ve coğrafi sınırları giderek aşan yeni toplumsal ağların ve faaliyetlerin oluşturulmasını ve var olanın çoğaltılmasını sağlamaktadır.
- Küreselleşme, toplumsal ilişkilerin, faaliyetlerin ve karşılıklı bağımlılıkların yaygınlaşmasında ve çoğalmasında katkıda bulunmaktadır.

¹² Cevat Özyurt, **Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma**, İstanbul, Açılım Kitap, 2012, s. 22, Roland Robertson, **Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür**, Ankara, Bilim Sanat Yayınları, 1999, s. 22, Veyssel Bozkurt, "Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar", **Küreselleşmenin İnsani Yüzü (der. Veyssel Bozkurt)**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, s. 18.

¹³ Anthony Giddens, **Modernliğin Sonuçları**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014, s. 68.

¹⁴ Manfred Steger, **Küreselleşme**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2013, s. 27-31.

- Küreselleşme, toplumsal karşılıklı değişimlerin (mübadele) yoğunlaşmasını ve hız kazanmasını sağlar.
- Küreselleşme ile, toplumsal ilişkiler ve karşılıklı bağımlılıkların oluşması sadece maddi düzeyde kalmamakta aynı zamanda insan bilincini de kapsamaktadır.

Steger’a göre bu özellikleriyle beraber küreselleşme, “dünya ölçeğinde karşılıklı bağımlılıkları ve değişimleri oluşturan, çoğaltan, yaygınlaştıran toplumsal süreçlerin çok boyutlu kümesini” ifade eder. Bu süreçler aynı zamanda insanların yerel olanla uzakta olan arasındaki güçlenmeyi giderek daha çok farketmelerini sağlamaktadır.¹⁵

Emre Kongar ise küreselleşmeyi, “dünyanın daha önce yaşadığı Tarım ve Endüstri Devrimlerinden sonra gelen üçüncü büyük devrimin yani İletişim-Bilişim Devriminin görüntülerinden biri” olarak tanımlamaktadır. Kongar’a göre küreselleşmenin iki kaynağı vardır. Bunlar, teknolojik ve siyasal olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.¹⁶

Teknolojik kaynak, küreselleşmenin bir teknolojik devrimin sonucu ortaya çıktığını ifade etmektedir. Kongar bu teknolojik devrimi de ikiye ayırır. Birincisi “iletişim teknolojisi devrimi” olarak isimlendirilmektedir. Telefonun kullanılması buna bir örnektir. İkincisi ise “bilişim teknolojisi devrimi”dir. Bilgisayar buna örnek olarak verilebilir. Buna göre küreselleşmenin teknolojik kaynağı, telefon ve bilgisayarın kullanıldığı İletişim ve Bilişim Devrimi olarak adlandırılmaktadır.¹⁷

Küreselleşmenin ikinci kaynağı ise siyasaldır: SSCB’nin çökmesi. ABD ve SSCB arasındaki Soğuk Savaş süresinde meydana (1945-1991) gelen rekabet bütün dünyadaki dinamikleri belirlerken, SSCB’nin çökmesi bütün dünyada değişimlere neden olmuştur. Batı, Anti-komünizm, yani dinciliği ve milliyetçiliği ön plana çıkaran bir anlayışı desteklerken, 1989’da Berlin Duvarı’nın yıkılması ile başlayan süreç sonunda bu rekabet

¹⁵ Ibid, s. 31.

¹⁶ Emre Kongar, **Küresel Terör ve Türkiye**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2001, s. 23.

¹⁷ Ibid, s. 18.

sona ermiştir. Bunun sonucunda SSCB içerisinde yer alan devletler serbest piyasa ekonomisi, liberalizm vs. gibi değerler ile tanışmaya başlamıştır.¹⁸

Kongar'a göre küreselleşme, siyasal, ekonomik ve kültürel öğelerden meydana gelmektedir:

Küreselleşmenin siyasal ayağı, ABD'nin siyasal liderliği ve dünya jandarmalığıdır. ABD küreselleşen dünyanın siyasal liderliğini üstlenirken, koruyucu görevini de yapmaktadır. Bu durum ABD'nin kendi ulusal güvenlik belgelerinde de dile getirilmektedir.¹⁹

Küreselleşmenin ekonomik ayağı ise uluslararası sermayenin egemenliği anlamına gelmektedir. Uluslararası sermaye olarak bir ülkenin başka ülkedeki yatırımlarını ve uluslararası şirketleri kasteden Kongar'a göre IMF, Dünya Bankası ve diğer bölgesel, uluslararası ekonomik örgütlenmeler bunu tamamlamaktadır.²⁰

Küreselleşmenin kültürel ayağı ise, iki kol olarak tasvir edilmiştir. Kültür ayağının birinci kolu, tekdüze tüketim kültürünün bütün dünyadaki egemenliğidir. Örnek olarak aynı içkilerin içilmesi (Coco-Cola ya da Pepsi), aynı yemeklerin yenmesi (Mc-Donalds ya da Burger King) ya da aynı şeylerin giyilmesi (Nike, Adidas vb) buna örnek verilebilir. İkinci kol ise mikro-milliyetçilik ya da mikro-dinciliktir. Bu durum, kendisinden farklı kültürel öğeler taşıdığına inanılan her gruba, içinde yaşadığı toplumun siyasi örgütlenmesinden ayrı bir siyasi özerklik durumudur.²¹

Yukarıda görüldüğü üzere küreselleşme kavramı üzerinde kafa yorulan, çeşitli tanımlamaları olan ve çok öğeye sahip bir kavramdır. Buradan hareketle küreselleşmenin tarihsel sürecini incelemek, kavramın ortaya çıkışı ve gelişimi hakkında bize fikir verecektir.

¹⁸ Ibid, s. 19 – 21.

¹⁹ Ibid, s. 23.

²⁰ Ibid, s. 26.

²¹ Ibid, s. 26 - 27.

1. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi ve Nedenleri

Küreselleşme'nin tarihsel gelişimi konusunda çeşitli görüşler mevcuttur. Baskın Oran'göre küreselleşme geniş anlamda Batı'nın yayılmasını anlatırken, dar anlamda ise bu yayılmanın üçüncü aşamasını ifade eder. Bir başka deyişle ya da en kısa ve doğru biçimiyle küreselleşme, “Batı'nın alt yapısıyla (uluslararası kapitalizm) ve üst yapısıyla (rasyonalizm kültürü) bütün dünyaya yayılması” olarak tanımlanabilir.²²

BATI YAYILMASI			
	Birinci Yayılma (1490'lar)	İkinci Yayılma (1890'lar)	Üçüncü Yayılma (1990'lar)
İTİCİ GÜÇ	Merkantilizm	Birinci Sanayi Devrimi	Üçüncü Sanayi Devrimi -1970'ler: ÇUŞ -1980'ler: İletişim Devrimi -1990'lar: Rakipsizlik
YÖNTEM	Fatihler, kaşifler, askeri işgal	Misyonerler ve kaşifler, şirketler ve askeri işgal	Kültürel-ideolojik etki
HAKLI GÖSTERİŞ	“Putperestlere tanrının dinini götürüyoruz”	“Beyaz adamın yükü”, “Uygarlaştırmacı görev”, ırkçı teoriler	“Piyasaların gizli eli”, “Uluslararası toplumun iradesi”, En yüksek uygarlık düzeyi”, “Demokrasi götürüyoruz”
SONUÇ	Sömürgecilik	Emperyalizm	Küreselleşme

(Baskın Oran, Küreselleşme ve Azınlıklar, s. 18)

Küreselleşme yeni bir olguyu ifade etmez. Oran'a göre Batı'nın yayılarak dünya üzerinde yeniden örgütlenmesi ve bunun sonucunda “Dünya Sistemi” durumuna geçmesi

²² Baskın Oran, “Dönemin Bilançosu”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III (2010-2012)**, Baskın Oran(der.), 1. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s. 34.

durumu şimdiye kadar 1490, 1890 ve 1990’larda olmak üzere üç kez ortaya çıkmıştır.²³

Yukarıdaki tabloda bu dönemler ayrıntılı olarak verilmiştir.

Birinci yayılma evresi, 1490 ile başlar ve Batı’nın deniz ötesi keşifler dönemini anlatır. 18. Yüzyılda da süren bu dönemin başlamasına imkân veren teknoloji denizcilik alanındaki gelişmelerdir. Bu dönemde Batılı fatihler olarak nitelendirilen kişiler, kâşiflerin ardından ileri silah teknolojisi ile beraber askeri işgal yöntemini kullanmıştır. Değerli madenlerin yağmalandığı ve katliamların yapıldığı bu dönemin haklı gösteriş biçimi ise “putperestlere Hristiyanlık dinini götürüyoruz” politikası olmuştur. Bu dönemin itici gücü Merkantilizm olmuştur. Merkantilizm, devlet korumasındaki ticaret kapitalizmini ifade eder. Avrupa’da bu dönemdeki yayılmanın nedeni Batı Avrupa’da gelişmeye başlayan Mutlakiyetçi Monarşi’nin denizötesi ülkelerdeki değerli madenleri (altın, gümüş, elmas vb) ve malları (baharat, pamuk vs.) ele geçirme isteğidir. Bu durumda 16.-18. Yüzyıllarda zirvesine çıkacak olan Merkantilizm politikasının başlangıcı olmuştur. Batı, o döneme kadar ulaşamadığı denizaşırı ülkelere siyasal, askeri ve ticari etkisini yaymıştır. Bu duruma “Sömürgecilik” adı verilmektedir. Sömürgecilik bu dönemin sonucu olmuştur.²⁴

İkinci yayılma evresi, 1870’den sonra başlamış ve 1890’larda kurumsal hale gelmiştir. Sanayi Devrimi’nin itici güç olduğu bu yayılma evresi onun ürettiği teknolojik avantajlarla hareket etmiştir. Bu yayılmanın yöntemi, misyonerlerin ve kâşiflerin arkasından ticaret şirketlerinin ve devamında Batılı devletlerin giderek askeri işgal uygulaması ile olmuştur. Bu dönemin haklı gösteriş ise sadece putperestlere Hristiyanlığı götürmek olarak kalmamış, aynı zamanda bir uygarlaştırıcı görev bağlamında “Beyaz Adamın Yüğü” (White’s Man Burden) olarak ortaya çıkmıştır. Irkçı teoriler buna eşlik etmiştir. Bu ikinci yayılma evresini ortaya çıkaran ihtiyaçlar Birinci Sanayi Devrimi’nin sonuçlarından ortaya çıkmıştır. Oran’a göre bu yayılma, Avrupa’nın içerisinde meydana

²³ Baskın Oran, **Küreselleşme ve Azınlıklar**, Ankara, İmaj Yayınevi, 2009, s. 4.

²⁴ Ibid., s. 5.

gelen ekonomik ve mali baskılara bir cevap niteliğindedir. Çünkü, 1890’larda Avrupa’da banka sermayesinin, endüstri sermayesine egemen olup tekellerin kurulması bir takım yapısal sıkıntıları meydana getirmiştir. Bu koşullar şöyle maddelendirilebilir:²⁵

- Metropol sanayilerinin artan ucuz ve sürekli hammadde ihtiyacının giderilmesi
- Ortaya çıkan fazla üretimi eritecek yeni pazarlar bulma ihtiyacı
- Sermayenin verimliliğinin metropollerde azalması nedeniyle fazla sermayenin ihracı
- Artan nüfusu başka yerlere akıtma ihtiyacı.

Bu yeni durum artan bir rekabet meydana getirmiştir. Kar oranları düşmüş, ulusal burjuvaziler dış rekabetin sınırlandırılmasını talep etmişlerdir. Ancak bunun yapılması toplam dünya ticaretini düşüreceği için tek çıkış yolu, o zamana değin dünyanın siyasal ve ekonomik ilişkilere yeterince açılmamış yerlerini sisteme dahil etmek olarak görülmüştür. Başlarda sorun çıkarmayan bu durum zamanla rekabeti arttırmış, işin içine devletlerin ülkelerini de dahil etmiş, çatışmayı arttırmıştır. Bir başka ifadeyle, 19. yüzyılın sonunda kapitalizm yeniden yapılanma zorunluluğuyla karşılaşmış, ikinci yayılma ile bunu aşmış, sistem kendisini yeniden üretmiştir. O zamana kadar “sömürgecilik” olarak anılan yöntemin yerini bu sefer “emperyalizm” almıştır. Emperyalizm aynı zamanda ikinci yayılma evresinin sonucudur. Emperyalizm ile Batı bu yeni yerlere yerleşmiş, altyapısını yerleştirmiş ve Batı kültürünü empoze etmiştir.²⁶

Üçüncü yayılma evresi, “Bilgi Çağı” olarak isimlendirilen Üçüncü Sanayi Devrimi sonucunda başladı. Bu dönem onar yıl arayla meydana gelen üç gelişmenin sonucu etkili olmuştur.²⁷

²⁵ Ibid., s. 6-7.

²⁶ Ibid., s. 7-8.

²⁷ Ibid., s. 9.

- 1970’lerden itibaren Çok Uluslu Şirketlerin (ÇUŞ) dünya ekonomisine egemen olması ve üretimin ülke sınırları dışına taşması (ekonomik sıçrama)
- 1980’lerde Batı’nın optik kablo, haberleşme uyduları, bilgisayar ve internet gibi teknolojileri kullanması ile ortaya çıkan İletişim Devrimi (teknolojik sıçrama)
- 1990’larda SSCB’nin dağılmasıyla birlikte güç dengesinin ortadan kalkması ve Batı’nın tek güç merkezi konumuna yerleşmesi (siyasal sıçrama)

Bu dönemde Batı etkisi dünyaya en güçlü biçimde yayılmaya başlamış, askeri işgal yerine yöntem olarak kültürel ve ideolojik etki, başlıca unsur haline gelmiştir. Üçüncü yayılma dalgasının sonucu küreselleşme olarak görülmektedir. SSCB’nin dağılması sonrası Batı rakipsiz kalmış, bu dönemdeki haklı gösteriş unsuru da en yüksek uygarlık düzeyi, uluslararası toplumun iradesi gibi argümanlarla şekillenmiştir.

Küreselleşme bugün üçüncü yayılma evresi içinde devam etmektedir. Küreselleşmenin sonuçları ve bunların terörizm üzerinde etkileri “küresel terörizm”in ortaya çıkaran faktörler bakımından da önem kazanmaktadır. Birinci bölümün ikinci kısmında incelenecek olan “terörizmin tarihsel gelişimi” ile beraber anlatılan terörizm dalgalarındaki dördüncü dalga olan “din esaslı dalga” küreselleşmenin üçüncü yayılma evresi ile çakıştığı görülmektedir. Küreselleşmenin getirdiği ekonomik ve teknolojik alandaki avantajlar, El-Kaide ve IŞİD gibi terör örgütleri tarafından kullanılmakta bu durum bu yeni terörizm biçimini daha tehlikeli hale getirmektedir. Bu durum küreselleşmenin boyutları ile alakalıdır. Bir sonraki bölümde küreselleşmenin boyutları incelenecektir.

2. Küreselleşmenin Boyutları

Bir önceki bölümde küreselleşmenin tarihsel süreci anlatıldığı için bu bölümde küreselleşmenin boyutları ele alınacaktır. Bu açıdan küreselleşmenin “ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel ve teknolojik boyutlarına” değinilecektir.

Küreselleşme genellikle ekonomik bir süreç olarak görülse de, çok boyutlu bir yapıdadır. Küreselleşmenin tek boyut halinde ele alınması hem onu anlamayı güçleştirmekte, hem de günümüzde olan gelişmeleri anlamamızı zorlaştırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında küreselleşmenin ekonomik boyutunun yanında, siyasal, sosyo-kültürel ve teknolojik boyutunun da olduğu öne sürülebilir. Bu boyutlar birbirinden ayrı olarak düşünülmemeli aksine bir bütünün parçaları olarak görülmelidir. Bu boyutlar birbiriyle etkileşim halindedir. Bununla birlikte küreselleşme her zaman bütünleşme, birleşme ve çatışmadan uzak bir süreç olmamakta aksine zaman zaman parçalayıcı, yıkıcı ve eşitsizlik üreten bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küreselleşmenin ekonomik boyutu, en azından Endüstri Devrimi’nden bugüne, dünyanın, özellikle ekonomik ve siyasi açıdan yeni bir şekillenme sürecinde olduğunu açıklamaktadır. Sanayi Devrimi, kendisinden önce gelen Bilimsel Devrimle ekonomik büyüme ve teknolojik ilerleme ile birlikte daha ileri noktalara gitmiştir. Yeni buluşlar, yeni üretim teknikleri, yeni ulaşım yöntemleri ve yeni sermaye birikim yöntemleri birbirini teşvik etmiştir. Bu süreçte ulusal ekonomiler arasındaki karşılıklı bağımlılıklar artmış, toplumlar arasında sermaye, finans, emek ve malların değişimi artmıştır. Bu gelişmeler ışığında ekonomik küreselleşme, sadece üretim ve yatırımın küreselleşmesi anlamına gelmemiş, aynı zamanda finans piyasalarının da küreselleşmesi anlamında kullanılmıştır.²⁸

Diğer yandan küreselleşmenin ekonomik boyutunun bir başka sonucu olarak uluslararası şirketler güçlü birer aktör olurken, geleneksel yapılar ve ulusal sanayiler

²⁸ Mehmet Yüksel, **Küreselleşme, Ulusal Hukuk ve Türkiye**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2011, s. 84-85.

zayıflamıştır. Çok uluslu şirketler geldikleri ülkede kendi menfaatlerini gözetmeye başlamış, bu açıdan ulusal sanayilere rakip olmuştur. Finansal piyasaların liberalleşmesi sonrası, sermayenin ülkelere ani giriş çıkışları ülkelerin ekonomik dengelerini bozmuş, gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkelerin krize girmesindeki sebeplerden birisi haline gelmiştir. Bir başka deyişle, yabancı sermayenin tamamı beklenildiği gibi refah olarak geri dönmemiştir. 1994 Meksika, 1997 Asya ve Rusya krizleri ile 2000’de Türkiye’de yaşanan krizler bunlara örnek olarak verilebilir. Çünkü, kar amacı olan sermaye, geldiği ülkelerde risk görünce kaçmakta, bu durum da krizlere yol açabilmektedir.²⁹

Küreselleşmenin siyasal boyutu, daha önce belirtilen tarihsel sürecin devamında uluslararası ilişkiler gündemine ilk olarak 1970’lerde gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası sayıları fazlalaşan uluslararası örgütler (BM, IMF, Dünya Bankası ve GATT vb.) ve çok uluslu şirketlerin mevcudiyeti, uluslararası ilişkilerin artık ulus-devlet ile sınırlandırılmasının mümkün olmadığı fikrini tartışmaya açmıştır. Devletin içsel egemenliğinin sahip olduğu işlevin değiştiğini savunan görüşler ortaya çıkmış, insan hakları ve demokrasi kavramları küresel olarak değerlendirilmeye başlanmış, bunların korunması ve geliştirilmesinde AB, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve BM gibi kurumlar rol almaya başlamıştır.³⁰ Bir başka deyişle küreselleşme, dünyayı küresel bir köy haline getirirken, ülkelerin yasal yapılarını dönüştürmekte, bu süreçte ulus devletin sahip olduğu siyasal iktidar da dönüşmektedir. Bunun sonucunda, bir başka görüşe göre de küreselleşme bir bütünleşme süreci yaratırken diğer taraftan ulus devletlerin egemenliğini sınırlandırmakta, bu durum da bazı ülkelerin dağılmasına yol açmaktadır. Ulus-devletin gücü ve konumu konusundaki tartışmalar süregelirken, küreselleşmenin siyasal anlamda, geçmişte ulusal, yerel ve bölgesel olarak algılanan meseleleri dünya sorunu haline getirdiği yorumları da yapılmaktadır.³¹

²⁹ Hüseyin Salur, **Küresel Çağda Din ve Terör**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2009, s. 164-165.

³⁰ Gökhan Koçer, “Küreselleşme ve Uluslararası İlişkilerin Geleceği”, **Uluslararası İlişkiler**, C. 1, S. 3, Güz 2004, s. 108.

³¹ Hüseyin Salur, a.g.e., s. 169-174.

Küreselleşmenin sosyo-kültürel boyutu, ekonomik ve siyasal boyut ile beraber bir diğer birleşenini oluşturmaktadır. Kültür, küreselleşmenin merkezinde olan bir boyuttur. Tomlinson'un da belirttiği gibi kültür, insanların sembolik temsil pratikleri vasıtasıyla anlam inşa etme çabasında oldukları bir yaşam düzeni olarak tanımlanabilir³². Küreselleşmenin kültürel boyutu ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur.

Daha öncede belirtildiği gibi Emre Kongar küreselleşmenin kültürel boyutunun “tek düze tüketim kültürü” ve “mikro –milliyeçilik – mikro dincilik” olarak ikiye ayrıldığını iddia etmiştir. İnsanların aynı yemekleri yemesi, aynı kıyafetleri giymesi ile anlam bulan “tek düze tüketim kültürü” yanında her bir etnik grubun siyasal anlamda birlikten koparılması ve özerk yapıya kavuşma eğilimini ifade eden “mikro milliyetçilik ve mikro dincilik” kavramı anlam bulmaktadır.³³ Kültür ve küreselleşme ilişkisi üzerindeki bir başka görüşe göre de, iletişim ve ulaşım olanaklarının gelişmesi ile zaman ve mekanın öneminin yitirmesi sonucu ortaya çıkan sanal cemaatlerdir. Dolayısıyla mekanların önemini yitirmesi, bağlılıkları zayıflatmış ve kimlik sorgulamalarını gündeme getirmiştir bunun sonucu olarak da etnik topluluk, ulus-devlet gibi bağlar zayıflamıştır.³⁴ Diğer yandan Berger'e göre ise kültürel küreselleşme eş anlı olarak meydana gelen dört süreçten oluşur. Birincisi, Davos kültürü (uluslararası iş dünyası kültürü), ikincisi; Mc dünya kültürü (küresel popüler kültür), üçüncüsü; uluslararası akademisyenler kulübü (dünya aydınlar kültürü), dördüncüsü; yeni dinsel hareketlerdir (popüler din kültürü).³⁵ Sonuç olarak küreselleşmenin kültürel boyutu tartışmalıdır. Dünyada küresel bir kültürün yayıldığı gerçektir. Ancak bu olurken yerel de önem kazanmış, küreselleşme ve yerelleşme beraber ilerlemiştir.

³² John Tomlinson, **Küreselleşme ve Kültür**, Ankara, Ayrıntı Yayınları, 2013, s. 35.

³³ Emre Kongar, a.g.e., s. 26-27.

³⁴ Hüseyin Salur, a.g.e., s. 176-177.

³⁵ Peter Berger, “Küreselleşmenin Kültürel Dinamikleri” **Bir Küre, Bin Bir Küreselleşme**, Peter Berger ve Samuel Huntington(der.), İstanbul, Kitap Yayınevi, 2003. (Aktaran, Bülent Günsoy, **Küreselleşme: Bir Varoluş Çözümlemesi**, Bursa, Ekin Kitabevi, 2006, s. 49.

3. Küreselleşmeye İlişkin Yaklaşımlar

Küreselleşmeye ilişkin yaklaşımlar; Held, McGrew, Goldblatt ve Perraton'un da belirttiği gibi üçlü bir gruplandırma ile “aşırı küreselleşmeciler” (hyperglobalist), “kuşkucular” (skeptical), “dönüşümcüler” (transformationalist) şeklinde ele alınabilir.³⁶

Aşırı küreselleşmeciler (hyperglobalist) olarak bilinen bu gruba göre, endüstri çağının bir ürünü olan ulus-devlet, küreselleşme süreci ile birlikte önemini kaybetmiştir. Piyasa mekanizması hükümetlerden daha rasyonel çalıştığı için, küresel piyasa siyasetin yerini almaktadır. Bu gruba göre, politikalar yerel ya da ulusal ölçekte önemli olsa da, küresel ekonominin işleyişini etkileyebilecek güçten yoksundur. Aşırı küreselleşmecilere göre, insanların politikayla daha az ilgilenmeleri ya da politikacıların insanları hayal kırıklığına uğratması küreselleşmenin bir etkisidir. Piyasalar artık devletlerden daha güçlü hale gelmiştir. Aşırı küreselleşmeciler içerisinde yer alanlar homojen bir yapı arz etmez. Örneğin, neoliberaler devlet üzerinde piyasanın ve bireyin etkisini olumlu görürken, neo-marksistler küreselleşmeyi baskıcı küresel kapitalizmin temsilcisi olarak değerlendirir. Aşırı küreselleşmecilere göre bu yeni durum (küreselleşme), kaybedenler kadar kazananları da yaratmaktadır. Onlara göre, bir taraftan yeni bir küresel iş bölümü oluşurken, diğer taraftan Güney ve Kuzey arasında artan biçimde bir eşitsizlik de oluşmaktadır. Ancak bu durum aşılamaz değildir. Küreselleşme, kazanan ile kaybeden arasındaki uçurumu azaltabilir.³⁷

Kuşkucular (skeptical), aşırı küreselleşmecilerin tam karşısında konumlanmışlardır. Bu grup, küreselleşmeye her konuda kuşkuyla yaklaşmaktadır. Dünyadaki yaşanan süreçlerin yeni olmadığını iddia eden Kuşkucular, 19. yüzyılda da benzer mal ve para hareketlerinin oluşmuş olduğunu iddia etmektedir. Kuşkuculara göre

³⁶ David Held, Anthony McGrew, David Goldblatt ve Jonathan Perraton, **Global Transformations**, Oxford, Polity Press, 1999, s. 3.

³⁷ Veysel Bozkurt, “Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar”, **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, Veysel Bozkurt (der.), Bursa, Alfa Yayınları, 2000, s. 19-20.

küreselleşme yeni bir süreç değildir ve herkesin bu terimi kullanmasının nedenini, zamanın ideoloji haline gelmesi olarak görürler. Kuşkucular için küreselleşme “beklenilmeyen bir şey” değildir. Küreselleşmenin aşırı küreselleşmeciler tarafından abartıldığını ileri sürmektedirler. Küreselleşmenin tam karşısında konumlanan bölgeselleşmenin onun bir alternatifi olduğunu söylemektedirler. Dünya onlara göre küresel bir uygarlık olma yerine bölünmeye doğru ilerlemektedir. Kuşkucular, küresel ekonomideki eşitsizlikleri gündeme getirip, küreselleşmenin bütünleşmeden daha çok, farklı kültürler, uygarlıklar ya da bölgeler arasındaki yeni çatışmaları körükleyeceğini düşünmektedir. Onlara göre küreselleşme ekonomik ya da teknolojik gelişmelerin sonucu olarak ortaya çıkan bir kavramdan ziyade “ideolojik bir tutumdur”.³⁸

Dönüşümcüler (transformationalist), ise küreselleşmeyi modern toplumları ve dünya sistemini yeniden şekillendiren hızlı, sosyal, siyasal ve ekonomik değişmelerin arkasındaki ana siyasal güç olarak görürler. Dönüşümcülere göre, uluslararası ile içişleri arasında kesin bir ayrım söz konusu değildir. Dönüşümcüler, ulusal hükümetlerin güçlerini yeniden sağladıklarını onaylarken, hem aşırı küreselleşmecilerin ulus devletleri ikinci plana atan görüşlerini hem de kuşkucuların “aslında değişen bir şey yok” tezlerini reddeder. Giddens’ın da içinde olduğu dönüşümcüler küreselleşme konusunda kuşkuculardan daha çok, “aşırı küreselleşmecilere” yakındır.³⁹

³⁸ Veysel Bozkurt, a.g.m., s. 21-22

³⁹ Veysel Bozkurt, a.g.m., s. 22-23.

4. Küreselleşmenin Sonuçları ve Eşitsizlik

Küreselleşme kavramı tek bir boyutta ele alınamayacak kadar, siyasal, ekonomik, kültürel ve sosyal boyutları içeren karmaşık bir süreçtir. Küreselleşmenin sonuçlarını, olumlu ve olumsuz olarak iki kategoride ele alabiliriz.

Olumlu açıdan bakanların vardığı sonuçlara göre çok uluslu şirketler, ucuz emek ve hammadde gereksinimlerini sağlamak için gelişmemiş ülkelere yatırım yapmakta, teknoloji ve sermaye girişinde bulunmaktadır. Sermayenin gelmesiyle refah artışı olmuş, iş alanlarının fazlalaşmasıyla istihdam olumlu etkilenmiştir. Üçüncü dünyadaki demokrasi talepleri, özgürlükler ve insan hakları ilerleme sağlamıştır. İletişim ve bilişimde ilerleme sağlanmış, bilgiye ulaşımında kolaylıklar olmuştur. Eğitim ve öğretimdeki gelişmeler ile doğa bilinci artmıştır.⁴⁰

Olumsuz açıdan bakanların vardığı sonuçlar ise daha çarpıcıdır. Ulus devletler ve ekonomileri zayıflamış, dışarıya bağımlı bir duruma gelmişlerdir. Karşılıklı bağımlılık yerine çevre ülkelerin (Afrika, Asya'nın büyük kısmı) merkez olarak görülen (ABD, AB, Japonya vb.) ülkelere bağımlılık düzeyleri artmıştır. Zenginlik yerine, yoksulluğun küreselleşmesi sorunu baş göstermiştir. Bunun sonucu olarak huzursuzluklar çoğalmıştır. Adaletsizlik ve eşitsizlik artarak devam etmektedir.⁴¹

Küreselleşmenin yol açtığı eşitsizlik sorununa değinmek gerekmektedir. Zira bu konu küresel terörizm ile de bağlantılıdır. Küreselleşme küresel düzeyde dengeli ve simetrik olarak gelişme göstermemiştir. Dünya nüfusunun büyük bir kısmını teşkil eden Asya, Ortadoğu, Afrika ve Latin Amerika'daki ülkeler (Güney) küreselleşme sürecinde edilgen aktör olarak yer alırken, Amerika, AB ve Japonya daha aktif rol üstlenmiş ve sürecin belirleyenleri olmuştur.⁴²

⁴⁰ Hüseyin Salur, a.g.e., s. 183

⁴¹ Ibid.

⁴² Ramazan Gözen, **Uluslararası İlişkiler Sonrası Çoğulculuk, Küreselleşme ve 11 Eylül**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004, s. 135.

Diğer taraftan, Güney ülkeleri kavramı, Soğuk Savaş döneminde, ABD, Avrupa, Kanada ve Doğu Asya'nın dışında kalan bölgeyi tanımlamak için kullanılmıştır. Güney olarak nitelendirilen ülkelerin yapısal sorunları özellikle Soğuk Savaş sonrası belirginlik kazanmıştır. Soğuk Savaş'ın ve Doğu-Batı mücadelesinin son bulmasıyla Güney (ya da Üçüncü Dünya) kavramı da değişikliğe uğramış ve Güney ülkeleri blok halinde hareket etme kabiliyetlerini kaybetmiştir. Bu ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınma bakımından gelişmişlik düzeyleri düşük kalmıştır. Ulusal üretim, dış ticaret, kişi başına düşen milli gelir yaşam standartlarının geri kalmasının yanında, siyasi, askeri ve ideolojik çatışmalar da devam etmiştir. Siyasi istikrarın sağlanamaması, hem ekonomik kalkınmayı sekteye uğratmış, hem de diğer ülkelerle işbirliği yapılmasının önüne geçmiştir.⁴³

Güney ülkeleri üzerindeki küreselleşmenin olumsuz etkileri üç noktada gruplandırılabilir. Birincisi; küresel ekonomik ilişkilerin yarattığı yoğun rekabetin yarattığı ticaret ve ekonomik ilişkilerdeki sınır ve engellerdir. İkincisi; küreselleşen ekonomi yönetiminin zorlaşması sonucu yarattığı siyasi sınırlamalardır. Bunun sonucu siyasi olarak egemenliğin sınırlanması olmaktadır. Üçüncüsü; insanlar üzerinde yarattığı sosyo-psikolojik ve kültürel etkilerdir.⁴⁴

Ramazan Gözen'e göre küreselleşme süreci, dünyanın her yerinde aynı şekilde gelişmemiştir. Bu bağlamda dünyadaki ülkeler farklı kategoride incelenebilir. Birinci grup; küreselleşmeyi büyük oranda tamamlayan bölgeler; ikinci grup, küreselleşmeye entegre olma çabasındaki bölgeler; üçüncü grup, küreselleşmeye entegre olamayan bölgeler olarak ve dördüncü grup, küreselleşme altında ezilmiş olan bölgeler olarak sınıflandırılabilir.⁴⁵

Birinci grup olan küreselleşmeye büyük oranda entegre olan bölgeler, ABD, Japonya, AB ülkeleri ve diğer G-8 ülkelerinin içerisinde bulunduğu gruptur. Bu ülkeler,

⁴³ Ramazan Gözen, a.g.e., s. 137-138.

⁴⁴ Ramazan Gözen, a.g.e., s. 138-139.

⁴⁵ Ramazan Gözen, a.g.e., s. 92

küreselleşme sürecinin oluşumunda öncü rol üstelenmiş, askeri, ekonomik, mali ve ticari alanlarda dünya çapında güçlü konumda olan ülkelerdir. Örneğin, 2002’de dünya mal ihracatında AB %19, ABD %14 ile başı çekerken, ithalatta ABD %23, AB ise %18 rakamlarını tuturmuştur. İkinci grup, yani küreselleşmeye entegre olmaya çabalayan ülkeler arasında, Asya Kaplanları (Kore, Tayvan, Singapur ve Malezya, Tayland, Endonezya), Meksika, Türkiye, Hindistan gibi ülkeler vardır. Bu ülkeler birçok açıdan küreselleşme yönünde çaba sarfederken diğer yandan iç sorunları ve jeopolitik durumları itibariyle sıkıntı yaşamaktadır. Bu ülkeler küreselleşme baskısı sonucu, örneğin Doğu Asya ülkeleri, piyasa reformları, ekonomik büyüme ve demokratikleşme gibi konularda pozitif gelişmeler göstermişler ancak 1997 krizi gibi mali krizler, sosyal sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Üçüncü grup, küreselleşmeye direnen ve kesinlikle entegre olmak istemeyen ülkeler arasında Küba, İran, Libya, Kuzey Kore gibi ülkeler yer almaktadır. Bu ülkelerin özellikle ABD ve Batılı ülkelerle yaşadığı sıkıntılar, onları küreselleşmeye karşı mesafeli yapmaktadır. Dördüncü grup, küreselleşmenin dışında kalan, ezilen ülkeleri kapsamaktadır. Dünya nüfusunun çoğunluğu bu bölgededir. Asya ve Afrika ülkeleri çoğunluğu oluşturur. Bu grubun büyük bölümünü de İslam ülkeleri oluşturmaktadır. Bu ülkeler zayıf hükümetler, düşük üretim, yoksulluk, yolsuzluk ve çökmüş ekonomiye sahip olma gibi sorunlarla uğraşmaktadır.⁴⁶

Küreselleşme ile birlikte eşitsizliğin hem ulusların kendi bünyesinde hem de ülkeler arasında arttığı da iddia edilmektedir. 21. yüzyılın başında, 1999 BM İnsani Kalkınma Raporu’da⁴⁷ vurgulandığı üzere, dünya gelir dağılımı piramidinde ilk %20’de yer alan ülkeler, dünya gelirinin %86’sına sahip olmakta, ayrıca bu grup, dünyada gerçekleştirilen toplam ihracatın %82’sini, doğrudan yabancı yatırımların %68’ini ve dünya telefon

⁴⁶ Ramazan Gözen, a.g.e., s. 93-95.

⁴⁷ “Kürese Eşitsizlik Biçimleri – 1999 BM Kalkınma Raporu”, **Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması** (David Held ve Anthony McGrew), Ankara, Phoenix Yayınevi, 2014, s. 502-509.

hatlarının %74'ünü kullanmaktadır. Buna karşılık yoksul ülkelerde yaşayan ve en düşük gelir grubunu meydana getiren %20 ise, her bir sektörde %1'ini alabilmektedir.⁴⁸

Sonuç olarak, küreselleşmenin ortaya çıkardığı yoksulluk terörizmin yegâne sebebi değildir. Ted Gurr'a göre gelişmekte olan toplumlarda yoksul ya da zengin toplumlara oranla terörizmin daha sık görülmektedir. Ekonomik krizler ve sorunlar, terörizmin sebepleri kısmında da vurgulandığı üzere radikalleşmeye ve terörizme uygun ortam yaratmaktadır. Ancak küreselleşmenin yarattığı eşitsizlik ortamı terörizm için motive edici olmaktadır. Başta da vurgulandığı üzere ekonomik eşitsizlik dünyanın birçok yerinde görülmüş ancak Ortadoğu'da siyasi gelişmeler ve ideolojik referanslar (İslami köktencilik) El-Kaide'nin çıkışına zemin hazırlamıştır. Nihayetinde küreselleşmenin imkânları var olan tehdidin kapsamını genişletmiştir.

B. Terörizm Kavramı ve Nedenleri

Latince “terrere” sözcüğünden gelen terör kelimesi, “korkutma, yıldırma ve tedhiş” anlamlarına gelmekte, Fransızca'da “terreur”, İngilizce'de ise “terror” olarak yer almakta, Türkçe'de ise “terör” kavramına karşılık gelmekte, aynı zamanda Arapça kökenli “tedhiş” sözcüğü de kullanılmaktadır.⁴⁹

Terör, tek bir eylemde olduğu gibi, herhangi bir şiddet hareketinde de görülebilir. Denetim dışı olan bu terör, sistematik olmaktan uzaktır. Dolayısıyla bu tarz fiiller ya da bu fiillerin tesadüfi sonucu bir araya gelerek oluşturdukları seriler, terörizm olarak adlandırılmaz. Terörizm, “siyasal amaçlar için örgütlü, sistemli ve sürekli terör kullanmayı yöntem olarak benimseyen bir strateji anlayışı” olarak tanımlanabilir. Thornton da terörü, “şiddet kullanma ya da şiddet kullanma tehdidi içeren normal olmayan yollarla, politik davranışları etkileme amacıyla olan sembolik bir fiil” olarak

⁴⁸ Necmettin Özerkmen, “Uluslararası Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 44, S. 1, 2004, s. 138.

⁴⁹ Haydar Çakmak, **Terörizm**, Ankara, Platin Yayınları, 2006, s. 29,

tanımlamaktadır.⁵⁰ Bu çalışmada terörizm kavramı, “siyasal terörizm” bağlamında ele alınacaktır. Çalışmada ele alınan El-Kaide ve IŞİD küresel terör örgütleri bu açıdan incelenecektir.⁵¹

Terörizmin uluslararası bir mesele haline gelmesiyle birlikte, devletler bir yandan kendi iç hukuklarında gerekli düzenlemeler yapmışlar diğer taraftan da uluslararası alanda çalışmaya başlamışlardır. Ancak, uluslararası toplumun bütün tarafından kabul görmüş, genel geçer bir tanım yapılamamış, devletler kendi çıkarları doğrultusunda farklı tanımlar yapma yoluna gitmiştir. 1937’de yapılan “Terörizmin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi”⁵² tek bir devlet tarafından onaylanınca (Hindistan) konu 1950’lerde tekrar gündeme gelmiş ancak bir sonuca varılamamıştır. Terörizmin tanımının yapılamaması konusunda iki görüş mevcuttur. Birinci görüşü savunanlara göre, terörizmle alakalı üzerinde uzlaşılan ve genel kabul gören bir tanıma varılamamış olması terörizmle mücadelenin önündeki en büyük engellerden biri olurken, bu tanımının yapılması gerektiği savunulmaktadır. İkinci görüşe göre ise, böyle bir tanımın yapılmasının gerekli olmadığı, pratikte bunun imkânsızlığı ve bu tür bir tanımın yapılmasına da ihtiyaç olmadığı belirtilmektedir.⁵³

Diğer taraftan literatürde terörizmin tanımlanması konusunda çeşitli görüşler mevcuttur:

Paul Wilkinson, “siyasi terörizm”i baskıyla gözdağı vermek olarak tanımlamaktadır. Siyasi terörizm, “bireylere gruplara, toplumlara ya da devletlere, teröristlerin siyasi taleplerine ödün verilmesi amacıyla, korku ve dehşet salmak için,

⁵⁰ Thomas Perry Thornton, “Terror As A Weapon of Political Agitations”, **Terrorism: Critical Concepts in Political Science- Vol III: The Third or New Left Wave**, Abingdon, Routhledge, 2006, s. 43.

⁵¹ Sertaç Başeren, “Terörizm ve Uluslararası İlişkiler”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, S. 1, Y. 1, Şubat 2003, s. 51.

⁵² Sözleşmede terörizm, “bireylerin ya da bireyler grubunun ya da genel halkın zihninde bir terör hali yaratmak için tasarlanmış ya da planlanmış, bir devlete karşı yöneltilen kriminal eylemler” olarak tanımlanmıştır. (Fatma Taşdemir, **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, Ankara, USAK Yayınları, 2006, s. 23.

⁵³ Funda Keskin, **Birleşmiş Milletler ve Türkiye**, Ankara, Ekin Yayınları, 2005, s. 150-151.

cinayet ve ortadan kaldırmanın düzenli kullanımı ve yok etme tehdidi” olarak açıklanabilir.⁵⁴

Walter Laquer’a göre ise terörizm, “kamu ya da kamunun herhangi bir kesimine korku salmayı amaçlayan ve her türlü şiddeti içeren, siyasal amaçlı şiddet kullanımıdır.”⁵⁵

Alex Schmid’e göre ise terörizm, “siyasal motivasyonlu, taktiksel, kuvvet kullanma tehdidi, şiddet eğilimi ve kamu üzerindeki etkisi” olan bir eylemdir.⁵⁶

Hoffman’a göre terörizm, “şiddet yoluyla kasıtlı bir şekilde korkunun yaratılması ve kullanılması ya da siyasi amaçlı şiddet tehdidi” içeren eylem ya da eylemler olarak tanımlanabilir.⁵⁷

Crenshaw’a göre terörizm, rasyonel politik tercihtir. Ancak bu tercih kişisel değil bir grup süreci içerisinde anlam bulmaktadır. Bir başka ifadeyle terörizm, siyasal olarak hükümete karşı mücadele eden organizasyon/grubun kararının bir sonucudur.⁵⁸

Terörizmin özellikleri onun diğer konulardan farklılığını ortaya koymaktadır. Cronin’e göre bu özellikler dört başlıkta ele alınabilir. Birincisi; terörizmin siyasal bir doğası ve amacı vardır. İkincisi, her ne kadar teröristler bazen devletlerin askeri, politik veya ekonomik araçlarını kullanabilse de, terörizm “devlet dışı” bir karakterdedir. Üçüncüsü, terörizm masumları ve sivilleri hedef alır. Dördüncüsü, teröristler uluslararası hukuka uymazlar, saldırılarının psikolojik etkisi yüksek olabilirken, beklenmedik zamanlarda eylem yaparlar.⁵⁹

Terör eylemlerini gerçekleştirenlerin gerekçeleri farklı nedenlerle sıralanabilir. Bunlar; “çaresizlik”, “cezalandırma”, “bunalım ve karışıklık yaratmak” ve “devlet

⁵⁴ Paul Wilkinson, “Terör ve Terörizm: Kavramlar, Özellikler ve Tipoloji”, **Silinen Yüzler Karşısında Terör (der. Cemal Güzel)**, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2002, s. 144.

⁵⁵ Walter Laquer, **The Age of Terrorism**, Boston, Little, Brown and Company, 1987, s. 145.

⁵⁶ Alex Schmid, “Terrorism – The Definitional Problem”, **Cas Western Journal of International Law**, C. 36, S. 2, 2004, s. 381.

⁵⁷ Bruce Hoffman, **Inside Terrorism**, New York, Columbia University Press, 2006, s. 40.

⁵⁸ Martha Crenshaw, “The Causes of Terrorism”, **Comparative Politics**, Vol. 13, No. 4 (Jul, 1981), s. 385.

⁵⁹ Audrey Kurth Cronin, “Behind the Curve: Globalisation and International Terrorism”, **International Security**, V. 27, No. 3, Winter 2002/2003, s. 33.

destekli terörizm bağlamında çıkarın kollanması” olarak maddelendirilebilir. Çaresizlik, o anda akla gelen tek eylem olarak görülebilir. Dünya kamuoyuna sesini duyurmak ve kendince gördüğü haksızlıkları dile getirmek istenebilir. F.K.Ö.’nün İsrail sorununa dikkat çekmek için uyguladığı uçak kaçırma eylemleri bu bağlamda örnek olarak gösterilebilir. Cezalandırma ise, belli bir sebepten dolayı gerçekleştirilebilmektedir. Enver Sedat’ın, Camp David sonrası öldürülmesi buna örnek olarak verilebilir. Bunalım ve karışıklık yaratmak ise, olumsuz bir takım düzenlemelerin zeminini hazırlamak için başvurulan yöntemdir. Seçilenler kamuoyunca önemli görülen kişiler, amaç ise var olan iktidara güvenin sarsılması ve insanlarda ümitsizlik duygusunun ortaya çıkmasıdır. Son olarak devlet destekli terörizm bağlamında çıkarların korunması da, bu gerekçelerden birisi olabilir. Bir ülke kendi çıkarına zarar geleceğini düşündüğü bir başka ülkeye karşı terörü destekleyebilir. Bunu mühimmat yardımı, personel ve ekonomik yardım sağlayarak ya da kendi özel birlikleri ile eylem yaparak gerçekleştirebilir.⁶⁰

Terörizmi anlamak için onun nedenlerini de sorgulamak gerekmektedir. Terörizmin nedenlerini; “ekonomik nedenler, “siyasal nedenler”, “sosyo-kültürel nedenler” ve “psikolojik nedenler” olarak dört başlık altında ele alabiliriz.

Ekonomik nedenler, tek bir başlık altında ele alınamayacak kadar çeşitlidir. Ekonomik şartların zor olması, insanları hem maddi yönden etkiler. Özellikle 20. yüzyılda büyüyen küresel açıdan toplumlarda yer alan eşitsiz gelir dağılımı, işsizliğin yaygınlaşması ve ekonomik zorluklar, terörizmin ortaya çıkmasını ve gelişmesini sağlamaktadır.⁶¹ Diğer yandan, terörizmin kendisinin ekonomik bir gelir yaratması da bir başka nedendir. Bunların yanında, toplumun ortalama gelir seviyesinin düşük ve gelir dağılımının dengesiz olması, gizli ve açık işsizlik oranlarının yüksekliği, toplu grev ve

⁶⁰ Cemal Güzel, “Korkunun Korkusu: Terörizm”, **Silinen Yüzler Karşısında Terör (der. Cemal Güzel)**, Ankara, Ayraç Yayınları, 2002, s. 17-18.

⁶¹ Mesut Hakkı Caşın, **Uluslararası Terörizm**, Ankara, Nobel Yayınları, 2006, s. 280.

lokavt uygulamalarının varlığı, kronik enflasyon ve bunun yarattığı sorunlar teröre neden olan ekonomik faktörler arasında gösterilmektedir.⁶²

Siyasal nedenler, terörizmin siyasi saikle harekete geçen şiddet eylemi olarak ele alınmasının altında yatan nedenler olarak da adlandırılabilir. Terör örgütleri mücadelelerini etnik, ayrılıkçı vb. nedenlerle ve bunun yanında güç kazanmak ve siyasi aktör olarak var olma gibi amaçlarla gerçekleştirirken, topyekûn savaşı göze alamayan ancak uluslararası alanda gücünü arttırmak isteyen devletler de siyasi sebeplerle terörizmi destekleyebilirler. Soğuk Savaş döneminde bunun örnekleri görülmüştür.⁶³ Diğer yandan ülkedeki rejiminin oturmamış olması, hükümetin otorite sağlamadaki başarısızlığı, hükümet bunalımlarının kronikleşmesi, devlet organları (yasama, yürütme ve yargı) arasındaki uyumsuzluk vb. faktörler de terörizme başvurulmasını kolaylaştıran siyasi nedenler olarak sayılabilir.⁶⁴

Sosyo-kültürel nedenler, toplumun genel değerleri ile uyuşamayan, kültürel anlamda sıkışmışlık duygusuna sahip, baskı altında özellikle göç etmiş genç nüfus ciddi sorunlara sahiptir. Dışarıdan dayatılan kültüre direnebilmekte ve savunmacı refleks geliştirebilmekte olan bu terörist grupların etkisi altında kalabilmektedir. Terörizm, sosyo-kültürel anlamda bunlardan faydalanmaktadır.⁶⁵ Bunlara ilaveten, toplumlarda bulunan feodal yapı kalıntıları, din, mezhep ve tarikat ayrılıklarının mevcudiyeti, eğitim düzeyindeki düşüklük, azınlıkların varlığı, kişisel hak ve özgürlüklerin kısıtlı düzeyde olması ve genel ahlak anlayışındaki yozlaşma, terörün ortaya çıkmasındaki sosyo-kültürel faktörler olarak görülmektedir.⁶⁶

⁶² "Türkiye ve Terörizm", **Türkiye Barolar Birliği Raporu**, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2006, s. 143.

⁶³ Mesut Hakkı Caşın, a.g.e., s. 280.

⁶⁴ "Türkiye ve Terörizm", **Türkiye Barolar Birliği Raporu**, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2006, s. 142-143.

⁶⁵ Mesut Hakkı Caşın, a.g.e., s. 280.

⁶⁶ "Türkiye ve Terörizm", **Türkiye Barolar Birliği Raporu**, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2006, s. 142.

Psikolojik nedenler, toplumda içinde bulunduğu konumdan memnun olmayan, çevresinden takdir görmeyen ve kendisine güvensiz kimseler bir gruba aidiyet duymaya isteklidir. Bu kişilerin öfkeli ve saldırgan bir karaktere sahip olması terör örgütlerine katılmalarını kolaylaştırmaktadır. Saygınlık kazanma arayışında olan ve kaygı ve korkularını, can sıkıntılarını şiddet ile giderme niyetindeki insanlarda terörizme başvurabilir. Gereksiz şiddet ve saldırı eğiliminde olabilirler. Güvensizlikten kaynaklanan katı, sert ve saldırgan içeriki bu davranışlar da terörizmin psikolojik nedenlerini oluşturur.⁶⁷

1. Terörizmin Tarihsel Gelişimi

Terörizmin politik amaçları gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanılması tarihsel açıdan yeni bir olay değildir. Bu olayları tarihsel anlamda ilk dönemlere kadar götürmek mümkündür.

Tarihsel açıdan terörizm yöntemine verilebilecek ilk örnekler, Zealots adlı örgüte bağlı Sicariler'in M.Ö. 73-66 yıllar arasında, Romalılara karşı düzenlediği terör eylemleridir. Genellikle dini ve merasim alanlarında, kalabalık alanlarda saldırılar düzenleyen bu örgüt, isimlerini eylemlerinde kullandıkları “Sica” adı verilen ve kıyafetlerinin altına gizledikleri küçük kılıç/haçerlerden almaktaydı. Ses getiren, suikastlerden başka, Kudüs'ün su yollarını tahrip etmek, ambarlarını yakmak gibi eylemler de gerçekleştirmişlerdir.⁶⁸

Bir diğer önemli terör hareketi ise Hindistan'da 7-17. Yüzyıllar arasında ortaya çıkmış ve büyük eylemler gerçekleştirmiş ve bir mezhebin adı olan “Thug” isimli gruptur. Thug eylemcileri, kurbanlarını yerli Hintlilerden seçmekte ve kendilerine özgü öldürme yöntemi olarak ipekten bir bağ ile kurbanlarını boğma eylemini uygulamaktaydı.

⁶⁷ Mesut Hakkı Caşın, a.g.e., s. 288-290.

⁶⁸ Haydar Çakmak, a.g.e., s. 17.

Thugculukta, kaynağın Hint Tanrıçası Kali olduğuna inanılmakta ve öldürülen kişilerin Kali'ye kurban edildiği ve bunun da bir görev olduğu inancı hakimdir.⁶⁹

Bir başka önemli terör hareketi ise, Hasan Sabbah tarafından kurulan, 1090-1275 arası faaliye gösteren ve Sicariler gibi dini bir karakterde olan Haşhaşin örgütüdür. Militanlarına “fedayin” ismi verilen ve eylemlerinden önce haşhaş kullandırılan bu örgüte bu yüzden Haşhaşinler denmektedir. Alamut Kalesinde faaliyet gösteren Haşhaşiler, Selçuklu Veziri Nizamül Mülk, Haçlı Kralı Conrad ve birçok Abbasi devlet adamına suikastler düzenlemiştir.⁷⁰

Bunların yanında, 1789 Fransız İhtilali sonrası Robespierre'nin 1793-94 dönemi “terör dönemi” olarak isimlendirilmektedir. Bu dönemde devrim hükümeti, devrim karşıtı soylular, din adamları vb. kişileri yıldırmak için baskı ve sindirme politikasını izlemişlerdir. Devrim karşıtları tarafından bu döneme, “Terör Dönemi” adı verilmiştir. Terör dönemi boyunca öldürülenlerin, % 8'i soylu, % 14'ü burjuva, % 6'sı din adamı, % 70'i köylü ve işçi olmuştur. Böylelikle terör, ihtilalin bir parçası haline gelmiştir.⁷¹

David Rapoport uluslararası terörizmin tarihini dört ayrı döneme ayırarak, dört dalga halinde incelenebileceğini öne sürmektedir. Birinci dalga, 1880-1920 arası görülmüş ve “Anarşist Dalga” olarak isimlendirilmiştir. İkinci dalga, 1920-1960 arası ortaya çıkmış ve “Anti-Kolonyal Dalga” olarak adlandırılmıştır. Üçüncü dalga, 1960-1980 arası görülmüş, “Yeni Sol Dalga” olarak isimlendirilmiştir. Dördüncü dalga, 1979 İran İslam Devrimi ile beraber başlamış ve “Din Esaslı Dalga” olarak adlandırılmıştır. Bu dalganın 2025'e kadar sürebileceğini söylemektedir.⁷²

⁶⁹ Ibid., s. 18.

⁷⁰ Ahmet Hamdi Topal, **Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı**, İstanbul, Beta Yayınları, 2005, s. 38-39, Haydar Çakmak, a.g.e., s. 18.

⁷¹ Haydar Çakmak, a.g.e., s. 19, Mesut Hakkı Çaşın, **Uluslararası Terörizm**, Ankara, Nobel Yayınları, 2008, s. 43.

⁷² David C. Rapoport, “The Four Waves of Rebel Terror and September 11”, **The New Global Terrorism (ed. Charles Kegley)**, New Jersey, Person, 2008, s. 37.

Buna göre birinci dalga, 1880-1920 yılları arasında görülmüş olup “Anarşist Dalga” olarak isimlendirilmektedir. 19. yüzyılın sonlarına doğru Rusya’da ortaya çıkmıştır. Birinci dalganın bu dönemde Rusya’da ortaya çıkmasının çeşitli nedenleri vardır. Birincisi; Rus yazarlar Nechaev, Bakunin, Kropotkin tarafından oluşturulan terör içi “doktrin ve strateji” konusudur. İkincisi ise “iletişim ve ulaşım” alanında meydana gelen gelişmelerdir.⁷³

Bu dönemde eylem türü “suikastler” görülmektedir. Bu dalgada ortaya çıkan ilk terörist grup “Narodnaya Volya” (Halkın İradesi) örgütü olmuştur. Bu dönemde görülen “anarşi doktrini”ne değinmek gerekmektedir. Rus toplumundaki problemler ve bunların yaşayarak sürdürülmesi sorunlara yol açmakta zaman zaman da yasaklanma yoluna gidilmektedir. Toplum bu sorunları aşmaya çalışmakta ancak başarılı olamamaktadır. Bu dönemdeki önemli olaylardan birisi, Vera Zasulich isimli bir kadının, o dönemdeki bir gösteri sırasında bir Rus polisi öldürmesi ve silahını yere atarak “ben katil değilim, teröristim” demesi olmuştur. Kadın yargılama sonrası serbest kalmış, böylelikle “şiddet ve toplumun şiddete başvurması meşrulaşmış”tır. Bu dönemde şehirler eylem merkezi olarak ön plana çıkmış, isyancılar kendilerini terörist olarak tanımlamış ve bundan övünç duymuş, hedefler toplumun üst düzey yetkilileri ve ses getirici politik hedefler olmuştur. Bu dönemde terörizm bir strateji olmuş, nihai hedef olmaktan uzak kalmıştır. Daha sonraki süreçte Rusya’da güvenlik açığı artmış, başka terörist gruplar ortaya çıkmış, finansmanlarını banka soygunları ile sağlamışlardır. Bu dönemde ortaya çıkan önemli örgütler ise Ermeni Hınçak, Makedonya Devrimci Örgütü ve Genç Bosnalılar vb. olmuştur.⁷⁴

İkinci dalga, 1920 – 1960 arası görülen “Anti-Kolonyal Dalga”, Birinci Dünya Savaşı Sonrası, Haziran 1919’da imzalanan Versay Barış Antlaşması ve self-determinasyon prensibi ile ortaya çıkmıştır. 1920’lerde en dikkat çekici grup IRA (Irish

⁷³ David C. Rapoport, a.g.m., s. 38.

⁷⁴ Ibid, s. 39-40.

Republican Army) olmuştur. Terörist gruplar, SSCB dışındaki bütün emperyal güçlerin alanlarında varlık göstermişler ve bu dönemde Kıbrıs, İrlanda, Yemen, Cezayir gibi yeni devletler ortaya çıkmıştır. Birinci dalgadan farklı olarak banka soygunları daha az görülürken, diasporadan finansman akışı sağlanmıştır. Eylem türü olarak polisler saldırılar görülmüş, taktiksel anlamda ise “vur-kaç” eylemleri görülmüştür. Eylem alanı olarak kırsal önplana çıkmıştır. Bu dönemde terörist kelimesi birinci dalganın tersine kötü bir çağrışım meydana getirmiştir. Devletler, kurulu düzene karşı gelen bu şiddete dayalı isyancı grupları terörist olarak ilan etmiştir. IRA, EOKA ve Irgun gibi örgütler bu dönemin terör örgütleridir.⁷⁵

Üçüncü dalga, 1960-1980 arası görülen, “Yeni Sol Dalga” olarak bilinmektedir. Bu dönemde ABD’nin Vietnam’da aldığı mağlubiyet terörist gruplar için bir motivasyon unsuru olmuştur. Batı dünyasındaki bu belirsizlik döneminde, Batı Almanya’da RAF (Kızıl Ordu Fraksiyonu), İtalya’da Kızıl Tugaylar, Japon Kızıl Ordusu gibi gruplar ortaya çıkmış ve kendilerini Üçüncü Dünya İşçi Sınıfının ileri kolu olarak görmüşlerdir. SSCB bu grupları desteklemiştir. Latin Amerika’daki gruplar ise birinci dalganın yolunu izlemiş, eylem alanı olarak şehirlere yoğunlaşmıştır. Bu dönemde, birinci dalgadaki Nechaev’in “Devrim Klavuzu” kitabı kadar önemli olan Carlos Marighella’nın “Şehir Gerillası’nın El-Kitabı” ön plana çıkmıştır. Bu dönemde radikalizm⁷⁶ ve milliyetçilik birleşmiştir. ETA, ASALA, Korsika Ulusal Özgürlük Cephesi önemli örgütler olarak görülmüştür. Ancak bu dalgada self-determinasyon etkili olmamıştır. Çünkü, isyancılar ilerleme kaydedememiştir. Türkiye, İspanya ve Fransa kolonyal güç olmadıkları için bunun için gereken belirsizlik ortamı oluşmamıştır. Bu dönemin eylemler çeşitleri; uçak kaçırma, rehin alma ve elçilik baskınıdır. Finans kaynağı olarak “insan kaçırma ve fidye” kazançlı bir yol haline gelmiştir. 1972 Münih Olimpiyatları Katliamı, , 1973’te FKÖ

⁷⁵ Ibid, s. 40-41.

⁷⁶ Latince kök anlamından gelen radix sözcüğünden gelir. Kurulu düzenin temellerine yönelik ekonomik ve toplumsal değiştirmelerden yana olan tutum ve öğretisi. <http://www.tdk.gov.tr>, (E.T. 15/10/2017).

tarafından Hartum'daki Suudi Arabistan elçiliğinin basılması, İtalyan Başbakanı Aldo Moro'nun 1979'da Kızıl Tugaylar tarafından kaçırılması, 1975'te Uganda ve 1977'de Somali'de uçak kaçırma olayları, bu dönemde görülen önemli eylemlerdir. 1980'lerle beraber bu dalga zayıflamaya başlamış ve 1982'de İsrail'in Lübnan Bekaa Vadisinde FKÖ kamplarını elemine etmesiyle bu dalga gerilemeye başlamıştır.⁷⁷

Dördüncü dalga, 1979 sonrası başlayan “Din Esaslı Dalga”dır. Rapoport’a göre üç önemli olay bu dalganın ortaya çıkmasında belirleyici olmuştur. Birincisi, 1979 İran İslam Devrimidir. İkincisi, SSCB’nin Afganistan’ı işgali ve buradaki Mücahitlerin direnişidir. Üçüncüsü ise 1979’da Mekke’deki Kâbe Baskınıdır.

Üçüncü dalgada mücadele alanı olan, Kıbrıs, Filistin ve Makedonya’daki mücadelelerde din motifi olmasına rağmen, dinsel hedef olmamıştır. Bu açıdan bakıldığında El-Kaide’nin küresel bir terör örgütü olarak dinsel hedefleri de önemlidir. İslam üzerinden dinsel hedeflerin oluşturduğu bir yapı vardır. Rapoport’a göre bu dalganın finansmanı ve önderi Usame bin Ladin olmuştur. El-Kaide bütün Müslümanlar için İslami şariat kurallarına göre yönetilecek tek bir devlet arayışındadır. El-Kaide bütün her yerden kendisine adam toplayabilmekte ve alışlagelmiş örgüt yapısının dışına çıkmaktadır. Eylem türü intihar saldırıları karakteristik eylem türü olmaktadır. Bunun yanında adam kaçırma, suikastler ve rehin alma eylemleri de sürmektedir. Rapoport’a göre El-Kaide, birinci etapta, ABD’li askerleri Müslümanların kutsal coğrafyalarının dışına çıkarmak istemekte, ikinci adımda ise Filistin ve Irak konusunda mücadeleye devam etmek istemektedir.⁷⁸

Bu noktada, “din motifli terörizm” kavramına da değinmek gerekmektedir. Çünkü bu kavram hem küresel terörizmin neden El-Kaide ile somutlaştığını anlamamıza yardımcı olacak, hem de dördüncü dalganın karakteristiğini anlamamızı sağlayacaktır.

⁷⁷ David C. Rapoport, a.g.m., s. 41-42.

⁷⁸ Ibid., s. 43-45.

“Din motifli terörizm” kavramını, Gus Martin politik şiddet türü olarak tanımlar. Din motifli terörizm; inancın şanlı zaferi için, terörizm uygulamalarının uygulandığı ve yönetildiği bir politik şiddet türüdür. Eylemlerin amacın gerçekleşmesi için yapıldığından dolayı, bu dünyada ya da diğerinde ödüllendirileceğine inanılmaktadır.⁷⁹ Tarihte din motifli terörizm Rapoport’un dördüncü dalgası olan “din esaslı dalgadan” daha önce de görülmüştür. İslami köktencilik kısmında bu konuya değinilmiştir. Yeni olan, 1980 sonrası El-Kaide ile birlikte, din motifli terör dalgası kendisini “küresel terörizm” olarak göstermektedir.

Çalışmanın “11 Eylül Saldırıları ve Yeni Terörizm Kavramı” kısmında din motifli terörizm bağlamında görülen küresel terörizm kavramının detaylarına yer verilmiştir. Küreselleşmenin imkânları ve yapısı ile El-Kaide ile başlayan ve daha ölümcül, tehdit içeren ve çok boyutlu hale gelen küresel terörizm sorunsalı bu açıdan dördüncü dalga içerisinde görülmüş ve etkileri hala IŞİD devam eden bir süreç halini almıştır.

2. Terörizmin Unsurları

Terörizmin tanımları arasında devleti ve sistemi hedef alan, sistemli bir şiddet hareketi olduğu ifade edilir. Daha öncede belirtildiği üzere terör kelimesi latince terrere sözcüğünden türemiş olup “korkutmak, korku salmak ve yıldırma” anlamlarında kullanılmaktadır. Terörizm ise bu çalışmada daha öncede vurgulandığı üzere “siyasal amaçlar için örgütlü, sistemli ve sürekli terör kullanmayı yöntem olarak benimseyen bir strateji” anlayışı olarak ele alınmıştır. Birden çok terörizm çeşidi olmakla beraber bu çalışmada “siyasal terörizm” incelenecektir. Bu noktada siyasal terörizmin karakteristik

⁷⁹ Gus Martin, **Understanding Terrorism: Challenge, Perspectives and Issues**, London, SAGE Publications, 2006, s. 183-184.

unsurlarına değinmek, küresel terörist örgütlerin eylemlerini anlamak açısından da faydalı olacaktır.⁸⁰

Terörizmin karakteristik unsurları “fail”, “saik” ve “şiddet” olarak ele alınabilir. Başerenin de belirttiği üzere “siyasal terörizm” de fail, siyasal bir saik ile hareket etmektedir. Siyasal olan saikin içeriği herhangi bir ideolojiye bağlı olabilir. Fail, siyasal saikle harekete geçerken, şiddet içeren bir hareket içerisindedir. Şiddet burada sonuca ulaşmak için kullanılan bir araç özelliğindedir. Fail bu sonucun ötesinde bir fayda elde etmek istemektedir. Bir başka ifadeyle fail, propaganda yaparken şiddet kullanmaktadır. Failin, bu ölümle sonuçlanan eylemi kitleleri etkilemek için ortaya çıkacak sonuçla karşılaştırıldığında küçük kalmasına rağmen, eylem sonucu elde edilen netice büyüktür. Bir cümleyle ifade edilmesi gerekirse, eylem oranla ortaya çıkan etki çok büyüktür. Terörizm bazen bir kişi öldürür ancak milyonları bu ölümle korkutup sindirerek etki altına alabilir. Bundan dolayı terörizm sembolik bir fiil olarak karşımıza çıkar. Daha öncede söylendiği ve Thornton’un da vurguladığı gibi, terör şiddet kullanma ve şiddet tehdidi içeren, normal olmayan şekilde siyasal davranışları etkileyen sembolik bir fiildir.⁸¹

3. Terörizm Çeşitleri

Terörizmin sınıflandırılması konusunda üzerinde uzlaşılmış bir sınıflandırmadan söz etmek mümkün değildir. Ancak diğer taraftan literatürde bazı gruplandırmalar da yapılmıştır.

Paul Wilkinson siyasal terörizmi üçe ayırmaktadır. Birincisi, “bastırıcı terörizm” (repressive terrorism) olarak adlandırılmakta, çoğunlukla devletler tarafından belli kişi ya da grupları bastırmak, baskı altında tutmak amacıyla uygulanan terörizmi ifade

⁸⁰ Sertaç Başeren, “Uluslararası Hukuk Açısından Terörizm”, **Dünyada ve Türkiye’de Terör**, Ankara, T.C. Merkez Bankası Yayınları, 2002, s. 183.

⁸¹ Sertaç Başeren, “Terörizm ve Uluslararası İlişkiler”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, S. 1, Y. 1, Şubat 2003, s. 51-52.

etmektedir. İkincisi, alt-devrimci terörizm (sub-revolutionary terrorism) olarak isimlendirilmekte, baskı, gözdağı verme, öç alma ya da cezalandırma gibi gücün devrimci bir şekilde kısa süreli ele geçirilmesini amaçlayan terörizm çeşididir. Üçüncüsü, devrimci terörizm (revolutionary terrorism) olarak adlandırılmaktadır. Devrimci terörizm, güç yapısında ve sosyo-ekonomik düzendeki temel değişiklikler gibi siyasi devrimi hedefleyen, uzun dönemli amaçları olan terörizm biçimidir.⁸²

Terörizmi sınıflandırma konusunda Fatma Taşdemir'in de belirttiği üzere amacı açısından terörizmi gruplandırırken “etkilediği coğrafya, eylemleri yapanların uyrukluğu, eylemlerin doğurduğu sonuçlar, somut amaç ve yabancı bir unsur olup olmaması (içerip içermemesi)” bakımından “ülke içi terörizm”, “devlet terörizmi”, “uluslararası terörizm”, “uluslararası terörizm” olmak üzere sınıflandırılabilir.⁸³ Diğer yandan “devlet destekli terörizm”, “etnik terörizm” ve “siber terörizm” diğer terörizm türlerine örnek olarak verilebilir.⁸⁴

Ülke içi terörizm, ya da diğer adıyla “ulusal terörizm”, tek bir devlet içerisinde olan ve yabancı bir unsur, ilişki ve katılımının yer almadığı sistematik şiddeti ifade eden terör türüdür. Ulusal terörizm ile uluslararası terörizm, birçok yönden benzerlikler içerse de, ulusal terörizmde hedef tek bir ulusun vatandaşları olmaktadır. Ülke içi terörizmde başka bir devlet tarafından desteklenme görülmemektedir.⁸⁵

Devlet terörizmi; bir devletin kendi sınırları içinde, kendi vatandaşlarına karşı uygulamış olduğu sistematik şiddet eylemlerini tanımlamak için kullanılır. Devlet terörizmi ile devlet destekli terörizm arasında farklılıklar vardır. Devlet destekli terörizm, terörist eylemleri faili herhangi bir devletin gizli ya da açık desteğini alan devlet dışı bir

⁸² Paul Wilkinson, **Terrorism and The Liberal State**, London, Macmillan Press, 1977, s. 55-56.

⁸³ Fatma Taşdemir, **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, Ankara, USAK Yayınları, 2006, s. 34-44.

⁸⁴ Murat Saraçlı, “Uluslararası Hukukta Terörizm”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 11, S. 1-2, 2007, s. 1058-1059.

⁸⁵ Fatma Taşdemir, a.g.e., s. 34.

aktör olurken, devlet terörizmi ise devlet tarafından uluslararası insani hukuk ve insan hakları hukukunun ihlalini de kapsayan yaygın, kapsamı geniş sistematik şiddet uygulanmasını içerir. Devlet terörizmi, soykırım, işkence, savaş suçu ve insanlığa karşı suç gibi örnekleri kapsar. Bu tip terörizmi uygulayan devletin gayesi, bir etnik grubu ya da siyasi muhalifleri bastırarak rejimin devamını sağlamaktır. Örnek olarak SSCB’de Stalin yönetimi, İtalya’da Musollini dönemi, Almanya’da Hitler dönemi ve Irak’ta Saddam Hüseyin yönetimi verilebilir.⁸⁶

Uluslararası terörizm; “içeriği ve tekrarı uluslararası sonuçlar doğuran terörist eylemler olarak” tanımlanabilir. Ancak bununla sınırlı değildir. Uluslararası terörizm aynı zamanda uluslararası hukukun koruduğu değerlere karşı bir mücadele olarak da ele alınabilir. Diğer yandan, Bir devletin ya da uluslararası örgütün siyasetine etki etmek için yapılan eylemler de uluslararası nitelik taşıırken, bir yabancı ülke vatandaşlarına, hükümetlerine karşı yapılan terörist faaliyetleri kapsar. Uluslararası terörizm devletlerarası ilişkilerin gelişmesini etkileyebilir, anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına neden olabilir.⁸⁷

Uluslararası terörizm kavramı 1970’lerde gündeme gelmiştir. Uluslararası ilişkilerde görülen yeni aktörler ve karşılıklı bağımlılık olgusu, devlet merkezli analizlerin yetersizliğini göz önüne sermiş, egemen devlet paradigmasının yanında, çok uluslu şirketler, uluslararası ve ulusaşırı örgütlenmelerin uluslararası ilişkilerde önemi artmıştır. Bu durumun terörizm çalışmalarına da yansımaları olmuştur. Uluslararası terörizm kavramı ortaya atılmıştır. Ancak burada “uluslararası terörizm” kavramı ile “uluslararası terörizm” kavramı arasındaki ayrımı vurgulamak gerekmektedir. Uluslararası terörizm hiçbir şekilde devletin etkisi olmaksızın devlet dışı aktörlerin gerçekleştirdiği eylemler için kullanılırken, uluslararası terörizm ise devletin etkisi ve

⁸⁶ Fatma Taşdemir, a.g.e., s. 35., Sertaç Başeren, “Uluslararası Hukuk Açısından Terörizm”, **Dünyada ve Türkiye’de Terör**, Ankara, T.C. Merkez Bankası Yayınları, 2002, s. 187.

⁸⁷ Fatma Taşdemir, a.g.e., s. 44, Murat Saraçlı, a.g.m., s. 1057.

desteği altında bireyler ya da gruplar tarafından yapılan eylemleri ifade eder. 1980 sonrası uluslararası terörizm kavramı önemini kaybetmiş, az kullanılır hale gelmiştir. Çünkü devletlerin oynadığı role verilen önem artmıştır. Günümüzde bu iki kavramda birbirinin yerine kullanılmaktadır.⁸⁸

Devlet destekli terörizm; devletlerin dış siyasette terörizmi bir araç olarak kullanmalarını açıklamak için kullanılan bir kavramdır. Devletler dış politikasında, silah, para, istihbarat ve eğitim imkân vb. sağlayarak terör gruplarına yardım edebilir. Antonio Cassese devletler ve terörist aktörler arasındaki ilişkiyi 6 başlıkta ele alırken⁸⁹ John Murphy ise, uluslararası terörizme devletlerin karışmasını 12 farklı düzeyde sınıflandırmıştır.⁹⁰ Bu durum yıkıcı sonuçlar doğurabilir. Devlet destekli terörizm ciddi güvenlik sorunları ortaya çıkarabilir. Bu durum etnik temelli bir terörizm durumunda ağır sonuçlara yol açabilir. Demokratik devletler de bazen farklı sebeplerden dolayı terörizme destek olabilirler.⁹¹

Etnik terörizm; etnik bir gruba bağlı kişilerin terör örgütlerinde bulundukları ya da eylemlerine iştirak ettikleri terör türünü tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu tarz teröre “milliyetçi terör” adı da verilmektedir. Ancak etniklik ve milliyetçilik, farklı kavramlardır. Etnik kökene dayalı terör eylemleri, kendi haklarını elde etmek için silahlı

⁸⁸ Fatma Taşdemir, a.g.e., s. 35-37.

⁸⁹ Cassese’ye göre 6 başlık şu şekildedir. Birincisi, resmi devlet görevlileri tarafından ülke dışında gerçekleştirilen terör eylemleri; ikincisi, bir devletin kendi organlarını kullanmak yerine, devlet tarafından istihdam edilen, donatılan, komuta ve kontrol edilen gayri resmi ajanları, paralı asker ve silahlı grupları kullanması; Üçüncüsü, devlet tarafından terörist gruplara finansal yardım ve silah sağlanması; Dördüncüsü, Alternatif olarak terörist gruplara lojistik destek yardımıyla bulunulması; Beşincisi, devletin ülkesi içindeki terör üsleri bulunmasına rıza göstermesi ve son olarak Altıncısı, devletten aktif ya da pasif yardım almayan bir grubun uluslararası sularda ya da hava sahasında bir ya da birden fazla devlete gerçekleştirdiği saldırı durumudur. (Antonio Cassese, “International Community’s “Legal” Response to Terrorism”, **The International and Comparative Law Quarterly**, Vol. 38, No. 3 (Jul. 1989), s. 598.

⁹⁰ John Murphy’e göre bu 12 kategori; “devletin terörist eylemi bizzar kendisinin gerçekleştirmesi, doğrudan destek sağlaması, istihbarat desteğinde bulunması, terörist eylemlerde kullanılacak özel ve askeri eğitim sağlaması, diplomatik ayrıcalıklardan ve teknolojik avantajlardan yararlandırması, silah ve patlayıcı materyal sağlaması, ulaşım yardımıyla bulunması, teröristlerin ülkeyi kullanmasını sağlaması, finansal yardım ve zımmi ve sözlü destek vermesinden” oluşmaktadır. (Aktaran, Mesut Hakkı Caşın, a.g.e. 563).

⁹¹ Murat Saraçlı, a.g.m., s. 1058, Sertaç Başeren, “Uluslararası Hukuk Açısından Terörizm”, **Dünyada ve Türkiye’de Terör**, Ankara, T.C. Merkez Bankası Yayınları, 2002, s. 185.

mücadelenin tek yol olarak görüldüğü durumlarda ortaya çıkar. Etnik terör içerisinde, alt grup bağlamında “ırkçılık, inanç, gelenek ve göreneklerin dayanak olduğu” terör eylemleri görülebilir. Dolayısıyla etniklik çok daha geniş bir kavramı ifade eder. Etnik teröre örnek olarak, İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) ve ETA (Bask Yurdu ve Özgürlük) verilebilir.⁹²

Siber terörizm; belirli bir politik, sosyal ve ekonomik gayeye ulaşmak için, bilgisayar sistemlerinin ve iletişim teknolojisinin bireylere ve mallara karşı, bir hükümeti, toplumu yıldırma ya da baskı tutma amacıyla kullanıldığı terörizm şeklidir. Bir başka ifadeyle klasik terör eylemleri bilgisayar sistemleri kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Örneğin bir devletin, bankacılık işlemleri, nüfus bilgileri, askeri ve siyasal güvenliği, siber terörizm ile saldırıya uğrayabilir. Siber terörizmde, terörizmin felsefesinden çok araçların değiştiği görülmektedir. Araçlar bakımından ileri teknoloji ve bilgisayar sistemleri kullanılmaktadır.⁹³

⁹² Murat Saraçlı, a.g.m., s. 1059.

⁹³ Ibid., s. 1059.

4. 11 Eylül Saldırıları ve Yeni Terörizm Kavramı

11 Eylül 2001’de, El-Kaide’nin, ABD Savunma Bakanlığı Pentagon ve Dünya Ticaret Merkezine düzenlemiş olduğu saldırılar, küresel terörizm kavramının daha çok gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu bölümde “küresel terörizmle” ilgili görüşlere yer verilecektir.

Haydar Çakmak, 11 Eylül 2001’de Pentagon ve İkiz Kulelere yapılan saldırılar ile beraber üç önemli sonucun ortaya çıktığını düşünmektedir. Birincisi; dünyadaki herhangi bir ülke ne kadar güçlü olursa olsun terör saldırısına uğrayabilmektedir. İkincisi; terörist örgütlerin ulaştığı güç ve vurma kapasitelerin seviyesi önplana çıkmıştır. Üçüncüsü; hiçbir ülke, sahip olduğu güç ne olursa olsun terörizmle tek başına mücadele edememektedir.⁹⁴

11 Eylül saldırıları bazı yazarlara göre yeni bir dönem başlatmış ve ciddi değişikliklere neden olmuştur. Örneğin, Charles W. Kegley’e göre, 11 Eylül 2001 saldırıları terörizm konusundaki algıları değiştirmiş, “yeni terörizm çağı” olarak adlandırılan bir dönemin kapısını açmıştır. Kegley, “yeni terörizm çağını”nın özelliklerini şöyle sıralamaktadır:⁹⁵

- Küreseldir. Tam anlamıyla uzak sınırların önemini yitirdiği ve terörizme karşı hiçbir engelin işe yaramadığı bir dönemi simgelemektedir.
- Ölümcüldür. Çünkü artık teröristler taktik değiştirmişlerdir. Teröristler, düşmanın toplumsal hayatını zayıflatmak için sivil ve savaştan olmayanları hedef almaktadır.
- Alışılmışın dışında kendine hastır. Yoğun katılımlı, yıkıcı ve 11 Eylül saldırıları gibi profesyonelce koordine edilen ve planlanan bir yapıdadır.

⁹⁴ Çakmak, Haydar, a.g.e., s. 14-15.

⁹⁵ Charles W. Kegley, “Introduction”, **The New Global Terrorism: Characteristics, Causes, Controls**, (ed. Charles W. Kegley), New Jersey, Pearson, 2008, s. 4.

- Siviller tarafından sürdürülen bir mücadele olması ve klasik terörizm ile devletler arasında ilan edilmiş savaş durumundan farklı bir yapı arzemesi.
- Modern uygarlığın ileri teknolojisini, yine bu modern uygarlığı, kendi kutsal geleneklerine tehdit olarak görüp, onu yok etmek için araç olarak kullanmaktadır.
- Farklı seviyelerde iletişim ve koordinasyon seviyelerini içeren, terör hücrerelerinin küresel bir ağ biçiminde örgütlendiği, ulusötesi devlet dışı organizasyonlar tarafından yönetilmesi.
- Fanatik aşırı kimseler tarafından ikna etmek yerine, daha fazla kan dökülmesi yoluyla yok etmenin amaçlanması, kendini feda etme yoluyla insanlığa karşı suç işlenmesi, ne olursa olsun terörist eylemden vazgeçilmemesi ve önlenmesinin zor olması.
- Yüzyıllardır paylaşılan ve evrensel olarak kabul edilen moral ve legal normların dışında olma.
- Reelpolitik'in önemli olması; yok etme gücü ile değiştirme ve kontrol etmenin eşit olarak görülmesi.

Diğer yandan, Mary Kaldor ise “küresel terör örgütleri” klasik örgütlerden dört noktada ayırmaktadır. Birincisi; küresel terör örgütleri genellikle devlet kontrolünü ele geçirmek için siyasi güç arayışındadır. İkincisi; kendilerini modernitenin karşıtı olarak tanımlamaktadır. Küresel terör örgütleri, modern toplumu karakterize eden şüphe ve sorgulamaya karşı çıkmakta, kutsal bilginin bilimden daha ileri olduğunu savunmaktadırlar. Dolayısıyla kutsal olan kabul edilmeli ve doğru yorumlanmalıdır. Üçüncüsü; bu örgütler, bozulmuş toplumun birleşmesi ve yenilenmesine vurgu yapmaktadırlar. Bunun yolunun, İslam'ın 1400 yıl önce uygulanan aslına dönüş olduğunu savunurlar. Dördüncüsü; bu örgütler, ötekine karşı büyük bir savaşın parçası olduklarına

inanmaktadırlar. Buna göre, iyi ile kötü arasında bir mücadele vardır. Mücadele “kozmetik bir savaş”⁹⁶ olarak görülüp, mücadele esastır.⁹⁷

Crenshaw’a göre, küreselleşmenin terörizmle ilişkilendirilmesi iki açıdan mümkün olabilir. Birincisi; küreselleşmeden Batı ile kıyaslandığında yeteri kadar yararlanamayan yerlerde yarattığı öfkedir. İkincisi, internet ve yeni medya araçlarının kullanımının, sınırların geçirgenliğinin ve insanların mobilizasyonunun kolaylaşmasının terörist saldırılar için önemli kolaylıklar ve kaynaklar sağladığıdır.⁹⁸

Cronin ise dünyada dört tip terörist grubun var olduğunu söylemektedir. Bunlar; solcu teröristler, sağcı teröristler, etnik/ayrılıkçı teröristler ve dinci (kutsal) teröristlerdir.⁹⁹ Çalışmada küresel terörizmin, Rapoport’un “din motifli terörizm dalgası” ile beraber görüldüğü iddia edilmiştir. Dolayısıyla örnek olaylar olan El-Kaide ve IŞİD, bu bağlamda değerlendirilecektir.

Cronin, din motifli terörizmde, terör eylemi gerçekleştiren teröristlerin, en az beş nedenden dolayı uluslararası güvenlik için tehlike arz edebileceklerini söylemektedir. Birinci olarak bu gruptaki teröristler, Mani dininin iyinin kötüye karşı mücadelesi içerisinde olduklarını zannederler. İnsani hedefler açısından herhangi bir sınırlama yoktur. Bu grupta yer alan teröristlerin dininden ya da mezhebinden olmayan birisi kötü olabilir ve haklı bir hedef olabilir. El-Kaide’nin Dünya Ticaret Merkezi saldırısı buna örnek olarak verilebilir. Saldırıda farklı inançlardan birçok insan öldürülmüştü. İkincisi, bu grupta yer alan teröristler, kendilerince ilahi olan emirleri yerine getirmek için doğrudan ya da dolaylı şiddet eylemi içerisinde olabilirler. Üçüncüsü, bu gruptaki teröristler, seküler değerler ve hukukla kendilerini sınırlamazlar. Dördüncüsü, bu gruptaki

⁹⁶ Evrenle onun genel düzeniyle alakalı.

⁹⁷ Mary Kaldor, “Terrorism as regressive globalisation”, (https://www.opendemocracy.net/democracy-americanpower/article_1501.jsp), E.T.,(20/04/2017).

⁹⁸ Martha Crenshaw, “Terrorism and Global Security”, **Leashing The Dogs War: Conflict Management in A Divided World**, Chester A. Crocker, Fen Osler Hampson ve Pamela Aall (der.), Washington, United States Institute of Peace Press, 2007., s. 70.

⁹⁹ Audrey Kurth Cronin, a.g.m., s. 39.

teröristler, var olan toplumsal yapıya yabancılaşma eğilimindedirler. Beşincisi, sivil toplumda dinci terörizm yaygın kitle desteği bulmaktadır ve bu durum kaygı vericidir.¹⁰⁰

Yukarıdaki tespitler ve analizler ışığında küresel terörizm kavramının somutlaştığı iki örnek görülmektedir. Bu tezin de temel varsayımlarına göre, El-Kaide “küresel terörizmin” somutlaştığı ilk örnek olarak var olmuş, IŞİD ise “küresel terörizmin dönüşümünü” gösteren aktör olarak ortaya çıkmıştır. Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümünde bu iki örgüt incelenecektir.

¹⁰⁰ Audrey Kurth Cronin, a.g.m., s. 41.

II. Din Motifli Terörizmin Kaynağı Olarak İslami Köktencilik

Bu bölümde, Rapoport'un terörizmin dalgaları sınıflandırmasındaki dördüncü dalga olan “din motifli terörizm dalgası”nın somutlaşmış biçimi olarak görülen “küresel terörizm”in ideolojik referansları bağlamında, köktencilik kavramı ve bunun yanında El-Kaide ve IŞİD’e ideolojik referans olması bakımından, İslami köktencililiğin tarihsel kökenlerine ve gelişimine değinilecektir.

“Köktencilik” kavramı Latince “temel”, “esas”, “dayanak” gibi anlamlarda kullanılan “fundamentum” kelimesinden gelmektedir. İngilizce “fundamentalism” olarak kullanılmaktadır. TDK’ya göre ise “köktencilikten yana, köktencilik yanlısı olan, radikal” anlamına gelmektedir.¹⁰¹ Sözlük anlamına bakıldığında, Latince’den Batı dillerine, oradan da diğer dillere geçmiş, kökten değişim yönelimi; radikallik ve sertlik; metinlerin literal (gerçek) anlamlarına yoğunlaşma, Protestanlıkta¹⁰² seküler ve liberal değerlere tepki veren yaklaşımlar gibi algılanmıştır. Türkçe’de köktencilik yerine, bazen köktendincilik kavramı kullanılmaktadır. Ancak çalışmada köktencilik kavramı tercih edilecektir.¹⁰³

Esposito’ya göre de köktencililiğin üç tür tanımı yapmaktadır. Birinci olarak köktencilik, “temel inançlara ya da dinin temellerine geri dönmek isteyenler köktenci olarak” isimlendirilebilir. İkinci olarak, “geçmiş dönemde yer alan belli bir noktaya geri dönüş isteğidir”. Üçüncü olarak ise, birçok durumda siyasal aktivizm, aşırılık, fanatiklik, terörizm ve Batı karşıtlığı anlamlarına gelmektedir.¹⁰⁴

İslami köktencilik ideolojisi, Dökmeciyan’a göre derlenmiş vahiy, sünnet ve Hz. Muhammed’e kadar giden uygulamaların bir toplamıdır. İslami ideologlar, geleceğe şekil

¹⁰¹ <http://www.tdk.gov.tr> (E.T. 14.03.2017).

¹⁰² Köktendincilik (fundamentalism) kavramı, ilk defa Birinci Dünya Savaşı ertesi ortaya çıkan ve kendilerini köktendinciler olarak niteleyen bir hareket için ABD Protestan çevrelerce kullanılmıştır. (Domenico Lasurdo, **Köktendincilik Nedir?**, İstanbul, Yordam Kitap, 2012, s. 9.

¹⁰³ Halil Aydınalp, **İntihar Eylemleri Ekseninde Din ve Terör**, Ankara, Birleşik Yayınevi, 2011, s. 111.

¹⁰⁴ John Esposito, **İslam Tehdidi Efsanesi**, İstanbul, Ufuk Kitapları, 2002, s. 41-42., Davut Ateş, “İslam Köktencililiği: Kökeni, Genel Nitelikleri, Tanımlar ve Sınıflamalar”, **Akademik Orta Doğu**, C. 3, S. 2, 2009, s. 81.

vermek için o günün kriz ortamında geçmişi yeniden kurmaya çabalamışlardır.¹⁰⁵ Bu bölümde bununla ilgili İslami köktencilüğün önemli ideologlarının da fikirlerine yer verilmiştir.

Çalışmanın giriş kısmında da belirtildiği üzere, küreselleşmenin siyasi ve teknolojik anlamda dünyayı birleştirirken ekonomik anlamda ürettiği eşitsizliğe Ortadoğu'daki siyasal gelişmelerin etki etmesinin itici gücü İslami köktenciliktir. Çünkü, İslami köktencilik 1960'lardan itibaren yükselişe geçmiş, Arap-İsrail Savaşları, 1970'lerde petrol fiyatlarındaki ani yükseliş ve 1979 İran İslam Devrimi'nin etkisiyle ivme kazanmıştır. Batılı anlamda demokrasiye, Amerika'ya ve Batı'ya karşı bir düşman olarak algılanmıştır.¹⁰⁶ Devamında fundamentalizm, 11 Eylül ve ardından gelen devam eden El-Kaide saldırıları ile beraber Batı literatüründe radikal İslam'ı tanımlayan bir kavram haline gelmiştir.

İslami köktencilik kısmı bu bölümde iki kısımda ele alınacaktır. Birinci kısımda köktencilüğün tarihsel kökenleri kısmında, Haricilik, İbn Temiyye, Selefi Hareketi ve Vahhabilik konuları incelenecektir. Bu tarihsel süreç İslami köktencilüğün ortaya çıkışı, tarihsel süreci ve geçmişini anlama bakımından da önemlidir. İkinci kısma "İslami Köktencilüğün Yapısallaşması" adı verilmiştir. Çünkü 20. yüzyılda Hasan El-Benna ile başlayan "kurumsallaşma süreci" Mevdudi ve Kutub'un teorik ve pratik katkılarıyla gelişmiş ayrıca bu dönemde gerçekleşen ve bir sonraki başlıkta incelenecek olan siyasal gelişmeleri etkilemiş, El-Kaide ile beraber ortaya çıkan "küresel terörizmin" ideolojik temellerini oluşturmuştur.¹⁰⁷

¹⁰⁵ R. Hrair Dökmeciyan, **Arap Dünyasında Köktencilik**, İstanbul, İlke Yayıncılık, 2003, s. 57.

¹⁰⁶ Gülay Ercins, "Küreselleştirici modernliğin antitezi: Fundamentalizm", **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, C. 6, S. 1, 2009, s. 665.

¹⁰⁷ Halil Aydınalp, a.g.e., s. 138.

A. İslami Köktencililiğin Tarihsel Kökenleri

1. Hariciler

Hariciler¹⁰⁸, İslam tarihinde köktenci düşüncenin ilk örneklerindendir. İslam tarihinde ortaya çıkan ilk gruplaşmalardan biri olan Hariciliğin başlangıcını Sıffin Savaşına (657) dayandıranlar çoğunluktadır.¹⁰⁹ Hz. Osman'ın şehit edilmesi sonrası Muaviye'nin halife olmasına kadar geçen dönem, İslam dünyasında “fitne dönemi” olarak da isimlendirilen ilk iç savaş dönemidir. Müslümanlar bu tarihler arasında Cemel ve Sıffin savaşlarını yaşamışlar ve köktencililiğin ilk örneği olarak görülen Hariciler de bu dönemde ortaya çıkmışlardır.¹¹⁰

Hz. Osman'ın ölümü sonrası Hz. Ali, Hz. Osman'ın katillerinin bulunması ve cezalandırılması konusunda baskı ve isteklerle karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde Müslümanlar ikiye bölünmüşler, Hz. Ali'yi katillerin bulunması konusunda ağır davranmakla itham eden Hz. Ayşe önderliğindeki grup, Hz. Ali ile Cemel Savaşında (656) karşı karşıya gelmiş ve mağlup olmuştur. Fakat, Cemel Savaşı Müslümanlar arasındaki sorunları çözmemiş, Hz. Ali benzer gerekçelerle ayaklanan Hz. Osman'ın akrabası Suriye valisi Muaviye ile Sıffin Savaşı'nda (657) karşı karşıya gelmiştir. Savaş bir neticeye varamamış ve Hz. Ali'nin ordusundaki bir grubun ısrarı ile hakem tayin edilme yoluna gidilmiş ancak bu geçen sürede bu grup bu isteğinden pişman olmuş ve bunu dile getirerek yeni bir karmaşa başlamıştır.¹¹¹

İslam politik tarihi içerisinde Hariciler olarak adlandırılan bu grup, hem Hz. Ali'yi hem de Muaviye'yi bırakarak Küfe'de bir araya gelmiş ve “hüküm, yalnızca Allah'ındır”

¹⁰⁸ “Ayrılanlar” anlamına gelmektedir. Ne Sünni ne de Şii olan ilk dönem ayrılıkçı grup. Aslında hikmet ve salih oluşu temelinde Hz. Ali'yi desteklemişlerdir. Hz. Ali, Muaviye ile olan anlaşmazlığında hakeme gidince Hz. Ali'ye karşı cephe almışlardır. 658'de Hz. Ali onlarla savaşmıştır. İntikam olarak 661'de Hz. Ali'yi mecliste katletmişlerdir. Günümüzde bir milyondan daha az takipçi kitlesiyle İbadiler olarak yaşamlarını sürdürmektedirler. (John L. Esposito, **Oxford İslam Sözlüğü**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2013, s. 139)

¹⁰⁹ Ahmet Vehbi Ecer, **Tarihte Vehhabi Hareketi ve Etkileri**, Ankara, ASAM Yayınları, 2001, s. 8.

¹¹⁰ Halil Aydınalp a.g.e. s. 111.

¹¹¹ Halil Aydınalp, a.g.e, s. 112.

diyerek, hakeme müracaat ettikleri için hem Hz. Ali'yi hem de Muaviye'yi küfürle suçlamışlardır.¹¹²

Hariciler Kuran'ın emirlerinin harfî harfine hiçbir şart olmadan uygulanmasını savunmuşlardır. Esposito'ya göre onların dünyası “inanç ve inançsızlık, Müslümanlar (Allahın takipçileri) ve Müslüman olmayanlar (Allah'ın düşmanları), barış ve savaş arasında bölünmüş” haldeydi. Günahkârlar, inançsızlıkla suçlanabiliyordu ve büyük günah işleyenler “mürted” olarak da görülüyordu ve pişman olup tövbe etmedikçe cezaları ölümdü.¹¹³

Hariciler devletin temel niteliği ve görevi olarak “adalet” prensibi ile Allah'ın emirlerini yerine getirmede öncelik sahibi ve sorumlu olarak “hilafet”i öne çıkarmışlardır. Halifelik, halkın rızası dahilinde özgür bir seçimle ancak adil ve alim olması şartıyla her Müslüman'ın hakkı olduğuna inanıyorlardı. Onlara göre bütün Müslümanlar eşitti. Irk, soy ya da kabileye bakılmaksızın herkesin halife olma hakkı vardı.¹¹⁴

Hariciler kendi dünya görüşlerini kabul etmeyen diğer Müslümanları kâfir, putperest olarak görmekteydi. Haricilere göre, kişinin imanını koruyabilmesi ve Müslüman olarak kalabilmesi için “sert standartlar” vardı. İslam'ın katı bir yorumuna dayanan bu ilkeler Haricîlerin kendinden olmayanları kolayca “tekfir”¹¹⁵ etmelerinin önünü açmıştır. İbadette süreklilik, sürekli Kuran okuma, dünyadan uzaklaşma vb. ilkeler edinen Hariciler, zorunlu ihtiyaçlar dışında hayatın diğer alanlarından uzaklaşmış, musiki ve sanat gibi zevklere karşı çıkmışlardır.¹¹⁶

Hariciler, kötülüğe karşı Cihat ilan eden Allah'ın ordusu olduklarına inanmış ve “amacın aracı meşrulaştırdığına” inanmaktaydı. Bu açıdan şiddet uygulanması, Allah'ın

¹¹² Halil Aydınalp, a.g.e., s. 112.

¹¹³ John Esposito, **Kutsal Olmayan Savaş – İslamcı Terör**, İstanbul, Oğlak Yayınları, 2002, s. 61.

¹¹⁴ Halil Aydınalp, a.g.e., s. 114, John Esposito, a.g.e., s. 61.

¹¹⁵ Bir kimseyi yaptığı bir işten veya sarfettiği bir sözden dolayı kâfir sayma.

¹¹⁶ Halil Aydınalp, a.g.e., s. 116, John Esposito, a.g.e., s. 61-62.

egemenliğini reddeden günahkârlara karşı savaşta uygulanması gereken bir zorunluluktur.¹¹⁷

2. İbn Teymiyye

Siyasal bir kişilik olmasının yanında bir İslam hukukçusu ve ilahiyatçısı da olan İbn Teymiyye (1263-1328), yaşadığı dönemi aşarak modern dönemde Suudi Arabistan'daki Vahhabi hareketini, Mısırlı Seyyid Kutub'u ve Usame bin Ladin gibi kişileri etkilemiş, ideolojilerindeki önemli köşe taşlarından birisi olmuştur.¹¹⁸

İbn Teymiyye, İslam tarihinde Abbasilerin mağlup olduğu ve Bağdat'ın 1258'de Moğollar tarafından işgal edildiği bir dönemde yaşadı. 1263'te Harran'da doğan İbn Teymiyye, yedi yaşındayken Moğol istilasından kaçarak ailesi ile beraber Şam'a göç etmek zorunda kaldı. İbn Teymiyye'nin bundan sonraki hayatı ve düşüncesi, Moğollara yönelik tutumu ile beraber şekillenmiştir.¹¹⁹

İbn Teymiyye'nin düşüncesinin temellerini şu esaslar oluşturmaktadır;

- Toplum, din (İslam) ve devlet arasında son derece yakın bir ilişki olduğu inancı
- Kuran'ın ve diğer kutsal metinlerin dikkatli ve harfiyen benimsenmesi
- 8. yüzyıldaki Medine toplumunun İslami bir devlet için mükemmel bir örnek olduğu inancı

¹¹⁷ John Esposito, a.g.e., s. 61.

¹¹⁸ John Esposito, a.g.e., s. 64.

¹¹⁹ İbn Teymiyye, **Siyaset: Es-Siyasetü's-Şerriye**, İstanbul, Dergah Yayınları, 1985, s. 27.

- İslam'ın ihtişamını sağlamak için Hz. Muhammed ve ilk dört halife dönemine dönülmesi gerektiği ve İslam'ın arındırılmasına ihtiyaç duyulduğu inancı
- Dar'ül İslam (İslam ülkesi) ve Dar'ül Küfr veya Dar'ül Harb¹²⁰ (inançsızlar veya savaş ülkesi) arasındaki kesin bir ayrım olduğu inancı¹²¹

Ibn Teymiyye'nin Moğollar'a karşı tutumu, fikirlerini etkilemiştir. Ona göre Moğolların Anadolu'yu istilasının en büyük nedeni Müslümanların gaflet içerisinde olup birlik olamamalarıydı. Bu gafletten çıkışın yolunu birlik olma ve Cihat¹²² mücadelesine sarılma olarak göstermiştir.¹²³

Ibn Teymiyye'ye göre, daha sonraları İslam dinine geçmelerine rağmen Moğolların inançları, İslam hukuku olan şariat yerine, Cengiz Han'ın Yasası'na¹²⁴ uymayı sürdürdükleri için İslam öncesi “cahiliye döneminin” çok tanrıcılık inancından daha farklı değildi. Ibn Teymiyye, Moğolları inanmayanlar (kâfirler) olarak niteleyen bir fetva çıkardı. Böylelikle Moğollar, tekfir edilmiş, yani dinden çıkarılmış oluyordu. Moğollar hakkındaki fetvası örnek oluşturdu. Moğollar, Müslüman olmalarına rağmen “şeriatı” uygulamadıkları için “mürted”¹²⁵ oluyorlar ve bu durum da onları meşru bir

¹²⁰Daru'l İslam kavramı İslam beldesi anlamına gelmektedir. İslam kanunlarının egemen olduğu ve Müslümanların egemenliğindeki bölgeyi ifade eder. Daru'l Küfr ya da Daru'l Harb kavramı ise savaş beldesi anlamına gelmektedir. Liderleri İslam'a davet edilen Daru'l İslam'a sınır bölgeleri ifade eder. (John L. Esposito, **Oxford İslam Sözlüğü**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2013, ss. 79-80)

¹²¹ Richard Whelan, **El-Kaidecilik: İslam'a Tehdit, Dünya'ya Tehdit**, Ankara, Platin Yayınları, 2005, s. 59.

¹²² Cihad kavramı Arapça “çabalamak”, “gayret göstermek”, “savaşmak” anlamındaki c-h-d kökünden türemiştir; tam anlamı bağlama göre değişir. Kişinin kötü eğilimlerine karşı bir savaşımı, inanmayanları döndürmek için bir gayreti ya da İslam ümmetinin ahlaken daha iyi olması için bir savaşını ifade edebilir. Eğer dini bir bağlamda kullanılırsa, İslami ya da mukaddes kelimesi eklenir. (John L. Esposito, **Oxford İslam Sözlüğü**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2013, ss. 72-73).

¹²³ U.Töre Sivrioğlu, “İbn Teymiyye'nin Siyaset, Hukuk ve İktisat Teorisi”, **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, S. 20, 2013, s. 94.

¹²⁴ Cengiz Han ya da Moğol yasası eski Türk-Moğol geleneklerinin bir sentezidir. Birçok açıdan İslam şeriatı ile uyumsuzdur. Örneğin; hayvanların kanları dökülmeden öldürülmemeleri, temizlik konusunda akan suların kirlenmemesi vb. (U. Töre Sivrioğlu, a.g.m, s. 94).

¹²⁵ Dinden dönmüş kimse.

hedef haline getiriyordu. Bir başka deyişle, Müslümanların Moğollar’a karşı Cihat ilan etme hakkı ve görevi vardı.¹²⁶

Daha öncede ifade edildiği üzere, İbn Teymiyye’nin fikirleri modern dönemde Vahhabi hareketinden, Seyyid Kutub’a ve Usame bin Ladin’e kadar kabul görmüştür. Bir yoruma göre İbn Teymiyye’nin Moğollarla olan mücadelesi, Vahhabilerin de Osmanlı Devleti ile olan mücadelesine dayanak olmuştur.¹²⁷ Bir başka yoruma göre ise, Mısır’da Enver Sedat’ı öldüren akım, eylemi İbn Teymiyye’nin Moğollarla ilgili fermanına dayandırmaktadır.¹²⁸ Benzer şekilde, El-Kaide kısmında da anlatılacağı üzere Ladin, Batı’ya karşı Cihat çağrısı yapmak için, İbn Teymiyye’nin Moğollar’a yönelik yayınladığı fetvadaki mantığı kullanacaktır. Bir başka yoruma göre ise bu kişiler, Batı kültürünün nüfuz ettiği ve Batı etkisinde kalan toplumları “cahiliye” terimi ile niteleyecek ve bu toplumlara “inançsız” suçlaması yapılarak Cihat çağrısında bulunacaktır.¹²⁹

3. Selefî Hareketi

Selef kelimesi, önceden gelip geçmiş olan” anlamına gelmektedir. Selefiye kavramı ilk kez 13.yüzyılda İbn Teymiyye tarafından kullanılmış, 18. yüzyıldan sonra da yaygınlık kazanmıştır. Selefiyye’nin iki temel özelliği mevcuttur. Dini değiştirme anlamına geleceği için, akli kullanarak yapılan yorumu (tevil) kabul etmeme ve dinde olmayan bir şeyi dine eklemek anlamına geleceği için bidatlere (sonradan türeyen şey) karşı olmak.¹³⁰

Selefilik, İslam dünyasının Batı karşısındaki gerileyişi üzerine yoğunlaşmış, İslami yeniden dinamik bir güç haline getirmek için çözümler aramıştır. Bu amaçla Kuran ve

¹²⁶ John Esposito, a.g.e., s. 65-66.

¹²⁷ U. Töre Sivrioğlu, a.g.m, s. 102-103.

¹²⁸ Mehmet Zeki İşcan, **Selefilik: İslami Köktencililiğin Tarihi Temelleri**, İstanbul, Kitapyayinevi, 2014, s. 33.

¹²⁹ John Esposito, a.g.e., s. 66.

¹³⁰ Mesut Özdil, “Günümüzde Selefilik, Selefî İdeoloji ve Şiddet”, **Route Educational and Social Science Journal**, C. 3, S. 3, Temmuz 2016, s. 87.

Sünnete geri dönüş üzerinde durulmuş, aracı otoriteler reddedilmiş, dinin doğrudan aracısız ve ilk kaynaktan öğrenilmesi amaçlanmıştır.¹³¹

Modern dönem İslami köktenci hareketler, Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh ve Reşid Rıza'nın oluşturduğu Selefiyye hareketiyle anılır. Selefi hareketinin gelişimine El-Kaide'nin ideolojisi kısmında ayrıntı olarak değinilmiştir. Bu bölümde köktendinciliğin ideolojik referanslarından biri olması bakımından Selefi hareketinin üç önemli ideoloğuna ve fikirlerine yer verilecektir.

a) Cemaleddin Afgani

Modern dönem Selefi Hareketin öncülerinden Cemaleddin Afgani (1837-1897), İslamiyet ile Batı'nın ilişkisini Pan-İslamcı bir perspektiften gören ilk düşünür olmasının yanı sıra milliyetçilik, İslamcılık ve anti-emperyalizm tartışmalarında öne çıkan bir isimdir. Afgani, İran'da eğitim görmüş ve yirmili yaşlarının başında Hindistan'da yaşamış, 1871'de Kahire'ye gitmiş ve öğretmenlik yapmıştır. Berlin Antlaşması ve II. Abdülhamid'in siyasal islama yönelmesinin ardından Pan-İslamizmi savunmaya başlamıştır.¹³²

Afgani'ye göre İslamiyet, zengin bir kültüre sahip ve yüce bir topluluktan ancak aşağılanmasına izin vermişti. “Gelişmiş kâfir” tarafından dört bir yandan sarılmış durumdaydı. Bununla mücadele için Müslümanların bir araya gelmesi gerekmektedir. Afgani, Sünni ve Şii'leri aynı toplumun üyeleri olarak görmüştür.¹³³

Afgani'nin temel amacı; “Batı tarafından kuşatılarak işgal edilmek istenen İslam dünyasını bu kısılcacın dışında bırakmak, fiili saldırıların önüne geçmek için İslam dünyasını politik olarak birleştirmektir. Gelişen ve öne geçen Batı karşısında İslam dünyasının meselelerini ön plana çıkartan Afgani, reformist bir tavır almıştır. Din-bilim

¹³¹ Halil Aydınalp, a.g.e., s. 117-119.

¹³² Anthony Black, a.g.e., s. 419, Halil Aydınalp, a.g.e., s. 122.

¹³³ Anthony Black, s. 419.

ilişkisi konusunda dine pozitif anlamda yaklaşmış, Batı'nın hegemonya arayışı karşısında Müslümanların birliği fikrine yoğunlaşmıştır. Afgani için çözüm; “İslam'ın kökenlerine yeniden dönüştürme ve ümmet arasındaki ayrılıkların sona erdirilip bütünleşme sağlanmasında” yatmaktadır.¹³⁴

Afgani'ye göre İslamiyet'in ihtiyaç duyduğu temel şeyler “manevi ve entelektüel” canlanmaydı. Ona göre din, modası geçmiş bir şey değildir. İnsan hem bilimsel hem de dindar olabilir. Afgani, Avrupa'daki bilim ve siyaset alanındaki en son gelişmelerin takip edilmesini istemekteydi.¹³⁵ Afgani için boyunduruk altından çıkan toplulukları yeniden canlandırmak Batı'yı yok saymakla değil, onunla yüzleşip mücadele edilerek yapılabilirdi. Batı hem sorunun hem de çözümün bir parçasıydı. Siyasi meşruiyet ve siyasi katılım gibi fikirlerin tartışılmasını istemekteydi.¹³⁶

Black'a göre de Afgani, İslamiyet'in siyasi ve dini alanlarda diriliş ve yeniden canlandırılmasının bir meşruiyet ya da cumhuriyet yönetiminin benimsenmesi ile olacağına inanmaktadır. Afgani bunu yaparken, İslami kimliğini milliyetçilik ile de birleştirmek istemekteydi. Çünkü bu şekilde Müslüman halkların yabancıların yayılmacılığına karşı bilinçlenmesini ve karşı durmasını sağlayacaktı.¹³⁷

Afgani, İslam ülkelerindeki mutlakiyetçi yönetimlere karşı çıkarak bu tür yönetim şeklinin İslam'a uygun olmadığını söylemiştir. Afgani yöneticilerden ziyade Müslüman halk kitlelerine ulaşmaya çalışan ve onları aydınlatmayı görev edinmiş bir kimseydi. Nitekim bu çabaları baskıcı yönetimlere karşı, demokratik hak ve talepleri güçlendirici etki yarattı.¹³⁸

¹³⁴ Halil Aydınalp, a.g.e., s. 122.

¹³⁵ Anthony Black, a.g.e., s. 421.

¹³⁶ John Esposito, **İslam Tehdidi Efsanesi**, İstanbul, Ufuk Kitapları, 2002, s. 115.

¹³⁷ Anthony Black, a.g.e., s. 423.

¹³⁸ Muammer Esen, “Siyasal-Sosyal Görüşleri ve Dini Yönüyle Afgani”, **İslami İlimler Dergisi**, Yıl 3, Sayı 2, 268-269.

b) Muhammed Abduh

Modern Selefi hareketin bir diğerk önemli ismi Muhammed Abduh (1849-1905), Cemaleddin Afgani'nin etkisinde kalmış ve onun izinden gitmiştir. 1872'de Afgani ile tanışan Abduh, Afgani'yi rehberi olarak görmüş, onun etkisi altında gazetecilik ve siyaseti, maneviyat ile birleştirmiştir.¹³⁹

Abduh, temel sorunu Afgani ile paralel bir şekilde “Batı dünyası karşısında İslam medeniyetinin zayıflaması, Batı'nın ileri gitmesi karşısında İslam'ın gerilemesi” olarak görmekteydi.¹⁴⁰

Abduh için esas amaç, İslam'ın modern çağın ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir şekilde, geçmiş dönemde yorumlandığı gibi yorumlanması ve bu şekilde İslam'ın Batı karşısında geri kalmasının önüne geçilebilmesidir. Bu amaçla, Kuran ve Sünnet'i temel alan ama akılla yapılacak yeni içtihatların zorunluluğunu savunmuştur. Çünkü kendisi, ilk dönemdeki Müslümanların, Kuran ve Sünnet'i kendi ihtiyaçları doğrultusunda yorumlayarak güçlü bir medeniyet kurmayı başardıklarına inanmıştır.¹⁴¹

Abduh, Kuzey Afrika'da başlayan selefiye hareketini desteklemiş, Mısır'da, Suriye'de ve Afrika'da ve Endonezya'da Afgani'nin fikirlerinin yayılması için çaba harcamıştır. Bu açıdan selefiye hareketi içerisinde önemli bir konumu vardır.¹⁴²

c) Reşid Rıza

Selefi hareketinin kurumsallaşma sürecinde öne çıkan bir diğerk önemli düşünür ve fikir adamı Reşid Rıza'dır (1865-1935). Hz. Peygamber ve dört halife dönemindeki uygulamaları inceleyen Reşid Rıza, yayınladığı Al-Khalifa kitabında İslamiyet'in

¹³⁹ Halil Aydınalp, a.g.e., s. 124, Anthony Black, a.g.e, s. 422.

¹⁴⁰ Halil Aydınalp, a.g.e, s. 125

¹⁴¹ Halil Aydınalp, a.g.e., s. 126.

¹⁴² Anthony Black, a.g.e., s. 424.

kurumsal yapısı sorununu ele almış, Afgani ve Abduh'un yaklaşımını benimseyerek içtihat ve asıl kaynaklara geri dönülmesi konularını savunmaktaydı.¹⁴³

Kuran ve Sünnet'in genel prensipler olduğunu söyleyen Rıza, dinin inanç ve ibadet ile ilgili kısımlarının sabit, sosyal hayatla ilgili kısımlara ise yeni yorumlar getirilebileceğini savunmuştur. Rıza'ya göre, toplumsal ahlakın yeniden sağlanması ancak bütün insani yasaların temelini oluşturan “şeriat” ile mümkün olacaktı. Buna ilaveten Hilafet'in gerekli olduğunu ileri süren Rıza, bu kurumun Müslümanların hem dünyevi hem de dini isteklerine cevap verdiğini ifade etmekteydi.¹⁴⁴

Afgani ve Abduh gibi Rıza'nın da, politik bir kimliği öne çıkmıştır. İki husus burada ön plana çıkmaktadır. Birincisi; Rıza, İslam toplumu tarafından adil, siyaset ve ilim adamlarını içerecek ve Müslüman aleminin sorunlarının tartışılıp karara bağlanacağı bir son karar mercii yerini alması beklenen “yüksek şura/kurul” fikrini savunmaktaydı. İkincisi; Rıza, Abduh ile mukayese edildiğinde daha “milliyetçi” bir çizgideydi. 1911'de “Arap Birliği Cemiyeti”ni kuran Rıza, bu sayede Arap toplumunu bir araya getirmek istemiş ve Irak, Suriye dahil büyük bir Arap İmparatorluğu kurma idealini taşımıştır.¹⁴⁵

Reşid Rıza, Batı'nın artan etkisi karşısında yaptığı uyarılarla köktenci hareketleri etkilemiş, katı gelenekçiliğe karşı çıkmış ama Batı'nın körü körüne taklid edilmesini de istememiştir. Bu açıdan bakıldığında Müslüman Kardeşler üzerinde önemli bir etkisi olduğu düşünülmektedir.¹⁴⁶

4. Muhammed bin Abdülvehhab ve Vahhabilik

18. yüzyılda Arabistan'da Muhammed bin Abdülvehhabın etkisiyle oluşan dinsel ve siyasal akım olan Vahhabilik, İslam'ın en katı yorumlarından biri olarak görülmektedir.

¹⁴³ Halil Aydınalp, a.g.e, s. 126, Anthony Black, a.g.e., s. 434-435.

¹⁴⁴ Halil Aydınalp, a.g.e, s. 127, Anthony Black, a.g.e., s. 435.

¹⁴⁵ Halil Aydınalp, a.g.e., s. 127.

¹⁴⁶ Halil Aydınalp a.g.e., s. 128.

Deriye Emiri Muhammed bin Suud'un 1744'te Abdülvehab ile karşılaşması ve onun düşüncelerinden etkilenmesi sonucu kendisine Arabistan coğrafyasında egemen kılacak dinsel bir dayanak bulmuştu. Abdülvehab'ın ölümünden sonra, hareketin siyasal niteliği daha da belirginleşti. Vahhabilik adına hareket eden Suudi hanedanı, 19. yüzyılın başlarında Halep'ten Hint Okyanusuna, Basra Körfezi ve Irak'tan Kızıldeniz'e kadar uzanan topraklar üzerinde egemen duruma gelmiştir. Bunun üzerine, duruma kayıtsız kalamayan Osmanlı İmparatorluğu'nun, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın gönderdiği kuvvetlerle Mekke, Medine ve Taif (1812-1813) Vahhabilerin elinden alınmıştır. Emir Abdüllaziz'in ölümü (1814) sonrası yerine geçen ve Suud Hanedanından 1. Abdullah ve çocukları yakalanarak 1819'da idam edilmiştir. Savaş sırasında kaçarak kurtulan Suud ailesinden Türki bin Abdullah, Necd bölgesinde 1821'de Vahhabi rejimini yeniden kurmuş ancak hanedan çekişmeleri sonucu bu devlet de 1891'de yıkılmıştır. II. Abdülaziz (Abdüllaziz bin Suud) Vahhabi egemenliğini yeniden canlandırmış (1902), Vahhabiler Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Hail, Taif, Mekke, Medine ve Cidde'yi ele geçirmiştir (1921-25). II. Abdülaziz 1926'da Necd ve Hicaz kralı olarak kabul edilmiş, 1927'de ise bütün Hicaz'ı egemenliği altına almış, 1932'de Suudi Arabistan kralı olarak ilan edilmiştir.¹⁴⁷

Muhammed bin Abdülvehab (1703-1792), Mekke ve Medine'de İslam hukuku ve ilahiyat tahsili gören ve Ibn Teymiyye'yi kendisine örnek almış, içinde yaşadığı toplumun ruhsal olarak zayıflaması ve ahlaki umursamazlığı karşısında halkın inanışlarını ve uygulamalarını eleştirmiş, tarihsel süreç içerisinde İslamiyet'e dahil olmuş her türlü eklemeyi bid'at¹⁴⁸ olarak görmüş, İslam'ı bunlardan arındırmayı amaç edinmiştir.¹⁴⁹

Abdülvehab, izinden gittiği Ibn Teymiyye gibi, Hz. Muhammed tarafından iletilen Allah'ın orijinal mesajlarının doğru uygulanmadığını düşünmekte ve İslam'ı asıl

¹⁴⁷ Ana Britannica, 1993, Cilt. 21, s. 559.

¹⁴⁸ Sonradan türeyen şey.

¹⁴⁹ John Esposito, **Kutsal Olmayan Savaş – İslamcı Terör...** s. 66, H. Ezber Bodur, "Vahhabi Hareketi ve Küresel Terör", **KSU İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.2, 2003, s. 7.

kaynaklarına geri döndüren yeni bir yaklaşımın oluşturulması çağrısında bulunmaktaydı.¹⁵⁰ Bu açıdan bakıldığında Vahhabilik, İslam'ın orijinal, kendi prensiplerine geri dönerek dinin zararlı etkilerden korunmasını ve bunun için de Hz. Muhammed ve o dönemde yaşayanların 7. yüzyıldaki yaşamlarının esas alınmasını savunmaktaydı.¹⁵¹

Vahhabilik düşüncesinin temellerini şu esaslar oluşturmaktadır.¹⁵²

- Allah'ın zatı, sıfatı ve fiili aynıdır, ayrı olamaz.
- Tevhid, kalple, lisanla ve amelle olmalıdır. Bunlardan birisinin eksik olması durumunda kişi Müslüman sayılmaz.
- İman; dil ile ikrar, kalp ile tasdik, organlarla ameldir. Amelsiz insan olmaz. Namaz, oruç ve hac gibi benzeri farzları inkâr eden kişiler kâfirdir, bu kişilerin kanları ve malları helaldir.
- Aklın delil olması söz konusu olamaz. Kuran ve Sünnet zahiri (görünen) anlamıyla değerlendirilir. Bu işe akli karıştırmak küfürdür.
- Kuran ve Sünnet 'den başka her şey bid'attir. Şia, kelam, tasavvuf ve tarikat uydurmadır.
- Tarikat ve tasavvuf sömürü aracıdır.
- Allah'a aracısız ibadet etmek şarttır. Allah'a ortak koşmak ve Allah'tan başka mürşit, şeyh, gibi araçlardan yardım beklemek küfürdür. Bu kişilerin kanları ve malları helaldir.
- Muska, zikir, mevlit okuma, sünnet ve nafile namazları kılmak batıldır.
- El öpmek, boyun kırmak, evliya kabri, hırka-i şerif, sakalı şerif ziyareti, mevlit ve kaside okuma, çalgı dinleme ve eğlenmek şirktir.

¹⁵⁰ Jason Burke, **El-Kaide: Terörün Gölgesi**, İstanbul, Everest Yayınları, 2004, s. 54.

¹⁵¹ Selin Çağlayan, **Müslüman Kardeşlerden Yeni Osmanlılar'a İslamcılık**, Ankara, İmge Yayınevi, 2011, s. 79.

¹⁵² Necati Alkan, **El-Kaide'den İŞİD'e Din, Şiddet ve Terörizm**, Ankara, Karınca Yayınevi, 2016, s. 95.

- Mezar ve türbe inşa etmek, kabir ziyareti küfürdür.

Abdülvehhab, doğru ve adil bir İslam toplumu için, Müslümanların İslam'ın bütün yasalarına sıkı biçimde uyması gerektiğine inanıyordu. Özellikle Arap Yarımadasında yaygın olan türbe, yatır gibi yerlerin kullanımını istemiyordu. Bunun şirk olduğunu söylüyor ve Hz. Muhammed dönemindeki yaygın çok tanrıcılığa benzediğine inanıyordu. Buna ilaveten, dans etmek, takı takmak, müzik dinlemek ve eğlenmek de Müslümanların imanını bozan alışkanlıklardı.¹⁵³ Ayrıca, Vahhabileri aynı Hariciler gibi kendi görüşlerini doğru saymakta, başkalarının görüşlerini onaylamamakta ve gerekirse kendilerine karşı direniş gösteren diğer Müslümanları da savaşıp öldürebilecek kişiler olarak görmekteydi.¹⁵⁴

Whelan'a göre Vahhabilik, İslam'ın düşüş sürecini engellemek için başlatılan ilk reform hareketlerinden biridir. Savaş halindeki Arap kabilelerini birleştiren Vahhabilik nihayetinde Arabistan'da bir devlet kurulmasını sağlamıştır. İslam'ın temel öğretilerini, disiplin ve dindarlık ile birleştirerek İslam'ın aslına dönüşü vaatetmiştir. Vahhabilik, Suudi Arabistan'da hakim olan güçtür ve bir çok İslam ülkesine ihraç edilmek istenmektedir. Özünde muhafazakâr olan bu ideoloji, vahhabi eğilimli okullar aracılığıyla yayılma politikası gütmüştür. Bu yaklaşım Afganistan'da Usame bin Ladin ile Taliban arasında kurulan ittifak ile cihat medreselerinin kurulması gibi olumsuz sonuçlara da yol açmıştır.¹⁵⁵

Vahhabilik, 1960'larda Arap milliyetçiliği ve sosyalizm tehdidine tepki olarak uluslararasılaşma sürecine girmiştir. 1973 Petrol Ambargosu'ndan sonra gelirleri daha da artan Suudi Arabistan ve diğer monarşiler, Mısır lideri Cemal Abdülnasır'ın başını çektiği sosyalist Arap hükümetleri tarafından tehdit edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde Suudi Arabistan, seküler, sosyalist, pan-Arapçı Nasır'a karşı, pan-İslam siyasetini savunmuş,

¹⁵³ Jason Burke, a.g.e., s. 64.

¹⁵⁴ John Esposito, **Kutsal Olmayan Savaş: İslamcı Terör...**, s. 67.

¹⁵⁵ Richard Whelan, a.g.e., s. 60.

aralarındaki yaklaşım farklılıklarına rağmen Müslüman Kardeşler ve Cemaati İslami gibi örgütleri desteklemiştir. Suudi Arabistan, İran İslam Devrimi sonrası İran'ın devrimci politikasına karşı, dünya çapındaki İslami gruplara mali destek sağlamış, SSCB'nin Afganistan'ı işgali sırasında Afganistan'da savaşıyan mücahitlere ekonomik yardımda bulunmuş, savaş sonrası ise Taliban'ın Afganistan'da yönetimi ele geçirdiği dönemde yönetim biçimi anlamında etkisi açıkça görülmüştür. Vahhabi İslam anlayışının Taliban üzerindeki etkisi, SSCB'nin Afganistan işgali sonrası Pakistan'da kurulan İslam okulları ve medreseler yoluyla sağlamlaştırılmıştır. Medreseler, hem Suudi Arabistan'ın kendi ideolojisini ihraç etmesi için bir araç hem de İran'ın devrim ihracı politikasına karşı bir duvar görevi de görmüştür.¹⁵⁶

B. Köktendinciliğin Yapısallaşması

1. Ebu'l Ala El-Mevdudi

Siyasi İslamcılığın bir diğer önemli ideoloğu Seyyid Abdülala Mevdudi (Ebu'l Ala El Mevdudi) 25 Eylül 1903'te Hindistan'ın Haydarabad kentinde dünyaya gelmiştir. Seyyid olması baba tarafından soyunun Hz. Muhammed'e kadar uzandığını göstermektedir. Mevdudi liseyi babasının ölümü üzerine bıraktı ve bir daha resmi olarak eğitim görmedi. Hayatını kazanmak için gazeteciliğe başlayan Mevdudi, yazılarında genel olarak Hindistan'daki Müslümanlar başta olmak üzere, Batı'nın açık üstünlüğünün yarattığı sorunlarla başa çıkabilecek bir düşünceler silsilesi oluşturmaya çalışmıştır.¹⁵⁷

Mevdudi, Müslüman toplumda seküler liderlerle dini liderlik ulemanın işlevleri bakımından meydana gelen fiili bölünmenin sona ermesi gerektiğine inanmıştır. Ona göre, ulemanın görevinin yöneticinin şeriata uymasını sağlamak olduğu düşüncesi hatalıydı. Mevdudi'ye göre, ulema şeriatın uygulanmasını engellemekteydi. Mevdudi

¹⁵⁶ John Esposito, **Kutsal Olmayan Savaş: İslamcı Terör...**, s. 134-137, Richard Whelan, a.g.e., s. 62.

¹⁵⁷ Jason Burke, a.g.e. s. 62-63.

bunun önüne geçmek için, egemenliğin Allah adına, İslami konularda ve modern bilimlerde eğitim alan küçük bir seçkinler grubu tarafından kullanılmasını istemekteydi.¹⁵⁸ Çünkü, Mevdudi'ye göre, hakimiyet Allah adına uygulanmalı ve şeriatı uygulayan bir devlet sayesinde “yukarıdan aşağı” İslamileşme sağlanmalıydı. Siyaset, İslam imanının ayrılmaz bir parçasıydı. Bunlara ilaveten, Müslümanların siyasi eylem yoluyla gerçekleştirmeye çalıştıkları “İslam Devleti”nin bütün sorunların çözümü olacağını vurgulamaktaydı.¹⁵⁹

Mevdudi bu amaçla yeni bir siyasi örgüt kurmuştur; Cemaati İslami (1941). Mevdudi “gücü ele geçirmeye çalışmanın kolektif bir çabayla mümkün olacağını” söylemiş ve “tek amacı doğruluk sistemini kurmak olan dürüst bir topluluk olması gerektiğini” vurgulamıştır. Mevdudi'nin örgütü Müslüman Kardeşler ile karşılaştırıldığında farklıdır. Cemaati İslami bir kitle örgütü değil, bir ahlaki ve entelektüel seçkinler örgütüydü. Bu örgütün üyeleri kendilerini “hayatın her alanındaki inançsızlığa ve ahlaksızlığa” karşı kendilerini Cihat'a adayacaklardı.¹⁶⁰

Mevdudi, Hindistan'daki Müslümanların kendi devletlerine sahip olmaları gerektiğine inanmıştır. Ancak, bu devletin Avrupa tarzı bir ulus devlet olmasından ziyade, dini bir kimliği olan ve Avrupa'nın siyaset ilkeleri yerine İslami ilkeleri benimseyen bir “İslami devlet” olması gerektiğini söylemiştir. Mevdudi'ye göre, İslamiyetin başlangıcında uygulanan danışma (şura) modern devlet için parlamentoculuk olarak ele alınabilir. Böylelikle, seçilmiş bir hükümdar (emir) ve seçilmiş bir meclis (meclis-i şura) olacaktır. Bu meclis sadece şeriat tarafından ele alınmamış konularla alakalı yasama görevinde bulunacaktı.¹⁶¹

¹⁵⁸ Jason Burke, a.g.e., s. 63.

¹⁵⁹ Gilles Kepel, **Cihat: İslamcılığın Yükselişi ve Gerilemesi**, İstanbul, Doğan Kitap, 2001, s. 38.

¹⁶⁰ Anthony Black, a.g.e., s. 442.

¹⁶¹ Ibid, s. 442-443.

Mevdudi böyle bir devlet kurmak için daha önce de bahsedildiği gibi bir çaba, bir Cihat gerektiğini söylemektedir. İslam'da Cihadı incelediği ilk kitabı 1930'da yayınlanmıştır. Kitap, Cihat kavramının dinin temel konusu olduğunu iddia ediyordu. Ona göre Cihad'ın amacı siyasi olmalıydı: Bir İslam devleti kurmak. Geleneksel İslam'ın beş şartı (kelime-i şehadet, namaz, oruç, hac ve zekât) Mevdudi'ye göre sadece bir terbiyeydi ve Allah'ın hâkimiyetini çalan kendi kullarına karşı mücadeleye, savaşa yani Cihada bir hazırlıktır. Mevdudi için İslam, sadece bir din olmaktan öte aynı zamanda bir eylem bütünü içeren, siyasi bir programdır. Bir başka deyişle Mevdudi'ye göre din, bir siyasi mücadele ideolojisine dönüşmüştür.¹⁶²

Mevdudi'nin totaliter Faşizm ve Komünizm ideolojilerinin siyasi tartışmalarda etkin olduğu bir dönemde bu görüşleri ilgi çekicidir. Cemaati İslami'nin Leninist parti modeliyle örgütlendiği iddia edilmektedir. Ancak, Kepel'e göre Mevdudi, kendisine 622 yılındaki Hicret sırasında Hz. Peygamber'in etrafında birleşip Mekke'ye karşı Medine'deki İslam devletini kuranların öncülüğünü referans almaktadır. Yüzyıllar önce İslam'ın kurulmasına neden olan bu radikal kopuşu kendisine örnek alan ve kurumsallaştırma çabasında olan ve bir eylem stratejisi arayışında olan Mevdudi olmuştur.¹⁶³ Mevdudi, İslam projesinin siyasi özelliğini vurgulaması ve tanrısal vahyi kelimesi kelimesine yorumlaması gerektiği düşüncesi ile köktendinciliğe katkıda bulunmuştur.¹⁶⁴ Bunlara ilaveten, Batı'ya ve sömürgeciliğe karşı çıkarken fikirlerinin İslam adına bir modernleşme sürecini barındırdığı da görülmektedir. Siyasi anlamda demokrasi ve anayasal sistem gibi Batılı kurumları kendince benimsemiştir. Mevdudi'nin siyasi güç ve iktidara yaptığı vurgu ve bunun toplumu şekillendirme fonksiyonu “modern

¹⁶² Jason Burke, a.g.e., s. 63, Gilles Kepel, a.g.e., s. 39, Ayrıca bkz. Seyyid Kutup, Hasan El-Benna ve Mevdudi, **İslam'da Cihad**, İstanbul, Özgü Yayınları, 2016, s. 235-285.

¹⁶³ Gilles Kepel, a.g.e., s. 38-39.

¹⁶⁴ Anthony Black, a.g.e., s. 442.

devlet sistemine” benzer özellikler göstermektedir. Kışlakçı’ya göre Mevdudi’nin ideali mazinin görüntüsü, modern devletin niteliklerini taşımaktadır.¹⁶⁵

2. Hasan El-Benna ve Müslüman Kardeşler

Hasan El-Benna, Müslüman Kardeşlerin kurucusu ve İslamın bir hayat düzeni olarak savunulmasında öne çıkmış önemli bir fikir adamıdır. 1906 yılında Mısır’ın Mahmudiye kasabasında dünyaya gelmiştir. Öğretmen okulunda eğitimine devam eden Hasan El-Benna daha sonra Kahire’ye gitmiş ve Dar’ul Ulm’a kaydolmuştur. 1927 yılında buradan mezun olmuş ve İsmailiye kentine öğretmen olarak atanmıştır. Burada, İslam üzerine çalışmalarını sürdüren ve halkı bilinçlendirmek için çaba harcayan Benna, 1928 yılında “Müslüman Kardeşler Cemiyetini” (İhvan-ı Müslimin) kurmuştur. Aktif bir İslam davası savunucusu olan Hasan El-Benna, 1949’da genç bir yaşta uğradığı suikast ile hayatını kaybetmiştir.¹⁶⁶

Hasan El-Benna’nın ideolojik görüşlerini yansıtan başlıca ilkeler şu şekilde özetlenebilir:

- İslam, bireysel ve toplumsal hayat için, devlet ve toplum için her şeyi kapsayan bir ideoloji oluşturur.
- Allah’ın vahyi olan Kuran-ı Kerim ve Hz. Peygamber’in Sünneti bir Müslümanın hayatının temelleridir.
- Kuran ve Peygamber’in davranış modeline dayalı İslam Hukuku (şeriat) İslami hayatın mukaddes projesidir.
- Bir Müslüman’ın Allah’ın yasasını uygulayarak onun hükümlerini gerçekleştirmeye olan inanç, İslam toplumuna (ümme) bu dünyada başarı,

¹⁶⁵ Turan Kışlakçı, **Çağa İz Bırakan Önderler: Mevdudi**, İstanbul, İlke Yayıncılık, 2015, s. 142.

¹⁶⁶ Alev Erkilet, **Orta Doğu’da Modernleşme ve İslami Hareketler**, İstanbul, Büyüyenay Yayınları, 2015, s. 229, Fatma Pınar, “Hasan El-Benna ve Müslüman Kardeşler”, **Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 5 (Nisan 2015), s. 136-137.

iktidar ve refah getirecek ve bununla da kalmayarak ahirette ebedi mükâfat kazandıracaktır.

- Müslüman toplumların zayıflığı ve başarısızlığı Allah'ın vahiy ile gönderdiği yoldan sapan ve bunun yerine laik, Batı'nın ve Doğu'nun materyalist ideolojileri, Kapitalizm ve Marksizmi benimseyen Müslümanların seçimlerinden ve sadakatsizliğinden kaynaklanmaktadır.
- Müslüman onurunun, iktidar ve iradesinin yeniden inşası, İslam'a yeniden dönüşü, Allah'ın yasalarının tekrar uygulanmasını ve devlet/toplum için rehberliğini gerektirmektedir.
- İslam toplumunun sekülerleşmesi ve Batılılaşmasını önleyebilmek için bilim ve teknolojiiden yararlanılmalı ve İslami karakter taşıyan bir rehberlik ortamında bunlar kullanılmalıdır.
- Cihat hem kişisel hem de cemaat olarak, düşüncelerle ve eylemlerle İslami reform ya da devrim için çaba göstermek ya da mücadele etmektir, bu da toplumun ve dünyanın başarıyla İslamlaştırılmasının yoludur.¹⁶⁷

Hasan El-Benna, İslam'ı bireyin toplumsal, siyasi ve kişisel hayatının hepsini düzenleyen mükemmel, bütünlük içeren ve her şeyi kapsayan bir sistem olarak görmekteydi. Kendisinden önceki birçok reformcu gibi o da Kuran, hadisler ve Müslüman toplumun ilk dönemlerinin bütün Müslümanların hayatı için bir örnek oluşturduğuna inanıyordu. Hasan El-Benna'ya göre Şeriat modern bir İslam toplumu için ideal bir kılavuz niteliğindeydi. Ibn Teymiyye ile benzer bir şekilde İslam'ın karşılaştığı sorunları Müslümanların “doğru yolu” izlemekteki başarısızlıklarına bağlıyordu. Çevresindeki toplumsal eşitsizlikleri gören Benna, bunu gidermede ulemanın başarısız olduğunu ve mücadeleye girişilmesi gerektiğine karar vermişti. Bu mücadele yöntemini

¹⁶⁷ John Esposito, **İslam Tehdidi Efsanesi...** s. 226-227, John Esposito, **Kutsal Olmayan Savaş: İslamcı Terör..** s. 73.

Cihat olarak görmüştür. Ancak, Benna'ya göre sömürgeci güçlere karşı İslami reform ve yenileme yolunda verilecek Cihad'ın okuryazarlık, eğitim, toplumsal hizmetler ve adalet için verilecek Cihat ile beraber gitmesi kanısındaydı. Bir başka deyişle kendini dönüştürme ve Avrupa sömürgeciliği/emperyalizmi ve daha sonra da yozlaşmış gayr-İslami Müslüman devletlere karşı eylemsellik sürecini tanımlamak için merkezi bir kavram haline gelen Cihat, aslında şiddete dayalı bir devrim değil bir reform konusudur. Cihat, sömürgeciliğe ve adaletsizliğe karşı İslam ve Müslümanları savunmayı da içeriyordu. Hasan El Benna'nın 1928 yılında Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin kurmasında bu motivasyonların etkisi büyüktür.¹⁶⁸

Hasan El-Benna, Müslüman Kardeşlerin dayanması gereken İslam ilkelerini şu şekilde belirtmiştir.¹⁶⁹

- İslam, insanların bütün sorunlarına çözüm getiren bir nizamdır. Bu bakımdan hem ibadet hem de inançtır; hem din hem de devlettir; hem madde hem manadır hem vatan hem vatandaşdır; hem kitap hem kılıçtır.
- İslam'ın temel kaynakları Kur'an, Sünnet ve Sahabenin görüşleridir.
- Dünya hayatıyla alakalı Kurani hükümler genel niteliktedir.

Hasan El-Benna toplumun her kesiminden destek kazandı. Müslüman Kardeşler Cemiyeti yoksul Müslümanlar için okullar, klinikler ve hastaneler gibi birçok sosyal sorumluluk projesi gerçekleştirdi. Yıllar içerisinde milyonlarca destekçi kazandı. Özellikle birçok mensubunun 1948-49'daki İsrail-Filistin savaşına katılmasının ardından Mısır hükümeti tarafından çıkan kargaşa ortamında yasaklandı.¹⁷⁰

Benna'nın siyasi düşüncesi yukarıda ifade edildiği üzere iki esas üzerinden şekillenmekteydi: İslam vatanını her çeşit yabancı işgal ve hâkimiyetten kurtarmak ve tam anlamıyla özgürlüğe kavuşturmak; özgürlüğünü elde etmiş, her türlü yabancı

¹⁶⁸ Jason Burke, a.g.e., s. 61.

¹⁶⁹ Alev Erkilet, a.g.e., s. 246., Hasan El-Benna, **Risaleler**, İstanbul, Nida Yayınları, 2016.

¹⁷⁰ Jason Burke, **El-Kaide: Terörün Gölgesi**, İstanbul, Everest Yayınları, 2004, s. 62.

nüfuzdan kurtulmuş İslam ülkesinde İslam'ı yaymak ve gerçek anlamda bir İslam devleti kurmak. Benna, bunu gerçekleştirmek için Cihat söylemine sıklıkla yer vermiş ve mevcut yönetimi eleştirmekten de geri durmamıştır. Ancak, Hasan El-Benna'nın düzene karşı tutum ve tavrı hep son derece yumuşak olmuş, herhangi bir şiddet eylemine eğilim göstermemiş ve karışmamıştır. Benna, kendi hareketini “selefi bir mesaj, Sünni bir yol, süfi bir hakikat, politik bir organizasyon, atletik bir grup, bir eğitim ve kültür ocağı ve sosyal bir felsefe” olarak tanımlamıştır.¹⁷¹ Benna'nın eserlerinde ve konuşmalarında hiçbir zaman “darü'l harp” ya da “cahiliyye” kavramlarına rastlanmamıştır.¹⁷²

3. Seyyid Kutub (1906-66)

Seyyid Kutub, Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin önemli bir ideoloğu hem de yazdığı kitaplarla radikal örgütlere esin kaynağı olmuş bir düşünürdür. Esposito'ya göre, Hasan El-Benna'nın ve Mevdudi'nin görüşlerini geliştirip radikalleştiren Kutub, tarihteki bütün Cihat yorumlarını birleştiren ideolojik bir miras oluşturmuştur.¹⁷³

Seyyid Kutub, Eylül 1906'da Mısır'ın Muşa kasabasında doğdu. Dindar bir ailede yetişen Kutub, 1925'te Kahire'de bulunan Dar'ül Ulum'a kaydoldu. 1933 yılında eğitimini tamamlayıp Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı memur olarak işe başladı. 1948 yılında ABD'ye gitti. ABD'de geçirdiği süre Kutub açısından dönüm noktası oldu. Batı hayranlığını eleştiren ve daha da dindarlaştıran Kutub, Batı'nın maddeciliğinden, cinsel serbestliği ve alkol kullanımı ve siyahlara karşı yaklaşımı gibi meselelere eleştirel yaklaşmaya başladı. 1951 yılında Mısır'a döndü. 1954 yılında Nasır'ın iktidara geldiği darbeden iki yıl sonra Müslüman Kardeşler yasaklandı ve Kutub hapse girdi. 1964'te serbest bırakılıp, 1965'te tekrar tutuklandı ve aynı yıl İslamcı hareketler için önemli olan

¹⁷¹ Halil Aydınalp, a.g.e., s. 130.

¹⁷² Fatma Pınar, a.g.m., s. 140-141.

¹⁷³ John Esposito, **Kutsal Olmayan Savaş: İslamcı Terör...** s. 70.

“Yoldaki İşaretler” (Milestones) kitabını yayınladı. Seyyid Kutub, 1966’da asılarak idam edildi.¹⁷⁴

Kutub en önemli eseri “Yoldaki İşaretler” kitabına “insanlık bir uçurumun eşiğindedir” diye başlamaktadır. İnsanoğlunun yok olma tehdidi ile karşı karşıya olduğunu, Batı’nın değerlerinin ve Marksizm’in buna bir çare üretmediğini vurgulamıştır. “İnsan ırkı için yeni bir önderlik şart” diyen Kutub’a göre İslam, bunun için yegâne sistemdir.¹⁷⁵

Kutub’a göre gerçek İslam Kuran’ın İslamıdır. Ona göre İslam’ın en büyük atılımının gerçekleştiği Sahabe döneminde tek başvuru kaynağı Kurandır.¹⁷⁶ Yoldaki İşaretler kitabında bu konudan şöyle bahsetmiştir:

“..bu davetin kaynağı olan Kuran-ı Kerim, Allah Resulünün sünneti, dolayısıyla günlük hayat konusundaki rehberliği ve onun kutsal yaşamının bilgisi, tıpkı yarattıkları tarihe denk bir dönem asla yaşanamayan ilk Müslüman toplum gibi bizim de elimizdedir..”

“..Peygamberimizin (sav) ve dostlarının beslendiği kaynak Kuran-ı Kerimdir. Peygamberimizin (sav) Kuran’a uygun sünneti ve öğretileri bu kaynağın kollarıdır.”¹⁷⁷

Kutub’a göre Kuran’ın yegâne kaynağı yozlaşmıştır. Ona göre, sonuç olarak “cahiliye” günlerine barbarlık, cehalet ve imansızlık günlerine geri dönüş olmuştur. Kutub için “cahiliye”, Allah’ın dünya üzerindeki egemenliğine karşı isyandır, Allah’ın yaratıklarına karşı zulüm edilmesidir bu da insanın komünist sistemde aşağılanmasını, kapitalist sistemde ise emperyalizm ve servet kazanma isteği yüzünden insanların sömürülmesini doğurur. Kutub, ancak İslam’ın doğru uygulanması ile “insanların

¹⁷⁴ John Esposito, **Kutsal Olmayan Savaş: İslamcı Terör...** s. 78, Jason Burke, a.g.e., s. 64.

¹⁷⁵ Seyyid Kutub, **Yoldaki İşaretler**, İstanbul, Düşün Yayıncılık, 2015, s. 7-8.

¹⁷⁶ Alev Erkilet, a.g.e., s. 265.

¹⁷⁷ Seyyid Kutub, a.g.e., s. 16-17.

diğerlerine karşı kölelikten azade” olacağını vurgular.¹⁷⁸ Kutub dünyadaki birçok toplumu incelemiş ve bir toplumun adaleti sağlayabilmesinin yolunun kuracağı devletin İslami ilkeleri benimsemesi ile mümkün olacağı sonucuna varmıştır. Bunun tersini “cahiliye toplumu” olarak nitelendirmektedir.¹⁷⁹

Kutub’un düşünce sistemi incelendiğinde “egemenlik” ve “cihat” kavramları ön plana çıkmaktadır. Kutub, İslam’ın temelini Allah’ın mutlak egemenliğinin kabulü ve egemenliği ondan başkasına tanımamak olarak kabul eder. Cahiliye toplumu ile en önemli fark budur. Daha önce saydığı Batı kaynaklı sistemler (Marksim, Kapitalizm vb.) ve diğer yönetim biçimleri egemenliği Allah dışında mercilere vermektedir.¹⁸⁰

“Cihat” ise “cahiliyenin insanların vicdanına tahakküm etmesini önleme ve onlara dilediği inancı seçme özgürlüğünün” sağlanmasıdır.¹⁸¹ Kutub’a göre Cihad’ın nedenleri şunlardır: “Yeryüzünde Allah’ın hâkimiyetini sağlamak; insanları ilgilendiren konuların Allah tarafından gösterilen doğru yolla kararlaştırılmasını sağlamak; tüm şeytani güçleri yok etmek; bütün insanların Allah tarafından yaratıldığı gerekçesiyle bir grup insanın diğerleri üzerindeki hâkimiyetini sonlandırmak ve kimsenin kimseyi köle yapacak keyfi yasalar çıkarmasına izin vermemek.”¹⁸²

Kutub’un Cihat konusundaki en önemli tespitlerinden birisi Cihad’ın bir savunma savaşı olmadığı” ile ilgilidir. Kutub, Cihat konusunda “İslam anavatanının savunması olduğunu iddia edenler İslam’ın yüceliğini azaltırlar ve anavatanlarından daha önemsiz görürler” yorumunu yapmaktadır.¹⁸³ Bir başka deyişle Cihad’ın bir “savunma savaşı” olduğu iddiası İslam’ın ve insanlığın zararına bir durumdur. Allah’ın egemenliğini tanımayan birey, ulus ya da devlete karşı savaşılmalıdır. Cihat, saltanat, hâkimiyet ya da servet için değil İslam’ın egemenliği için yapılmalıdır.

¹⁷⁸ Jason Burke, a.g.e., s. 67.

¹⁷⁹ Necati Alkan, a.g.e., s. 98.

¹⁸⁰ Alev Erkilet, a.g.e., s. 272.

¹⁸¹ Alev Erkilet, a.g.e., s.272.

¹⁸² Seyyid Kutub, a.g.e., s. 77.

¹⁸³ Seyyid Kutub, a.g.e., s. 79.

Kutub, Hasan El-Benna'nın ve Mevdudi'nin görüşlerini geliştirip radikalleştirmiştir. Haricilerin aşırılıklarından 20. yüzyıla kadar olan bütün Cihat yorumlarını birleştiren ideolojik bir miras oluşturmuştur.¹⁸⁴ Bu açıdan Kutub, hem El-Kaide'yi hem de IŞİD'i ideolojik anlamda etkilemiştir. Hem El-Kaide'nin hem de IŞİD'in ideolojik referanslarında, Cihat yorumlarında ve düşünce biçiminde kendisine yer bulmaktadır.

¹⁸⁴ John Esposito, **Kutsal Olmayan Savaş: İslamcı Terör...**, s. 70.

III. Din Motifli Terörizm Olarak Görülen Küresel Terörizmi

Ortaya Çıkaran Siyasal Gelişmeler

Din motifli terörizm olarak görülen küresel terörizmin neden Ortadoğu’da görüldüğü, bu coğrafyadaki siyasi gelişmelerle doğrudan alakalıdır. Girişte de vurgulandığı üzere küreselleşmenin getirdiği siyasal ve teknolojik bütünleşmeye rağmen ürettiği eşitsizliğin Ortadoğu’daki siyasal gelişmeler ve İslami köktencilik ile birleşmesi küresel terörizm olgusunu meydana getirmiştir.

El-Kaide ve IŞİD’in ideolojik yapısını ve tarihsel geçmişini oluşturan İslami köktencilik, 20. Yüzyılın ikinci yarısında Ortadoğu coğrafyasındaki siyasi gelişmelerden etkilenmiş bu durum şiddeti ve radikalizmi mücadele aracı olarak küresel terörizm ve onun ürünleri olan örgütlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Bu bölümde bu siyasal gelişmelerin belli başlı olanları ele alınacaktır. Bu açıdan bakıldığında “Filistin Sorunu”, “İran İslam Devrimi”, “SSCB’nin Afganistan’ı İşgali” ele alınması gereken başlıklar olarak belirlenmiştir. Bu dönemde meydana gelen diğer gelişmelerin ise tek bir başlık altında toplanması uygun görülmüştür.

A. Filistin Sorunu

1948 yılında Ortadoğu’da bağımsız bir İsrail devletinin ortaya çıkması hem Ortadoğu’da hem de İslam dünyasında köktenci düşünceye güç kazandıran ve devamında da din motifli terörizmi ortaya çıkaran koşulların oluşmasındaki temel faktörlerden biridir.¹⁸⁵ İsrail’in kurulması ve ABD başta olmak üzere Batılı ülkelerce desteklenmesi Ortadoğu’da İslami hareketlerin oluşumunda ve radikalleşme süreçlerinde önemli etkindir. Mevcut Arap Rejimlerinin (Mısır, Suriye, Ürdün, Irak) İsrail’e karşı verdiği

¹⁸⁵ Halil Aydınalp, a.g.e., s. 138.

savaşları (1948, 1967) kaybetmesi bu hareketlerinin toplumdaki karşılıklarının genişlemesine ve radikalleşmesine katkısı olmuştur.¹⁸⁶

1967 Arap-İsrail Savaşı, sadece altı gün sürmüş ve Arap ordularının yenilgisi ile sonuçlanmıştır. İsrail Ordusu Kudüs'ün tamamını, Ürdün'den Batı Şeria'yı, Mısır'dan Sina Yarımadasını ve Gazze Şeridini ve Suriye'den ise Golan Tepelerini ele geçirmiştir.¹⁸⁷ Kubbetü's Sahra ve Mescid-i Aksa gibi İslam için kutsal sayılan yerlerin olduğu ve İslam'ın üçüncü kutsal şehir olan Kudüs'ün elden çıkması bütün dünyadaki Müslümanlar için utanç verici olmuş, Filistin ve Kudüs'ün kurtarılması bir Arap ya da Filistin meselesinden öte İslami bir sorun halini almıştır.¹⁸⁸ Buna ilaveten, 1948 Savaşı sonrası temel mesele İsrail'in mevcudiyetinin devam etmesiyken, 1967 Savaşı sonrası Arap devletlerinin temel amacı kaybettikleri toprakları geri almak olmuştur.¹⁸⁹

1967 Arap-İsrail Savaşı birçok açıdan Ortadoğu siyasetinin dönüm noktalarını göstermektedir. Haziran 1967'de alınan yenilgi Arap devletlerinde bir meşruiyet krizinin başlangıcı olarak algılanmış, Birleşik Arap Ordularının (Suriye, Ürdün, Mısır ve Irak) İsrail tarafından yenilgiye uğratılması şok etkisine neden olmuştur. Gazze, Sina Yarımadası, Golan Tepeleri, Batı Şeria ve Kudüs'ün işgali hayal kırıklığına neden olmuştur. Birçok Müslümana göre bu yenilginin sebebi, 1950 ve 1960'larda altın çağını yaşayan Arap milliyetçiliği ve onun siyasi elitlerinin gayri-İslami özelliğine ve milliyetçilik ideolojisinin Arap Ortadoğu'su bağlamında geçersizliğine bağlamıştır. Yenilgi, milliyetçilik ideolojisinin sorgulanmasına neden olmuş ve kitleleri Batı'dan devşirildiğine inanılan milliyetçilik yerine yerli bir siyasal kimlik arayışı çabasına yöneltti.¹⁹⁰ Siyasal İslam'ın kitlesel potansiyeli ve muhalefet gücü yüksek bir hareket

¹⁸⁶ Davut Ateş, "İslam Köktenciliği: Kökeni, Genel Nitelikleri, Tanımlar ve Sınıflamalar", **Akademik Orta Doğu**, C. 3, S. 2, 2009, s. 73.

¹⁸⁷ James L. Gelvin, **Modern Ortadoğu Tarihi: 1453-2015**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2016, s. 270.

¹⁸⁸ John Esposito, **Kutsal Olmayan Savaş: İslamcı Terör...**, s. 109.

¹⁸⁹ James L. Gelvin, a.g.e., s. 270.

¹⁹⁰ İhsan Dağı, **Ortadoğu'da İslam ve Siyaset**, İstanbul, Boyut Kitap, 2002, s. 32-33.

olarak ortaya çıkması bu dönemdedir. Bu siyasal atmosfer içerisinde sonraki dönemde El-Kaide vb. örgütler Filistin Sorunu’nu ideolojik fikirlerinde işleyecekler ve bunun üzerinden argümanlar geliştireceklerdir.

B. İran İslam Devrimi

İran İslam Devrimi (İİD), birçok devrim gibi tek bir nedene dayanmayan, farklı birçok sorun ve meselenin bir araya gelmesi ve birikmesiyle geniş tabanlı bir rejim karşıtı grubun ortaya çıktığı bir süreç sonunda gerçekleşen, siyasal, toplumsal ve ekonomik olgudur. Bu sebeple İran Devrimi, siyasal bakımdan dışlanmışların, dinsel açıdan Pehlevi hanedanının uygulamalarından hoşnut olmayanların, eşitsiz gelir dağılımından etkilenenlerin ve fakirleşenlerin, rejimin ABD başta olmak üzere yabancılarla bağlantısına tepki duyanların ve toplumsal, kültürel ve ekonomik alanda yozlaşmadan rahatsız olanların, Şah karşıtlığı zemininde bir araya gelmelerinin ve iyi örgütlenmelerinin bir sonucudur.¹⁹¹

İran Devrimi sonrası Humeyni yönetimindeki İran’ın dış politikasının temel gayesi, İslam devriminin ihraç edilmesine bir başka deyişle devrimin diğer İslam ülkelerine yayılması amacına dayanmaktaydı. ABD için “Büyük Şeytan”, SSCB için de “Küçük Şeytan” kavramlarını kullanan Humeyni’ye göre dünya, bir tarafta ezenler (zalimler) diğer tarafta ise ezilenler (mazlumlar) olmak üzere iki kampa ayrılmıştı. Humeyni’nin dünyayı ikiye ayıran bu gruplandırması İran’ın dünyadaki Müslümanları özgürleştirme misyonunu da içeriyordu. Humeyni’ye göre; “İslam dini belli bir ülkenin tekelinde olmayıp, bütün insanlığın yararına bir sistem sunmaktaydı.” Ona göre temel amaç “İslami Dünya Düzeni” kurulması için çalışmak olmalıydı.¹⁹² Aynı şekilde devrimin liderlerinden Ayetullah Hüseyin Ali Muntazari, 1979’da radyoda yaptığı bir konuşmada

¹⁹¹ Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüzde Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, İstanbul, Alfa, 2004, s. 538.

¹⁹² Tayyar Arı, **Irak, İran ve ABD: Önleyici, Savaş, Petrol ve Hegemonya**, İstanbul, Alfa, 2004, s. 353-354.

İran devrimi hakkında şöyle demiştir: “İran devriminin özelliği onun herhangi bir coğrafya ile sınırlandırılmayacağı gerçeğidir. Gerçekte bizim devrimimiz sadece bir İran devrimi değil aynı zamanda bir İslam devrimidir. Nihai zafer, İslam dünyasında sömürgeciliğin ve sömürünün bütün izleri sökülüp atıldığında gerçekleşecektir. Diktatörlük ve sömürü altında yaşayan bütün Müslümanların ve masum, savunmasız insanların İran’dan beklentileri vardır. Dolayısıyla zaferle taçlanan devrimimiz bu kişilere ulaşacaktır. İran hükümeti ve halkı bütün bu insanlara, Filistin devrimine elinden geldiği kadar maddi manevi yardım sağlamalıdır.”¹⁹³

İran İslam Devrimi, bütün İslam ülkelerinde, İslam’ın siyasal anlamda neler başarabileceğinin bir örneği olarak görüldü. Dini liderler arasında bir kişinin ilk kez büyük bir devlette iktidara gelmesi bütün dünyadaki Siyasal İslamcıları etkilemiştir.¹⁹⁴ Devrimin hemen ertesinde İran’ın Müslüman gençler için bir çekim alanı olmasının sebebi, İslam’ın siyasal anlamda başarıya ulaştığı tek yer olmasından dolayıdır. İran Devrimi, İslamcı grupların üyelerine ilham ve cesaret kaynağı olmuştur. Devrim onlara, İslam’ın toplum üzerinde, siyasi ve sosyal değişim yapmak ve Müslüman ülkeler üzerindeki yabancı güçlerin nüfuzunu azaltmak için kullanılabileceği fikrini ve umudunu vermiştir.¹⁹⁵ İhsan Dağı’ya göre ise İran Devrimi’nin; “toplumsal ve siyasal temelinin dayandığı temel İslam olması, İran’ın devrim sonrası Filistin Sorunu ve Kudüs konusundaki tavizsiz tutumu ve İran Devrimi’nin birçok İslamcı tarafından bir zafer olarak görülmesi” bölgedeki ve dünyadaki Müslümanlar tarafından ilgi görmesine neden olmuştur.¹⁹⁶

1979’dan itibaren Güneydoğu Afrika’dan, Kara Afrika’ya, sosyalist ülkelerdeki, Müslüman kesimlerden, Batı Avrupa’daki göçmen işçilere kadar İslam dünyasındaki

¹⁹³ İhsan Dağı, a.g.e., s. 60-61.

¹⁹⁴ Anthony Black, a.g.e., s. 464.

¹⁹⁵ Shireen T. Hunter, “İran ve Devrimci İslam’ın Yayılışı”, <http://www.islamdusuncesi.net/print.php?type=1&id=84> (E.T. 13 Aralık 2016).

¹⁹⁶ İhsan Dağı, a.g.e., s. 86-87.

gençlerin yolu Tahran'dan geçmiştir. Bu kişilerin çok azı Şiiliği ve Humeyni'nin yorumunu benimsemiştir. Birçoğu mensup oldukları Sünni inançtan sapmadan, o anın eyleme elverişli olduğu duygusuyla, İran'daki değişimin her ülkenin kendi koşullarına uyarlanabileceği duygusunu ortaya çıkarmıştır. Bir başka deyişle Kepel'e göre, İran Devrimi aynı Fransız ve Bolşevik Devrimi gibi bir "umudun cisimleşmesi" halini almıştır.¹⁹⁷

Esposito da Kepel ile paralel bir şekilde, İran Devrimi'nin bir "Müslüman dünya tasavvurunu" ateşlemesi bakımından önemli olduğunu belirtmektedir. Devrimden hemen sonra Kuzey Amerika, Ortadoğu ve Güneydoğu Asya'dan gelen heyetler Humeyni'yi kutlamak için Tahran'a gitmiştir. İran Devrimi, Mısır'daki Müslüman Kardeşlerden Malezya'daki Malezya Gençlik Hareketi'ne kadar hem Şii hem de Sünni örgütleri etkilemiştir. Esposito'ya göre İran Devrimi'nin etkisinin nedenleri; "Müslümanları uyandırmak, dinlerine güvenlerini tazelemek, böylelikle dünya liderliğini yeniden omuzlamak ve dünyayı saygın İslam medeniyetinin koruması altına almak" olarak özetlenebilir. Çünkü ona göre İran Devrimi, İslam'ın ibadet ve toplumu düzenleyen bir hayat tarzı olduğunu hatırlattı. Bununla beraber İslam'ın bir devlet, hükümet, siyaset, ekonomi ve sosyal örgütlenme, eğitim, ahlak ve cihat" amaçları da önemliydi.¹⁹⁸

¹⁹⁷ Gilles Kepel, a.g.e., s. 137.

¹⁹⁸ John Esposito, **İslam Tehdidi Efsanesi**.. s. 59.

C. SSCB'nin Afganistan İşgali

1979 yılında SSCB'nin Afganistan'ı işgali, “din motifli terörizm olarak” olarak görülen “küresel terörizm”in en önemli örneklerinden El-Kaide'nin doğuşu ve Cihad'ın bir politik araç olarak kullanılmasını da içeren siyasal gelişmelerden birisi olması bakımından önemlidir.

1970'lerde Afganistan, SSCB ile ilişkilerini sıklaştırmış, bu dönemde İslamcı partiler ve hareketler kısıtlanırken, Marksist ve Mao'cu partiler güçlenmiştir. 1973'te eski Başbakan ve kral Zahir Şah'ın kuzeni Prens Muhammed Davud Han hükümeti devirmiş, monarşiyi ortadan kaldırmış ve kendisini Afganistan başkanı ilan etmişti. Beş yıl sonra 1978'de, Afgan Demokratik Halk Partisi bir karşı darbe yapmış ve komünist bir hükümet kurulmuştur. Bu darbeden bir yıl sonra SSCB, Afganistan'ı işgal etmiş ve Afganistan'daki farklı kabile ve liderler bu duruma tepki göstermiştir. Dinsel bakımdan Sünni Müslüman çoğunluk ile Şii Müslüman azınlık arasında bölünmüş Peştunlar, Özbekler, Tacikler ve Hazaraları içeren Afganistan'da, SSCB işgali sonrası ortak düşmana karşı bir birleşme meydana gelmiştir. Cihat çağrısı geçici bir süreyi kapsasa da ortak İslam dini kimliği üzerinden yürütülen savaşta Mücahitler İslam'ı ve Afganistan'ı, Sovyet (ateist) işgalinden kurtarmaya yönelik yürüttükleri “kutsal savaş” sonunda Sovyetleri kovacak, Afgan komünistlerini yenilgiye uğratacak ve 1992'de bir tür İslam devletinin kurulması ile sonuçlanacak bir mücadeleye girişmişlerdir.¹⁹⁹

SSCB'nin Afganistan mücadelesinin sonucu direnişi örgütleyen Abdullah Azzam ve Usame bin Ladin'in Afganistan'daki deneyimi El-Kaide ile küresel boyutta ABD'ye karşı kullanması olmuştur. Azzam'ın ölmesi sonucu, Azzam'ın kurduğu MAK, El-Kaide'ye katılmış. Usame bin Ladin Afganistan'daki deneyimini 11 Eylül 2001 saldırıları ile zirve noktasına çıkacak olan ABD ile mücadelede kullanmıştır.

¹⁹⁹ John Esposito, **Kutsal Olmayan Savaş: İslamcı Terör...** s. 24-25.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL TERÖRİZM ÖRNEĞİ OLARAK EL-KAİDE

I. El-Kaide'nin Kurumsal Yapısı, İdeolojisi ve Eylemleri

A. El-Kaide'nin Kuruluşu, Gelişimi Liderleri

1. El Kaidenin Kuruluşu ve 11 Eylül 2001 Sonrası Dönem

Bu bölümde El-Kaide'nin kuruluşu ve gelişimi ele alınacaktır. 11 Eylül 2001 saldırılarının El-Kaide açısından bir kırılma noktası olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla bu bölümde, El-Kaide'nin kuruluşundan günümüze kadar olan gelişimi “11 Eylül 2001 Saldırıları Öncesi El-Kaide'nin Gelişimi” ve “11 Eylül 2001 Saldırıları Sonrası El-Kaide'nin Gelişimi” olarak iki alt başlıkta incelenecektir.

a) 11 Eylül 2001 Saldırıları Öncesi El-Kaide'nin Gelişimi

SSCB'nin 1979'da Afganistan'ı işgal etmesi sonrası, işgale karşı direnen Afganlara yardım etmek için dünyanın farklı ülkelerinden çok sayıda Müslüman gönüllü Afganistan'a akın etti. 1980'lerin ortalarında Usame bin Ladin ve Abdullah Azzam, Afgan direnişinde mücadele edecek gönüllüleri bulmak, mali ve finansal destek sağlamak amacıyla Mekteb El-Hidamat (MAK) yani “Hizmet Bürosu” olarak isimlendirilen yapıyı kurdu. MAK, Suudi Arabistan ve Mısır başta olmak üzere dünyanın 50 ülkesinde şubeler açtı. MAK, Batılı ülkeler ve ABD tarafından desteklenirken, Usame bin Ladin tarafından bu gönüllüler için bilgisayar ortamında “El-Kaide” isimli bir veritabanı oluşturuldu. Örgütün ismi buradan gelmektedir.²⁰⁰

²⁰⁰Erdem Kaya, “Terörün Geldiği Yeni Boyut IŞİD Örneği”, **Bilge Adamlar Kurulu Raporu**, Rapor No: 67, Haziran 2015, s. 13.

“El-Kaide” kelimesi Arapça’da “ilke, kaide, kural, prensip, üs, temel, taban ve zemin” anlamlarında kullanılmaktadır. Kullanıldığı yere bağlı olarak değişen bu sözcük, daha sonra teknik ve siyasi bakımından kavramlaştırılmıştır.²⁰¹

Jason Burke’a göre ise El-Kaide kelimesi, Afganistan’da savaşıran radikal unsurlar içerisinde, mücadelenin SSCB’nin Afganistan’dan çekildiği 1989’da sona ermediğini düşünenler tarafından kullanılmaktaydı. Abdullah Azzam 1987’de, SSCB işgali sonrası kendilerini adanmış gönüllülere biçtiği rolü açıklarken şöyle diyordu:

“Her ilkenin kendisini ileriye taşıyacak, ağır görevler üstlenip büyük fedakârlıklara katlanacak bir muhafıza ihtiyacı vardır. Dünyevi ya da ilahi bir tek ideoloji yoktur ki zafere ulaşmak için sahip olduklarının hepsinden vazgeçecek bir muhafıza gereksinim duymasın. O, bu sarp, sonu gelmez, zorlu yolda bayrağı en önde taşır ta ki gerçek hayatta amacına ulaşana dek. Allah onun bunu başarmasını ve kendini göstermesini buyurmuştur. Bu muhafız, beklenen, özlenen toplumun güçlü temelini (El-Kaide El Sulbah) oluşturur.”²⁰²

Azzam, bir örgütten ziyade bir eylem şeklinden bahsetmektedir. Usame bin Ladin, Azzam’ın bu önerisini dikkate alıp 1989’da El-Kaide’yi kurmuştur. Afganistan’daki SSCB işgalinin sona ermesi sonrası, Sovyetlere karşı mücadele veren mücahitler arasındaki bağlar çözülmeye başlamıştı. Ladin’e göre El-Kaide, ulusal ve etnik farklılıklar üzerinden beliren bu zorlukları aşma ve Müslümanları baskıdan kurtarma amacıyla kurulan “uluslararası bir ordu” yapısında olacaktı.²⁰³

Bu tarihsel süreçteki gelişmeler, El-Kaide’nin liderleri kısmında ayrıntılı olarak bahsedildiği için bu bölümde, El-Kaide’nin 11 Eylül 2001 öncesi gelişimi tarihsel dönemlere ayrılarak ele alınacaktır.

Manuel Castells’e göre, El-Kaide ağının oluşumu ve gelişimi 1980’lerin başından 21. yüzyılın ilk yıllarına değin altı farklı aşamadan geçmiştir. Birinci aşama; SSCB’nin Afganistan’ı işgali ile başlar. Direniş, CIA, ISI ve Suudi Arabistan tarafından

²⁰¹ Faik Bulut, **Cihat Yolcuları: El-Kaide’nin Sırları**, İstanbul, Cumhuriyet Yayınları, 2008, s. 17.

²⁰² Jason Burke, a.g.e., s. 10-11.

²⁰³ Ibid.

örgütlenmiştir. CIA, para ve silah yardımında bulunurken, karadaki operasyonlar Pakistan ve Afganistan’da yürütülmüştür. Suudi Arabistan ise, savaşı güçleri finansal anlamda desteklemiştir. Burada Pakistan’da, dönemin devlet başkanı Ziya-ül Hak’ın “İslamlaştırma” politikasına da değinilmesi gerekmektedir. Ziya’ül Hak, mahkemelerden, bürokrasiye, ordudan eğitime kadar bütün kurumlarda İslamlaştırma politikası uygulanmıştır. Ziya-ül Hak, İslami ideolojiyi yönetiminde meşruluk sağlamak ve ulusal birlik için kullanmıştır. Çünkü, aksi durumda Pakistan için farklı etnik gruplara bölünme tehlikesi mevcuttu. Bununla beraber, Pakistan’ın Afganistan direnişine verdiği destek Komünist SSCB’nin Afganistan’ı işgalinin durdurulması bakımından da ayrıca önemlidir.²⁰⁴ Afganistan’daki mücadelede Usame bin Ladin, Abdullah Azzam ile birlikte ön plana çıkmış, MAK’ı kurarak mücahitlerin örgütlenmesine katkıda bulunmuştur. El-Kaide ağlarının temeli bu dönemde atılmış, Arap gönüllüler ile yerel güçlerin birlikteliği daha bilinen ifadeyle “Afgan Arapları” meydana getirmiş, Castells’in deyiimiyle “Soğuk Savaş’ın bu son son savaşı, enformasyon çağıının ilk küresel savaşı”nı ortaya çıkarmıştır: SSCB’nin Afganistan’da yenilmesi ve El-Kaide’nin ABD’ye karşı başlattığı savaş.²⁰⁵

İkinci aşama; Castells’e göre “küresel” değil “yerel” olarak görülmüştür. Afganistan’dan dönen militanlar, kendi ulusal hükümetlerine karşı mücadeleye girişmiş, fundamentalist hareketlerle bağlantılar kurmuşlardır. Cezayir’de GIA, Mısır’da İslami Cihat buna örnek verilebilir. Bu dönemde Usame bin Ladin, Sudan ve Afganistan’da bulunmuş, El-Kaide ise para, silah ve gönüllüleri ile Bosna, Çeçenya, Keşmir ve Filistin’de Müslümanların mücadelelerini desteklemiştir.²⁰⁶

Üçüncü aşama; El-Kaide’nin ve onunla bağlantılı ağların, ABD’nin gücünü ve çıkarlarını simgeleyen sembollere karşı, doğrudan saldırılarını ifade eder. 1993’teki

²⁰⁴ Joshua T. White, “Pakistan’s Islamist Frontier: Islamic Politics and U.S. Policy in Pakistan’s North-West Frontier”, **Center on Faith International Affairs Monograph**, N. 1, s. 30.

²⁰⁵ Manuel Castells, **Kimliğin Gücü / Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Cilt-2**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 150-151.

²⁰⁶ Manuel Castells, a.g.e., s. 151-152.

Dünya Ticaret Merkezi'ne düzenlenen saldırı, bu saldırıların ilkidir. Suudi Arabistan'daki ABD tesislerinin vurulması vb. saldırılar ABD'ye karşı açık bir savaş ilanı olarak görülmüştür. Castells'e göre, Somali'de yerel güçlerle ABD'ye verdirilen büyük kayıplar, Ladin'in zihninde, Amerikalıların hayatlarıyla ödeyeceği bedelin artması halinde, onlar karışo zafer kazanacağı düşüncesini doğurmuştur.²⁰⁷

Dördüncü aşama; El-Kaide'nin, fundemantalist güçlerin bir iktidara gelme zemini kazanabileceği düşünülen ülkelerdeki hareketi desteklemesini ifade eder. Sudan ve Taliban örnekleri bu aşama için verilebilir. Afganistan, daha sonraki süreçte küresel cihadın yönetildiği merkezlerden birisi haline gelecektir.²⁰⁸

Beşinci aşama; 1998'de ABD'nin Suudiler ve Sudanlılara, Usame bin Ladin'in teslim edilmesi için baskıları artınca, El-Kaide'nin süper güç ABD ile açıkça çatışmaya girmesi ve Nairobi ve Darüsselam'daki ABD elçiliklerini bombalaması ile başlamıştır. El-Kaide, 2000 yılında ABD Uçak Gemisi USS Cole'a da saldırı düzenleyecek ve sonunda 11 Eylül 2001'de ABD'yi vuracaktır.²⁰⁹

Altıncı aşama; ABD'nin 11 Eylül sonrası karşı saldırısı ile Afganistan'daki Taliban Rejiminin yıkılmasını, El-Kaide'nin ülkedeki yapısının çökmesini kapsar. El-Kaide kadroları dağılmış, ama küresel düzeyde yeniden örgütlenme yoluna gidilmiştir.²¹⁰

El-Kaide'yi askeri operasyon düzenleyen politik bir hareket olarak niteleyen Mohamedou'ya göre ise, 11 Eylül 2001 öncesi El-Kaide'nin tarihsel gelişimi iki dönemde ele alınabilir. Ona göre; "1989-1995: Strateji Geliştirme" dönemi olarak isimlendirilebilirken, sonraki dönem "1995-2001: Ulusötesi Savaş Planları Dönemi" olarak adlandırılabilir.

"1989-1995: Strateji Geliştirme Dönemi'nde El-Kaide, kuruluşu sonrası, Afganistan'da savaşmış mücahitler başta olmak üzere insan gücünü oluşturmaya ve

²⁰⁷ Manuel Castells, a.g.e., s. 152.

²⁰⁸ Manuel Castells, a.g.e., s. 153.

²⁰⁹ Manuel Castells, a.g.e., s. 153.

²¹⁰ Manuel Castells, a.g.e., s. 154.

askeri yapılanmasını sağlamlaştırmaya odaklanmıştır. “Afgan Arapları” olarak bilinen bu güç, Ladin’in Suudi Arabistan’dan ayrılması sonrası gittiği Sudan’da da El-Kaide’nin belkemiğini oluşturmuştur. Mohamedou’ya göre, El-Kaide bu dönemde “devlet dışı aktör” olarak, küreselleşmenin iletişim, bilgi ve teknolojik imkânlarından yararlanmış bir “silahlı grup” olarak gelişimini sürdürmüştür.²¹¹

Mohamedou, El-Kaide’nin 11 Eylül öncesi ikinci dönemini “1996-2001: Ulusötesi Savaş Planları” olarak isimlendirmektedir. 1996’da Sudan’dan Taliban’ın kontrolündeki Afganistan’a geçen Ladin, burada eğitim kamplarının kurulması ve örgütlenme konuları ile ilgilenmiş, ABD’ye karşı Cihat ilanını burada yayınlamıştır. Bu dönemde El-Kaide, 1996’da El-Huber Kuleleri saldırısını gerçekleştirmiş, 1998’de Haçlılara ve Yahudilere Karşı Cihat İçin Dünya İslam Cephesi” bildirisi yayınlamış, 1998’de ABD’nin Kenya ve Tanzanya’daki Büyükelçilikleri bombalanmış, 2000’de ise Yemen’deki ABD Uçak Gemisi U.S.S. Cole’a saldırı düzenlenmiştir. Bu dönemin sonu 11 Eylül’de kaçırılan uçaklarla Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon’a düzenlenen saldırılar olacaktır.²¹²

11 Eylül 2001 öncesi El-Kaide’nin gelişimine genel olarak bakıldığında, kurucusu Usame bin Ladin’in kararları ile şekillenen bir örgüt yapısındadır. Ladin’in Suudi Arabistan’dan çıkışı, Sudan ve Afganistan’a geçişi, 1996’da Küresel Cihat İlanını yayınlayışı, 1998’de Dünya İslam Cephesi’nin kurulması ve ABD-Batılıların doğrudan hedef alınması örgütün stratejisini belirlemiştir. Ladin bu tarihten itibaren Afganistan’da mücahitleri örgütleyen sıradan bir liderden daha fazlası, küresel cihadın önderi konumuna yükselmiştir. 1998’de Dünya İslam Cephesi’nin kurulması sonrası El-Kaide’nin uluslararası alandaki prestiji de artmıştır.

²¹¹ Mohammad-Mahmoud Ould Mohamedou, **Understanding Al-Qaeda**, New York, Pluto Press, 2011, s. 48-52.

²¹² Ibid, s. 53-59.

Hellmich'e göre El-Kaide, kurulduğu 1980'lerin sonundan 11 Eylül 2001'e kadar Batı dünyası için en önemli güvenlik tehditlerinden birisi olmuştur.²¹³ 1990'lar boyunca Batılı hedeflere çeşitli saldırılar düzenleyen El-Kaide için milat, 11 Eylül 2001 olacaktır. Çünkü bu tarihte ABD ilk defa kendi topraklarında saldırıya uğrayacak, El-Kaide ve küresel terörizme karşı savaş en önemli güvenlik konularının biri haline gelecektir.

b) 11 Eylül 2001 Saldırıları Sonrası El-Kaide'nin Gelişimi

11 Eylül 2001'de, 08.45'te Boston-Los Angeles seferini yapan ABD uçağı, New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin kuzey kulesine çarpmıştır. Bir diğer uçak, 09.05'te Dünya Ticaret Merkezi'nin güney kulesine çakılmış, 09.39'da ise Washington-Los Angeles seferini yapan üçüncü bir uçak, Pentagon'a, Saat 10.00'da New Jersey-San Fransisco seferini yapan uçak Pensilvanya'ya düşmüştür. Bir diğer uçağın Beyaz Saray'ı hedef aldığı, ancak uçaktaki yolcuların korsanları engellemesi sonucu, uçağın düşerek saldırının gerçekleştirilemediği daha sonra ortaya çıkmıştır.²¹⁴

Migaux'a göre bu saldırıların başarısı, temelde üç faktörün başarıyla bir araya gelmesinin sonucudur. Bu üç faktör “faillerin intihara (şehitliğe) başvurusu”, “planlama ve uygulamada görev alan değişik ekiplerin meydana getirdiği işbölümü” ve “saldırı aracı olarak ticari bir havayolu firmasının kullanımı” olarak sayılabilir.²¹⁵

11 Eylül'de gerçekleştirilen dört saldırının niteliği, El-Kaide'nin hedefi belirlemede gösterdiği stratejik aklı ortaya koymuştur. El-Kaide tarafından gerçekleştirilen 11 Eylül saldırılarının en önemli yanı, ABD'nin kendi topraklarında vurulması olmuştur. Saldırılarda bütün hedeflerin simgesel anlamları mevcuttur. Dünya Ticaret Merkezi'nin (DTM) hedef alınması, sadece ABD'nin ekonomik gücünün simgesini vurma ve bir

²¹³ Christina Hellmich, *Al-Qaeda: From Global Network to Local Franchise*, London, Zed Books, 2001, s. 56.

²¹⁴ Philippe Migaux, “El-Kaide”, *Terörizm Tarihi: Antik Çağ'dan İşid'e*, Gerard Chailand ve Arnaud Blin (der.), İstanbul, Nora Kitap, 2016, s. 408-409.

²¹⁵ Ibid., s. 410.

küresel savaşın başladığını ilan etmek değil, aynı zamanda 1993'te DTM'ye karşı gerçekleştirilen saldırının devamı niteliğini de taşımaktaydı. Başka bir deyişle El-Kaide, ABD'ye kendisiyle sürdürdüğü savaşın devam ettiğini mesajını vermektedir.²¹⁶ Bununla beraber, 11 Eylül sonrası El-Kaide'nin gelişimi, 11 Eylül öncesi ile karşılaştırıldığında farklılıklar arz etmektedir.

El-Kaide'nin oluşturduğu tehdidin niteliği, 11 Eylül sonrası açık bir şekilde değişime uğramıştı. 11 Eylül öncesine bakıldığında, ABD ve müttefiklerine karşı yapılan saldırılar, parçalı ve dağınık bir şekil almıştır.²¹⁷

11 Eylül'den önce El-Kaide, CIA tarafından bir tür “ağların ağı” olarak biliniyordu. Ancak El-Kaide, operasyonel düzeyde “ağların ağı” yapısına 11 Eylül'den sonra kavuşmuştur. El-Kaide, örgütsel yapı kısmında da ayrıntılı olarak incelendiği üzere bağlantılı gruplar ve yerel hücreleri ile birlikte merkezi yapılanmanın koordine ettiği bir “ağ” şekline bürünmüştür. Bunlara ilaveten üzerinde artan tehdidi azaltmak için yapısal, stratejik ve coğrafi olarak dönüşüme uğramış, uluslararası terörizme ivme kazandırarak ve dünyadaki birçok İslamcı hareketlerle işbirliği yaparak, terörist savaşçı kitlesi meydana getirmiştir.²¹⁸

El-Kaide, 11 Eylül'deki kayıplarını kendisi ile bağlantılı gruplarla beraber hareket ederek, onlara güvenerek ve elemanlarını yetiştirmek için yerler oluşturarak telafi etme yoluna gitmiştir. El-Kaide merkezi örgütü daha az operasyonel olsa da, kendisini ideolojik bir yapıya dönüştürerek hayatta kalma kapasitesini artırmıştır.²¹⁹

Martin Rudner'a göre El-Kaide, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası belirlediği “20 Yıllık Stratejik Plan”a sahiptir. Yedi aşamadan oluşan bu planın gerçekleşmesi durumunda El-Kaide, 2020 yılında İslam düşmanlarına karşı “kesin zafer” kazanmayı ve

²¹⁶ Ibid., s. 410

²¹⁷ Rohan Gunaratna, “El-Kaide'nin Yeni Yüzü: 11 Eylül'den Sonra İslamcı Terörizm Tehdidi”, **Terörizm Tarihi: Antik Çağdan İşid'e**, Gerard Chailand ve Arnaud Blin (der.), İstanbul, Nora Kitap, 2016, s. 533.

²¹⁸ Ibid., s. 526-527.

²¹⁹ Ibid., s. 527.

“küresel halifelik” hedefini gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. El-Kaide’nin 11 Eylül sonrası gelişimi bu plan üzerinden anlatılacaktır.

El-Kaide’nin 2001 Sonrası 20 Yıllık Stratejik Planı²²⁰

Aşama	Stratejik Amaç	Zamanlama	Taktik Amaç
1	Uyanış (Awakening)	11 Eylül 2001	ABD’yi Müslümanlara Saldırı İçin Provoke etmek ve Cihatçılığı harekete geçirmek
2	Gözleri Açma	2002 - 2006	Batı’yı Savunma Durumuna Zorlama
3	Yükselme ve Ayağa Kalkma	2007-2010	Türkiye ve İsrail’e saldırılar
4	Dönmüş Müslüman Rejimlerin Çöküşü	2010-2013	Suudi Arabistan, Ürdün ve Petrol Üreten Ülkelere Saldırıları
5	Halifeliğin İlanı	2013-2016	Müslüman Güçlerin Mobilizasyonu
6	Topyekûn Karşı Koyuş	2016-2020	“İnanmayanlara” Karşı Topyekûn Savaş
7	Kesin Zafer	2020	Küresel Halifeliğin Kuruluşu

El-Kaide’nin “20 Yıllık Stratejik Planı” yedi aşamadan oluşmaktadır. El-Kaide bu stratejik plan sonunda “kesin zafere” ulaşmaya ve “küresel halifeliği kurmayı” amaçlamaktadır.

El-Kaide’nin 20 Yıllık Stratejik Planı, 11 Eylül 2001 saldırıları ile başlamaktadır. “Uyanış” olarak isimlendirilen ve 11 Eylül Saldırıları ile başlatılan birinci aşamada El-Kaide, 11 Eylül’de ABD’nin “Terörizme Karşı Küresel Savaş” siyasetini Müslümanlara

²²⁰ Martin Rudner, “Al-Qaeda’s Twenty-Year Strategic Plan: The Current Phase of Global Terror”, **Studies in Conflict and Terrorism**, Vol. 36, N. 12, 2013, s. 959, Fuad Hüseyin, **Zerkavi: El-Kaide’nin İkinci Kuşağı**, İstanbul, Küresel Kitap, 2014, s. 241-252.

yönelik bir tür “haçlı seferi” olarak algılamış ve bu dönemde “Cihat” politikasını devam ettirmiştir.²²¹

İkinci aşama, “gözlerin açılması” olarak isimlendirilmektedir. 2002-2006 arasını kapsayan bu dönemde El-Kaide, Batı’yı savunma durumunda kalmaya zorlamayı hedeflemiştir. El-Kaide’nin belli başlı büyük saldırılarından olan İstanbul, Madrid ve Londra saldırıları bu dönemde meydana gelmiştir.²²²

Üçüncü aşama; “yükselme ve ayağa kalma” olarak adlandırılmaktadır. Rudner’a göre 2007-2010 dönemi olarak belirlenen bu dönemde El-Kaide, laik yönetimler olan Türkiye ve İsrail’e saldırıyı amaçlamıştır.²²³

Dördüncü aşama; “Dönmüş (mürted) Müslüman Rejimlerin Çöküşü” olarak isimlendirilmiştir. 2010-2013 arasını kapsayan bu dönemde El-Kaide’ye göre, çoğunluğu Müslüman olan mürted yönetimler, İslam hukuku ve pratiklerinin uygulanması konusunda en büyük engeli oluşturmaktaydı. O dönemde El-Kaide’ye göre mürted rejimler, laik Türkiye’den, seküler milliyetçi Kazakistan, Cezayir gibi ülkelere; Libya, Özbekistan ve Yemen gibi tek adam yönetimlerine; Fas, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi geleneksel monarşilere ve Irak ve İran gibi Şiilerin yönetimi altındaki ülkeleri kapsamaktaydı.²²⁴

Beşinci dönem; 2013-2016 arası dönemi kapsamakta ve “Halifelğin İlanı” olarak isimlendirilmektedir. El-Kaide’nin bu dönemdeki amacı “Müslüman güçlerin harekete geçmesi” olacaktır. Bu dönem, Arap Baharı olarak bilinen, 2011 sonrası Tunus, Mısır, Libya, Yemen ve Suriye’de başlayan halk ayaklanmaları ile bu ülkelerdeki yönetimlerin yıkılarak, küresel cihat hedefiyle uyumlu bir biçimde, kendi desteklediği grupların iktidara gelme çabası içerisinde olacaktı. Örgütsel kısımda da değinildiği gibi küresel El-Kaide yapılanması burada rol oynayacaktı. Arap Yarımadası El-Kaidesi, Suudi Arabistan

²²¹ Martin Rudner, a.g.m., s. 959.

²²² Martin Rudner, a.g.m., s. 960.

²²³ Ibid.

²²⁴ Ibid.

ve Yemen’de, İslami Mağrip El-Kaidesi Cezayir, Mali ve Fas’ta, Irak El-Kaidesi ve daha sonra El-Nusra’nın Irak Suriye’de, Özbekistan İslam Hareketi’nin Özbekistan’da, El-Şebab’ın Doğu Afrika ve Somali’de, Cemaati İslami’nin Endonezya, Malezya ve Singapur’daki faaliyetleri de bu bağlamda değerlendirilebilir.²²⁵

El-Kaide, altıncı dönem ile birlikte, 2016-2020 “inanmayanlara karşı topyekûn savaş” amacını belirlemiştir. Tezin üçüncü bölümünde IŞİD’in ortaya çıkışı ve gelişmeler bu bağlamda değerlendirilecektir. Yedinci dönem ise 2020’de El-Kaide’nin dönemlere ayırdığı stratejik planının “kesin zafer” ile sonuçlanacağını düşündüğü tarihi ifade eder. Bu tarih geldiğinde El-Kaide, bütün Müslüman güçleri mobilize etmiş, inanmayanlara karşı topyekûn savaşında başarılı olmuş ve küresel halifeliği tesis etmiş olacaktır.²²⁶

Mohamedou ise, 11 Eylül sonrası El-Kaide’nin 2001-2011 arası gelişim sürecinin üç dönem halinde ele alınabileceğini öne sürmektedir. Buna göre birinci dönem, “2002-2003 Yeniden Toparlanma ve Küreselleşme Dönemi” olarak isimlendirilmektedir. Bu dönemde El-Kaide, 11 Eylül Saldırıları sonrası daha öncede vurgulandığı üzere yapılanmasını değiştirmiş ve “Küresel Cihat” dönemini başlatmıştır. Mohamedou’ya göre El-Kaide bu dönemdeki stratejisi 2002’den 2005’e kadar geçen dönemi de kapsayarak üç önemli başlıkta toplanabilir. Birinci olarak, 2001’de Afganistan’ın ABD tarafından işgali sonrası örgüt Afganistan’daki eğitim kamplarını kaybetmiş ve Pakistan ve Afganistan arasındaki dağlık bölgeye çekilmiştir. Muhammed Atıf, Remzi Bin El-Shaiba, Khaled Sheikh Mohammed gibi önemli isimleri ya öldürülmüş ya da tutuklanmıştır. İkincisi, El-Kaide bu dönemde ABD’yi doğrudan hedef almak yerine, müttefiklerine saldırılar düzenlemiştir. Sekiz orta düzeyde saldırı düzenleyen El-Kaide, Mayıs-Haziran 2002’de Karachi/Pakistan’da; Ekim 2002’de Sana/Yemen’de; Mayıs ve Kasım 2003’te Riyad/Suudi Arabistan’da; Mayıs 2003’de Casablanca/Fas’ta; yine Kasım 2003’te İstanbul’da; Mart 2004’te Madrid’te; Temmuz 2005’te Londra’da ve Kasım

²²⁵ Ibid., s. 960-961.

²²⁶ Ibid., s. 961-962.

2005'te Amman/Ürdün'de saldırılar düzenlemiştir. Üçüncü olarak, ABD ve İngiltere'nin Mart 2003'te Irak'ı işgali sonrası Irak'taki direnişi organize etmesi için Ebu Musab El-Zerkavi'ye destek vermiştir. Zerkavi daha sonra IŞİD adını alacak "Irak El-Kaidesini" kurmuştur.²²⁷

Mohamedou bir sonraki dönemi, "2004-2006: Savaş ve Diplomasi Dönemi" olarak adlandırmaktadır. El-Kaide bu dönemde saldırı politikasını devam ettirmiştir. Organizasyon hiyerarşik yapıdan adem-i merkeziyetçi yapıya evrilmiş, örgüt çok uluslu bir yapıya doğru dönüşmüştür. Bununla birlikte El-Kaide'nin gücünü yeniden örgütlediği, Usame bin Ladin ve Eymen El-Zevahiri'nin politik ve diplomatik mesajlar verdiği görülmektedir.²²⁸

Mohamedou'ya göre El-Kaide, 2007- 2011 arası "Bölgeselleşme ve Hibritleşme (Melezleşme)²²⁹ Dönemi"ni yaşamıştır. El-Kaide "bölgesel" düzeyde yerel örgütlerle işbirliğine gitmiş ve etkisini arttırmak istemiştir. El-Kaide, 2000'lerin ikinci yarısında 6 örgüt ile bağlantılı hale gelmiştir. Bu gruplar; Irak El-Kaidesi, Arap Yarımadası El-Kaidesi, İslami Mağrip El-Kaidesi, Avrupa El-Kaidesi, Mısır El-Kaidesi, Afganistan ve Pakistan El-Kaidesidir. Irak El-Kaidesi, IŞİD'in öncülü olduğu için üçüncü bölümde detaylı olarak incelenmiş, diğer örgütlerin üçü hakkında da, El-Kaide'nin Örgütsel Yapısı kısmında ayrıntılı bilgi verilmiştir.²³⁰

Sonuç olarak, 11 Eylül saldırıları El-Kaide için bir kırılma olmuştur. Örgüt bir yandan ideolojik anlamda güçlenirken, organizasyonel ve insan gücü anlamında küreselleşmiş, bağlantılı gruplarla ve yerel hücreleri ile birlikte daha yakın ilişki içerisinde girmiştir. Usame bin Ladin'in 2011'de öldürülmesi sonrası, örgüt karizmatik liderini kaybetmesine rağmen, Eymen El-Zevahiri tarafından liderlik doldurulmaya

²²⁷ Mohamedou, a.g.e., s. 60-62.

²²⁸ Ibid, s. 65.

²²⁹ Bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan çalışma.

²³⁰ Mohamedou, a.g.e., s. 69.

alışılış ve dünya çapında en önemli güvenlik tehditlerinden ve terör örgütlerinden birisi olarak varlığını sürdürmektedir.

2. El-Kaide'nin Liderleri

Bu bölümde El-Kaide'nin kurucusu Usame bin Ladin ve sonraki lideri Eymen El-Zevahiri ile SSCB'nin Afganistan işgali sırasında direnişi örgütleyen ve Usame bin Ladin'in akıl hocası ve El-Kaide'nin ideologlarından biri olarak görülen Abdullah Azzam'ın hayatı ve fikirleri ele alınacaktır.

Afganistan'daki direnişi örgütleyen Abdullah Azzam, El-Kaide'nin ideoloğu olarak ön plana çıkmaktadır. Azzam'ın Cihat konusundaki fikirleri, El-Kaide'nin "küresel cihat" düşüncesinin temellerini oluşturmuştur. Bu kısıma El-Kaide'nin ideolojisi kısmında değinilmiştir.

Usame bin Ladin ise El-Kaide'nin kurucu lideridir. Kendisi, Azzam ile beraber Afganistan'da SSCB'ye karşı mücahitleri örgütlemiş, El-Kaide'yi kurmuş, 1990'lar boyunca örgütlenmesini sağlamış ve ABD'ye karşı ilan edilen "Küresel Cihadı" organize etmiştir.

Usame bin Ladin'in ölümü sonrası El-Kaide'nin lideri Eymen El-Zevahiri olmuştur. Zevahiri, Ladin sonrası El-Kaide'nin örgütsel ve ideolojik yapısını devam ettirmiş, küresel anlamda bağlantılarını koordine etmeye çalışmış ve varlığını sürdürmesini sağlamıştır.

a) Abdullah Azzam

Abdullah Azzam, 1941 yılında Filistin'in kuzeyindeki Cenin kentinde dünyaya gelmiştir. 1959-1966 yılları arasında Şam'da şeriat eğitimi alan Azzam, on sekiz yaşında Müslüman Kardeşler'e katılmış ve 1960'da Suriye Üniversitesinde örgütün temsilciliğini yapmıştır.²³¹ 1967'de Arap-İsrail savaşına katılan Azzam, bu tarihten sonra silahlı mücadele fikrini benimsemiştir. Azzam, 1973'te doktorasını bitirmiş, El-Ezher'de Seyyid Kutub'un ailesi ile ahabap olmuş ve Cemaat-ül İslam'ın ruhani lideri Şeyh Abdül Ömer Rahman ile tanışmıştır. 1978'de Suudi Arabistan'da ders vermek üzere Cidde'ye gitmiştir. Öğrencileri arasında yer alan Usame bin Ladin ile burada karşılaşmıştır. Cidde'de, 1980'de kendi deyimi ile "Afgan Cihadına", Körfez ülkelerinin desteğini sağlamaya çalışan mücahitlerle bir araya gelmiş ve kendini onların davalarına adamaya karar vermiştir. Bir süre sonra İslamabad'daki Uluslararası İslam Üniversitesi'nde ders vermeye başlamıştır. 1984'te Peşaver'e yerleşmiş ve burada Ortadoğu'dan gelen mali yardımların kabulü, yönetimi ve örgütlenmesinin sağlanması için Mekteb-el Hidamat'ı (Hizmet Bürosu/MAK) kurmuştur.²³² Bu dönemde Pakistan'dan gelen gönüllüler için eğitim kampları kurulmuş, ABD'den ve diğer ülkelerden gelen yardımlar Hizmet Bürosu yardımıyla koordine edilmiştir. Usame bin Ladin bu dönemde Azzam'ın yardımcılığını yapmıştır.²³³ Azzam, Kasım 1989'da iki oğluyla beraber bombalı bir suikastta hayatını kaybetmiştir.²³⁴

Azzam'ın görüşlerini Whelan'ın da bahsettiği gibi en iyi şu cümle özetlemektedir:

"Yalnızca cihad ve silah: Ne müzakere, ne konferans ne de diyalog"²³⁵

Jason Burke göre ise Azzam, Afganistan'daki Cihad'ın tüm Müslümanların ahlaki yükümlülüğü, imanın beşinci temel direği olduğunu vurgulamıştır. Azzam'a göre,

²³¹ Gilles Kepel, **Cihat: İslamcılığın Yükselişi ve Gerilemesi**, İstanbul, Doğan Kitap, 2001, s. 165.

²³² Jason Burke, **El-Kaide: Terörün Gölgesi**, İstanbul, Everest Yayınları, 2004, s. 89.

²³³ Osman Şen, **Din, Terörizm ve El-Kaide**, Ankara, Sarkaç Yayınları, 2011, s. 54.

²³⁴ Christina Hellmich, **Al-Qaeda: From Global Network to Local Franchise**, London, Zed Books, 2011, s. 38.

²³⁵ Richard Whelan, **El-Kaidecilik: İslam'a Tehdit, Dünya'ya Tehdit**, Ankara, Platin Yayınları, 2006, s. 75.

Cihad’a katılıp katılmamak geleneksel olarak kabul edildiği gibi üst düzey bir alimin ya da halifenin kararı değil bireysel bir karardır. Azzam, 1986’da kaleme aldığı “Son Arzu”unda “bugün artık çarpışmak, bütün Müslümanların görevidir” demiştir. Bununla birlikte bir Filistinli olan Azzam için, Afganistan’daki Cihat sadece bir başlangıçtır:

“Bu görev Afganistan’da zaferin kazanılmasıyla sona ermeyecek:

Cihat, bir zamanlar Müslüman olan bütün topraklar bize dönene,

İslam’ın yeniden hüküm süreceği güne dek bireysel bir yükümlülük

olarak kalacaktır. Önümüzde Filistin, Buhara, Lübnan, Çad, Eritre,

Somali, Filipinler, Burma, güney Yemen, Taşkent ve Endülüs var.²³⁶

Kepel ise, Azzam’ın Cihat hareketi üzerindeki etkisini ön plana çıkarır. Azzam’ın büyük mirası üç açıdan önemlidir: Birincisi, Afganistan’daki mücadeleyi bölgeselden küresel seviyeye çıkarmıştır. İkincisi, organizasyon açısından Azzam, Afgan Arapların babası olarak görülmüştür. Üçüncüsü, ideolojik açıdan Azzam, Küresel Cihadın önde gelen teorisyenlerinden biri olmuştur.²³⁷

Diğer yandan Kepel, Azzam’ın radikal ideologlardan beş noktada ayrıldığını iddia eder. Birincisi; Azzam hedefi “içimizdeki düşmana karşı savaştan” “dışımızdaki düşmana karşı savaşa” değiştirmiştir. Cihad’ın casus bellisini (savaş sebebini) Müslüman toprakların yabancı güçler tarafından işgali olarak yeniden tanımlamıştır. Azzam’a göre İslam devletinin kurulması için güç kullanmak kabul edilebilir bir gerekçe olsa da asıl üzerinde durduğu konu yabancı güçlere karşı meşru savunma (self-defense) içerideki tiranları devirme düşüncesinden daha acil bir konuydu. İkincisi; Azzam daha çok toprağa özgü bir İslamcılığı benimsemiştir. Müslüman topraklardaki cihadın içeriğin yeniden tanımlarken, bu topraklar üzerinde yürürlükte olan siyasal sistemi ikinci plana atmıştır. Bu bakımdan Azzam tarafından formüle edilen İslamcı anlayış, toprağın devletten daha

²³⁶ Jason Burke, a.g.e., s. 89-90.

²³⁷ Gilles Kepel ve Jean Pierre Milelli, **Al-Qaeda in Its Own Words**, Massachusetts, The Belknap Press of Harvard University Press, 2008, s. 97.

önemli olduğu şeklinde formüle edilebilir. Üçüncüsü; Azzam, Cihat içerisinde takip edilecek strateji ile ilgili “askeri yaklaşımı”, “devrimci yaklaşıma” tercih etmiştir. “Öncü birlik” kavramına karşı çıkmış İslami hareketin bir temele oturtulması gerektiğini savunmuştur. Dördüncüsü; Azzam, ulus-devletin önemini minimize ederek pan-İslamizmi politik bir platform olarak İslamcı hareketler için kabul etmiş ve önemsemiştir. Beşincisi; Azzam, Sünni radikal hareketler içerisinde şehitlik kavramının gelişmesi için katkıda bulunmuş ve önemsemiştir.²³⁸

Sonuç olarak, güçlü akademik ve İslam bilgisine sahip olan Azzam, ateşli, cezbedici konuşmaları ve Cihat konusundaki militan fikirleri ile önemli bir kişilik haline gelmiştir. “Cihat Emir”i ya da “Küresel Cihadın Babası” olarak da isimlendirilen Azzam, İslam’ın zaferini ve topraklarını yeniden kazanmayı hedeflemiştir. Kepel’e göre, Afganistan’daki mücadele ve Cihat hareketinin en önemli karakterlerinden birisi olan Azzam yaşasaydı, Usame bin Ladin’den daha tehlikeli bir kişi olabilirdi.²³⁹

b) Usame bin Ladin

Usame bin Ladin 1957 yılında Suudi Arabistan’ın Riyad kentinde doğmuştur. Babası Yemenli, annesi ise Suriyeli bir Arap olan Ladin, kalabalık bir ailede büyümüştü. Babası Muhammed bin Ladin, 1930’larda Arabistan’a yerleşmiş ve Suudi Arabistan’ın önde gelen inşaat şirketlerinden Bin Ladin İnşaat Şirketleri Grubunu kurmuş ve ailesini Suudi Arabistan’ın zengin ve önde gelen ailelerinden birisi haline getirmiştir.²⁴⁰

²³⁸ Gilles Kepel ve Jean Pierre Milelli a.g.e., s. 99-100.

²³⁹ Gilles Kepel ve Jean Pierre Milelli, a.g.e., s. 101, John Esposito, a.g.e., s. 22, Richard Whelan, a.g.e., s. 75.

²⁴⁰ Rohan Gunaratna, **Inside Al-Qaeda: Global Network of Terror**, New York, Columbia University Press, 2003, s. 16.

Usame bin Ladin, 1978 yılında ekonomi ve iş idaresi alanında eğitim görmek için Cidde'deki Kral Abdul Aziz Üniversitesi'ne kayıt oldu. Ladin'in burada Abdullah Azzam'dan ve Seyyid Kutub'un kardeşi Muhammed Kutub'dan dersler almıştır.²⁴¹

Aralık 1979'da SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi sonrası, Ladin önce Pakistan'a sonrada Afganistan'a geçmiş ve Afgan grupların SSCB ile mücadelesine dahil olmuştur. 1984 yılında Filistin kökenli bir Ürdünlü olan Azbdullah Azzam tarafından kurulan Hizmet Bürosu (MAK)'ın kuruluşunda bulunmuştur.²⁴² Ladin burada, hem ailesinden gelen finansal gücün etkisi ile cihadı ekonomik anlamda desteklemiş, hem de Afganistan'a savaşımaya gelen Arapların konaklama, barınma vb. temel ihtiyaçları ile ilgilenmiştir.²⁴³

1989'da SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesinden sonra Usame bin Ladin, Suudi Arabistan'a dönmüş adeta bir kahraman gibi karşılanmıştır. 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrası ABD güçlerinin Suudi Arabistan'da konuşlanması gündeme gelince, bunu El-Kaide militanlarını yapabileceğini iddia etmiş ve Suudi yönetimiyle arasının açılması sonucu önce Pakistan'a oradan da dört yıl boyunca ikamet edeceği Sudan'a geçmiştir.²⁴⁴ Sudan, bin Ladin için El-Kaide ve küresel cihadın olgunlaşması bakımından önemli bir istasyon olmuştur. Bin Ladin, bir yandan Sudan'da El-Kaide'nin organizasyonu, eleman temini ve eylem planlaması ile uğraşırken diğer yandan Sudan'da yönetime gelmiş Ulusal İslami Cephe'nin İslam Cumhuriyeti için yol inşaatları, çiftlikler gibi alt yapı projeleri içinde destek olmuştur.²⁴⁵

1993 yılında Sudan'ın ABD tarafından teröre destek veren ülkeler arasına alınması, Usame bin Ladin'in kamplarının teröre destek verdiği iddiaları Ladin'i zor durumda bırakmıştır.. 1994 yılında Suudi Arabistan tarafından radikal hareketlere destek verdiği

²⁴¹ Michael Scheuer, **Usame bin Ladin**, İstanbul, Küresel Kitap, 2016, s. 61.

²⁴² Rohan Gunaratna, a.g.e., s. 19.

²⁴³ Bruce Riedel, **The Search for Al-Qaeda: Its Leadership, Ideology and Future**, Washington, Brooking Institute Press, 2008, s. 43.

²⁴⁴ Fawaz A. Gerges, **The Rise and Fall of Al-Qaeda**, Oxford, Oxford University Press, 2011, s. 49.

²⁴⁵ Fawaz A. Gerges, a.g.e., s. 51.

iddiası ile vatandaşlıktan çıkarıldı ve serveti donduruldu. 1996'da Sudan üzerinde ABD ve Suudi Arabistan'ın baskıları artınca, Sudan tarafından ülkeden kovuldu. Ladin bundan sonra Afganistan'a geri dönmüştür.²⁴⁶

Usame bin Ladin, Taliban'ın hakim olduğu Afganistan'ı, bir bakıma rahat bir sığınak ve düzenlenecek olan eylemler için bir üs olarak değerlendirmiştir. Taliban lideri Molla Ömer ile ilişkilerini geliştiren Ladin, Taliban'a finansal destek konusunda yardımcı olmuş, inşaat projeleri ve yol yapımı konusunda destek sağlamış, Afgan Araplarını önemli çarpışmalarda Taliban'ın emrine vermiştir.²⁴⁷ Jason Burke'a göre, Ladin'in 1996'dan 2001'in sonuna dek yapmaya çalıştığı, birbirinden farklı unsurlar için merkezi bir odak sağlamaya çalışmasıdır. Bu sadece büyük ve disiplinli bir grubun oluşmasını değil, aynı zamanda bir bakımda modern İslamcı militanlığın Afganistan'da örgütlenmesini, eğitim, uzmanlık, para, cephane ve güvenlik gibi konularda çaba sarfetmesini de beraberinde getirmiştir. Burke bu dönemi "El-Kaide'nin olgunlaştığı dönem olarak" görmektedir.²⁴⁸

Kendisine Afganistan'da güvenli bir sığınak bulan Usame bin Ladin, 23 Ağustos 1996'da "Cihat İlanını" yayınlamıştır. Ladin Cihat İlanında, "Amerikan askerlerini Arabistan'dan çıkarmayı, Suudi Yönetimini devirmeyi, Mekke ve Medine'yi kurtarmak ve dünyadaki devrimci gruplara destek vermeyi amaçlamıştır.²⁴⁹ Ladin Cihat İlanında Müslümanlara şöyle sesleniyordu:

"Müslümanlar, Yahudi ve Haçlı saldırganlığının temel hedefi olduklarını idrak etmişlerdir. Dünyanın her yerinde "insan hakları" üzerinden yapılan propaganda Müslümanlara karşı katliamlara dönüşmüştür. Bunların sonuncusu, iki kutsal caminin

²⁴⁶ John Esposito, a.g.e., s. 29, Michael S. Swetnam ve Yonah Alexander, **Bir Terörist Ağının Profili: Usame bin Laden**, İstanbul, Güncel Kitaplar, 2001, s. 18-19.

²⁴⁷ John Esposito, a.g.e., s. 33.

²⁴⁸ Jason Burke, a.g.e., s. 16-17.

²⁴⁹ John Esposito, a.g.e., s. 37.

ülkesinin, İslam'ın anavatanının işgali, Hz. Muhammed'in vefatından bugüne gerçekleşen en büyük felaket olmuştur.”²⁵⁰

Ladin, Kasım 1996'da yaptığı açıklamada ABD'yi tekrar tehdit etti ve Körfez'den birliklerini çekmesini istedi. ²⁵¹ Şubat 1998'de “Haçlılara ve Yahudiler Karşı Cihat İçin Dünya İslam Cephesi” bildirisini yayınladı. Bildiride küresel cihadın kapsamı genişlemiş, ABD ve Müttefikleri hedef tahtasına konmuş, Arap Yarımadasında yaşayan herkesin görevinin cihad etmek ve Amerikalıları buradan atmak olduğu vurgulanmıştır. Ladin'in bu düşüncesinde “tekfir düşüncesi” de rol oynamaktadır. Tekfir; kendisi dışındakileri kafir, inanmayan, Allah'a şirk koştan ve küfür içinde gören anlamına gelmektedir.²⁵²

El-Kaide bu dönemde ard arda saldırılar düzenlemiş, önemli güvenlik sorunlarından birisi haline gelmiştir. 11 Eylül sonrası, ABD'nin Afganistan'a düzenlediği “Sonsuz Özgürlük Operasyonu” sonrası Ladin, Afganistan'dan ayrılmış ve Tora Bora dağlarından Pakistan'a geçmiştir. 2011'de ABD tarafından düzenlenen bir askeri operasyonla öldürülecektir. 11 Eylül sonrası El-Kaide'nin Afganistan'daki kampları dağıtılmış, örgüt büyük zarar görmüştür. Ladin bu tarihten sonra El-Kaide'yi daha da küreselleşen bir görünüme sokmuş, Zerkavi aracılığıyla ABD'nin Irak'taki işgaline karşı olan direnişi desteklemiş, Afrika'dan, Suudi Arabistan ve Yemen'e kadar geniş bir coğrafyada El-Kaide'nin etkisini arttırmaya çalışmıştır.

Ladin'in düşünceleri ve ideolojisi üzerine çeşitli saptamalar mevcuttur. Esposito'ya göre, Usame bin Ladin'in dünya görüşü 1960'ların ve 1970'lerin Suudi Arabistan ve Arap dünyasındaki siyasal durumdan ve dinsel mirastan etkilenmiştir. Bin Ladin'in esin

²⁵⁰ Declaration of Jihad Against the Americans Occupying the Land of the Two Sacred Mosques”, **Jihad, Bin Laden in His Own Words: Declarations, Interviews and Speeches**, Brad K. Berner (der.), New Delhi, Peacock Books, 2007, s. 31

²⁵¹ “Interview with Nida'ul Islam”, **Jihad, Bin Laden in His Own Words: Declarations, Interviews and Speeches**, Brad K. Berner (der.), New Delhi, Peacock Books, 2007, s. 62-65.

²⁵² “Declaration of the World Islamic Front for Jihad Against the Jews and Crusader”, **Jihad, Bin Laden in His Own Words: Declarations, Interviews and Speeches**, Brad K. Berner (der.) New Delhi, Peacock Books, 2007, s. 66-69, Ahmet Kaya, “Yerelden Küresele Prototip Bir Terör Örgütü Olarak El-Kaide”, **Terör ve Şiddet Sarmalında Orta Doğu ve Afrika**, Bilal Sevinç ve İrfan Çiftçi (der.), Ankara, Karınca Yayınları, 2015, s. 13.

kaynaklarının en başında gelen katı, Vahhabi İslam düşüncesinin egemen olduğu ve kendine özgü İslami bir devlet olan Suudi Arabistan'daki ortam; müritleri krallıkta kalacak bir yer ve statü bulan Seyyid Kutub'un militan Cihat düşüncesi ve Arapların, 1967 Arap-İsrail savaşında uğradığı ağır yenilgi gelmektedir.²⁵³ Ona göre Usame bin Ladin ve El-Kaide, İslamcı radikalizm adını verdiği bu mücadelede yeni bir aşamayı temsil etmekteydi. Bu aşamanın adı "uluslararası cihat" olmuştur.²⁵⁴

Burke ise, Usame bin Ladin ve modern İslamcı ideologların fikirlerinin görüşleri Modern Sünni Radikal İslamcılığın temel düşünürlerinden biri olarak kabul edilen Mısırlı Seyyid Kutub'un ortaya koyduğu şekliyle daha saldırgan bir okumaya dayandığını öne sürmektedir. Burke, "İslam'ın insanların istedikleri inançları seçme özgürlüğünü ifade etmelerinin engellendiği, baskıcı siyasal sistemleri ortadan kaldırmayı amaç edindiği için, Cihadın amacı da baskının sürdürülmesinden sorumlu olan, birbiriyle bağıntılı "ideolojik, ırksal, sınıfsal, toplumsal ve ekonomik yapılara dayanan siyasi iktidar" gibi "maddi engelleri" ortadan kaldırmak" olduğunu öne sürmektedir. İster "siyasi zorbalık" olsun ister "ırkçı zorbalık" ya da "aynı ırk içinde bir sınıfın diğeri üzerinde hakim olması olsun, zorbalığın ortadan kaldırılmasından" sonra İslam, bütün insanların gerçek özgürlüğe ulaşacağı yeni bir toplumsal ve ekonomik siyasi sistem kurar. Bu yüzden de Cihat, bütün Müslümanlar için bir zorunluluktur.²⁵⁵

Burke'a göre ayrıca Ladin ne istediğini ve ona nasıl ulaşacağını bilen iyi bir eylemci olmuştur. Ladin'in 1996'dan beri "ABD birliklerinin Suudi Arabistan'dan çıkmasını, Suudi Krallığında vergi, para ve sağlık politikalarında reform yapılmasını, Irak'a uygulanan yaptırımların kaldırılmasını savunmuş, ABD'yi İkinci Dünya Savaşı'nda atom

²⁵³ John Esposito, a.g.e., s. 20.

²⁵⁴ Ibid, a.g.e., s. 12.

²⁵⁵ Jason Burke, **El-Kaide Terörün Gölgesi..**, s. 43.

bombası kullandığı, hala kitle imha silahı ürettiği, insan haklarını ihlal ettiği ve İsrail'i desteklediği için kınamıştır.²⁵⁶

c) Eymen El-Zevahiri

Eymen El-Zevahiri, 1953 yılında zengin, muhafazakâr bir ailenin çocuğu olarak Mısır'da dünyaya gelmiştir. Kahire'nin kalburüstü semtlerinden zengin Mısırlıların yaşadığı Maadi'de büyümüştür. Dedesi İslam dünyasının en eski ve en saygın kurumlarından olan El-Ezher'de rektörlük yapmıştır.²⁵⁷

Eymen El-Zevahiri, zeki, düzgün tavırları olan ve bir hekim olma yolundayken 1967 yılında Arap-İsrail (Altı Gün) savaşında Arapların yenilgisi ve Arap laik milliyetçiliğinin ve sosyalizminin yarattığı hayal kırıklığı ile “Siyasal İslam”a yönelmiştir.²⁵⁸ Zevahiri, 1967'de Altı Gün Savaşlarında Mısır'ın ağır bir yenilgiye uğraması üzerine, daha 14 yaşındayken Müslüman Kardeşler Örgütüne katıldı. 1979'da radikal bir görüşü benimsemiş olan ve gizli hücrelerden oluşan İslami Cihat'a katıldı ve hızla yükselerek onun liderlerinden birisi haline geldi. Enver Sedat suikastından sonra Mısır'da tutuklandı. Hapiste ağır işkenceler gören Zevahiri, 1984'te hapisten çıkmış ve kısa süreliğine hekim olarak çalıştıktan sonra Mısır'dan ayrılmıştır. Bir görüşe göre hapiste geçirdiği dönem Zevahiri'nin radikal düşüncelerinin güçlenmesinde dönüm noktası olmuştur.²⁵⁹

Zevahiri Mısır'ı terk ettikten sonra, önce Suudi Arabistan'a oradan da Afganistan'a gitmiştir. Afganistan'da Abdullah Azzam ile tanışan Zevahiri, Pakistan'da kısa süre İslamabad Üniversitesinde hocalık yaptıktan sonra, Afganistan'da Azzam ve Usame bin Ladin ile beraber SSCB işgaline karşı mücadele verdi. Bu dönemde Ladin ile giderek

²⁵⁶ Jason Burke, a.g.e., s. 32.

²⁵⁷ John Esposito, **Kutsal Olmayan Savaş: İslamcı Terör**, İstanbul, Oğlak Yayınları, 2003, s. 34.

²⁵⁸ John Esposito, **Kutsal Olmayan Savaş: İslamcı Terör..**, s. 34-35.

²⁵⁹ John Esposito, **Kutsal Olmayan Savaş: İslamcı Terör..**,s. 34-35, Richard Whelan, a.g.e., s. 89.

yakınlaşmıştır. 1989’da SSCB’nin Afganistan İşgalini sonlandırmasından sonra Zevahiri, Mısır’a ve İslami Cihat Örgütünün liderliğine geri dönmüştür.²⁶⁰

Mısır’da İslami Cihat üyeleri ile birlikte Afganistan’dan getirdiği mücahitleri tekrar organize eden ve Mısır Devleti ile mücadeleye girişen Zevahiri, bir süre sonra Mısır’dan ayrılmış, 1992 yılında Usame bin Ladin ile Sudan’a geçmiş, oradan da beraber 1996’da Afganistan’a gitmişlerdir. 1997’de Luksor’da 58 turistin katledilmesi ile ilgili terörist saldırıların arkasındaki kişi olduğuna inanılan Zevahiri, 1999’da bir Mısır mahkemesi tarafından gıyabında ölüme mahkûm edilmiştir. Zevahiri bu dönemde, 1998’de El-Kaide ile İslami Cihatı birleştirmiştir. 11 Eylül 2001 saldırısının en önemli planlayıcılarından olduğuna da inanılan Zevahiri, ABD’nin Afganistan’a düzenlediği hava saldırısında karısını ve tek oğlunu kaybetmiştir.²⁶¹

Zevahiri Müslüman dünyada el-Kaide’nin en önemli ideologlarından biridir. Onun Mısır’daki tecrübesi, “uluslararası cihad mücadelesini” İslam’ın yaygın başarısızlığının tek çözüm yolu olarak görmesine neden olmuştur. Mısır’da İslami Cihad’ı buna ikna etmede başarısız olunca İslami Cihad’ın bazı üyelerini de yanına alarak Usame bin Ladin’in grubuna katılmıştır.²⁶²

1996’da İslamabad’da Mısır büyükelçiliğin bombalanmasından sonra İnsanların “Kalplerinin Şifası” başlıklı önemli bir makale yayınladı. Burada İslami kaynakların saldırıya yönelttiği eleştirilere cevap vermiştir. İslamcı hareketlerin karşı karşıya kaldığı sorunlara değinen Zevahiri, Suudi rejimini İsrail’i destekleyen ve ABD ile yakın ilişkilerinden dolayı satılmış olarak nitelendirmekteydi. Zevahiri’ye göre, öncelikle Müslümanlarla savaşıyan baskıcı rejimlere karşı fiziksel ve entelektüel araçlarla mücadele etmek gerekmektedir. Eylemlerdeki kurbanların masum olduğu iddialarını reddeder ve onların meşru hedefler olduğunu öne sürer. Çünkü Batı’da siviller hükümetlerini seçerler

²⁶⁰ Gilles Kepel ve Jean Pierre Milelli a.g.e., s. 154-155, John Esposito, a.g.e., s. 35, Richard Whelan, a.g.e., s. 89.

²⁶¹ Richard Whelan, a.g.e., s. 89, John Esposito, a.g.e., s. 36.

²⁶² Richard Whelan, a.g.e., s. 117.

dolayısıyla hükümetlerin eylemlerinden de sorumludurlar. Zevahiri'ye göre esas karar verici bu sivillerin kendisidir.²⁶³

Zevahiri'ye göre 2001 sonrasında Batılı güçlerin İslamla mücadele için benimsediği araçlar şöyle sıralanabilir: 1) Birleşmiş Milletler 2) Müslüman halkların dost yöneticileri 3) Çok uluslu şirketler 4) Uluslararası iletişim ve veri değişim sistemleri 5) Uluslararası haber ajansları ve uydu yayını yapan TV kanalları 6) Uluslararası yardım ajansları.²⁶⁴

11 Eylül sonrası Zevahiri, El-Kaide'nin resmi olmayan sözcüsü gibi hareket etmiş, yayınladığı video kayıtlarıyla mesajlar vermiştir. Mart 2003'te ABD'nin Irak operasyonunu kınamış, Ağustos 2003'te Guantanamo üssündekiler için intikam mesajı yayınlamış, 2006'da İsrail ve Hizbullah arasındaki savaşta destek mesajları yayınlamıştır.²⁶⁵

11 Eylül sonrası Ladin ile beraber Afganistan ayrılan Zevahiri, El-Kaide'nin merkez yapılanmasında daha ön plana çıktı. Zevahiri, Mayıs 2011 sonrası Ladin'in öldürülmesi sonrası El-Kaide'nin liderliğini resmen üstlenmiştir. Zevahiri'nin 2011 sonrası faaliyetlerine, çalışmanın üçüncü bölümü olan "Küresel Terörizm Olarak Örneği Olarak IŞİD" kısmında yer verilecektir.

B. El-Kaide'nin İdeolojisi ve Amaçları

1. İdeolojisi

Bir terör örgütü için ideoloji, siyasal amacın ortaya konması, yeni üyelerin örgüte katılması ve motivasyonu, propaganda faaliyetlerinin yapılması ve her türlü örgütsel eylemin haklılaştırılması ile bunların yanında stratejik ve taktik unsurların belirlenmesinde önemli unsurların başında gelmektedir.²⁶⁶

²⁶³ Richard Whelan, a.g.e., s. 90-91.

²⁶⁴ Jason Burke, a.g.e., s. 32.

²⁶⁵ Gilles Kepel ve Jean Pierre Milelli a.g.e., s. 161-162.

²⁶⁶ Necati Alkan, a.g.e., s. 88.

El-Kaide'nin ideolojisi İslam'ın katı bir yorumuna dayanan Cihadi Selefilığe dayanmaktadır. El-Kaide üyeleri Cihadi Selefilik ile ortak bir aidiyet duygusuna sahip olmaktadır. Bu ideoloji, aynı zamanda örgütü bir arada tutan küresel bir çatı görevi de görmektedir.²⁶⁷ İkinci bölümde köktendinciliğin tarihsel kökenleri kısmında Selefi hareketine değinildiyse de bu bölümde tekrar ele alınmasının, El-Kaide'nin ideolojisi olan Cihadi Selefilığı açıklamakta yararlı olacağı düşünülmektedir.

Selefiyye olarak da tanımlanan Selefilik, ilk İslam büyüklerinin ve onların yaşam tarzının referans alınarak İslamı bu çerçevede yaşamayı esas alan bir düşünce yapısına dayanır. Selefler sadece Kur'an ve hadisi İslam dininin meşru kaynağı olarak görürler ve geleneksel İslam mezheplerine (Hanefilik, Şafilik ve Şiilik) karşı çıkarlar. Başka bir deyişle Selefilik, Selefilere göre İslam yaşayışının özüne döndürülmesi ve yeniden yüceltilmesi olarak da tanımlanabilir.²⁶⁸

Selefilik geleneği tarihsel olarak üç devre içerisinde var olmuştur. Birinci devre, eski Selefler olarak ilk dönem sahabe ve peygamber döneminde yaşanan İslam'ı temel alan ve bir inancı savunmuşlardır. İkinci devre, İbn Teymiyye dönemini ifade eder ve bu dönemde ilk dönemdeki selefi anlayış çerçevesinde sistemleşip gelişmiştir.²⁶⁹ Üçüncü devre ise "Modern Selefilik" olarak adlandırılmaktadır.

Modern Selefilik, günümüzde üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar İlmi, Siyasi ve Cihadi Selefiliktir. İlmi Selefler, siyasal alanın dışında kalarak İslam dininin özüne dönmesi için faaliyette bulunan davet, eğitim eksenli bir harekettir. Siyasi Selefler ise siyaseti temel metod olarak kullanmaktadır. Müslüman Kardeşler ve Seyyid Kutub'un faaliyetleri bunlara örnek verilebilir. Cihadi Selefilik ise, literatürde Ebu Muhammed El-Makdisi tarafından doktrine edildiği düşünülmektedir. Cihadi Selefi hareketi tabiri ise ilk olarak

²⁶⁷ Süleyman Erdem, **Cihatçılar: El-Kaide ve İŞİD'e Katılanların Hikayesi**, İstanbul, Yakın Plan Yayınları, 2016, s. 57.

²⁶⁸ Yunus Akçalı, "Modern Selefililiğin Gelişimi", **Ortadoğu'da Devlet Altı Gruplar: Örgüt, Mezhep, Etnisite**, Erkan Ertosun, Mahmut Akpınar, Nurettin Altundeger (der.), Ankara, İldem Yayınları, 2015, s. 255.

²⁶⁹ İbn Teymiyye'nin fikirlerine birinci bölümün ikinci kısmında "köktendinciliğin tarihsel kökenleri kısmında değinilmiştir.

Eymen El-Zavahiri tarafından Londra merkezli “Al-Ansar” adı dergide yapılan söyleşi sonrası ortaya çıktığı düşünülmektedir.²⁷⁰

Cihadi Selefilik, mevcut siyasal sistemi değiştirmek ve yerine bir hilafet devleti kurmak için şiddet çağrısı hareket olarak özetlenebilir. Cihadi Selefi Hareketler üç temel siyasal özelliğe sahiptir. Birincisi, bu örgütler diğerlerine göre daha radikal ve uzlaşmacı olmaktan uzak bir davranış biçimi sergilerler. İkincisi, radikal grupların esin kaynağı olan Seyyid Kutup ve Vahhabi geleneğine yakın bir söylem içindedirler. Üçüncüsü, Batı karşıtlığı had safhada olup enternasyonel bir örgütlenme içerisindedirler.²⁷¹ El-Kaide ve İŞİD, birer Cihadi Selefi küresel terör örgütü olarak tanımlanabilir.

Burada hemen belirtmek gerekir ki, Abdülvahab ve Vahhabilik akımı “Suudi Selefiyye” olarak adlandırılmaktadır. Suudi Selefilik içinden 1980’lerde kontrolsüz bir muhalif akım çıkmıştır ve kendini muhalif bir yerde konumlanmıştır. Birinci Körfez Savaşı’nda Suudi Arabistan’ın ABD’nin yanında yer alması ve ülkede yabancı güçlerin konuşlanması memnuniyetsizliği arttırmış ve Ladin’in bunu protesto etmesine yol açmıştır. Bu durum daha önce anlatılan Ladin’in Sudan, Afganistan ve 11 Eylül saldırılarına giden El-Kaide’nin küreselleşmesi sürecine yol açacaktır.²⁷²

Cihadi Selefiler, Suudi Selefilikten farklı olarak sadece kişileri değil, devlet ve kurumları da sanki tüzel kişilermiş gibi tekfir etmektedir. Cihadi Selefi anlayışta siyaset ve düşmanla mücadele söylemleri sürekli tekrarlanırken, Suudi Selefiler tekfirde ölçülü kalmaya çalışmaktadır.²⁷³

Cihadi Selefilik’in dayandığı tarihsel kökenlere ve ideologlarının fikirlerine çalışmanın birinci bölümün ikinci kısmında ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Cihadi Selefilik’in tarihsel kökenleri Haricilerin deneyimlerinden, İbn

²⁷⁰ Yunus Akçalı, a.g.m, s. 259-260.

²⁷¹ Yunus Akçalı, a.g.m., s. 260.

²⁷² Mesut Özdi, a.g.m., s. 93.

²⁷³ Ibid.

Teymiyye'nin fikirlerine, Selefi Hareketi'nden, Vahhabiliğin düşünce biçimine dayanmaktadır. Yakın tarihe bakıldığında ise Mevdudi, Hasan El-Benna ve Müslüman Kardeşler ve Seyyid Kutub, Cihadi Selefi hareketlere ideolojik ve siyasi açıdan referans olmuştur. Bunun etkileri El-Kaide'nin ideolojik yapısında açıkça görülmektedir. El-Kaide'nin Cihadi Selefi bir örgüt olmasından hareketle, Cihat kavramının El-Kaide'nin ideolojisinde ne anlam ifade ettiğinin açıklanması Cihadi Selefiligi anlamamıza da yardımcı olacaktır.

El-Kaide'nin Cihat düşüncesinin kökenlerine çalışmanın birinci bölümünün ikinci kısmındaki “din motifli terörizmin kaynağı olarak İslami köktencilik ve siyasal gelişmeler” başlıklarında değinilmişti. Bu bölümde, Cihat düşüncesinin El-Kaide için ne anlam ifade ettiği ve bu düşüncenin temellerinden bahsedilecektir.

El-Kaide'nin Cihat düşüncesinde Abdullah Azzam ve Seyyid Kutub'un etkisi göze çarpmaktadır. Seyyid Kutub'a göre bütün modern toplumlar İslam karşıtı olmakta ve bir cahiliye devrini yaşamaktadır. Kutub, demokrasi ve komünizm gibi siyasi düşünceleri reddetmekte, İslam'ın aslında dönüşünü istemekte ve Müslümanların küresel bir ümmet olarak örgütlenmesini amaçlamaktadır.²⁷⁴ Kutub da kendisinden önceki Ibn Teymiyye'den etkilenecek, İslam toplumlarını keskin bir şekilde iyinin ve kötünün güçleri, Allah'ın hükmüne uyanlar ve karşı olanlar, Allah'ın partisi ve Şeytan'ın partisi gibi birbirine zıt kamplara ayırmaktadır.²⁷⁵

Seyyid Kutub'un Cihat üzerine görüşleri El-Kaide'nin amaçlarına referans olması bakımından önemlidir. Kutub'a göre Cihat, Müslümanlar üzerine farzdır. Cihat, İslam toplumunu inşa etmek, Allah'ın otoritesini sağlamak, yeryüzünün her tarafına İslam'ın sesini duyurmak ve ona davet etmek; itikatta (inanç), ibadetlerde, hayatta, tasavvur ve düşüncelerde Allah'a şirk koşulmasını önlemek; yeryüzünde zayıf, ezilen ve zalimlerin

²⁷⁴ Michael W. S. Ryan, **Decoding Al-Qaeda's Strategy: The Deep Battle Against America**, New York, Columbia University Press, 2013, s. 33.

²⁷⁵ John Esposito, **Kutsal Olmayan Savaş..**, s. 79.

tahakkümü altında mahrum kalanları özgürlüğe kavuşturmak gibi hedeflere dayanmaktadır.²⁷⁶

Kutub’a göre Cihat kavramını sadece “ülke savunmasına” indirgemek eksiklikler. Çünkü Kutub, Cihadın sadece “savunma savaşı” olarak anlaşılmasına karşı çıkmaktadır. Cihadı farz olarak görmektedir. Ona göre İslam, bugün dar bir kalıba sığdırılabilecek bir tür savunma hareketi değildir.

Bu durumu, Yoldaki İşaretler kitabında şöyle özetlemektedir:

“İslam bugün dar bir savunma hareketi değildir. Bu dar ve kısır anlam, şartların baskısı altında kalmış ve İslami cihad kavramını dejenere eden oryantalistlerin saldırıları karşısında bozguna uğramışlar tarafından tanımlanmıştır.”²⁷⁷

SSCB’nin Afganistan’ı işgali döneminde Afganistan’a savaşmaya gelen bir din adamı ve akademisyen olan Abdullah Azzam, El-Kaide’nin ideoloğu olarak görülmektedir. Azzam aynı zamanda El-Kaide’nin Cihat düşüncesini etkilemiştir. Azzam’ın Cihat üzerine fikirleri geleneksel yaklaşımdan farklıdır. Örneğin, geleneksel İslam alimlerine göre savaş ve cihad ilan etme yetkisi, devlet başkanına aittir. Kur’an ve Sünnet, Cihadın sadece devlet tarafından ilan edilebileceğini söylemektedir. Bu kaynaklarda hiçbir gruba silahlanıp kendi başlarına savaş ve cihat ilan etme yetkisi verilmemiştir.²⁷⁸

Azzam ise Seyyid Kutub’dan etkilenerak geleneksel cihat anlayışından ayrılmaktadır. Azzam’a göre Cihadın “farz-ı kifaye”²⁷⁹ olduğu zamanlarda belirli şartlarda Cihat ilanı için devlet otoritesinin onayına ihtiyaç duyulabilir ancak cihadın “farz-ı ayn”²⁸⁰ olduğu zamanda buna kesinlikle ihtiyaç yoktur. Azzam’a göre yaşadığı

²⁷⁶ İbrahim Sarmış, **Bir Düşünür Olarak Seyid Kutub-1**, Ankara, Fecr Yayınevi, 1992, s. 84.

²⁷⁷ Seyyid Kutub, **Yoldaki İşaretler**, İstanbul, Düşün Yayıncılık, 2015, s. 66-67.

²⁷⁸ Süleyman Erdem, **Radikalleşme ve Cihatçılar: El-Kaide ve IŞİD’e Katılanların Hikayesi**, İstanbul, Yakın Plan Yayınları, 2016, s. 38-39.

²⁷⁹ **Farz-ı Kifaye**: Şayet bir kısım Müslüman onu yaparsa diğerlerinden düşer. Farz- kifayenin anlamı, yani onu kifaye olarak yerine hiçbir kimse çıkmazsa günahı topyekun bütün Müslümanların üzerine yıkılacak demektir.

²⁸⁰ **Farz-ı Ayn**: Öyle bir farzdır ki, tıpkı namaz ve oruç gibi her Müslüman’a bizzat kendisinin yapması farz olur. (Abdullah Azzam, 2013:318).

dönem “farz-ı ayın” olarak ifade edilmekte ve Filistin’de Cihat edecek güce sahip Arapların, cihada orada başlaması gerekir. Bu gücü kendinde bulamayanların ise Afganistan’a gitmesi gerekir demiştir.²⁸¹

2. Amaçları

Küresel bir terör örgütü olan El-Kaide’nin amaçlarından kendisine ait belgelerde “Allah’ın dinini desteklemek ve o uğurda mücadele vermek, İslami bir düzen kurmak ve İslam Halifeliğini yeniden diriltmek” olarak söz edilmektedir.²⁸² Bununla birlikte El-Kaide’nin amaçları ile alakalı çeşitli görüşler de mevcuttur.

Örneğin, Whelan’a göre El-Kaide’nin temel amacı uzun dönemde amacı Sünni İslam Halifeliği’nin tekrar kurulmasıdır. Bunlara ek olarak Whelan, “din ve devlet ayrımının ortadan kaldırılması”, “Batılı anlamda demokrasinin yıkılması”, “kadın özgürlüğünün ortadan kaldırılması”, “Yahudi ve Hristiyanların yok edilmesi” ve “laik Türkiye Cumhuriyeti’nin ortadan kaldırılmasının” El-Kaide’nin diğer amaçları olduğunu vurgulamaktadır.

Bir diğer yazar, Daniel Bayman’a göre ise El-Kaide’nin bugün amaçları dört başlıkta toplanabilir. Buna göre; El-Kaide birinci olarak ABD’nin Ortadoğu’daki varlığının sona erdirilmesini; ikincisi olarak, İsrail’in yok edilmesini; üçüncü olarak, 11 Eylül sonrası Küresel Cihat hareketinin yeniden organize edilmesini ve dördüncü olarak; Müslüman dünyadaki mürted (dinden dönmüş) rejimlerle mücadele edilmesini amaçlamaktadır.²⁸³

Demirel’e göre de El-Kaide’nin başlıca amacı “Amerikalıları ve Amerikan etkilerini Müslüman ülkelerden özellikle de Suudi Arabistan’dan dışarı atmak, İsrail’i

²⁸¹ Süleyman Erdem, a.g.e., s. 39.

²⁸² Joe Felter ve Jeff Bramlett vd., **Harmony and Disharmony Exploiting Al-Qaeda’s Organizational Vulnerabilities**, Combating Terrorism Center, New York, 2006, s. 69.

²⁸³ Daniel Byman, **Al-Qaeda, The Islamic State, And The Global Jihadist Movement**, Oxford, Oxford University Press, 2015, s. 47-48.

yok etmek ve Ortadoğu'daki ABD güdümündeki yönetimleri devirmektir. Böylelikle, Cihat yoluyla bütün Müslümanları bir araya getirerek bir tek halife önderliğinde bir İslam devleti kurulmak istenmektedir.²⁸⁴

Bütün bu yorumların ışığında El-Kaide'nin amaçlarının “ABD ve Müttefikleri ile Mücadele” ve “Halifelik ve İslam Devleti Kurma Düşüncesi” olarak somutlaştığı düşünülmektedir.

a) ABD ve Müttefikleri ile Mücadele

Usame bin Ladin ve El-Kaide'nin en önemli amaçlarından birisi “ABD ve Müttefikleri ile Mücadele” olmuştur. Ladin, Ağustos 1996'da “Amerikan askerlerini Arabistan Yarımadası'ndan kovmayı, Suudi Arabistan yönetimini devirmeyi, İslam'ın kutsal şehri olan Mekke ve Medine'yi kurtarmayı ve dünyadaki devrimci gruplara destek vermek için Cihat İlanını yayınlamıştır.²⁸⁵

1998 yılında ise dünyadaki radikal Müslüman hareketleri bir araya getiren şemsiye bir örgüt olarak “Yahudilere ve Haçlılara Karşı Cihat İçin Dünya İslam Cephesi”nin kuruluşu ilan edilmiş ve Amerikan vatandaşları ile onların müttefiklerini öldürmenin bütün Müslümanların görevi olduğuna dair bir fetva yayınlanmıştır.²⁸⁶ Yayınlanan fetvada bütün Amerikalılar ve müttefikleri hedef tahtasına konulmuş, ABD Yönetimini seçen halkın da suçlu olduğu ve sorumluluğu bulunduğu dile getirilmiştir.²⁸⁷

Ladin'e göre Müslümanlar kuşatma altındaydı ve ülkeleri tarihi düşmanları da olan Hristiyanlar ve Yahudiler tarafından işgal edilmişti. Ona göre, gerçek Müslümanlar bu Cihat çağrısına uymak zorundaydı. Çünkü Ladin için küresel siyasetin anlamı, Müslüman dünya ile Batı dünyası, İslam ile Hristiyan-Yahudi komplosu ve bir bakıma bir uygarlık

²⁸⁴ Emin Demirel, **Türkiye’de El-Kaide Unsurları**, İstanbul, IQ Yayınları, 2005, s. 22-23.

²⁸⁵ John Esposito, **Kutsal Olmayan Savaş...**, s. 37, 1996 Cihat İlanı için bkz, Brad K. Berner, **Jihad, Bin Laden in His Own Words: Declarations, Interviews and Speeches**, New Delhi, Peacock Books, 2007, s. 30-61.

²⁸⁶ John Esposito, **Kutsal Olmayan Savaş...**, s. 37.

²⁸⁷ Ahmet Kaya, a.g.m., s. 13.

savaşıydı. Ladin aynı zamanda, daha önce de ifade edildiği gibi, bu mücadeleyi Cihad'ın bir gerekçesi olarak tanımlamıştı. Onun için dünya İslam toprağı (dar'ül İslam) ve savaş toprağı (dar'ül harb) arasında bölünmüştü. Ladin için birincisi, ikiyüzlülüğün olmadığı iman bölgesini, diğeri ise Allah'ın Müslümanları korumasını umduğu küfür bölgesini temsil ediyordu.²⁸⁸

b) Halifelik ve İslam Devleti Kurma Amacı

El-Kaide'nin uzun vadedeki en önemli hedeflerinden bir diğeri ise, Sünni İslam Halifeliğinin tekrar kurulmasının sağlanmasıdır. Halifelik ve İslam Devleti kurma düşüncesi El-Kaide'nin ideolojisinde önemli bir yer tutmuş, Usame bin Ladin ve daha sonra yerine gelen Eymen El-Zevahiri'nin açıklamalarında sıklıkla yer bulmuştur.²⁸⁹

Whelan'a göre Usame bin Ladin'in ilk halife olacağını düşünen militanlar ona sadakat yemini etmişlerdi. Ona göre kurulacak Sünni İslam Halifeliği, Osmanlı kalıntıları üzerinde yükselecekti. Bu bölge, Körfez bölgesindeki ve Ortadoğu'daki diğerk devletleri (İran, Irak gibi çoğunlukla Şiiilerin oluşturduğu devletler de dahil olmak üzere) de içerirken Hz. Muhammed' yönetimi sonrası İslami genişlemeye işaret eden "açık sular"a uzanacaktı. Bu alan İspanya'nın büyük kısmını, Portekiz'i, Loire Nehri'nin hemen güneyine kadar Fransa'yı, Sicilya dahil İtalya'nın güney kısmını, Macaristan, Balkan devletleri, Azarbaycan, Gürcistan, Kırım, Anadolu ve Asya'nın önemli bir kısmı ile Kuzey Afrika'yı da kapsayacaktı.²⁹⁰

²⁸⁸ John Esposito, **Kutsal Olmayan Savaş...**, s. 38.

²⁸⁹ Ahmet Kaya, a.g.m., s. 13.

²⁹⁰ Roger Whelan, a.g.e., s. 108-109.

C. El-Kaide'nin Örgütsel Yapısı

El-Kaide'nin örgütsel yapısı klasik terör örgütlerinden farklı olarak kapalı, karmaşık ve çok boyutlu bir görünümündedir. El-Kaide dünya genelinde hücre yapılanmasına sahip, diğer radikal gruplar tarafından desteklenen küresel bir terör örgütüdür. 2001 yılında ABD'nin başını çektiği koalisyon güçleri Taliban'ı iktidardan indirene kadar El-Kaide'nin merkezi Afganistan'da bulunurken, örgüt bu tarihten sonra küçük gruplar halinde başta Güney ve Güneydoğu Asya, Ortadoğu ve Afrika'ya yayılarak ya da bu bölgelerdeki örgütlerle bağlantılar kurarak buralarda bulunan Amerikan hedeflerine saldırılar düzenlemeye başlamıştır.²⁹¹

El-Kaide'nin yapısı hakkında terör uzmanları çeşitli görüşlere sahiptir:

Hoffman'a göre El-Kaide, “bir ordudan ziyade bir ideolojidir. Tek tip olmayan, ulus-ötesi bir hareket ve bir şemsiye örgüttür. El-Kaide'nin gücünün kaynağı, her zaman çok yönlü hareket edebilme kabiliyetine sahip olmasından kaynaklanmaktadır.”

Rosenau ise El-Kaide'yi “bir örgüt değil bir dünya görüşü” olarak tanımlar. Ona göre El-Kaide, ABD istihbarat topluluğunun bir kısmı tarafından “Usame bin Ladin'in merkezde olduğu ve birliklerine emirler gönderdiği, dünyanın çeşitli yerlerinde eylemler yapan hiyerarşik, hücreli yapıya sahip bir terörist gruptur”. Bu görüşün hatalı olduğunu savunan Rosenau, Usame bin Ladin'in etrafında “strateji, finans ve güvenlik” ile meşgul bir “esas çekirdek” olduğunu kabul eder. Bunun yanında, El-Kaide'nin küreselleşme karşıtı bir hareket gibi siyasi, milli ve etnik olarak farklı, her konuda fikir birliği içinde olmayan fakat genel manada bir ideolojiye bağlı militan gruplardan oluştuğunu söylemektedir.

Parachini'ye göre ise El-Kaide, “Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesi için oluşturulmuş, gevşek bağlara sahip, bütün dünyayla bağlantıları olan bir örgüttür.” Ona

²⁹¹ Emin Demirel, **Türkiye’de El-Kaide Unsurları**, İstanbul, IQ Yayınları, 2005, s. 15.

göre El-Kaide, “hiç bir zaman monolitik (tek tip) yapıda” olmamıştır. Çekirdek yapı planlama, lojistik bazen de eleman temini ile yerel eylemleri desteklemektedir. Yerel ve bölgesel eylemler bu açıdan küresel olarak hazırlanır. Bir başka ifadeyle, küresel düzlemde faaliyet gösteren militanlar bu mücadeleye hizmet eden yerel hedeflere sahiptir.”

Jenkins’a göre ise “El-Kaide bir organizasyondan ya da örgütten daha fazlasıdır.” Jenkins, El-Kaide’nin “bir ideoloji, aşırılar topluluğu ve Cihat adı altında İslam dışındakileri teslim alma girişimi” olduğunu öne sürmektedir. Jenkins, El-Kaide’nin 11 Eylül öncesi Usame bin Ladin tarafından yönetildiğini, danışma konseyi ve özel işlevsel alanlar ve paralı militanlar tarafından oluşturulmuş küresel bir ağ şeklinde örgütlendiğini öne sürmektedir. 11 Eylül sonrası ise El-Kaide’nin gizliliğe daha fazla önem veren, daha küçük fiziksel alt yapıya dayanan ve dünyanın dört bir tarafındaki gruplara dayanan daha adem-i merkeziyetçi bir yapıya dönüştüğünü vurgulamaktadır.²⁹² Gunaratna ise bununla paralel bir şekilde El-Kaide’nin dört özelliğine vurgu yapmaktadır: Birincisi; Örgütün liderinin Usame bin Ladin (öldükten sonra Eymen-El Zevahiri) olduğu ama Abdullah Azzam’ın ideolojik anlamda fikir babası olarak görüldüğüdür. Örgütün kararları üst yöneticilerin de içinde olduğu çekirdek El-Kaide olarak bilinen grup tarafından alınır ve bu yapı ideolojik açıdan güçlüdür. İkincisi; El-Kaide eylemleri itibarıyla Asya, Afrika ve Ortadoğu’daki birçok grubu bir arada barındıran “şemsiye bir örgüt” yapısındadır. El-Kaide ağı olarak nitelendirilen bu yapının içerisinde Bosna, Çeçenistan, Pakistan, Sudan ve Afganistan’daki gruplara eğitim, finans, silah ve ideolojik doktrinasyon eğitimi sağlanmıştır. Fas El-Kaidesi, Leşker-i Taiba, Ebu Sayyaf vb. gruplar bunlara örnek verilebilir. Üçüncüsü, El-Kaide’ye ideolojik anlamda bağlı örgütlerdir. Bunlar operasyonel anlamda birbirinden bağımsız ancak ideolojik anlamda ortak düşünceleri paylaşan yapılardır. Örneğin, 2004 yılında Madrid’de bombalı saldırıları düzenleyen “El-

²⁹² Jamie Glazov, “Symposium: Diagnosing Al-Qaeda”, 18 August 2003, <http://archive.frontpagemag.com/readArticle.aspx?ARTID=16756> (E.T. 15.01.2017).

Kaide Destekçileri” isimli grup, merkez El-Kaide’den bağımsız hareket etmiş ve kendi finansal desteğini sağlamış ve bağımsız hareket etmiştir. Dördüncüsü, küresel cihadı benimseyen ama oprasyonel anlamda bağımsız Sünni grupların varlığıdır. Bu grupların bir kısmı şiddet yanlısıyken diğer bir kısmı ise uygulanan şiddeti eleştirmektedir. Hizbut Tahrir, Pambela Endonezya İslam Cephesi bu grupların hepsine örnek olarak verilebilir.²⁹³

11 Eylül sonrası ABD öncülüğünde yapılan koalisyonun müdahalesi sonrası El-Kaide 11 Eylül düzeyinde eylemler planlama, hazırlama ve uygulama kapasitesine bir daha ulaşamamıştır, Ancak, El-Kaide’nin maddi ve insan kapasitesi zarar görse de, eylem yapma kararlılığı gerilememiştir. El-Kaide bu dönemi, kendisiyle paralel düşünce biçimine sahip İslamcı gruplarla daha sıkı işbirliği içerisinde olarak ve Cihat ideolojisini dünya çapında yayarak telafi etmiştir.²⁹⁴

Whelan, “El-Kaideciler” olarak nitelendirdiği El-Kaide üyelerini kabaca üç grup altında toplamaktadır. Birincisi, El-Kaide içerisinde “militan merkez” olarak adlandırılan yapıdır. Bu grup, Batı ile ilişkilerini “topyekûn savaş” olarak görmektedir. Bu grubun savaşı, Müslüman grupların bir kısmı ile başta Yahudiler ve Hristiyanlar olmak üzere dünyadaki diğer dinlerin mensupları, ateistler, deistler dahil dünyanın geri kalan kısmıdır. İkinci grup ise, El-Kaide ile bir şekilde ilişki içerisinde olup, El-Kaide’nin amaçlarını kabul edenlerden oluşmuş olup gerçekte ulusal ve yerel sorunlardan dolayı ortaya çıkanları kapsamaktadır. Whelan bu gruptakileri, müzakere edilebilir görmekte ve onları yerel veya ulusal sorunlara yoğunlaştırmak, El-Kaide’nin çekirdeğinden uzaklaştırmak ve böylece onların ortaya çıkardığı tehdidi azalmak için askeri gücü temsil eden “sert güç” ile beraber diplomatik, ekonomik, mali ve kültürel araçları da içeren “yumuşak güç” unsurlarının beraber kullanılabileceğini söylemektedir. Üçüncü grup ise “yerel

²⁹³ Rohan Gunaratna, “Ideology in Terrorism and Counter Terrorism: Lessons from Combating Al-Qaeda and Al Jemaah Al Islamiyah in South Asia”, **CSRC Discussion Paper**, 05/42 (September 2005), s. 2005, s. 3.

²⁹⁴ Rohan Gunaratna, “El-Kaide’nin Yeni Yüzü: 11 Eylül’den Sonra İslamcı Terörizm Tehdidi”, **Terörizm Tarihi: Antik Çağdan İşid’e**, Gerard Chailand ve Arnaud Blin (der), İstanbul, Nora Kitap, 2016, s. 526.

işbirlikçiler” olarak adlandırılan El-Kaide’nin ideolojisini paylaşan fakat henüz eylemci olmamış kimselerdir. Whelan’a göre bunların sayısı milyonları bulabilir.²⁹⁵

El-Kaide’nin kendisine özgü (sui generis) bir yapıda olduğu düşünülmektedir. Bu kendine özgü olmasının başlıca özellikleri; merkezi bir yapılanması olması ve bu merkezi yapılanmanın emir komuta zinciri ya da komuta kontrol sistemi içerisinde olması, kendi ideolojisine yakın ya da kendisinden etkilenmiş gruplarla hareket etmesi ve küresel düzeyde yerel hücre yapılanmasının mevcut olması şeklindedir.²⁹⁶ Hofmann da bununla paralel bir şekilde El-Kaide’nin kendisine özgü örgütlenmesini, “El-Kaide Merkez Yapılanması”, “El-Kaide’nin Yerel Hücre Yapılanması” ve “El-Kaide ile Bağlantılı Gruplar” şeklinde üç kısımda ele almaktadır.²⁹⁷ 11 Eylül Sonrası El-Kaide’nin Afganistan’dan çıkması sonrası bu yapının belirginleştiği düşünülmektedir. Dolayısıyla, El-Kaide’nin Örgütsel Yapısı, Hoffman’ın önerdiği modelle uyumlu olarak ele alınacaktır.

EL-KAİDE TERÖR ÖRGÜTÜ YAPILANMASI

²⁹⁵ Roger Whelan, a.g.e., s. 25-26.

²⁹⁶ Ahmet Kaya, a.g.m., s. 7.

²⁹⁷ Bruce Hoffman, "The Global Terrorist Threat: Is Al-Qaeda On The Run Or On The March", ", **Middle East Policy**, Vol. 14, No. 2 (Summer 2007), s. 45-46.

Hücreler, El-Kaide tarafından özel eğitime tabi tutulmuş ve dünyanın dört bir yanına dağılmış gruplardan oluşmaktadır. Merkez El-Kaide yapılanması ise, Afganistan İşgalinden buyana El-Kaide'nin kamplarında eğitim görmüş ve Afganistan, Bosna, Çeçenistan ve Filistin gibi dünyadaki çeşitli çatışma bölgelerinde savaşmış kişileri kapsarken; El-Kaide ile bağlantılı gruplar ise dünyadaki değişik ülkelerde faaliyet gösteren radikal unsurları tanımlamak için kullanılmaktadır.²⁹⁸

1. Merkez Yapılanması

El-Kaide Merkez Yapılanması, profesyonel çekirdek bir kadro tarafından yürütülen örgütün idare ve yönetimi ile bunlara ilaveten önemli terör eylemlerinin planlaması ve yerel unsurlar tarafından uygulanmasını da içeren yönetici bir işleve sahiptir.²⁹⁹

Hoffman'a göre El-Kaide Merkez Yapılanmasının çoğunluğu, El-Kaide'nin 11 Eylül 2001 öncesini kapsamaktadır. Usame bin Ladin ve yerine gelen Eymen El-Zevahiri bu grupta olup yakalanan ve öldürülenlerin yerine yeni atamalar yapılmaktadır. Bu grubun temel olarak genel koordinasyonun ve komuta kontrolün sağlanması, operasyonların planlanması ve onaylanması ve keşif, istihbarat konuları ile ilgilenmektedir. Aynı zamanda zaman eylemlerde aktif rol almaktadır. Örneğin, 1998'deki Doğu Afrika'daki ABD Büyükelçiliklerine yapılan saldırılarda merkez yapılanma doğrudan rol almıştır.³⁰⁰

Terörist gruplar tanımlanmış bir örgütsel yapıya ve bu yapı doğrultusunda karar alma mekanizmalarına sahiptir. Aynı zamanda fonksiyonel olarak üyelerinin farklılaşmış rolleri bulunmakta ve kabul edilmiş liderlerinin örgütün kendi yasal otoritesi altında çeşitli pozisyonlara getirilmektedir. Bunlara ilaveten örgüt kolektif amaçlara sahip

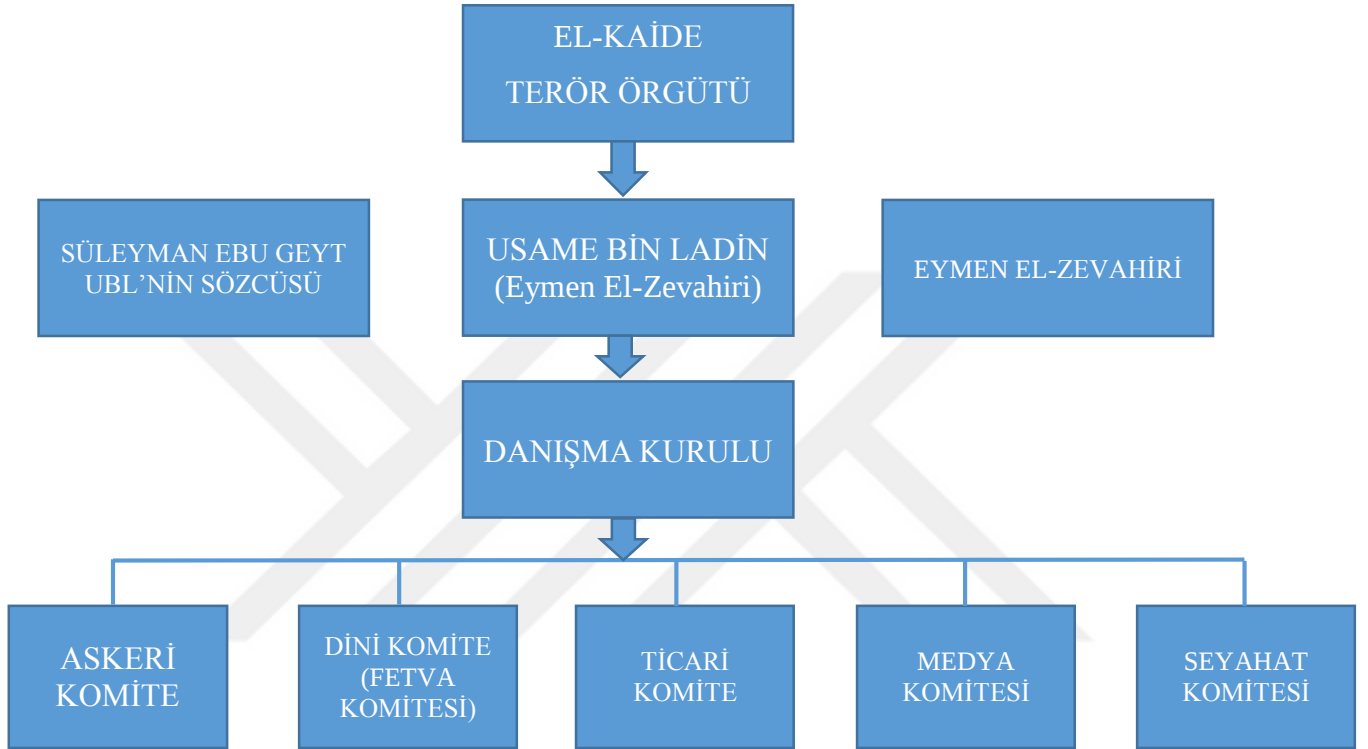
²⁹⁸ Necati Alkan, a.g.e., s. 113.

²⁹⁹ Ahmet Kaya, a.g.m., s. 7.

³⁰⁰ Bruce Hoffman, a.g.m., s. 45.

olmakta, tek bir bütün olarak bunu götürmekte ve eylemlerinde kolektif sorumluluk üstlenmektedir.³⁰¹

El-Kaide'nin Merkezi Örgüt Yapısı

(Süleyman Erdem, Sayfa 54, Filiz Katman, Sayfa 2)

El-Kaide'nin Merkezi Örgüt Yapısı, Usame bin Ladin'in ölmeden önce başında olduğu ve ölünce yerine Eymen El-Zevahiri'nin geçtiği bir Danışma Kurulu (Üst Şura / Şura Heyeti) ve bu kurula bağlı Askeri Komite, Dini Komite, Ticari Komite, Medya Komitesi ve Seyahat Komitesinden oluşmaktadır. Her komitenin kendi başkanları ve alt komiteleri mevcuttur. Komite başkanlarında bazı özellikler aranmaktadır. Buna göre; komite başkanları yeterli islam hukuku bilgisine haiz, mesleki yetenek ve askeri

³⁰¹ Rohan Gunaratna ve Aviv Oreg, "Al-Qaeda's Organizational Structure and its Evolution", **Studies in Conflict Terrorism**, Vol 33, N. 12 (2010), s. 1044.

operasyon tecrübesine sahip, üniversite mezunu, 30'lu yaşlarında, Cihad'a ve El-Kaide'ye sağlam inançla bağlı olmalıdır.³⁰²

Gunaratna ve Oreg'e göre, "Emir" hiyerarşik olarak en tepedeki isim olup bütün El-Kaide eylemlerinden sorumludur. Afganistan ve dışındaki bütün eylemlerde son söz sahibidir. Emir, El-Kaide'deki dinsel, operasyonel ve lojistik konularında en üst otoritedir ve aynı zamanda operasyonel, stratejik ve taktik planlarda söz sahibidir. Lider yıllık eylem planını, yıllık bütçeyi onaylar.³⁰³ El-Kaide'nin yöneticisi yani şu andaki "Emir"i Eymen El-Zevahiri, Usame bin Ladin'in 2011'de öldürülmesi sonrası örgütün başına geçmiştir.

Danışma Kurulu (Şura Heyeti), El-Kaide'nin üst karar organıdır. Danışma Kurulu'nda Emir tarafından atanmış üyeler örgütün bütün denetimini ve planlamalarını yapmaktadır. Şura Heyeti, Emir'e karar verme sürecinde danışmanlık vazifesi de görmektedir. Örgütün politikası, bütçesi, eylem planı buradaki komiteler ve başkanlarınca tartışılmaktadır.³⁰⁴

Askeri Komite, El-Kaide'nin operasyonel ve askeri eylemlerinin koordinasyonundan sorumludur. Örgüt üyelerinin mental ve fiziksel olarak savaş eğitimlerini yaptırarak onları hazırlamakla görevlidir. Bunlara ilaveten, savaş yeteneklerinin geliştirilmesi, askeri teknik yetenekleri ve teknolojik yeterliliklerin sağlanması ve disiplinden sorumludur.³⁰⁵

Dini Komite, eylemlerin İslam hukukuna uygun olup olmadığı ve onay alınması konularıyla ilgilenmektedir. Dini komite dini kuralların ve konuların görüşülerek karara bağlandı yer olarak da önem kazanmaktadır.³⁰⁶

³⁰² Halil Aydınalp, a.g.e., s. 152, Joe Felter ve Jeff Bramlett vd, a.g.e., s. 61.

³⁰³ Rohan Gunaratna ve Aviv Oreg, a.g.m., s. 1054.

³⁰⁴ Ibid, s. 1056.

³⁰⁵ Ibid, s. 1058.

³⁰⁶ Ibid, s. 1064.

Ticari Komite, El-Kaide'nin finansal para ve mali işleri ile ilgilenmektedir. Örgütün bütün üyeleri ve ailelerinin finansal konuları bu komitenin görev alanındadır. El-Kaide'nin eylemlerinin finansmanı, yeni katılanların maaşları ve giderleri ve bütçe konularından sorumludur.³⁰⁷

Medya Komitesi, propaganda faaliyetlerinden sorumludur ve “Bilgilendirme Komitesi” olarak da bilinir. Cihatçı ideolojinin Müslüman nüfusun yoğun olduğu bölgelerde yayılması ya da ideolojik olarak El-Kaide ile yakın gruplarla iletişim kurulması konularıyla ilgilenmektedir.³⁰⁸

Seyahat Bürosu, genel anlamda El-Kaide üyelerinin transferi ile örgütün dünya çapındaki seyahat, konaklama vb. konuları ile ilgilenmektedir

2. Yerel Hücre Yapılanması

El-Kaide faaliyetlerini yürütürken sadece merkezi bir örgüt yapılanmasını benimsememiştir. El-Kaide'nin örgütsel yapısının bir diğer ayağını “yerel hücre yapılanması” oluşturmaktadır. Yerel hücre yapılanması küçük grupların bir araya gelerek oluşturduğu ortak hedef ve siyasal programı olan bir biçimdedir.³⁰⁹

Hoffman'a göre, yerel hücre yapılanmasında yer alanlar iki kategoriye ayrılmaktadır. Birinci kategoride daha önce savaş deneyimi olanlar yer almakta ve bu kişiler, 11 Eylül 2001 öncesi Cezayir, Bosna ve Çeçenya'da savaşmış olanlardan oluşmaktadır. İkinci kategoride yer alanlar ise, ne daha önce çatışma bölgelerinde savaşmış (Cezayir, Bosna ve Çeçenya) ne de Afganistan'daki kamplarda eğitim almıştır. Bu kategoridekilere örnek vermek gerekirse, 7 Temmuz 2005'teki Londra saldırıları bu kategorideki kişiler tarafından gerçekleştirilmiştir. Her iki grupta da yer alanlar Merkez

³⁰⁷ Ibid, s. 1063.

³⁰⁸ Ibid, s. 1063.

³⁰⁹ Ahmet Kaya, a.g.m., s. 8.

El-Kaide Yapılanması ile doğrudan bağlantılıdır. Hücreler aktif ya da uykuda olabilir. Hedefleri merkezden belirlenebileceği gibi bazı durumlarda hücrelerin inisiyatifine de bırakılabilir.³¹⁰

Yerel hücre yapılanmalarının bazı özellikleri vardır. Birincisi, hücreler birbirinden bağımsızdır. Sadece kendi görev ve rollerini bilmektedirler. Diğer hücreler hakkında herhangi bir bilgileri yoktur. İkincisi, terörist saldırıların planlaması ve uygulanması konusunda hücreler öneriler getirebilir. Bu durum onları daha üretken yapmaktadır. Üçüncüsü ise, hücreler esnek yapılanma içerisindedir, yerel olarak bölgelere göre yerel olarak düzenlenebilir. Örnek vermek gerekirse, El-Kaide 1996 yılında Sudan'dan Afganistan'a taşınmıştır. Afrika ve Kuzey Amerika bürosu Yemen ve Türkiye'ye kaydırılmıştır. 1998'de ise Türk bürosu İspanya'ya taşınmıştır.³¹¹

3. Bağlantılı Gruplar

El-Kaide'nin örgütsel yapısının bir diğer ayağını "El-Kaide ile Bağlantılı Gruplar" oluşturmaktadır. Bu grupta yer alanlar, El-Kaide ile doğrudan bağlantısı olmamasına rağmen El-Kaide'nin amaçları doğrultusunda eylem yapmaya hazırdır. El-Kaide'nin benimsediği ideoloji ve hedefleri temel alan bu yapılar önceleri Usame bin Ladin'in kişisel liderlik ve yaklaşımından etkilenmiş olup, eğitim, donanım, silah ve finansal yardım gibi diğer konularda Merkez El-Kaide Yapılanmasından yardım almaktadır.³¹² El-Kaide ile bağlantılı gruplar bulunduğu bölgelerde yerel ve bölgesel amaçlar gerçekleştirmek için mücadele ederken, aynı zamanda El-Kaide'nin küresel cihat hareketinin bir parçası olmakta bunun yanında ideolojik referans bakımından El-Kaide ile aynı yaklaşımdan etkilenmişlerdir.

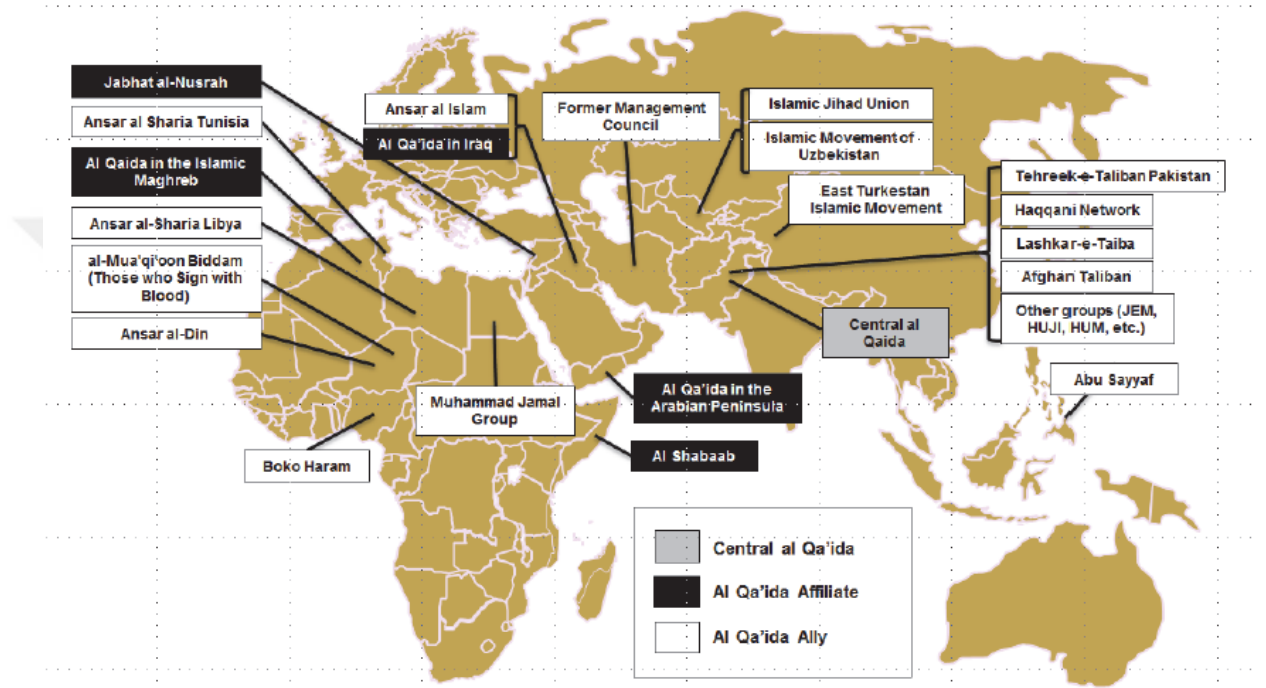
³¹⁰ Bruce Hoffman, a.g.m, s. 45-46.

³¹¹ Osman Şen, **Din, Terrörizm ve El-Kaide**, İstanbul, Sarkaç Yayınları, 2011, s. 70., Karin Knorr Cetine, "Complex Global Microstructures: The New Terrorist Societies", **Theory, Culture and Society**, Vol. 22, N. 5 (2005), s. 222-223.

³¹² Ahmet Kaya, a.g.e., s. 8., Bruce Hoffman, a.g.m., s. 46.

Bu gruplara örnek olarak, El Ensar Mücahidin (Kafkaslar), İttihat El-İslami (Afrika Boynuzu), Muhammed Ceyş (Güney Asya), Cemaati İslamiye (Güneydoğu Asya), Arap Yarımadası El-Kaidesi, İslami Mağrip El-Kaidesi, El-Nusra (Şamın Fethi Cephesi) ve Eş-Şebab (Somali) verilebilir.

Figure 2: Al Central, Affiliates, and Some Allied Groups

Daniel Byman'a göre El-Kaide, dört örgütle yakın ilişki içindedir. Bu örgütleri, Arap Yarımadası El-Kaidesi, İslami Mağrip El-Kaidesi, Eş-Şebab ve El-Nusra (Şam Fethi Cephesi) olarak sıralamaktadır.

a) Arap Yarımadası El-Kaidesi Terör Örgütü

Arap Yarımadası El-Kaidesi (AYEK), El-Kaide'nin bağlantılı olduğu gruplar arasında yer almakta ve Suudi Arabistan ve Yemen'de faaliyet göstermektedir. AYEK, El-Kaide'nin küresel cihat ideolojisini benimsemiş, 2009 yılında bir önceki lider Nasır

El-Wuhayshi'nin ilanı ile El-Kaide ile birleşmiş, El-Kaide'nin Yemen ve Suudi Arabistan'daki uzantısı haline gelmiştir.³¹³

El-Kaide ve Cihat hareketinin Suudi Arabistan'daki varlığı uzun bir geçmişe dayanmaktadır. El-Kaide, 1990'lı yıllar boyunca ve bugün devam eden bir şekilde, Suudi Arabistan ve önemli Körfez ülkelerinden önemli finansal kaynak akışı sağlamıştır. Diğer yandan, Suudi Arabistan hem Usame bin Ladin'in doğum yeri olması hem de Vahhabiliğin ortaya çıktığı yer olması bakımından da önemlidir. Yemen ise, Usame bin Ladin'in ailesinin köklerinin dayandığı yer olması hem de El-Kaide'nin ABD Büyükelçiliklerinin Bombalanması (1998) ve ABD Gemisi USS Cole'a (2000) düzenlenen saldırılar gibi önemli eylemlerine sağladığı lojistik konumu nedeniyle önem kazanmaktadır. Bunlara ek olarak Yemen, El-Kaide'nin eleman temini için de önemli bir merkezdir.³¹⁴

Arap Yarımadasındaki El-Kaide yapılanması 11 Eylül 2001 sonrası Usame bin Ladin tarafından kurulmuş ve 2002 yılında Suudi Arabistan Krallığında eylem yapmaya hazır hale gelmiştir. Birçok üyesi Afganistan'da eğitim görmüş ve Taliban'ın devrilmesi sonrası Suudi Arabistan'a gelen kişilerden oluşmuştur. Ancak Suudi yönetiminin bu kişilerin bir kısmını tutuklaması, düzenlenen operasyonlarla öldürmesi sonucu yapılanma dağılmıştır. Bazı grup üyeleri bu süreçte Yemen'e kaçmış, bazıları da yerel gruplara katılmıştır. Grubun tekrar toparlanması 2006-2007 döneminde olmuş, 2008'de Yemen merkezli, Güney Arap Yarımadası El-Kaide Cihat Örgütü (Al-Qaeda Organization of Jihad in the South of the Arap Peninsula) adını almıştır. 2009 yılında ise El-Kaide ile birleşerek, Arap Yarımadası El-Kaidesi (Al-Qaeda in Arabian Peninsula) olarak ismini değiştirmiştir.³¹⁵ AYEK, 2012 yılında devrilen Abdullah Salih'e karşı silahlı mücadele etmiştir.

³¹³ "Al-Qaeda in Arabian Peninsula", Counter Extremism Project Report, 2016, s. 1.

³¹⁴ Daniel Byman, a.g.e., s. 142.

³¹⁵ Daniel Byman, a.g.e., s. 142-143.

AYEK, ideolojik olarak El-Kaide'nin Cihadi Selefizm temelinde sürdürdüğü küresel cihat ideolojisini paylaşmakta, Suudi Arabistan ve Yemen'de faaliyet göstermesine rağmen üyeleri küresel çapta da eylemler düzenleyebilmektedir.³¹⁶

Arap Yarımadası El-Kaidesi'nin başlıca amaçları; ABD'ye kendi topraklarında saldırı düzenlemek, ABD'nin ve Batı'nın Yemen'deki çıkarlarına saldırılar düzenlemek, Yemen hükümetini istikrarsızlaştırmak, Suudi Arabistan Kraliyet Ailesi üyelerine suikast girişimlerinde bulunmak olarak sıralanabilir.³¹⁷

Nasır El-Vuhayşi'den sonra liderliğine Kasım er-Rımi'nin geldiği Arap Yarımadası El-Kaidesi, hiyerarşik ve onun altında El-Kaide benzeri politik, askeri, dini ve propaganda komitelerin olduğu bir örgüt yapısındadır. Örgütün propaganda aracı İngilizce yayınlanan Inspire dergisidir. Örgütün tahmin edilen savaşçı sayısı 2016 itibariyle 4000 civarındadır.³¹⁸ AYEK'in finansal kaynak sağlaması temelde soygunculuk ve fidye için adam kaçırma üzerinden sağlanmaktadır.

AYEK, Arap Baharı sonrası Yemen'de başlayan istikrarsız ortam sonrası, 2016'nın başından itibaren Güney Yemen'de belli bir toprak parçasını kontrol etmektedir. Yerel çeşitli hizmetler sağlayarak onları kazanma politikası güden AYEK, köprüler ve yollar inşa etmekte, halka sosyal yardımlarda bulunmakta ve bölgede etkin bir güç haline gelmektedir.³¹⁹

AYEK birçok eylem gerçekleştirmiştir. 2009 yılında doğrudan ABD'yi hedef almıştır. 2009 Noelinde, Nijerya doğumlu Arap Yarımadası El-Kaidesi üyesi Ömer Faruk Abdülmuttalip iç çamaşırına gizlediği plastik patlayıcı ile Detroit'teki hava alanında uçağı hedef almış ama başarılı olamamıştır. Ekim 2010'da kargo uçağına bombalı saldırısı girişiminde bulunulmuştur. Ocak 2015'te, Fransa'da yayın yapan karikatür

³¹⁶ "Al-Qaeda in Arabian Peninsula", Counter Extremism Project Report 2016..., s. 2.

³¹⁷ John Rollins, "Al-Qaeda and Affiliates: Historical Perspective, Global Presence, and Implications for U.S. Policy", **CRS Report for Congress**, January 25, 2011, s. 16.

³¹⁸ "Al-Qaeda in Arabian Peninsula", Counter Extremism Project Report, s. 1-5.

³¹⁹ El-Kaide Güney Yemen'de giderek büyüyor, <http://www.dunyabulteni.net/avrupa/381963/el-kaide-guney-yemende-giderek-buyuyor> (E.T. 18/03/2017).

dergisi Charles Hebdo'ya saldırı düzenleyenlerin 2009-2011 arası Yemen'de AYEK tarafından eğitildiği iddia edilmiştir.³²⁰

b) İslami Mağrip El-Kaidesi Terör Örgütü

İslami Mağrip El-Kaidesi'nin (İMEÖ) kökenleri, 1992-1998 arasında devam eden ve yaklaşık 150 bin kişinin öldüğü Cezayir İş Savaşı'nın sonlarında, Hasan Hattab tarafından kurulan Cezayir Selefi Vaaz ve Savaş Grubuna (SVSG) dayanmaktadır. 1992 yılında askeri yönetimin olağanüstü hal ilan etmesi, siyasi parti üyeleri ve İslamcılar tutuklaması şiddet hareketlerini arttırmıştır. Bu dönemde Cezayir'deki önde gelen gruplardan birisi de, Cezayir Silahlı İslami Grup (CSİG) olarak gözükmemektedir. SVSG'nin kökenleri de CSİG'ye dayanmaktadır. CSİG'nin laik Cezayir hükümetini hedef alan ve sadece askerleri değil sivillerinde ölümüne neden olan eylemleri tepki çekmiştir. Hükümete karşı giriştiği eylemleri desteklemeyen Cezayir halkını kâfir ilan eden CSİG'ye karşı Hasan Hattab, 1996'da örgütten ayrılmış ve 1998'de SVSG'yi kurmuştur.³²¹

Hassan Hattab'ın liderliği Ağustos 2003'te Nabil Al-Sahraoui gelene kadar sürmüştür. 1998-2003 dönemi SVSG'nin güçlenme dönemi olmuştur. SVSG'nin Hattab döneminde, El-Kaide ve diğer örgütlerle herhangi bir ilişkilerinin olmadığına açıklanmasına rağmen, Al-Sahroui görevi devralınca El-Kaide'ye desteğini açıklamıştır. Bu dönemde Avrupalı turistlerin fidye karşılığı kaçırılması vb. eylemler gerçekleştirilmiştir. Haziran 2004'te, Nabil Al-Sahroui Cezayir Ordusu tarafından öldürülmüş yerine "ulusal emir" sıfatıyla Abdelmalek Droukdel geçmiştir.³²²

³²⁰ Daniel Bymann, a.g.e., s. 142.

³²¹ Bilal Sevinç, "Afrika'daki El-Kaide: İslami Mağrip El-Kaide Örgütü-İMEÖ", **Terör Sarmalında Orta Doğu ve Afrika**, Bilal Sevinç ve İrfan Çiftçi (der.), İstanbul, Karınca Yayınları, 2015, s. 236-237.

³²² Bilal Sevinç, a.g.m, s. 237.

Amerika'nın Irak'ı işgali sonrası birçok Afrikalı genç, Irak'ta savaşmak için Droukdel'in liderliğindeki SVSG'ye katılmıştır. El-Kaide'nin Irak'ta elde ettiği başarılar SVSG'ye katılımları arttırmıştır. Bu dönemde Droukdel ve Irak El-Kaidesi'nin lideri Ebu Musab El-Zerkavi ile mektuplaşmış ve desteğini sunmuştur. SVSG 2006 yılında resmi olarak El-Kaide ile birleşerek büyüme stratejisini uluslararası alana taşımıştır. Zevahiri bu dönemde, 11 Eylül Saldırıları'nın beşinci yıl dönümü olan 11 Eylül 2006'da "Mağripteği savaşa önderlik etmek üzere SVSG'nin El-Kaide'ye katıldığını" duyurmuştur. SVSG böylelikle, El-Kaide'nin bölgedeki temsilcisi konumuna yükselmiştir. Ocak 2007'de ise SVSG'nin ismi İslami Mağrip El-Kaidesi Örgütü (İMEÖ) olarak değiştirilmiştir.³²³

İMEÖ'nün ideolojisi Cezayir'de yönetimde olan hükümeti devirerek yerine dini temelleri esas alan bir devlet kurmayı ve El-Kaide'nin amaçları ve ideolojisi doğrultusunda küresel anlamda Cihad faaliyetleri gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Laremont da buna paralel bir şekilde, İMEÖ'nün üç temel stratejik amacı olduğunu öne sürmektedir: Bunlardan birincisi; Cezayir Hükümetini devirmektir. İkincisi, Mali, Nijer ve Moritanya'da yaşayan Taureg kabileleri için güvenli bölge oluşturmak ve bu kabileleri bölge devletlerine karşı desteklemek. Üçüncüsü ise, Avrupa'daki militanları aracılığıyla, Fransa, İngiltere, Almanya, Belçika ve İspanya'da bombalı eylemlerde bulunmaktır.³²⁴ Eylem sahası ve etki alanı Cezayir dışına da taşan İMEÖ, Kuzey Afrika ve Sahel³²⁵ bölgesinde de etkili olan uluslararası bir örgüt niteliğine kavuşmuştur. Cihat yaptığını söylese ve eylemlerini dine dayandırıdığını iddia etse de, İMEÖ araba ve uyuşturucu kaçakçılığı, sahte para basma, silah ve petrol ticareti gibi işleri de yapmaktadır.³²⁶

³²³ Bilal Sevinç, a.g.m., s. 238-239.

³²⁴ Ricardo Rene Laremont, "Al-Qaeda in the Islamic Maghrep: Terrorism and Counterterrorism in the Sahel", **African Security**, Vol. 4, N. 4, 2011, s. 245.

³²⁵ Sahel Bölgesi olarak adlandırılan coğrafi bölge, Senegal, Moritanya, Nijerya, Nijer, Somali, Sudan, Çad, Burkina Faso ve Etiyopya'yı kapsamaktadır.

³²⁶ Bilal Sevinç, a.g.m, s. 239

İMEÖ'nün finansal kaynakları çeşitli başlık altında sıralanabilir. Buna göre, İMEÖ, gasp, bağışlar, yurt dışından ve özellikle Avrupa'daki taraftarlarından toplanan yardımlar, iş adamlarından alınan paralar, fidye karşılığında adam kaçırma eylemleri, araba kaçaklığı, uyuşturucu ticareti, sahte para basma, sigara ve silah kaçaklığı, petrol kaçaklığı gibi işlere yönelmiştir.³²⁷ Örneğin, 2003-2007 yıllarında adam kaçırma eylemlerinde kişi başına 2 milyon dolar gelir elde etmiş, bu rakam 8 milyon dolara kadar çıkmıştır. 2008-2011 arası Sahel bölgesindeki yabancı milletlerden insanları kaçırıp fidye talep ederek elde ettiği gelir, 25 milyon dolar civarına yükselmiştir.³²⁸

SVSG'nin İMEÖ olarak El-Kaide ile birleşmesinin bazı sonuçları ortaya çıkmıştır: Birinci olarak, Cezayir'in hükümetin silah bırakanlara getirdiği af yasasının işlerliğini zayıflatmıştır. İkincisi olarak, İMEÖ, El-Kaide'nin taktiklerini kullanarak intihar saldırılarına başlamıştır. Ayrıca buna ek olarak Batılı hedeflere yönelik saldırılar yapılmaya başlanmıştır. Üçüncüsü, medya ve propaganda alanında video ve internet kullanılmaya başlanmış, Irak'taki direniş esas alınmaya başlanmıştır. Diğer yandan, İMEÖ'nün El-Kaide ile bağlantısına, örgütün Avrupa'ya karşı saldırılarda isteksizlik gösterilmektedir. Adam kaçırma, fidye isteme gibi olaylarda Avrupalıları hedef alan İMEÖ, Avrupa'ya doğrudan saldırmamıştır.

İMEÖ'nün örgütsel yapısı lider ve onun altında yer alan askeri tugayların birleşiminden oluşmaktadır. İMEÖ'de Abdelmalek Droukdel'in liderliği altında "Merkez Tugayı Birliği" yer almaktadır. Merkez Tugayı Birliği'nin altında bir "ara koordinasyon birimi" bulunmakta bunun altında da "Doğu Tugayı Birliği" ve "Batı Tugayı Birliği" olarak isimlendirilen askeri yapılar mevcuttur.³²⁹

³²⁷ Bilal Sevinç, a.g.m, s. 240.

³²⁸ Alta Grobbelaar ve Hussein Solomon, "The origins, ideology and development of Al-Qaeda in the Islamic Maghreb", **Africa Review**, Vol. 7, No. 2, 2015, s. 154-155.

³²⁹ Mohammad-Mahmoud Ould Mohamedou, "The Many Faces of Al-Qaeda in the Islamic Maghreb", **Geneva Centre for Security Policy (GCSP) Policy Paper**, N. 15, May 2011, s. 5.

İMEÖ, El-Kaide'nin eylem karakteristiğini temelde benimsemiştir. Bu açıdan bakıldığında; sembolik hedeflere yönelik yüksek profili ve koordineli saldırılar düzenlenmesi, medya ve internetine etkin olarak kullanımı, eylemlere uzun dönemli hazırlık ve zamanlamaya dikkatin önemli olması buna örnek verilebilir.³³⁰

İMEÖ, 2003-2011 arasında önemli eylemlerde bulunmuştur. Hattab'ın 2003'te liderliği bırakması sonrası fidye amaçlı adam kaçırmaya eylemleri yoğunlaşmıştır. 2003 yılında 32 Avrupalı turist kaçırılmıştır. 2003-2011 arası İMEÖ, toplamda 57 adam kaçırmaya olayı gerçekleştirmiştir. İMEÖ, Nisan 2007'de Cezayir'in başkentinde hükümet binası ve polis noktalarına bombalı saldırı gerçekleştirmiştir. Aralık 2007'de Cezayir'deki BM Kızıl Haçına yönelik düzenlenen bombalı saldırılar ve Eylül 2008'de Kuzey Moritanya'da 12 askerin ölümüyle sonuçlanan saldırı diğer göz çarpan eylemleridir. Nisan 2011'de Fas ve Cezayir'de de askeri üs ve sivillere karşı düzenlenen eylemler ile toplam da 30'dan fazla kişinin ölümüne sebep olan saldırılar düzenlemiştir.³³¹

c) El-Şebab (Eş-Şebab) Terör Örgütü

Eş-Şebab, 2006 yılında Etiyopya'nın Somali'yi işgali sürecinde, bir gençlik hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Eş-Şebab örgütünün ismi Arapçada, "Harekat Eş-Şebab el-Mücahiddin (HSM) olup "Mücahidin Gençlik Hareketi" anlamına gelmektedir. Örgüt kısaca, Eş-Şebab (Gençlik) olarak adını duyurmuştur. El-Şebab, 2006 yılında İslam Mahkemeleri Birliği'nin (İMB) askeri kanadı olarak kurulmuştur. Ruhani lideri, Siyad Barre döneminde albay olan ve 1970'lerde Etiyopya'ya karşı savaşan Hasan Aveys'tir.³³²

³³⁰ Bilal Sevinç, a.g.m., s. 244.

³³¹ Mohammad-Mahmoud Ould Mohamedou, a.g.m, s. 4, Bilal Sevinç, a.g.m, s. 243-244.

³³² Adbdürrahim Sıradağ, "Sahra Altı Afrikası'nda Terörist Grupların Yükselişi: Boko Haram ve Eş-Şebab", **Seta Analiz**, Sayı 125, Mayıs 2015, s. 16.

Eş-Şebab'ın kuruluş sürecini anlamak için Somali'nin yakın tarihine kısaca bakmak faydalı olacaktır. Eş-Şebab'ın geçmişi, Siyas Barre Rejimini (1969-1991) devirmek ve onu yerine bir İslam devleti kurmak amacıyla 1984'te kurulan vahhabi bir örgüt İslam Birliği Örgütü'ne (El İttihad El-İslami) dayanmaktadır. Altun'a göre de Eş-Şebab, Somali'deki diğer dini gruplarla paralel bir şekilde 1960'ların başında oluşturulan İslami Uyanış Hareketi'nin bir ürünüdür. Selefî ve ihvancı olarak iki kola ayrılan bu hareketin Selefî kolunda yer alan İslam Birliği Örgütü'nün devamı niteliğindedir.³³³

Somali'de 1991'de Barre'nin devrilmesi sonrası İslam Birliği Örgütü (İBÖ), ülkede bazı bölgeleri ele geçirmiştir. 2000 yılında ABD öncülüğünde yeni bir hükümet kurulmuş (Geçici Federal Hükümet) da yerel ve idari bir yapı oluşturulamamıştır. 2004 yılında İMB'nin Etiyopya'da gerçekleştirdiği bombalama eylemi sonrası, Etiyopya ve ABD tarafından İMB'nin varlığına son verilmiştir. Bunun üzerine ülkedeki İslamcı gruplar yeni bir oluşum arayışına girmiş ve 2006'da İslam Mahkemeleri Birliği Örgütü'nü (El İttihadil Mehakim El İslamiye) kurmuşlardır. Eş-Şebab'ın, 2006'da Etiyopya'nın Somali'yi işgal etmesi sırasında, bu işgale direniş amacıyla kurulduğuna dair genel bir görüş bulunmaktadır. Bu durum aynı zamanda örgütün meşruiyet kaynağı da olmaktadır. Eş-Şebab halen bu direniş fikrini işlemekte, eleman devşirmeye ve küresel cihatçı militanları kazanmaya çalışmaktadır.³³⁴

Somali'de Eş-Şebab'ın kurulmasında bazı iç ve dış dinamikler önemli rol oynamıştır. Bunlardan birincisi, Somali'deki sosyo-ekonomik durumdur. Somali dünyanın en yoksul ülkeleri arasında ön sıralardadır. Uzun süren iç savaş ekonomiyi etkilemiştir. İkincisi, siyaset kurumunun başarısızlığıdır. Ülkede, 1991 sonrası güçlü bir merkezi hükümet bulunmamaktadır. Üçüncüsü, din faktörüdür. Eş-Şebab'a göre ülkede

³³³ Ferhat Altın, "Afrika Boynuzunun Terörizmle İmtihanı: El-Şebab (Eş-Şebab) Terör Örgütü", **Terör ve Şiddet Sarmalında Orta Doğu ve Afrika**, Bilal Sevinç ve İrfan Çitçi (der.), Ankara, Karınca Yayınları, 2015, s. 262.

³³⁴ Ferhat Altın, a.g.m., s. 256-258.

yaşayan insanların dinleri tehdit altındadır. Eş-Şebab örgütü üyeleri Somali halkının dinin korumak için de savaşılmaktadır. Dördüncüsü, Somali'deki sömürgecilik döneminin bıraktığı mirastır. Sınırlar yapay oluşturulmuş ve Somali bölünmüş, bir kaç farklı etnik grup bir araya gelmiştir. Beşincisi, Somali'ye yapılan dış müdahaledir. Etiyopya ve Kenya'nın müdahaleleri istikrarsızlığı arttırmıştır.³³⁵

Eş-Şebabın başlıca amaçları; Geçici Federal Hükümeti (GFH) devirmek, ülkenin tamamında kontrolü sağlamak, Kenya ve Etiyopya'da Somalilerin yaşadığı bölgelerle birleşmek ve bir İslam devleti kurmaktır.³³⁶ Bir başka ifadeyle Eş-Şebab'ın amaçları “irrendantizm” ve Selefi Cihatçılık ekseninde İslam devleti kurmaktır.³³⁷

Eş-Şebab, Vahhabizmden beslenen Selefi-Cihatçılığı ideoloji olarak kabul etmektedir. Eş-Şebab, İslam dinini katı ve radikal bir şekilde yorumlamakta, Somali toplumunu kendi ideolojik yapısına uygun olarak dönüştürmeyi hedeflemekte ve bunu yaparken askeri mücadeleyi esas almaktadır.³³⁸

Eş-Şebab, üç katmanlı piramit bir yapı şeklinde örgütlenmiştir. En tepede “Kiyadeh” olarak adlandırılan kısımda örgütün lider kadrosu bulunur. İkinci katman “Muhacirler” olarak adlandırılmaktadır. Burada yabancı savaşçılar (Çeçenistan, Keşmir ve Afganistan'da savaşmış kimseler) ve yabancı pasaport sahibi Somalililer bulunur. Üçüncü katman yerli Somali savaşçılarından oluşan ve “Ensar” adı verilen gruptan oluşmaktadır. Eş-Şebab'ın militant profiline bakıldığında eğitim düzeyi düşük, yirmili yaşların başında ve Somali'deki şiddet ortamından etkilenmiş gençler göze çarpmaktadır. Eş-Şebab'a katılanların farklı amaçları vardır. Bunlar Etiyopyalıları karşı savaşmak, mali yardım almak ve siyasi güç kazanmak olarak sayılabilir. Örgütün şu andaki lideri

³³⁵ Abdürrahim Sıradağ, a.g.m, s. 18.

³³⁶ Abdürrahim Sıradağ, a.g.m., s. 16.

³³⁷ Kamil Yılmaz, “Ülke Savunmasından Küresel Dini İstismar Eden Terörizm: Eş-Şebab Örneği ve Türkiye Açısından Yansımaları”, **Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi**, C. 5, S. 1, 2014, s. 36.

³³⁸ Abdürrahim Sıradağ, a.g.m., s. 17, Kamil Yılmaz, a.g.m., s. 36.

Ahmet Ömerdir. Örgütün en yüksek karar mercii, 10 üyeden oluşan Şura Konseyidir. Örgüt lideri Şura Konseyi tarafından atanır. Şura Konseyi altında farklı konularda siyaseti medya, askeri, hukuk ve din gibi konulara bakan alt departmanlar mevcuttur.³³⁹

Eş-Şebab, Şubat 2010'da El-Kaide ile birleştiğini açıklamıştır. El-Kaide Eş-Şebab'a mali kaynak desteğinde bulunmuş ve iki grup ortak eylemler de yapmaya başlamıştır. El-Kaide ile Eş-Şebab'ın birleşmesi Eş-Şebab'ın Doğu Afrika'da bölgesel aktör olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. El-Kaide ile Eş-Şebab işbirliği ile El-Kaide'nin Afrika'daki nüfuzunu arttırırken, Eş-Şebab'ın da bu işbirliği ile mali yapısı güçlenmiş, hareket kabiliyeti artmıştır.³⁴⁰

Eş-Şebab kendisine farklı yöntemlerle mali gelir sağlamaktadır. Örgüt, kendi kontrolündeki bölgelerden vergi adı altında para toplamakta, yurt dışında yaşayan diasporadan maddi destek sağlamaktadır. Bunların yanında deniz haydutluğu Eş-Şebab'ın önemli gelir kaynaklarından birisidir. Kismayo limanı Somali'de Mogadişu limanı ile en önemli iki limandan birisidir. GFH, Mogadişu limanını kontrol ederken doğu Afrika'nın tamamı için ekonomik ve stratejik açıdan önemli olan Kismayo limanının hakimiyeti Eş-Şebab'ın elindedir. Örgüt, bu limandan aylık olarak yaklaşık 2-3 milyon dolar gelir elde etmektedir. Bunun dışında, alınan zekatlar, camilerden alınan sadaka ve bağışlardan da gelir elde etmektedir.³⁴¹

Eş-Şebab, Doğu Afrika'daki en güçlü terör örgütlerinden biridir. Medya ve teknolojiyi aktif bir şekilde kullanmakta, Batı ve Ortadoğu ülkelerinden destekçi sağlamaktadır. Örgüt kontrol ettiği "Radyo Endülüs" ile kendisine destek sağlamak amacıyla propaganda faaliyeti yapmaktadır. Radyo Endülüs; Mogadişu, Kismayo, Beydoa ve Galgadud'da yayın yapmaktadır. Eş-Şebab'ın önde gelen isimleri örgüte yeni

³³⁹ Kamil Yılmaz, a.g.m., s. 37, Abdürrahim Sıradağ, a.g.m, s. 20-23.

³⁴⁰ Abdürrahim Sıradağ, a.g.m, s. 21.

³⁴¹ Abdürrahim Sıradağ, a.g.m, s. 22-23, Ferhat Altın, a.g.m., s. 271.

üyeler kazandırmak için camilerde vaazlar vermektedir. Ülkedeki ekonomik sıkıntıların da bir sonucu olarak işsiz gençlerin örgüte kazandırılması hedeflenmektedir.³⁴²

Eş-Şebab, Somali’de gerçekleştirdiği terör saldırılarında üç temel nedeni gerekçe göstermektedir: Birincisi, Geçici Federal Hükümet (GFH) Eş-Şebab’a göre Batı’nın kuklasıdır. İkincisi, GFH İslami kimliğini kaybetmiştir. Üçüncüsü, GFH Somali halkının ihtiyaçlarını karşılamaktan acizdir.³⁴³ Eş-Şebab terör eylemlerinde farklı yöntemler kullanmaktadır. Mayın döşeme, suikastler, uzaktan kumandalı bomba patlatılması ve intihar saldırıları bunlardan bazılarıdır. Eş-Şebab’a katılanların farklı amaçları vardır. Bunlar arasında Etiyopyalılara karşı savaşmak, mali yardım almak ve siyasi güç kazanmak sayılabilir.³⁴⁴

Eş-Şebab sadece Somali’de değil Kenya, Etiyopya, Uganda ve Cibuti gibi diğer ülkelerde de saldırılar gerçekleştirmektedir. Kamu binalarını, sivilleri, GFH’yi, Afrika Birliği’nin Somali’deki misyonuna asker gönderen ülkeleri ve komşu ülkelerdeki sivilleri hedef almaktadır. Eş-Şebab, yurt dışındaki ilk saldırısını Temmuz 2010’da Uganda’dan gerçekleştirmiş ve 70’ten fazla sivil hayatını kaybetmiştir. Bunun dışında Eylül 2013’te Kenya’nın başkenti Nairobi’deki Westgate Alışveriş Merkezi saldırısında 67 kişi hayatını kaybetmiştir. Temmuz 2013’te Türk Büyükelçiliğine düzenlenen saldırıda ise iki kişi ölmüştür. 2 Nisan 2015’te Kenya’nın Somali sınırına yakın Garissa bölgesindeki üniversite saldırısında ise 147 kişi hayatını kaybetmiştir.³⁴⁵

D. El-Kaide’nin Finans Kaynakları

Bütün terör örgütleri varlıklarını sürdürmek ve eylemlerini devam ettirmek için finans kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Finansal kaynak sağlamak için illegal yollara

³⁴² Abdürrahim Sıradağ, a.g.m, s. 22.

³⁴³ Abdürrahim Sıradağ, a.g.m, s. 21-23.

³⁴⁴ Abdürrahim Sıradağ, a.g.m, s. 21-23.

³⁴⁵ Ibid., s. 23.

başvurulabileceği gibi (insan, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı vb.) legal yollara da (dernekler, ticari işletmeler vb.) başvurulabilir. Bunun yanında bağışlar, yardım kuruluşları aracılığıyla da finansman sağlanabilir.³⁴⁶

El-Kaide'nin başlıca finans kaynaklarını SSCB'nin Afganistan'ı işgali sırasında ABD'nin sağladığı gizli yardımlar, Suudi zenginlerinin yardımları, Körfez ülkelerinden gelen paralar, Usame bin Ladin'in kişisel serveti ve İslami vakıflardan edinilen bağışlar oluşturmaktadır.³⁴⁷

Erken dönemde El-Kaide'nin finansal kaynağının önemli bir kısmı Usame bin Ladin'in kişisel servetinden sağlanmaktaydı. Suudi Arabistan'ın en önemli ailelerinden birine mensup olan Usame bin Ladin, SSCB'nin Afganistan'ı işgali sonrası Kaide'nin finansmanında önemli bir kaynak olmuştur. 1994 yılında Usame bin Ladin'in örgüte en az bir milyon dolar yardım yaptığı tahmin edilmektedir. Usame bin Ladin 1996'da Sudan'dan çıkarıldığında hem bu para akışı akamete uğramış, hem de Sudan'da yaptığı yatırımlara Sudan Hükümeti tarafından el konmuştu. Bunu telafi etmek isteyen Usame bin Ladin, hem bireysel bağışlar hem de kendisini destekleyen yerel/bölgesel dini liderlerin yardımları ile El-Kaide'ye yıllık 30 milyon dolarlık bir kaynak akışı sağlamıştır. Bu dönemde bu paranın 10-20 milyon dolarlık kısmı Taliban'a gitmektedir.³⁴⁸

El-Kaide'nin finansal ihtiyaçları 11 Eylül 2001 öncesi yıllık 30 milyon dolar civarındadır. Bu bütçe saldırıların düzenlenmesi, askeri teçhizatın sağlanması, örgütün üyelerine endoktrinasyon ve eğitim vermesi, Taliban rejimine ve El-Kaide ile bağlantılı gruplara sağlanan katkı ve destekleri içermekteydi.³⁴⁹

³⁴⁶ Ahmet Kaya, a.g.m., s. 19.

³⁴⁷ Osman Şen, a.g.e., s. 74.

³⁴⁸ Daniel Bymann, a.g.e., s. 109.

³⁴⁹ Juan Miguel del Cid Gomez, "A Financial Profile of the Terrorism of Al-Qaeda and its Affiliates", **Perspectives on Terrorism**, Vol. 4, No. 4, 2010, s. 3-4.

Aşağıdaki tabloda El-Kaide'nin gerçekleştirdiği önemli eylemler ve bunların maliyetleri görülmektedir.³⁵⁰

Saldırı	Tarih	Tahmin Edilen Maliyet
Londra Metrosu	7 Temmuz 2005	8.000 GBP
Madrid Tren İstasyonu	11 Mart 2004	100.000 EURO
İstanbul	15 ve 20 Kasım 2003	40.000 US \$
Jakarta Marriot Hotel	5 Ağustos 2003	30.000 US \$
Bali Bombalamaları	12 Ekim 2002	50.000 US \$
New York DTÖ İkiz Kuleler	11 Eylül 2001	400.000-500.000 US \$
USS Cole, Aden	12 Ekim 2000	10.000 US \$
Kenya ve Tanzanya'daki ABD Elçilikleri	7 Ağustos 1998	50.000 US \$

El-Kaide'nin finansal kaynaklarının yönetilmesi ve bu kaynakların eylem ve faaliyetlerde kullanılmasından ticari komite (finansal komite) bakmaktadır.³⁵¹ El-Kaide terör örgütü 1988 yılındaki kuruluşundan bugüne finansal kaynaklarını elde etmede çok çeşitli yollar kullanmıştır. El-Kaide hücreleri ve bağlantılı gruplar kendi finansal ihtiyaçlarını büyük oranda kendileri karşılamaktadır. Bu gruplar organize suç gelirleri ve bankacılık üzerinden yapılan transferler ile gelir sağlamaya çalışmaktadır.³⁵²

³⁵⁰ Juan Miguel del Cid Gomez, a.g.m., s. 4.

³⁵¹ Rohan Gunaratna, **Inside Al-Qaeda: Global Network of Terror**, New York, Columbia University Press, 2003, s. 60.

³⁵² Juan Miguel de Cid Gomez, a.g.m., s. 3.

El-Kaide'nin en önemli para kaynaklarından birisi sahip olduğu sürekli fon sağlayıcılarıdır. 1980'ler boyunca mücahitleri destekleyen El-Kaide'nin finansal belkemiğini oluşturan hayır kurumları, hükümet dışı örgütler, camiler, para toplayan kimseler(fund-raisers), aracılar, bankalar ve diğer finansal kuruluşlar olmuştur.³⁵³

El-Kaide, bağışlar ile önemli gelir kaynağı yaratmaktadır. Başta Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri olmak üzere dünyanın her bölgesinden bağışlarla gelir elde etmektedir. Diğer yandan bu bağışlar, bazı dönemlerde para toplayıcılar tarafından Ramazan gibi kutsal aylarda toplanmaktadır. Bunlara ilaveten, hayır kurumları vasıtasıyla da para toplanabilmektedir. Hayır kurumları ve yardım kuruluşları vasıtasıyla zekatlar ve sadakalar El-Kaide için toplanmakta, bu amaçla camiler ve imamlar yardım vazifesi görmektedir.³⁵⁴

El-Kaide'nin finansman kaynaklarının çeşitliliği standart bankacılık işlemleri, havale yöntemleri, alternatif havale yöntemleri (havala gibi), nakit kuryelerin kullanılması gibi yöntemleri de içermektedir.³⁵⁵

El-Kaide'nin en önemli gelir kaynaklarından bir diğeri ise "havale"dir. Havale (Hawala) Arapça'da transfer anlamına gelmektedir. Havale, iştirakçiler arasında resmi olmayan ve dökümanı olmayan alım-satım işlemlerini ifade eder. Bir başka deyişle havale, resmi para transfer sistemi olan banka ve para değişim merkezlerini kullanmadan yapılan resmi olmayan para transfer sistemidir. Uluslararası havale gerçekleştirmenin yöntemlerinden birincisi yurt dışında çalışan işçiler vasıtasıyla yapılan transferlerdir. Bir diğer yöntem ise gurbetçilerin havaledarları kullanarak yaptığı havale yöntemidir. Buna göre, örneğin Birleşik Arap Emirliklerinde çalışan birisi Pakistan'a para göndermek istemektedir. Havaledara giden gurbetçi yollamak istediği para miktarını söyler ve havaledarın Pakistan'da iş yaptığı kişi gurbetçinin ödemenin yapılmasını istediği kişiye

³⁵³ Maurice R. Greenberg vd., "Terrorist Financing", New York, Council of Foreign Relations Report, 2002, s. 7.

³⁵⁴ Ibid, s. 7-8.

³⁵⁵ Ahmet Kaya, a.g.m., s. 19.

parayı öder ve transfer bu şekilde gerçekleşir. Bu sistem güven üzerine çalışır, yazılı bir belge yoktur, Ancak garantili olduğu iddia edilebilir çünkü havaledara güvenin sarsılması ekonomik anlamda yapının çökmesine neden olabilir.³⁵⁶ Bir başka deyişle, havale sisteminde unutulmaması gereken husus şudur: Bir bölgeye para gönderilmek istendiğinde para fiziki olarak bölgeye gönderilmemektedir, resmi bankacılık sisteminde bir nakit girişi olmamakta, havaledarlar yoluyla iletişim sağlanmakta, kayıt altına alınmamakta ve kontrata bağlanmamaktadır güven esaslı bir sistem işlemektedir.³⁵⁷

E. El-Kaide'nin Taktikleri ve Eylemleri

1. Taktikleri

a) Araçsallaştırılan Şiddet ve Yöntemleri

El-Kaide şiddeti araçsal olarak kullanmaktadır. Şiddetin stratejik bir araç olarak görülmesinin sebebi, El-Kaide'nin ideojisi içerisinde yer alan “küresel cihadın” gerçekleştirilmesinin gerekliliğidir. Bu bağlamda El-Kaide, amaçlarına ulaşmak için şiddetin kitleleri radikalleştireceğine inanmakta ve şiddeti stratejik bir araç haline getirmektedir.³⁵⁸

El-Kaide, intihar saldırıları ile eylem düzenlemektedir. Müslümanlıkta intihar etmek yasaklanmasına ve büyük günah olmasına rağmen, El-Kaide bu yöntemi kullanmaktadır. El-Kaide intihar saldırısı sonrası eylemi düzenleyen militanlarını cennete gitme vaadi, sonsuz huzur ve Cihat için çalışma gibi söylemlerle motive etmektedir. El-Kaide, 1990'lar boyunca intihar saldırıları yöntemini kullanmıştır. Irak'ın işgali sonrası Irak'taki eylemlerde intihar saldırıları yoğun bir şekilde görülmüştür. Bu yöntem daha sonra El-Kaide ile bağlantılı gruplar tarafından da benimsenmiştir. İntihar saldırıları

³⁵⁶ Osman Şen, a.g.e., s. 75.

³⁵⁷ Hasan Aykın ve H. Kevser Sözmén, **Terörün Finansmanı**, Ankara, Masak Yayınları, 2009, s. 58.

³⁵⁸ Ahmet Kaya, a.g.m., s. 15.

sonuç alınması yüksek ihtimal olan, diğer metodlarla karşılaştırıldığında ucuz, medyadaki propaganda etkisi ses getiren bir yöntemdir.³⁵⁹

El-Kaide'nin terör saldırıları yoğun şiddet içermektedir. Gunaratna'ya göre birçok El-Kaide saldırısı üç aşama içerir: Birincisi, istihbarat grupları hedefin durağan ya da hareketli olup olmaması konusunda gözlem yapmaktadır. Elde edilen istihbarat doğrultusunda saldırı grubu sıklıkla El-Kaide kampında eylemin provasını maket üzerinde gerçekleştirmektedir. İkinci olarak, başka bir El-Kaide grubu hedef bölgesine giderek, güvenli ev araç vb. şeyleri organize eder ve kullanılmak üzere gerekli silahları ve patlayıcıları getirir. Üçüncü olarak, eylemi gerçekleştirecek ekip hedef bölgesine gelir intihar eylemi olmadığı durumlarda eylemi gerçekleştirir ve çekilir.³⁶⁰

Diğer yandan El-Kaide, operasyonel verimliliğini ve iç güvenliğini sağlamak için elemanlarını tek bir lider altında “açık üyeler” ve “kapalı üyeler” olarak sınıflandırmaktadır. Buna göre “açık üyeler” onları ilgilendirmeyen konularla çok fazla ilgili olmamalı, bildikleri ve duydukları şeyleri başkaları ile tartışmamalı, İslami bir görünüme sahip olduğu takdirde güvenliğin ve tedbirlerin devlet tarafından arttırıldığı dönemlerde sorunlu yerlerden uzak durmalı ve evde kalmalıdır. Telefon kullanımı konusunda dikkatli olmalı okuduğu bütün belgeleri daha sonra yakıp yok etmelidir. “Kapalı üyeler” ise gerçek adlarını diğer üyelerle paylaşmamalı, genel görüntüsü İslami görünümünden uzak kalmalı (sakal, uzun giyisiler ve geleneksel Müslüman giyisileri vb.) kuran taşımaktan uzak durmalı, sahte kimlikler kullanılırken, kimliklerde yer alan bilgiler ezberlenmelidir.³⁶¹

Kapalı üyeler önemli binaların yanında herhangi bir evi kiralama ya da satın alma işleminde bulunmamalı, Müslümanların yoğun olduğu camiler, kitapçılar ya da konserleri ziyaret etmekten uzak durmalıdır. Açık veya kapalı üyeler işte ya da evlerinde iş

³⁵⁹ Daniel Bymann, a.g.e., s. 55-56.

³⁶⁰ Rohan Gunaratna, **Inside Al-Qaeda: Global Network of Terror**, New York, Columbia University Press, 2003, s. 77.

³⁶¹ Rohan Gunaratna, a.g.e., s. 78

arkadaşları ya da komşuları ile sorun yaşamamalı, günlük rutin dışındaki ani değişikliklerden, diyaloglardan, hareketlerden kaçınmalıdır.³⁶²

b) Medya ve Propaganda Araçları

Terör örgütleri kitleleri etkileme, yönlendirme bunun yanında propaganda yapmak amacıyla medyayı yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Ciovacco'ya göre 1988'deki kuruluşundan bu yana El-Kaide Cihat için savaşan askeri bir örgüt olmaktan, ideolojik, medya merkezli militan şemsiye bir organizasyona dönüşmüştür.³⁶³

İdeolojik açıdan, şemsiye bir yapıda küresel terör örgütü olan El-Kaide, internet başta olmak üzere sosyal medyayı, teknolojiyi yoğun olarak kullanmaktadır. Bulut'a göre, 2001 yılında 12 websitesini yöneten El-Kaide, 2005 yılında birbiriyle bağlantılı 4500 internet sitesine sahip olmuş, 2008'de ise bu sayı beş bine ulaşmıştır.³⁶⁴

El-Kaide medya yayın organı olan El-Sahab (Al-Sahab) üzerinden yayın yapmaktadır. Video ve ses dosyaları bu açıdan propaganda amaçlı servis edilmektedir. Eymen El-Zevahiri ve öldürülmeden önce Usame bin Ladin'in birçok dilde altyazılı olarak hazırlanmış, video ve ses dosyaları bu kanaldan servis edilmiştir. 2005'te 15 video yayınlanırken, 2007'de bu sayı 60'a ulaşmıştır.³⁶⁵

El-Kaide'nin medya bildirilerinde hadisler, Kuran'dan referanslar verilmekte ve şiddet eylemlerine meşruiyet aranmaktadır. Yapılan medya yayınlarında "cihat" kavramı bolca işlenirken "medeniyetler çatışması", "İsrail-ABD işbirliği", "Müslümanların birleşmesi", "ABD'nin Müslümanların petrollerini çalması" gibi konular ele alınmıştır.³⁶⁶

³⁶² Ibid.

³⁶³ Carl J. Ciovacco, "The Countours of Al-Qaeda's Media Strategy", **Studies in Conflict and Terrorism**, Vol. 32, N. 10, 2009, s. 853.

³⁶⁴ Faik Bulut, a.g.e., s. 119.

³⁶⁵ Ahmet Kaya, a.g.m, s. 16, Carl J. Ciavacco, a.g.m., s. 865-866.

³⁶⁶ Ahmet Kaya, a.g.m, s. 16-17, Carl J. Ciavacco, a.g.m, s. 857-858.

2. Eylemleri

Şiddet içeren terör eylemleri, El-Kaide gibi terör örgütlerini ayakta tutan unsurların başında gelmektedir. Terör eylemi gerçekleştirmeden bir terör örgütünün varlığını sürdürmesi imkansızdır. Çünkü eylem olmadığı zaman terör örgütleri, durağanlaşmaya ve ideolojik olarak sorgulanmaya başlayabilir. Bundan dolayı terör eylemleri hem ideolojik anlamda motive olmaya ve propaganda yapmaya hem de örgüte yeni üyeler kazandırmada önemli bir unsurdur.

El-Kaide, kurulduğu günden buyana başta ABD, İngiltere ve İsrail'i hedef alan, silahlı saldırı, baskın, intihar saldırıları, pusu, adam kaçırma gibi birçok eylem gerçekleştirmiştir. El-Kaide'nin en dikkat çeken eylemi ise intihar saldırıları olmuştur.³⁶⁷

El-Kaide'nin kuruluşundan günümüze çok önemli ve ses getiren eylemler gerçekleşmiştir. Bu eylemlerin başlıcaları şöyledir: 1993 yılında New York'ta gerçekleştirilen Dünya Ticaret Merkezi Bombalaması; Khubar Kuleleri Eylemi (1996); ABD'nin Kenya (Nairobi) ve Tanzanya'daki (Dar-Es-Salam) Büyükelçiliklerine yönelik saldırılar (1998); Yemen'deki ABD Savaş Gemisi U.S.S Cole'a düzenlenen saldırı (2000); Pentagon ve Dünya Ticaret Merkezine karşı gerçekleştirilen ve tarihe 11 Eylül Saldırıları olarak gerçekleştirilen eylemler (2001); Tunus / Djerba'daki Sinagog Saldırıları (2001); İstanbul'da Sinagog, HSCB ve İngiliz Başkonsolosluğuna düzenlenen saldırılar (2003); Madrid'te banliyö trenine karşı düzenlenen saldırılar (2004); Londra'da düzenlenen bombalı eylemler (2005) olarak sayılabilir.³⁶⁸

³⁶⁷ Necati Alkan, a.g.e., s. 116.

³⁶⁸ Selçuk Arı ve Okan Arslan, **Uluslararası İlişkiler ve Din: Tanrı Tarafsız mı?**, Ankara, Platin Yayınları, 2005, s. 207.

Aşağıda El-Kaide'nin gerçekleştirdiği bazı önemli eylemlere yer verilmiştir:

El-Kaide'nin Önemli Eylemleri			
Tarih	Yer	Fail	Ölü ve Yaralı Sayısı
26 Şubat 1993	New York, DTM'ye Bombalı Saldırı	Remzi Yusuf (El-Kaide ile bağlantılı)	6 ölü, 1042 yaralı
25 Haziran 1996	Khubar Kuleleri Eylemi (S. Arabistan)	El-Kaide	19 ölü, 500'den fazla yaralı
7 Ağustos 1998	Kenya ve Tazanya'daki ABD büyükelçilikler,	El-Kaide	263 ölü, beş bini aşkın yaralı
12 Ekim 2000	Aden'deki (Yemen) U.S.S. Cole ABD Savaş Gemisine Saldırı	El-Kaide	17 ölü, 40 civarında yaralı
11 Eylül 2001	New York DTM ve Pentagon'a eş zamanlı saldırılar	El-Kaide	Yaklaşık üç bin ölü, binlerce yaralı
11 Nisan 2001	Tunus / Djerba'daki Sinagog Eylemi	El-Kaide	21 ölü
15 ve 20 Kasım 2003	İstanbul Taksim'de sinagoglara, İngiliz Konsolosluğu ve HSBC'ye yapılan saldırılar	El-Kaide	57 ölü, 700 civarında yaralı
11 Mart 2004	Madrid metrosunun dört farklı kısmına eş zamanlı yapılan bombalamalar	El-Kaide	191 ölü, 1800 civarında yaralı
7 Temmuz 2005	Londra'da şehir içi ulaşımı yapan otobüs ve metroda düzenlenen intihar saldırıları	El-Kaide	57 ölü, 700 civarında yaralı

(Balcı ve Kardeş, s. 474)

Bu saldırılar “11 Eylül 2001 Öncesi Eylemler” ve 11 Eylül 2001 Sonrası Eylemler” olarak ele alınacaktır.

a) 11 Eylül Öncesi Saldırıları

El-Kaide’nin daha önce de vurgulandığı üzere örgütsel yapısı, 11 Eylül 2001 sonrası “Merkezi El-Kaide Yapılanması”, “Yerel Hücre Yapılanması” ve “El-Kaide ile Bağlantılı Gruplar” şeklinde örgütlenmiştir. 11 Eylül öncesi dönem ise daha çok Usame bin Ladin tarafından örgütün idari ve finansal yapısının yönetildiği bir yapıdadır. Bu durum El-Kaide’nin eylemlerinde karar alma ve uygulama süreçlerine de yansımıştır. 11 Eylül öncesi El-Kaide, birçok önemli ve ses getirici eylem gerçekleştirmiştir. Örgütün kurulma ve gelişme döneminde gerçekleştirilen bu eylemler propaganda anlamında fayda sağlamıştır.

1993 yılında Dünya Ticaret Merkezi binasına El-Kaide ile bağlantılı Remzi Yusuf tarafından kamyonetle bombalı saldırı düzenlenmiş, bu saldırı sonucunda 6 kişi hayatını kaybetmiş, 1042 yaralanmıştır.³⁶⁹ 1996’da Suudi Arabistan’ın Dhahran kentinde Irak’taki uçuşa yasak bölgenin korumasından sorumlu üç bin ABD Hava Kuvvetleri mensubunun bulunduğu Khubar Kuleleri’ne 25 Haziran 1996’da yakıt tankeriyle bombalı saldırıda bulunulmuş, 19 ABD vatandaşı ölmüş, 500’den fazla kişi yaralanmıştır. 7 Ağustos 1998’de ise ABD’nin Kenya ve Tanzanya’daki Büyükelçiliklerine bombalı saldırı yapılmış, toplamda 200’den fazla kişi hayatını kaybetmiş, 5000 kadar kişide yaralanmıştır. El-Kaide’nin ABD’yi doğrudan hedef aldığı diğer saldırı ise Aden Körfezi’nde bulunan ABD Savaş Gemisi USS Cole’a düzenlediği saldırı olmuştur. 12 Ekim 2000’de gerçekleşen saldırıda 17 Amerikalı denizci hayatını kaybetmiş, 40 denizci de yaralanmıştır.³⁷⁰

³⁶⁹ Daniel Bymann, a.g.e., s. 29.

³⁷⁰ Osman Şen, a.g.e., s. 83-88, John Rollins, a.g.m., s. 7-8.

b) 11 Eylül Sonrası Saldırıları

11 Eylül 2001 Saldırıları El-Kaide'nin kuruluşundan o güne değin gerçekleştirdiği en büyük ve en etkili saldırı olmuştur. ABD, Pearl Harbor saldırısından o güne kadar ilk defa kendi topraklarında, bu denli büyük ve yıkıcı bir saldırıya maruz kalmıştır. Seçilen hedeflerin Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon olması, birincisinin dünya ticaretinin merkezlerinden biri olması, ikincisinin ise ABD'nin askeri ve savunma kontrol merkezi olması bakımından ayrıca önemlidir. Saldırılarda uçaklar saldırı aracına dönüştürülmüş, eylem için uzun süren planlama ve eğitim aşaması gerçekleştirilmiştir.³⁷¹

11 Eylül 2001'de düzenlenen saldırılarda, yaklaşık 3000 kişi hayatını kaybetmiş, 6000 kişi yaralanmıştır. El-Kaide'nin 11 Eylül sonrası bir diğer önemli eylemi 15 – 20 Kasım 2003'te İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. 15 Kasım tarihlerinde eş zamanlı olarak Neve Şalom ve Beth İsrail Sinagoglarına yapılan saldırılarda 26 kişi ölmüş, 300'ün üzerinde insan yaralanmıştır. 20 Kasım 2003'te ise Taksim'deki İngiltere Başkonsolosluğu ile Levent'te bulunan HSCB binaları hedef alınmış, 32 kişi ölmüş ve 400'ün üzerinde kişi yaralanmıştır. Bir diğer önemli El-Kaide eylemi 11 Mart 2004'te Madrid'te gerçekleştirilmiştir. Madrid'de bulunan banliyö trenlerine eş zamanlı olarak saldırılmış 191 kişi ölmüş, 1800 kişi yaralanmıştır. El-Kaide'nin 11 Eylül sonrası önemli bir eylemi de Londra'da gerçekleştirilmiştir. 7 Temmuz 2005'te Londra'da üç metro istasyonu ve bir gezi otobüsüne karşı gerçekleştirilen saldırılarda, 50'den fazla kişi hayatını kaybetmiş 700'den fazla kişi de yaralanmıştır.³⁷²

³⁷¹ Osman Şen, a.g.e., s. 91-92.

³⁷² Necati Alkan, a.g.e., s. 120-126, Daniel Bymann, a.g.e., s. 43-44.

II. El-Kaide ile Mücadele

El-Kaide ile mücadele konusu başta ABD olmak üzere uluslararası toplumun “uluslararası terörizmle mücadele” kapsamında değerlendirdiği bir konu olmuştur. Bu açıdan El-Kaide ile mücadele konusunu 11 Eylül 2001 saldırılarını bir orta noktası olarak ikiye ayırma yoluna gidilecektir. Çünkü, 11 Eylül ile beraber El-Kaide örgütsel yapısını değiştirmiş, daha esnek bir örgütlenme modeli ile etkinliği artan, dünyanın her yerinden taraftar toplayan ve kendisine bağlı gruplarla işbirliği yapan küresel bir terör örgütü biçimini almıştır.

Bu bölümde El-Kaide ile mücadele 11 Eylül öncesi ve 11 Eylül sonrası olarak ikiye ayrılmış, bu dönemlerde kendi içlerinde “ABD’nin El-Kaide ile Mücadelesi” ve “Uluslararası ve Bölgesel Örgütlerin El-Kaide ile Mücadelesi” şeklinde alt başlıklar halinde incelenmiştir.

A. 11 Eylül Öncesi El-Kaide ile Mücadele

1. ABD’nin 11 Eylül 2001 Saldırıları Öncesi El-Kaide ile Mücadelesi

11 Eylül 2001 saldırıları öncesi ABD birçok kez terörizm sorunu ile yüzleşmek zorunda kalmıştır. 1993’teki Dünya Ticaret Merkezine yapılan saldırı, 1995’te Oklahama City Bombalaması ve 1998’teki Tanzanya ve Kenya’daki ABD Büyükelçiliklerine karşı yapılan saldırılar bunlardan birkaçıdır. 1995 yılında dönemin Başkanı Bill Clinton, kontra-terörizm yönetimi için Ulusal Savunma Güvenlik Kurumunu yetkilendirmiş ve bir süre sonrada Savunma, Genel Kurmay, Adalet Bakanlıkları ile FBI Başkanlıklarından

kişilerin katıldığı “Terörist Tehditlere Karşı Güvenlik Sağlama Grubu” oluşturulmuştur.³⁷³

Usame bin Ladin ve El-Kaide 1996’dan Sudan’dan ayrılıp Afganistan’a geçinceye kadar ABD tarafından yeterince tehdit olarak görülmemiş ve gereken önem verilmemiştir.³⁷⁴ El-Kaide’nin 1998’teki Kenya ve Tanzanya’daki ABD Elçiliklerine yaptığı saldırı sonucu 224 kişinin ölmesi ABD için şok edici olmuş, ABD Afganistan ve Sudan’daki hedeflere füze saldırıları gerçekleştirmiştir. Dönemin ABD Başkanı Bill Clinton, BM Anlaşmasının 51. Maddesi kapsamında “meşru müdafaa” haklarını kullandıklarını ilan etmiştir.³⁷⁵

1998’de ABD Maliye Bakanlığı, Kenya ve Tanzanya bombalamalarının ardından El-Kaide’yi “Yabancı Terörist Organizasyon” olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte El-Kaide bağlantılı bütün finansal hareketler yasaklanmış ve ABD içerisinde belirlenen mal varlıkları dondurulmuştur. 11 Eylül sonrası ise El-Kaide “Özel Küresel Terör Örgütü” listesine alınacaktır.³⁷⁶

11 Eylül 2001’de DTÖ ve Pentagon’a yapılan saldırılar ABD için El-Kaide tehdidinin büyüklüğünü gösterecektir. Bu tarihten sonra “teröre karşı savaş” söylemi ile ABD ve uluslararası toplum El-Kaide başta olmak üzere “küresel terörizm” tehdidini daha ciddi ele alacaklardır.

³⁷³ Sadat Demirci, “Terörizme Karşı Mücadele Modelleri”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.2, S. 2, s. 208., Didem Yaman, “11 Eylül Sonrasında ABD: Algılamalar, Psikolojik Yansımalar, Yasal Düzenlemeler”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, C. 1, S. 2, Kış-İlkbahar 2005, s. 2.

³⁷⁴ The 9/11 Commission Report, Washington, 2004, s. 108.

³⁷⁵ Alexandria Stafford, **Rising Terror Groups in The Middle East and North Africa**, New York, Nova Publishers, 2015, s. 31.

³⁷⁶ Carla E. Humud, “Al-Aeda and U.S. Foreign Policy: Middle East and Africa”, **CRS Report**, Ağustos 2016, s. 16.

2. Bölgesel ve Uluslararası Örgütlerin El-Kaide ile Mücadelesi ve Kararları

11 Eylül öncesi BM Güvenlik Konseyi'nin de El-Kaide ve Usame bin Ladin ile ilgili aldığı bazı kararlar ve uygulamalar mevcuttur. Buna göre ilk yaptırımlar Usame bin Ladin'i barındırdığı için Taliban'a yönelik olarak ortaya çıkmıştır. 1998'de Kenya ve Tanzanya'daki ABD elçiliklerine yönelik bombalama eylemleri sonrası, bu eylemi yapanların Usame bin Ladin ve örgütü tarafından emir aldıkları ve hareket ettikleri gerekçesiyle 1999 yılında 1267 sayılı kararla TEKK (Taliban El-Kaide Komitesi) kurmuştur. (11 Eylül'ün ertesi TMK=Terörle Mücadele Komitesi ve 2004'te Kitle İmha Silahları Komitesi kurulacaktır.) GK, 1999'da aldığı 1267 sayılı kararla Taliban Yönetimi'nin faaliyetlerinin uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğu ve Usame bin Ladin'i yargılanmak üzere teslim etmesini istemiştir. Bunun yanında Taliban'a ait fonların kullanılması dondurulmuş ve insancıl sebepler dışında Taliban'a ait uçaklarının üye devletlerin hava sahalarına inmesi yasaklanmıştır.³⁷⁷

11 Eylül öncesi BM Güvenlik Konseyi, 19 Aralık 2000'de aldığı 1333 sayılı kararla Usame bin Ladin ve El-Kaide'nin mal varlığının dondurulmasını istemiş, uçuş yasağını Afganistan topraklarından kalkan ve buraya inmek isteyen bütün ülke uçaklarını içerecek şekilde genişletmiş, Taliban'a silah ambargosu koymuş ve yöneticilerine seyahat yasağı getirmiştir. 30 Temmuz 2001'de ise 1267 ve 1333 sayılı kararları denetlemek için bir İzleme Grubu oluşturulmasını karara bağlamıştır.³⁷⁸

³⁷⁷ İbrahim Kaya, **Terörle Mücadele ve Uluslararası Hukuk**, Ankara, Usak Yayınları, 2005, s. 96.

³⁷⁸ İbrahim Kaya, a.g.m., s. 97.

B. 11 Eylül Sonrası El-Kaide ile Mücadele

1. ABD'nin 11 Eylül 2001 Saldırıları Sonrası El-Kaide ile Mücadelesi

11 Eylül 2001'de El-Kaide tarafından Pentagon ve Dünya Ticaret Merkezine yapılan saldırılar ile ABD kendi topraklarında İkinci Dünya Savaşı'ndan o güne değin gerçekleşen en büyük can ve mal kaybına uğradığı terörist saldırıya uğramıştır. Bu tarihten itibaren ABD, El-Kaide ile mücadelesini yoğunlaştırmış ve önlemler almaya başlamıştır. Saldırlardan hemen sonra ülkede geniş güvenlik önlemleri alınmış, resmi binalar boşaltılmış, uçak seferleri bir süreliğine askıya alınmış ve Başkan George W. Bush “acil durum” ilanında bulunarak yedek birlikleri göreve çağırmıştır.³⁷⁹

Başkan George W. Bush, 20 Eylül 2001'de saldırıların sorumlusu olarak El-Kaide'yi suçlamış, ellerinde yeterli delilin olduğunu iddia etmiştir. ABD bu dönemde, Afganistan'daki Taliban Yönetimi'nden “El-Kaide'nin lider kadrosunun ABD'ye verilmesini, ülkedeki terörist kampların varlığına son verilmesini, ABD vatandaşlarının ve yabancı ülke vatandaşlarının korunmasını” istemiş, bu isteklerin yerine getirilmemesi durumunda Taliban Yönetimi'nin de sorumlu olacağını beyan etmiştir. Başkan George W. Bush, 11 Eylül sonrası yaptığı ulusal sesleniş konuşmasında; “savaşta olduklarını ve buna yanıt verileceğini, bu saldırıları yapanların her nerede olurlarsa olsunlar bulunup cezalandırılacaklarını” dile getirmiştir.³⁸⁰

ABD, 7 Ekim 2001'de İngiltere ile beraber Afganistan'a “Kalıcı Özgürlük Operasyonu” (Operation Enduring Freedom) adı altında askeri harekât yapmış ve bu harekâtı BM Anlaşmasının 51. Maddesi olan “meşru müdaafaya” dayandırmıştır. Aralık 2001'de Koalisyon Güçleri Başkent Kabil'i ele geçirmiş ve kontrolü sağlamıştır. Bir

³⁷⁹ Ülkü Halatçı, “11 Eylül Terörist Saldırıları ve Afganistan Operasyonu'nun Bir Değerlendirmesi”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, C. 2, No. 7, 2006, s. 81-82.

³⁸⁰ Ülkü Halatçı, a.g.m., s. 82.

analize göre Ekim 2001'den Haziran 2011'e kadar geçen sürede Afganistan'da 10960 sivil, 10 bin Taliban ve El-Kaide üyesi hayatını kaybetmiştir.³⁸¹

Afganistan Harekâtı sonrası ABD'nin terörle mücadelesi sürmüş ve ulusal güvenlik stratejisini buna göre oluşturmuştur. Başkan George W. Bush, 20 Eylül 2002'de yeni "Ulusal Güvenlik Strateji"³⁸² belgesini açıklamıştır. Bush Doktrini olarak da isimlendirilen belgeye göre ABD, düşman ülkelere ve kitle imha silahına sahip olma niyetinde olan kişi ve gruplara karşı askeri müdahale seçeneği dahil her türlü önlemi alacağını açıklamış, ABD'nin askeri gücünün önemi vurgulanmış ve çok taraflı işbirliğinden ayrılmamakla birlikte, ulusal çıkarını ve güvenliğini korumak için gerekirse tek taraflı hareket etmekten çekinmeyeceğini" ilan etmiştir. Bu durum "önleyici vuruş (preventive strike) olarak gündeme gelmiş ve ABD, "önceden öngörülmesi mümkün olmayan tehditlere karşı da meşru müdafaa hakkını kullanabileceğini" ilan etmiştir.³⁸³

Afganistan sonrası ABD, Mart 2003'te Irak'a müdahale etmiştir. Fukuyama'ya göre ABD'nin Irak'a müdahalesinin üç temel gerekçesi vardı: Buna göre, "Irak, kitle imha silahlarına sahip olup ve daha fazlasını üretme çabası içerisinde bulunmakta; El-Kaide ve diğer terörist gruplarla bağlantı halinde olmakta ve Irak halkın bir tiran tarafından yönetilmekteydi."³⁸⁴ ABD, Irak'ın işgalini tamamladığı Mayıs 2003'ten günümüze kadar 20 bin El-Kaide ve diğer gruplara mensup direnişçiyi öldürmüştür.³⁸⁵

ABD, 11 Eylül sonrası El-Kaide ve uluslararası terörizmle mücadele kapsamında kendi içerisinde de bazı reformlar yapmış ve bazı yasalar çıkartmıştır. Güvenliği sağlamayı amaçlayan yasaların en önemlilerinden birisi, 2 Ekim 2001'de Vatanserverlik Yasası" olarak da bilinen (Provide Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism – Patriot) düzenlemedir. Bu yasa; bilgi edinimi ve paylaşımı, ceza hukuku ve

³⁸¹ Osman Şen, **21. Yüzyılın Başlangıcında Terörizmle Stratejik...**, s. 157.

³⁸² "The National Security Strategy of The United States of America, September 2002", <https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (E.T. 10/05/2017).

³⁸³ Ülkü Halatçı, a.g.m., s. 83-84.

³⁸⁴ Francis Fukuyama, **Neo-Conların Sonu: Yol Ayrımındaki Amerika**, İstanbul, Profil Yayınları, 2006, s. 87.

³⁸⁵ Osman Şen, **21.Yüzyılın Başlangıcında Terörizmle Stratejik...**, s. 157.

uygulaması, terörle bağlantılı suçların sertleşmesi, sınır kontrolü ve göçmenlik prosedürlerinde düzenlemeler getirmiştir. Denetim ve kontroller arttırılmakta, güvenlik güçlerinin izleme ve alıkoyma yetkileri genişletilmiştir. Bunun yanında; finansal açıdan, 24 Eylül 2001’de “Teröristleri Finanse Eden Güçlerle Mücadele Yasası”, kolluk güçlerinin güçlendirilmesi için, yine 2001’de “Terörizme Karşı İç Güvenliği Sağlama Yasası”, 18 Eylül 2001’de “Askeri Kuvvet Kullanımına Yetki Verme Yasası” ve hava taşımacılığının güvenliği ile alakalı, 22 Eylül 2001’de “Hava Taşımacılığı Güvenliği ve Sistem İstikrarı Yasası” vb. yasalar çıkartılmıştır.³⁸⁶

Bunlara ilaveten ABD, “Ülke İçi Güvenlik Konseyi” ve “Savunma ve Güvenlik Bakanlığı”nı kurmuştur. Bunların en önemli görevleri, ABD topraklarındaki terörist saldırıları engellemek, zararları minimize etmek ve sonuçlarının yıkıcı etkilerini hafifletmektir. 2003’te ise “Terörizm Tehditlerini Önleme Merkezi” (TTÖM) kurulmuştur. 2004’te ise Milli Kontra Terörizm Merkezi kurulmuş ve TTÖM’nin yetkilerini üstlenmiştir.³⁸⁷

2. Bölgesel ve Uluslararası Örgütlerin 11 Eylül Sonrası El-Kaide ile Mücadelesi ve Kararları

ABD’nin El-Kaide ile mücadelesi yanında, BM gibi uluslararası örgütler ile, AB gibi bölgesel ve ulusüstü yapılar da El-Kaide ile mücadele konusunda bir takım kararlar almış ve yaptırımlar uygulamışlardır. Bu kararlar, El-Kaide ile mücadele başta olmak üzere uluslararası terörizmle mücadeleye yönelik alınmıştır.

BM Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliği korumak için gerektiğinde karar alma yetkisine sahiptir. 11 Eylül Sonrası, BM Güvenlik Konseyi El-Kaide başta

³⁸⁶ Didem Yaman, “11 Eylül Sonrasında ABD: Algılamalar, Psikolojik Yansımalar, Yasal Düzenlemeler”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Kış-İlkbahar 2005, C. 1, S. 2, s. 11-14.

³⁸⁷ Sadat Demirci, “Terörizme Karşı Mücadele Modelleri”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.2, S. 2, s. 209.

olmak üzere “uluslararası terörizmle mücadele”ye yönelmiş ve önemli kararlar almıştır. BM Güvenlik Konseyi, 11 Eylül eylemlerinden sonra aldığı 1368, 1373 ve 1377 sayılı kararlar ile, saldırıları kınamış, bu saldırıyı gerçekleştirenlerin cezalandırılması amacıyla uluslararası topluma işbirliği çağrısında bulunmuş, terörizmin uluslararası barış ve güvenlik için en büyük tehditlerden biri olduğu vurgulanmış, terörizmin finansmanının önlenmesi için gereken bütün tedbirlerin alınacağı teyit edilmiş, terörizmle mücadele istihbarat paylaşımı konusunda işbirliğinin önemi vurgulanmış, terörizmle mücadele için gerekli bir komitenin kurulmasının elzem olduğu kabul edilmiş ve terörizmle mücadelede bütün araçların seferber edileceği vurgulanmıştır.³⁸⁸ 1373 sayılı kararla “Terörle Mücadele Komitesi (TMK)” de kurulmuştur. Bununla temel amaç “terörün finanse edilmesinin önlenmesi, sınır kontrollerinin sıklaştırılması, pasaport ve kimliklerin taklit edilmesinin önlenmesi vb.” konulardır. TMK daha sonra yapılandırılacak ve 2004’te 1534 sayılı kararla “Terörle Mücadele Komitesi İcra Direktörlüğü (TMKİD)” halini alacaktır.³⁸⁹

Bunlara ilaveten, 16 Ocak 2002’de Güvenlik Konseyi 1390 sayılı kararıyla Taliban ve El-Kaide’ye karşı alınması istenen tedbirleri arttırmış, seyahat yasağı ve silah ambargosunu sıkılaştırmıştır. Daha sonra alınacak 1452 ve 1455 sayılı kararlar ile de TEKK’nın görev alanı genişletilecektir. Ek olarak, 30 Ocak 2004’te daha önce 1267 sayılı kararla kurulan TEKK’nın görevini yerine getirmesine yardımcı olmak için, Analitik Destek ve Yaptırımlar İzleme Takımı oluşturulmuştur. Son olarak BM Güvenlik Konseyi 28 Nisan 2004’te Kitle İmha Silahları Komitesini (KİSK) kurmuştur. Amacı El-Kaide başta olmak üzere teröristlerin kitle imha silahlarına erişiminin önlenmesidir.³⁹⁰

³⁸⁸ Osman Şen, **21. Yüzyılın Başlangıcında Terörizmle Stratejik Mücadele**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2017, s. 169-170., Mesut Hakkı Çaşın, a.g.e., s. 811-813.

³⁸⁹ Doğan Şafak Polat, “Uluslararası Terörizmle Mücadelede BM’nin İşlevi, Yeteneği ve Sınırları”, **Güvenliğin Gündeminden: Çatışma, Ayrılıkçı Ayaklanmalar ve Terörizm** (der. Saadat Rustemova), Ankara, Nobel, 2015, s. 162.

³⁹⁰ İbrahim Kaya, s.98-124., Doğan Şafak Polat, “Uluslararası Terörizmle Mücadelede BM’nin İşlevi, Yeteneği ve Sınırları” .., s. 162-163.

NATO ise bir gün sonra 12 Eylül 2001’de, 11 Eylül saldırılarını kınamış, saldırıların bütün NATO üyelerine karşı yapıldığını belirtmiştir. Bu başka bir deyişle, bir NATO üyesine yapılan saldırının, bütün NATO üyelerine yapıldığını gösteren, NATO anlaşmasının 5. maddesinin vurgulanması anlamına da gelmektedir.³⁹¹ NATO daha sonraki süreçte, terörizmle mücadelede işbirliğini vurgulamış ve 4 Ekim 2001’de 5. Maddeyi işleme koymuş ve beş adet AWACS’ın ABD’de konuşlanmasını sağlayan “Kartal Yardımı Operasyonu” ile Akdenizde denizcilik faaliyetlerinden dolayı ortaya çıkabilecek terörist saldırıların önlenmesi için “Aktif Çaba Operasyonu”nu devreye sokmuştur. ABD’nin Afganistan’da başlattığı Özgürlüğü Sağlama Operasyonuna” da destek verilmiştir.

AB ise 19 Eylül 2001’de, AB Komisyonunun “Terörizmle Mücadeleye İlişkin Konsey Çerçeve Kararını” kabul etmiştir. Buna göre AB, uluslararası terörizm suçlarının etkin, orantılı ve caydırıcı bir şekilde cezalandırılmasını istemiştir. Aralık 2001’de ise Laken zirvesinde, AB üyelerinin uluslararası terörizmle mücadelede uyacakları genel prensipler kararlaştırılmıştır. Kararda, güvenlik ve savunma konularında terörist tehditleri bertaraf etmek için ortak politikalar belirlenmiştir. Buna göre; tutuklanma konusundaki düzenlemeler, terör örgütlerinin finans kaynaklarının dondurulması ve terör listelerinin düzenlenmesi vb. kararlar alınmıştır. Ancak bu işbirliği çabaları Mart 2004’te El-Kaide’nin Madrid’de gerçekleştirdiği saldırı ile sekteye uğramıştır. Bu tarihten sonra Avrupa terörizme karşı mücadele koordinatörlüğünün kurulması kararı alınmıştır. Aralık 2005’te AB tarafından kabul edilen terörizmle mücadele belgesinde AB, terörizmle mücadelesini “terörist saldırıların önlenmesi, sınırların korunması, terörizm şüphesi olanların takip edilmesi ve olası saldırıların sonuçlarının analizi” gibi dört başlık üzerinden yürüteceğini açıklamıştır. AB bu dönemde uluslararası terörizmle mücadelede,

³⁹¹ Enver Bozkurt ve Selim Kanat, **Uluslararası Toplumun Paradoksu: Terörizm, İnsan Hakları, Güvenlik ve 11 Eylül Sonrası Meydana Gelen Değişiklikler**, Ankara, Asil Yayın, 2007, s. 147-148.

Europol ve Eurojust gibi polis ve adliye görevlerini yürüten örgütleri de aktif olarak kullanacaktır.³⁹²

³⁹² Sadat Demirci, “Terörizme Karşı Mücadele Modelleri”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.2, S. 2, s. 203-205.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL TERÖRİZM ÖRNEĞİ OLARAK İŞİD

I. İŞİD'in Ortaya Çıktığı Siyasal Ortam

Küresel bir terör örgütü olan İŞİD'i ortaya çıkaran ve geliştiren etmenler üç başlık altında toplanabilir. Birincisi Selefi-Vahhabi akımın etkisi ve Selefi Cihatçı düşüncedir. Bu başlığın detayları birinci bölümün ikinci kısmında ayrıntılı olarak bahsedildiği için tekrar edilmeyecektir. İkincisi ise, ABD'nin Irak'ı işgal ettiği Mart 2003 sonrası Irak'ta gelişmeler olarak sayılabilir. Üçüncüsü ise, 2011'de Tunus'ta başlayan Arap Baharı sürecinin Suriye'de iç savaşa dönüşmesi ve Irak İslam Devleti'nin, Irak ve Şam İslam Devletine evrilmesi süreci olarak ele alınabilir.

A. ABD'nin Irak İşgali Sonrası Irak'taki Gelişmeler

ABD'nin Irak'ı işgal etmesi ve sonrasında Irak'ı yeniden yapılandırma sürecindeki başarısızlığı İŞİD ve benzeri terör örgütlerinin yararlanacağı istikrarsızlık ortamı yaratmıştır. Dolayısıyla ABD'nin işgali sonrası Irak'ta oluşan otorite boşluğu, İŞİD'in ortaya çıkmasına neden olan sürecin nedenlerinden birisi olarak görülmektedir.³⁹³

ABD, Mart 2003'te Irak'ı işgale başlamış ve ABD Yönetimi 1 Mayıs 2003'te Irak'ta kontrolü sağladığını açıklamıştır. İşgal sonrası Irak'ı yeniden yapılandırma süreci başlamış, fakat aksaklıklar yaşanmıştır. Örneğin, bir yoruma göre 500.000 askerle yapılması gereken harekât 173.000 kişi ile yapılmış bu durum da sahada kontrolü zorlaştırmıştır. Diğer yandan sınırların da bu esnada iyi kontrol edilememesi, daha sonraki süreçte terör örgütlerinin ülkeye rahatça girmesine neden olacaktı.³⁹⁴

³⁹³ Gareth Stansfield, *Irak: People, History, Politics*, Cambridge, Polity, 2016, s. 168.

³⁹⁴ Emin Salihi, *Irak: Devletin Çöküşü ve Çatışma Süreci*, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2017, s. 199.

Irak'ta, Saddam sonrası oluşturulacak yeni yönetim için ilk girişim, 20 Ocak 2003'te yapılmış ve “Yeniden İnşa ve İnsani Yardım Bürosu” (ORHA) kurulmuştur. Başına emekli General Jay Garner getirilmiş ve ORHA'nın amaçları “Irak halkına gönderilen yardımları denetlemek ve ülkenin yeniden inşasına katkıda bulunmak olarak belirlenmiştir. Fakat Garner, Irak'ı tanımaması ve bürokratik yapıyı kurmadaki başarısızlık vb. nedenlerle görevden alınmış yerine 11 Mayıs 2003'te Paul Bremer gelmiştir. Garner'den sonra ORHA feshedilmiş, yerine Geçici Koalisyon Yönetimi (GKY) kurulmuştur. Arkasından BM ile yapılan anlaşma uyarınca egemenliği Iraklılara devretmek için Geçici Irak Hükümeti oluşturulmuştur.³⁹⁵

Bremer ve Geçici Koalisyon Yönetimi, Irak'ın yeniden yapılandırma sürecinde bazı adımlar atmışlardır. Bunlardan birisi, “Baasızlaştırma” olarak da adlandırılan, Saddam Hüseyin döneminde görev yapan Baas Partisi üyelerinin görevlerinden el çektilirmeleri girişimidir. İlaveten, Baas hiyerarşisinde en üst 4 kademedeki bütün parti mensupları görevlerinden alınmış ve tekrar devlette yer almaları engellenmiştir. Bununla beraber bütün polis ve askerler terhis edilmiştir. Savunma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı bünyesindeki 385.000 ordu üyesi, 285.000 polis ve 50.000 özel kuvvetler görevlisi görevden alınmıştır. Bu gibi uygulamalar ülkedeki yetişmiş insanların devlet ve bürokrasiden tasfiye edilmesine ve ülkede ortaya çıkan otorite boşluğuna doğrudan etki etmiştir. Bu askeri eğitim almış personelin bir kısmı, daha sonra Zerkavi'nin kurduğu ve adı sonunda IŞİD olacak olan yapılanmayla birlikte direnişe katılacaktır.³⁹⁶

ABD'nin Irak'ı işgal etmesinin nedenleri Fukuyama'ya göre üç başlıkta toplanabilir. Bunlar, Saddam Yönetiminin kitle imha silahlarına sahip olduğu iddiası,

³⁹⁵ Emin Salihi, a.g.e., s. 202-204, Gareth Stansfield, a.g.e., s. 169-171.

³⁹⁶ Emin Salihi, a.g.e., s. 206.

Irak'ın, El-Kaide ile birlikte hareket ettiği ve bağlantısı olduğu düşüncesi ve Irak'a demokrasi getirme" amacıdır.³⁹⁷

Irak'a demokrasinin gelip gelmediği tartışmalı bir konu olarak kalırken, Irak'ta kitle imha silahları olduğu ve El-Kaide ile bağlantısı olduğu iddiaları, 5 Şubat 2003'te Collin Powell'ın Birleşmiş Milletlerde yaptığı sunumda iddia edilmiştir. ABD tarafından Irak'ın El-Kaide ile 1990'lardan itibaren irtibatla olduğu, Kuzey Irak'taki, Ensar El-İslam'ın Irak rejimi ile bağlantısı olduğu ve Irak'ın 11 Eylül 2001 Saldırılarını El-Kaide ile beraber planladığı iddiaları ortaya atılmıştır.³⁹⁸

Irak'ta El-Kaide'nin varlığı ve yapılanması ABD'nin işgali sonrası görülmüştür. 2003 öncesi El-Kaide'nin Irak'ta yapılanma içerisinde olduğuna dair hiçbir kanıt yoktur. Bir başka deyişle, Irak'ta El-Kaide yapılanması, IŞİD'in öncülü olan Tevhit ve Cihat Örgütünü kurmuş olan Ebu Musab El-Zerkavi'nin Irak'a gelmesinin ardından görülmüştür. Sonraki bölümde detaylı olarak anlatılacağı üzere Zerkavi, önce Afganistan'a gitmiş, Afganistan'ın ABD tarafından işgali sonrası beraberindeki kişilerle önce İran'a oradan da Irak'ın kuzeyine gelmiştir. Burada, Ensar El-İslam örgütü ile tamasa geçmiş ve işbirliği yapmıştır. Zerkavi sonraki süreçte direnişin liderliğine gelecek, kurduğu yapılanma El-Kaide Merkezi ile ilişkiye geçerek, El-Kaide'nin Irak'taki kolu olacaktır.³⁹⁹

³⁹⁷ Francis Fukuyama, a.g.e., s. 87, Abdel Bari Atwan, **Islamic State: The Digital Caliphate**, London, Saqi Books, 2016, s. 31.

³⁹⁸ Kenneth Katzman, "Al-Qaeda in Iraq: Assessment and Outside Links", **CRS Report for Congress**, Ağustos, 2008, s. 2.

³⁹⁹ Serhat Erkmen, "Irak'ta El-Kaide'nin Doğuşu, Gelişimi ve Bugünü", **21.YY Türkiye Enstitüsü / Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Merkezi**, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/2014/01/07/7368/irakta-el-kaidenin-dogusu-gelisimi-ve-bugunu> (.E.T. 05/07/2017).

B. 2011 Yılı Arap Baharı Sonrası Suriye'deki Gelişmeler

Orta Doğu'da başta, Tunus, Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn gibi ülkeleri etkileyen gösteri ve protestoları içeren olaylar, literatürde “Arap Baharı”⁴⁰⁰ olarak isimlendirilmektedir. Bu süreçte Tunus'ta Zeynel Abidin Bin Ali, halka siyasal ve ekonomik alanda reformlar yapacağını söylemesine rağmen sonunda ülkeyi terk ederek Suudi Arabistan'a gitmiş, Mısır'da Hüsnü Mübarek yönetimi 30 yıl süren sürenin ardından sona ermiş, Libya'da Muammer Kaddafi, uluslararası müdahale ve iç savaş sonrası Ağustos 2011'de devrilmiş diğer bir çok ülkede protesto gösterileri ve çatışmalar baş göstermiştir.⁴⁰¹

Suriye'de Arap Baharı'nın yansıması olan gösteriler, Mart 2011'de ülkenin güneyindeki kent olan Dera'da rejim aleyhtarı yazı yazan gençlerin tutuklanması üzerine başlamıştır. 15 Mart ise “öfke günü” ilan edilmiş, muhalifler ülke genelinde kitlesel gösteriler yapmışlardır. 18 Mart'ta, Cuma Namazı sonrası Şam, Halep, Lazkiye, Banyas, Hama, Humus gibi büyük kentlerde olaylar çıkmış, polis müdahale etmiş ve öldürülenler olmuştur. Bu dönemde Esad yönetimi bazı önlemler⁴⁰² aldıysa da bu durumu yatıştırmaya yetmemiştir. Temmuz 2011'de muhalifler tarafından İstanbul'da “Ulusal Kurtuluş Konferansı” düzenlenmiş ve Esad rejimine karşı bir araya gelme çağrısı yapılmıştır. Sonraki dönemde çatışmalar ülke genelinde devam etmiştir. Esad Yönetimi, Temmuz ve Ağustos aylarında Hama, Lazkiye ve Humus'ta operasyonlar düzenlemiştir. Bu dönemde

⁴⁰⁰ Arap Baharı'nın fitilini yakan gelişmeler, Tunuslu, üniversite mezunu ve işsiz olan ve geçimini işporta satıcılığı ile sağlayan Bouazizi'nin tezgâhına polisler tarafından el koyulması ve Bouazizi'nin 17 Aralık 2010'da Sid Buzid kentinde kendisini yakması sonucu başlamıştır.

⁴⁰¹ Reese Erlich, **Inside Syria**, New York, Prometheus Books, 2014, s. 82, Lisa Anderson, “Otoriter Miraslar ve Rejim Değişikliği Arap Dünyasında Siyasi Geçiş Anlamaya Doğru”, **Yeni Ortadoğu: Arap Dünyasında Protesto ve Devrim** (der. Fawaz Gerges), İstanbul, İyi Düşün Yayınları, 2013, s. 71

⁴⁰² Dera valisi görevden alınmış, askerlik 21 aydan 18 aya indirilmiş, kısmi af kabul edilmiş, 1963'ten beri yürürlükte olan OHAL'in kaldırılacağı, ekonomik ve sosyal reformlar yapılacağı, siyasi katılımın artması, 300 bin Suriyeli Kürde nüfus cüzdanı verilmesi vb. sözler verilmiştir.

Özgür Suriye Ordusu oluşumu açıklanmış (Temmuz 2011), iç savaş çok boyutlu ve çok aktörlü⁴⁰³ duruma doğru evrilmiştir.⁴⁰⁴

O dönemdeki adıyla Irak İslam Devleti'nin Suriye İç Savaşı'na dahil olma süreci de 2012 yılıyla beraber olmuştur. Ebu Bekir El-Bağdadi, Irak İslam Devleti'nde savaştan Suriyelilerden oluşan bir grubu Suriye'ye yollamış ve Ocak 2012'de Suriye halkına ve orada savaştan mücahitlere binaen yayınladığı bir videoda "Nusret Cephesi"nin (NC) kurulduğunu açıklamıştır. NC, kısa sürede Suriye'de önemli bir güç haline gelmiş, Şam, Halep, Humus, Idlib başta olmak üzere bütün şehirlerde önemli başarılar kazanmıştır. Daha sonraki süreçte IŞİD'in tarihsel sürecinde de değinileceği üzere, Ebu Bekir El-Bağdadi, NC'nin başarıları sonrası IİD'ye bağlılığını sağlamak istemiş ve Nisan 2013'te IİD'nin NC ile birleştiğini duyurarak, Irak ve Şam İslam Devleti'nin kurulduğunu ilan etmiştir. Sonraki süreçte bu durum, NC ve lideri Culani tarafından kabul edilmemiş, Culani, El-Kaide'ye ve Zevahiri'ye bağlı olduğunu açıklamıştır. Bu durum, IŞİD ile El-Kaide'yi NC üzerinden karşı karşıya getirmiş, sonraki süreçte Şubat 2014'te El-Kaide'den yapılan açıklamayla IİD ya da o dönemdeki yeni adıyla IŞİD ile bütün ilişkisinin sonlandığı açıklanmıştır.⁴⁰⁵

Bir değerlendirme yapılacak olursa IİD'nin 2012 sonrası Irak ve Suriye'de yeniden toparlanmasının birinci nedeni, ABD'nin Irak'taki askerlerini çekmesi olmuşken diğer nedeni de Arap Baharı sonrası, Esad yönetiminin ülkede kontrolü kaybetmesi ve ülkenin Cihatçı gruplar dahil bütün terör gruplarına açık hale gelmesidir. IİD bunu iyi değerlendirmiş, NC'yi oluşturmuş ve Suriye'de etkinlik sağlamıştır. Ancak gelinen süreçte NC ile anlaşmazlık olmuş, IİD, IŞİD'e dönüşmüş ve kendisinden kopan grupla bölgede güç mücadelesine girişmiştir.

⁴⁰³ Suriye İç Savaşı daha sonraki süreçte, ABD ve Rusya gibi küresel güçlerle, Türkiye, İran, Irak gibi bölgesel güçlerin bunun yanında PYD-YPG gibi etnik unsurların, Nusret Cephesi, Ahraru Şam gibi terör örgütlerinin dahil olduğu çok aktörlü bir yapıya dönüşmüştür.

⁴⁰⁴ Doğan Şafak Polat, a.g.m., s. 142-143.

⁴⁰⁵ Sammer A. Abboud, **Syria**, Cambridge, Polity Press, 2016, s. 104-105.

II. IŞİD'in Kurumsal Yapısı, İdeolojisi ve Eylemleri

A. IŞİD'in Kuruluşu ve Gelişimi

IŞİD (Irak ve Şam İslam Devleti) Irak'ta doğmuş, Suriye'ye doğru genişlemiş, organizasyonel yapısı itibarıyla küresel anlamda faaliyet gösteren bir terör örgütüdür. IŞİD kuruluşundan itibaren farklı isimler almış, son olarak 29 Haziran 2014'te Musul'un alınması sonrası hilafetin ilanı ile beraber “İslam Devleti” olarak anılmaya başlamıştır. Aşağıda IŞİD'in kurulduğundan bugüne evrimini gösteren bir tablo yer almaktadır.⁴⁰⁶

Tarih	Örgütün Adı	Bağlı Olduğu Örgüt	Bulunduğu Ülke
1999-2004	Tevhid ve Cihat Örgütü	----	Afganistan ve Irak
2004-2006	İki Nehir Topraklarındaki El-Kaide (Irak El-Kaidesi)	El-Kaide	Irak
Ocak 2006	Mücahitler Şura Konseyi	El-Kaide	Irak
Ekim 2006-2013	Irak İslam Devleti	El-Kaide	Irak ve Suriye
2013-2014	Irak ve Şam İslam Devleti	-----	Irak ve Suriye
2014 -	İslam Devleti	-----	Irak ve Suriye

IŞİD'in kökenleri, Ebu Musab El-Zerkavi'nin 1999'da Afganistan'da kurduğu Tevhid ve Cihat Örgütüne (TCÖ) dayanmaktadır. Zerkavi, bu tarihten sonra 2001'de İran üzerinden Irak'ın kuzeyine gelmiş ve burada Ensar El-İslam adlı örgütle irtibata geçmiştir. TCÖ, 1999-2004 arası varlığını korumuş, ABD'nin Mart 2003'te Irak'ı işgal etmesi sonrası, Irak'taki direnişin önemli aktörlerinden birisi haline gelmiştir. Bu

⁴⁰⁶ Adem Özer, “Kabul Devlet ve IŞİD”, **Suriye, Çatışma ve Uluslararası Hukuk**, Ankara, Nobel Yayınları, 2016, s. 257, Aaron Y. Zelin, “The War between ISIS and Al-Qaeda for Supremacy of the Global Jihadist Movement”, **The Washington Institute for Near East Policy**, S. 20, June 2004, s. 1.

dönemde Zerkavi ile Ladin arasındaki diyalog güçlenmiş ve Ekim 2004'te Örgüt'ün adı "İki Nehir Topraklarındaki El-Kaide / Irak El-Kaidesi" (Tanzim Kaidat el-Cihad fi Bilad el-Rafidayn) adını almış ve Ocak 2006'ya kadar bu isimle faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu dönemde Ladin, Zerkavi'yi Irak'taki temsilcisi olarak ilan etmiş ve tanımış, Zerkavi ise Irak'ta, başta Anbar, Diyala, Babil gibi kentlerde "direniş"te büyük mücadele sergilemiş ve kendisine "Felluce İslam Halifeliğinin Emiri" olarak biat edilmiş ve gücünü arttırmıştır. Ocak 2006'da beş Sünni direniş grubu bir araya gelerek "Mücahitler Şura Konseyi"ni kurmuş, direnişi güçlendirmek ve yabancı savaşçılara gelen eleştiriler bertaraf edilmek istenmiştir. Zerkavi, Haziran 2006'da bir saldırıda öldürülmüş, arkasından liderliği Ebu Hamza El-Muhacir devralmıştır. Ekim 2006'da ise Irak İslam Devleti ilan edilmiş liderliğine ise Ebu Ömer El-Bağdadi getirilmiştir. Irak İslam Devleti(IİD), Irak'taki direnişte önemli rol oynamış ama 2007'de ABD'nin Sünni aşiretleri bir araya getirdiği Sahva (Uyanış) Birlikleri ile mücadelesi sonucu gerilemiştir. Bu dönemde 2010'da Ebu Ömer El-Bağdadi ve Ebu Hamza El-Muhacir bir baskında hayatlarını kaybetmişler, bu tarihten sonra örgütün lideri Ebu Bekir El-Bağdadi olmuştur. ABD'nin askerlerini Irak'tan çekiş sürecine girmesi ve Suriye İç Savaşı, IİD'nin yeniden güçlenmesi için uygun koşulları yaratmış, IİD bir yandan Irak'ta 2012'de "duvarları yıkma harekâtı" ile direnişe devam ederken diğer yandan Suriye'ye yolladığı üyeleriyle Nusret Cephesini kurmuş ve faaliyet göstermiştir. Bu dönemde NC'nin faaliyetlerinden rahatsız olan Ebu Bekir El-Bağdadi, Nisan 2013'te NC ile birleşerek Irak ve Şam İslam Devleti (Islamic State of Iraq and Sham) ilan edildiğini açıklamış ancak bu durum NC tarafından kabul görmemiştir. İngilizce kullanımda örgüte, ISIL (Islamic State of Iraq and Levant) da denilmekte, Türkçe kullanımda ise Arapça kısaltılması olan DAEŞ (Dawlat

Al-Islamiyah f'al-Iraq Wa Belaad Al-Sham) isimleri de kullanılmaktadır. Bundan sonraki bölümde kuruluş süreci ve gelişmeler detaylı olarak anlatılacaktır.⁴⁰⁷

1. Ebu Musab El Zerkavi'nin Liderliği Dönemi (1999-2006)

a) Tevhid ve Cihad Örgütü Dönemi (1999-2004)

1966'da Ürdün'de doğan Ebu Musab el-Zerkavi, 1988'de SSCB'nin Afganistan'ı işgali sonrası "Cihat" amacıyla Afganistan'a gitmiş inanmış bir savaşçıdır. 1992'de Ürdün'e geri gelen Zerkavi, 1993'te düzenlediği bir saldırı sonucu yakalanmış ve 1999 yılına kadar hapisane hayatı yaşamıştır. Hapishane döneminde Selefi akım ve cihatçı yorumlardan etkilenmiş, hapishaneden çıktıktan sonra Usame bin Ladin ile görüşmek için Afganistan'a gitmiştir. Zerkavi, Ürdün ve İsrail'e yönelik "yakın düşman (near enemy)" siyasetini gütmek isterken, Ladin için ABD'ye karşı "uzak düşman (far enemy)" taktiği öncelikli olmuştur. Ladin ile görüşmesinde beklediğini bulamayan Zerkavi, buna karşın Ladin tarafından kendisine finansal destek sağlanmış, kamp yeri verilmiş ve Afganistan'ın Herat şehrinde kendi örgütünü kurmuştur. "Tevhid ve Cihat Örgütü" (TCÖ) adı verilen yapılanmaya daha çok Avrupa'da sürgünde olan Ürdün, Filistin ve Suriyeli İslamcı militanlar katılmıştır. 2001 yılında ABD'nin Afganistan'ı işgal etmesi üzerine, Zerkavi İran üzerinden Irak'ın kuzeyine geçmiş burada El-Kaide ile bağlantısı olduğu iddia edilen Ensar El-İslam ile irtibat kurmuştur.⁴⁰⁸ TCÖ, genişleme ve etkinliğini sağlamak için, dört hedef belirlemiştir: Bunlar, "ABD ile silahlı mücadele, Irak güvenlik güçleri ile mücadele ve insanların işbirliğini önleme, ülkedeki yeniden inşa sürecini

⁴⁰⁷ Clay Schrader, **Islamic State: The New Reign of Terror**, New Delhi, Alpha Editions, 2017, s. 2-18, Şemsettin Erdoğan ve Ergün Deligöz, "Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD): Gücü ve Geleceği", Savunma Bilimleri Dergisi, Mayıs 2015, C. 14, s. 6.

⁴⁰⁸ Recep Tayyip Gürler ve Ömer Behram Özdemir, "El-Kaide'den Post-El-Kaide'ye Dönüşüm: İŞİD", **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, C. 1, S. 1, Mayıs 2014, s. 116-117, Adem Özer, "Kabul Devlet ve İŞİD", **Suriye, Çatışma ve Uluslararası Hukuk**, Ankara, Nobel Yayınları, 2016, s. 258-259, The Islamic State: Mapping Militant Organizations, <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/1> (E.T. 15.05.2017).

engelleme ve Şii-Sünni çatışması çıkarmak.” olarak sayılabilir.⁴⁰⁹ Zerkavi ve Tevhid ve Cihat Örgütü bu dönemde üç önemli saldırı gerçekleştirmiş, 2003 yılında Bağdat’ta bulunan Ürdün Büyükelçiliği ve BM Karargâhı ile Necef’teki Şiiler için kutsal sayılan İmam Ali Cami, TCÖ tarafından saldırıya uğramıştır.⁴¹⁰

b) İki Nehir Topraklarındaki El-Kaide Dönemi (2004-2006)

Nisan 2004’te ABD güçleri ve Iraklı direnişçiler arasında yaşanan ve “Birinci Felluce Savaşı” olarak isimlendirilen çatışmalarda Zerkavi’nin adı ön plana çıkmıştır. Liderlik vasfı ve karizmatik kişiliği ile sivrilen Zerkavi, direnişçiler arasında sempati kazanmıştır.⁴¹¹ Felluce Savaşının sonrası yerel direnişçiler kendisine “Felluce İslam Halifeliği Emiri” olarak biat etmişlerdir. Zerkavi’nin Irak’taki direnişte öneminin zirveye çıktığı bu dönemde Usame bin Ladin ile teması sıklaşmış ve Ekim 2004’te Ladin’e bağlılık yemini ederek TCÖ’nün adını “İki Nehir Topraklarındaki El-Kaide” olarak değiştirmiştir. Örgüt, “Irak El-Kaidesi” olarak da adlandırılmaktadır.⁴¹² Bu noktada bu birleşme, hem Zerkavi hem de Ladin açısından stratejik öneme haizdir. Çünkü, Zerkavi bu anlaşma ile El-Kaide’nin elinde bulunan geniş networkü kullanabilecek, finansal ve lojistik unsurlarından faydalanabilecek ve savaşçı sayısını arttırabilecekti.⁴¹³ Diğer yandan Ladin, Irak’ta direnişin yükseldiği ve ABD’nin zorlandığı bu dönemde Irak’ta El-Kaide’nin varlık göstermesine inanmış ve Zerkavi’yi bu amaçla kullanabileceğini düşünmüştür.⁴¹⁴ Elbette, Afganistan’da tanıştığı Zerkavi’nin özellikle Şiilere karşı

⁴⁰⁹ M. J. Kirdar, “AQAM Futures Project Case Studies Series: Al-Qaeda in Iraq”, **CSIS Report**, Haziran 2011, s. 3.

⁴¹⁰ Richard Barrett, The Islamic State, **The Soufan Group Report**, Kasım 2014, s. 11, Patrick B. Johnston vd., **Foundations of the Islamic State: Management, Money and Terror in Iraq – 2005-2010**, California, RAND, 2016, s. 14.

⁴¹¹ Recep Tayyip Gürlü ve Ömer Behram Özdemir, a.g.m., s. 117.

⁴¹² M. J. Kirdar, “AQAM Futures Project Case Studies Series: Al-Qaeda in Iraq”, **CSIS Report**, Haziran 2011, s. 4.

⁴¹³ Aaron Y. Zelin, “The War between ISIS and Al-Qaeda for Supremacy of the Global Jihadist Movement”, **The Washington Institute for Near East Policy**, S. 20, June 2004, s. 2.

⁴¹⁴ Fawaz Gerges, **The Far Enemy: Why Jihad Went Global**, Cambridge, Cambridge Press, 2009, s. 258.

yaklaşımını, taktiklerini onaylamayan Ladin, Irak'ta gittikçe ünlenen Zerkavi'yi, El-Kaide bünyesine alarak hem direnişin daha güçlü olacağını hem de El-Kaide için bu durumun daha fayda getireceğine inanmıştır. Zerkavi, El-Kaide Merkez Yapılanması ile sorunlar yaşamasına rağmen⁴¹⁵, hayatını kaybettiği Haziran 2006'ya kadar Irak El-Kaide'si bünyesinde savaşıma devam etmiştir. Bu dönemde Zerkavi, Sünni ve Şii geriliminin tırmanmasını teşvik etmiştir. Irak'taki 2005 Seçimlerinin boykot edilmesini istemiş, Sünni Arapların büyük kısmı seçimi boykot etmiş ve Şiiilerin iktidara gelmesi kolaylaşmıştır. Zerkavi, Şiiilere yönelik sert tutumunu sürdürünce, El-Kaide'nin iki numarası Zevahiri tarafından bir mektupla uyarılmış ancak Zerkavi'nin tutumunda bir değişiklik olmamıştır. Irak'taki Aralık 2005 Seçimlerinde, Sünni vilayetlerde katılımın yüksek olması, Zerkavi ile Sünni kesimin bir kısmı arasındaki problemleri açıkça göstermiştir.⁴¹⁶

2. Irak El-Kaide'sinin Düşüşü: (2006-2012)

a) Mücahit Şura Konseyi'nin Kuruluşu (Ocak 2006)

Ocak 2006'da, Irak El-Kaidesi ve İslamcı ideolojiye mensup beş Sünni direniş örgütü⁴¹⁷ bir araya gelerek "Mücahitler Şura Konseyini" kurmuştur. Bu konseyin amaçları, Irak El-Kaidesi bünyesinde savaşan yabancı militanlara gelen eleştirileri gidermek, Sünni direnişteki sorunları çözmek, birliği sağlamak ve bir çatı yapı kurmaktır. Yerel güçlerle işbirliği yaptığını göstermek isteyen Konsey, Nisan 2006'da liderliğe bir Iraklı olan Ebu Ömer El-Bağdadi'yi getirmiştir. Katzmanın'da vurguladığı gibi Konsey, Irak El-Kaide'sinin Iraklı yerel unsurlarla ve halkla işbirliği içerisinde hareket ettiğini ve onları kontrol altına alma niyeti olmadığını gösterme niyetindeydi. Ancak, Mücahitler

⁴¹⁵ Zerkavi ve Ladin arasındaki mektubun tam metni için bkz: Jean Charles Brisard, **Zarkavi**, Ankara, Elips Kitap, 2007, s. 217-231.

⁴¹⁶ Recep Tayyip Gürlar ve Ömer Behram Özdemir, a.g.m., s. 118-121.

⁴¹⁷ Bu örgütler; El-Kaide, Jaysh el-Fatiheen, Jund El-Sahaba, Katbiyan Ansa el-Tevhid vel Sunnah, Jeish El-Taiifa el-Monsoura'dan oluşmaktadır. Adem Özer, a.g.m., s. 259.

Şura Konseyi uzun süre devam etmemiş, Ekim 2006’da Irak İslam Devleti (İİD) adında yeni bir örgüt kurulmuştur. Ebu Ömer El-Bağdadi, İİD’nin liderliği sürdürmeye devam etmiştir. Buradaki temel amaç, yabancı savaşçılardan memnun olmayan yerel direnişçilerin, olası bir yabancı bir lidere karşı doğabilecek tepkisinin önüne geçilmesidir. Zerkavi’nin Haziran 2006’da ölmesi sonucu, Irak El-Kaidesinin başına gelen Ebu Eyub El-Mısri, örgütün başına Iraklı birisini geçirerek olası tepkileri azaltmıştır. Fakat, perde arkasında liderliği El-Mısri’nin yürüttüğüne inanılmıştır. Bir dönem El-Mısri ile El-Bağdadi’nin aynı kişi olduğu sanılmıştır.⁴¹⁸

b) Irak İslam Devleti Örgütü (Ekim 2006)

Ebu Musab El-Zerkavi, Haziran 2006’da, ABD’nin düzenlediği bir hava saldırısı ile hayatını kaybetmiştir. Zerkavi sonrası Mücahitler Şura Konseyi’nin başına Ebu Hamza El-Muhacir geçmiştir. Gerçek adı Ebu Eyyub El-Mısri olan El-Muhacir, El-Kaide’nin liderlerinden Eymen El Zevahiri ile de tanışmaktadır. Mısırlı olan El-Mısri, Mısır İslami Cihad Örgütünde Zevahiri ile beraber çalışmış ve daha sonra El-Kaide bünyesinde faaliyet göstermiştir. Patlayıcılar konusunda uzman olan El-Mısri, Irak El-Kaidesi içerisinde yabancı militanların Irak’a geçişi gibi konularda aktif rol almıştır. Ebu Hamza El-Muhacir, Mücahitler Şura Konseyi’ne, “Sahabelerin Askerleri”, “Fatihler Ordusu”, “Muzaffer Mezhep Ordusu” gibi bir kaç grubu da ekleyerek Ekim 2006’da “Irak İslam Devletini” ilan etmiştir. Bu yeni oluşumun başına ise Ebu Ömer El-Bağdadi getirilmiştir. El-Muhacir ise Savaş Bakanı olarak atanmıştır.⁴¹⁹

Irak İslam Devleti (İİD)’nin ilanı sonrası örgüt, bölgedeki aşiretlerin hepsinin desteğini sağlayamamıştır. Bunun birden fazla sebebi vardır: Birincisi; Sünni

⁴¹⁸ Recep Tayyip Gürler ve Ömer Behram Özdemir, a.g.m., s. 121-122, Kenneth Katzman, “Al-Qaeda in Iraq: Assessment and Outside Links”, **CRS Report for Congress**, Ağustos 2008, s. 12-13.

⁴¹⁹ Recep Tayyip Gürler ve Ömer Behram Özdemir, a.g.m., s. 118-119, Can Acun, “Neo El-Kaide: Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD)”, **Seta Perspektif**, S. 53, Haziran 2014, s. 2., Clay Shrader, **Islamic State: The New Reign of Terror**, New Delhi, Alpha Editions, 2017, s. 5.

direnışçilerin bulundukları bölge itibariyle, Kuzey'deki Kürt bölgeleri ile Güney'de Şiilerin bulunduğu Basra bölgesine oranla petrol ve yer altı kaynakları bakımından zengin değildir. Dolayısıyla, yeni bir devlet fikri burada yaşayan Sünnileri ekonomik sıkıntı içerisine sokabilecektir. İkincisi; böyle bir teşebbüse hem uluslararası toplum hem de Irak karşı çıkacaktı. Üçüncüsü; Irak El-Kaide'sinin ele geçirdiği bölgelerde kadınların giyim kuşamı, erkeklerin sakal bırakması ve alkol satışı gibi bazı konulardaki katı tutumu da tepki çekiyordu. Dördüncüsü; Şiilere uygulanan anlamsız şiddetin yanında, ekonominin kötüye gitmiş ve birçok iş yerinin kapanmış olması ve buna ek olarak Irak El-Kaidesi ile yerel aşiret liderleri arasında güç mücadelesi de başlamıştı. Bu durum Irak El-Kaidesine yönelik Sünni Uyanışın (Sahva Hareketi) başlamasına neden olacaktı.⁴²⁰

c) Irak İslam Devleti-Sahva (Uyanış) Hareketi Mücadelesi

2007 yılında ABD'nin Irak'taki güçlerinin başına David Petraeus'un getirilmesi sonrası ABD yeni bir savaş stratejisi belirlemiştir. Bu dönemde Irak'ta bulunan ABD askerlerinin sayısında artırılma yoluna gidilmiş ve 28.000 yeni ABD askerinin gelmesiyle ABD askeri sayısı 168.000'e yükselmiştir. Petraus buna ilaveten IİD'ye karşı yeni bir askeri strateji planlamıştır. "Balığa karşı denizi örgütlemek"⁴²¹ olarak da isimlendirilen bu plana göre, Irak İslam Devleti'nin uygulamalarından rahatsız olan Sünni grupların ve aşiretlerin bu örgütle aralarına mesafe koyması karşılığı, silah ve cephane sağlanacağını, mali destekte (maaş vb.) bulunulacağı vaat edilmiştir. Bu yeni oluşum Sünni Sahva (Uyanış) Birlikleri olarak isimlendirilmiştir.⁴²²

Sünni Gruplarla ile Irak İslam Devleti arasındaki çatışmalar 2006 yılının yaz aylarında başlamış, 2006 Eylül'den itibaren birçok aşiret reisi bir araya gelerek açıktan

⁴²⁰ Recep Tayyip Gürler ve Ömer Behram Özdemir, a.g.m, s. 122-123, Kenneth Katzman, "Al-Qaeda in Iraq: Assesment and Outsıde Links", **CRS Report for Congress**, August 2008, s. 11-12.

⁴²¹ Michael Weiss ve Hassan Hassan, **IŞİD: Terör Ordusunun İçyüzü**, İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2016, s. 83-84.

⁴²² Adem Özer, a.g.m., s. 260-261., s. Mesut Özcan, "Irak 2007, **"Ortadoğu Yıllığı – 2007**, Kemal İnât, Muhittin Ataman ve Murat Yeşiltaş (der.), İstanbul, Küre Yayınları, 2009, s. 34.

mücadele kararı almıştır. Irak İslam Devleti ile Sahva Birlikleri arasındaki mücadele çok kanlı olmuş, IİD bu çatışmalarda, askeri ve mali büyük kayıplar vermiştir. 2008 yılında, 2,400 IİD üyesi öldürülmüş, 8,800 tanesi yakalanmıştır. Bu dönemdeki savaşçı sayısı 15.000 olduğu sanılan IİD için büyük kayıp anlamına gelmektedir. Savaşçı sayısı iyice düşen IİD, bombalama ve adam kaçırma eylemlerine devam ettiyse de 2011 itibariyle aktif savaşçı sayısı 800-1000 arasına düşmüştür. 2010 yılında IİD'nin 36 üst düzey yöneticisi ölü ele geçirilmiş ve 2010'da örgütün iki önemli ismi Ebu Hamza El-Muhacir ve Ebu Ömer El-Bağdadi öldürülmüştür.⁴²³ IİD'nin bir sonraki lideri ise Ebu Bekir El-Bağdadi olacaktır.

3. Ebubekir El-Bağdadi ve Genişleme: 2012 Sonrası IİD

Ebu Eyup El-Mısri ve Ebu Ömer El-Bağdadi, 2010 yılında ABD'nin düzenli bir baskında öldürülmüştür. Bu tarihten sonra Ebu Bekir El-Bağdadi, Irak İslam Devleti'nin lideri olmuştur.⁴²⁴ Asıl adı İbrahim Avad İbrahim el-Bedri olan El-Bağdadi, 1971'de Irak'ın Samarra vilayetinde orta sınıf bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. 1996'da Bağdat Üniversitesi'nde İslami Çalışmalar alanından mezun oldu. Saddam İslami Çalışmalar Üniversitesi'nde Kuran araştırmaları programında 1999'da master ve 2007'de doktorasını tamamladı. Amcasının telkinleriyle, Müslüman Kardeşler hareketine sempati duyan El-Bağdadi, bir süre sonra Selefi Cihatçılığı benimsedi. 2003 yılında Irak'ın ABD ve koalisyon güçleri tarafından işgali sonrası, Ceyş Ehl el-Sünni ve el-Cemah adlı isyancı örgütlerin oluşumunda rol aldı. 2004 yılında Felluce'de ABD güçleri tarafından tutuklandı ve Bucca Kampında 10 ay süreyle hapis yattı. Tutukluluk süresince kendisini

⁴²³ M. Kirdar, a.g.m., s. 5., Jessica D. Lewis, "Middle East Security Report 14: Al-Qaeda in Iraq Resurgent: The Breaking the Walls Campaign: Part I", **Institute of Study of War Reports**, September 2013, s. 9, s. Adem Özer, a.g.m., s. 261.

⁴²⁴ Yonah Alexander ve Dean Alexander, **The Islamic State: Combating the Caliphate Without Borders**, Maryland, Lexington Books, 2015, s. 5-6.

Kuran ve dine adayan Bağdadi, hapishanede imamlık da yapmıştır. Bu dönemde Saddam'a sadık eski Baas unsurlarının da dahil olduğu bir çok farklı gruptan insanla iyi ilişkiler ve ittifaklar kurdu. Kasım 2004'te serbest bırakılması sonrası bu insanlarla iletişimini koparmadı. Serbest kalması sonrası Ebu Musab El-Zerkavi'nin liderlik ettiği Irak El-Kaidesi sözcüleri ile temas kurdu. Irak İslam Devleti kurulması sonrası, dini bilgilerdeki hâkimiyetinin de yardımıyla örgüt içinde Şeriat Komitesi yöneticisi oldu. Zerkavi'nin ölümü sonrası yerine gelen Ebu Ömer El-Bağdadi, onu Koordinasyon komitesine atadı ve Irak'taki komutanların denetiminden sorumlu oldu. Ebu Ömer El-Bağdadi'nin 2010'da ölümü sonrası, Şura Konseyi, Ebu Bekir El-Bağdadiyi yeni emir olarak seçmiştir.⁴²⁵

El-Bağdadi'nin iş başına geldiği dönemde Sahva Hareketi başarılı olmuş ve Irak İslam Devleti 2008-2011 arasında güç kaybetmiştir. Bunlara ek olarak Irak ile ABD arasında imzalanan anlaşma sonucu 2011 yılında ABD askerleri Irak'tan çekilmiştir. ABD'nin arkasında istikrarlı bir yapı bırakmadan çekilmesi, Irak'taki kaotik durumu daha da derinleştirmiştir. Bu kaotik dönemde İİD, 2011 yılında dağılma aşamasına gelmişken, 2012'den itibaren eylemlerini yoğunlaştırmış ve etkili olmaya başlamıştır. Bu toparlanmayı üç nedene bağlayabiliriz:⁴²⁶ Birincisi; Irak Başbakanı Maliki'nin Şii mezhepçi politikalar uygulaması, Sünni kesim üzerinde rahatsızlık yaratmış, birçok aşiret reisi İİD'ye destek vermeye başlamış ve İİD buradan savaşçı devşirmiştir. İkincisi; ABD Ordusu Irak'tan çekilirken, Sahva Birliklerinin Irak Ordusu bünyesinde olmasını ve maaşlarının Irak Devleti tarafından ödenmesini istemiştir. Maliki bunu da reddederek sayıları 100 bini bulan Sahva Hareketi mensubu Sünni savaşçıların orduya katılmasını engel olmuş bu durum da rahatsızlık yaratarak birçok eski Sahva Hareketi mensubunun İİD saflarında savaşmasına neden olmuştur. Üçüncüsü; 2010'dan itibaren başlayan Arap

⁴²⁵ William McCants, "İŞİD lideri Ebu Bekir el-Bağdadi kimdir", <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40292346>, (E.T. 17/06/2017).

⁴²⁶ Recep Tayyip Gürler ve Ömer Behram Özdemir, "Tevhid ve Cihad Örgütü"nden "İslam Devleti"ne ", **Seta Perspektif**, S. 60, Ağustos 2014, s. 2-3.

Baharı ve ertesindeki Suriye İç Savaşı, IİD'nin Suriyeli IİD savaşçıları buraya yollayarak eylem sahasını Suriye'ye taşımasına, burada savaş deneyimi kazanmasına ve Suriye-Irak arasında savaşçıların geçişlerinin kolaylaşmasına neden olmuştur. Sonraki süreçte IİD, 2013'te Irak ve Şam İslam Devletini ilan edecektir.

a) Irak'taki Gelişmeler: IİD'nin “Duvarları Yıkma” ve “Askerin Hasadı Operasyonları” Dönemi

Ebu Bekir El-Bağdadi, 2012 ve 2013 yıllarında genişleme ve yükseliş dönemi olarak isimlendirebileceğimiz bu dönemde iki kampanya yürütmüştür. Birincisi; 2012'de Irak Merkezi Hükümetini hedef alan ve hapishanelerdeki mahkûmların kaçırılması ve IİD saflarına katılmasını amaçlayan “Duvarları Yıkma” (Breaking the Walls) harekâtıdır. Bu harekât kapsamında intihar eylemcileri, patlayıcı yüklü araçlarla ülke genelinde eylem yaparken, IİD unsurları hapishanelere baskınlar yaparak mahkûmların kaçırılmasını ve IİD'ye katılması amaçlamıştır. 2010 ve 2011 yıllarında günde ortalama 5 ila 10 intihar eylemi gerçekleştirilirken, 2012'de bu rakam 30'a çıkmıştır. Bu harekât ile birçok mahkûm hapishanelerden çıkartılmış ve IİD saflarına katılmıştır.⁴²⁷

Lewis, “Duvarları Yıkma” harekâtını dört döneme ayırmaktadır. Birinci aşama, Temmuz 2012 – Eylül 2012 arasında gerçekleşmiştir. Bu aşamada, hapishane baskınları yapılmış, bomba yüklü araçlar patlatılmıştır. Birinci dönem 27 Eylül 2012'de Tikrit Tasfırat Hapishanesine düzenlenen baskınla son bulmuştur. Bu saldırıda 100 kadar mahkûm kaçırılmıştır. İkinci aşama, Kasım 2012 ile Şubat 2013 arasında geçen dönemdir. Hapishane baskınları ve bomba yüklü araçların patlatılmasının yanında bu dönemde, kuzeydeki Kürt bölgeleri ve Kürt memurlar hedef alınmıştır. Bu dönemde harekâtın kapsamı genişlemiştir. Üçüncü aşama, Şubat 2013 ile Mayıs 2013 arasında geçen

⁴²⁷ Jessica D. Lewis, a.g.m., s. 7-9.

dönemdir. Bu evrede, Bağdat doğrudan hedef alınmıştır. Günde 20-30 patlayıcı yüklü araçlarla saldırılar düzenlenmiştir. Dördüncü aşama, Mayıs 2013 – Temmuz 2013 arasını kapsamaktadır. Bu dönemde saldırılar 4 kat artmış ve bu saldırıların hedefinde daha çok Şiiler yer almıştır. Nisan 2013'te Ebu Bekir El-Bağdadi tarafından Irak ve Şam İslam Devleti'nin (İŞİD) ilan edilmesi, Kerkük'ün Havice kasabasında Sünnilere, Irak merkezi yönetimi tarafından açılan ateş sonucu 50 kişinin ölmesi, Sünni-Şii çatışmasının giderek alevlenmesi, 21 Temmuz 2013'te Ebu Garip hapishanesine yapılan baskın 500 mahkûmun kaçırılması bu dönemin önemli gelişmeleridir. Ebu Garip hapishanesine yapılan baskınla Duvarları Yıkma Harekâtı sona ermiştir.⁴²⁸

Irak ve Şam İslam Devleti'nin (İŞİD)'in yürüttüğü ikinci askeri kampanya, Irak güvenlik güçlerini hedef alan, “Askerin Hasadı” (Soldier's Harvest) olmuştur. 30 Eylül'de başlayan harekâtlar dizisinde bu sefer Bağdat ve Irak'ın güneyi Basra hedef alınmıştır.⁴²⁹

Özetlersek İŞİD, yukarıda anlatılan dönemde, Sahva Birlikleri ile mücadelesinde kaybettiği gücünü, 2012'den sonra tekrar kazanmaya başlamıştır. Bu toparlanmanın etkileri hem Suriye'de hem de Irak'ta açıkça görülecektir.

b) Suriye İç Savaşı ve İŞİD'in Kuruluşu

Tunus'taki gösteriler ile başlayan Arap Baharı olarak adlandırılan süreçte, Suriye'de önceleri barışçıl gösterilerle ortaya çıkan, ancak daha sonra Esad yönetimi'nin sert müdahaleleri ile çatışmalara evirilen süreç, Haziran 2011 sonrası, Suriye Rejimi ve

⁴²⁸ Jessica D. Lewis, a.g.m., s. 13-21., Recep Tayyip Gürlar ve Ömer Behram Özdemir, ““El-Kaide'den Post-El-Kaide'ye Dönüşüm: İŞİD”.., s. 129-130.

⁴²⁹ Jessica D. Lewis, a.g.m., s. 21, Thomas Kavalek, “From Al-Qaeda in Iraq to Islamic State: The Story of Insurgency in Iraq and Syria in 2003-2015”, **Alternatives Journal of International Relations**, Vol. 14, No. 1, Spring 2015, s. 17.

ona mensup silahlı güçlerle, muhaliflerin silahlı çatışmasına dönen ve adına Suriye İç Savaşı diyebileceğimiz bir görünüm almıştır.⁴³⁰

El-Kaide unsurları 2012'den itibaren Suriye halkına yayınladığı videolarda Nusret Cephesi (El-Nusra) adıyla yeni bir örgütün kurulduğunu ilan etmiştir. Şam ve Halep başta olmak üzere bütün alanlarda savaştan Nusret Cephesi, IİD'nin Suriye'ye Culani önderliğinde gönderdiği kişiler tarafından kurulmuş kısa zamanda etkin bombalı saldırılar düzenlemiş, Suriye'nin kuzeyi ve Halep'te önemli başarılar sağlamıştır. Bu durumu yakından takip eden IİD lideri Ebu Bekir El-Bağdadi, Nisan 2013'te yayınladığı mesajında⁴³¹ Nusret Cephesi'nin IİD'nin bir uzantısı olduğunu ve NC ile IİD'nin "Irak ve Şam İslam Devleti" (IŞİD) adı altında birleştiğini açıklamıştır. Ancak bu durum, hem Culani hem de Zevahiri tarafından hoş karşılanmamış ve kabul edilmemiştir. NC lideri Culani bir süre sonra yaptığı açıklamada, Bağdadi ve IİD'ye saygı duyduğunu belirterek, bu birleşmeden haberi olmadığını ve El-Kaide lideri Zevahiri'ye bağlılığını bildirdiğini, Suriye'de NC adı altında mücadeleye devam edeceklerini ifade etmiştir. Zevahiri de bir süre sonra yaptığı açıklamada, IŞİD'in ilanının iptalini istemiş ve IİD'nin Irak'ta, NC'nin de Suriye'de faaliyetlerine devam etmesi gerektiğini bildirmiştir. Bağdadi'nin açıklamalarından sonra önemli sayıda NC üyesi, IŞİD saflarına geçerken NC, Suriye'deki varlığını korumuştur. Ancak, Zevahiri ile El-Bağdadi arasındaki sıkıntılar devam etmiştir. Nihayetinde, Şubat 2014'te El-Kaide merkezinden yapılan açıklamada, yeni adıyla IŞİD ile bütün ilişkinin sona erdiği ve eylemlerinden sorumlu olunmayacağı ilan edilmiştir. Bir başka ifadeyle, IŞİD'in ortaya çıkması sadece Suriye İç Savaşı'nın bir kırılma noktası

⁴³⁰ Recep Tayyip Gürlar ve Ömer Behram Özdemir, "El-Kaide'den Post-Kaideye Dönüşüm: IŞİD" ..., s. 135.

⁴³¹ Simon Staffel ve Akil N. Awan, **Jihadism Tranformed: Al-Qaeda and Islamic State's Global Battle of Ideas**, London, C.Hurst Co., 2016, s. 21.

olmamış aynı zamanda El-Kaide içerisinde Zerkavi-Ladin döneminden beri var olan görüş, yöntem ve strateji farklılıklarının da ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁴³²

c) Musul'un İşgali ile İslam Devletinin ve Hilafetin İlanı

İŞİD'in 2014 yılında Musul'u ele geçirmesi ve sonrasında Hilafet ile beraber İslam Devletini ilan etmesi örgüt açısından dönüm noktası olmuştur. Çünkü artık İŞİD, Ebu Bekir El-Bağdadi ile bütün Müslümanları, İslam Devleti topraklarına çağırmakta ve "küfür düzenine karşı Cihat" çağrısı yapmaktadır.⁴³³

İŞİD'in İslam Devleti'nin ilanına giden süreç, Aralık 2013'te Anbar'ın Ramadi şehrinde Sünni milletvekili Ahmet el-Avlani'nin Irak güçleri tarafından teröre yardım ettiği gerekçesi ile tutuklanması ve bu esnada kardeşi ve 5 korumasının çıkan çatışmada ölmesi sonucu Sünni aşiretler ile Irak güçleri arasındaki çatışmaların başlamasıyla ortaya çıkmıştır. İŞİD bu dönemde, aşiretlerle işbirliği yapmış, Anbarı elinde tutarak diğer bölgelere genişlemeye çalışmıştır. Bu dönemde Irak ordusu kısmen başarılı olmuştur. Ancak, Musul'daki Sünni Arapların da Maliki yönetiminin mezhepçi yaklaşımından rahatsız olması sonucu, 6 Haziran'da İŞİD ile Irak ordusu arasında başlayan savaş neticesinde Irak ordusu, 10 Haziran'da Musul'u terketmiştir. İŞİD daha sonra, Selahaddin şehrine ilerlemiş ve Tikrit'i de ele geçirmiştir. Hedefin Bağdat ve Kerbela olarak ilan edilmesi, Iraklı Şiiiler tarafında büyük şok yaratmış, Şiiilerin dini lideri, Ayetullah Sistani cihat çağrıları yayınlamış ve Irak'ta bir iç savaş riski doğmuştur. İŞİD, Musul'un ele geçirilmesi sonrası, 29 Haziran 2014'te hilafeti ilan etmiş ve Ebu Bekir El-Bağdadi ilk halife olarak ilan edilmiştir.⁴³⁴ İŞİD, Musul sonrası, Rakka, Haseke ve Deyrizor'da hakimiyetini sağlamlaştırdıktan sonra Kuzeybatı'ya doğru ilerlemiş ve Kobani'yi (Ayn

⁴³² Aaron Y. Zelin, "The War between ISIS and Al-Qaeda for Supremacy of the Global Jihadist Movement", **The Washington Institute for Near East Policy: Research Notes**, Number 20, June 2014, s. 4-5, Recep Tayyip Gürlar ve Ömer Behram Özdemir, "Tevhid ve Cihad Örgütü"nden "İslam Devleti"ne"..., s. 6.

⁴³³ Recep Tayyip Gürlar ve Ömer Behram Özdemir, "Tevhid ve Cihad Örgütü"nden İslam Devletine" ..., s. 7

⁴³⁴ Ibid., s. 6-7.

El-Arab) kuşatmıştır. Bölgede yaşanan çatışmalardan sonra 26 Ocak 2015'te geri çekilmek zorunda kalmıştır.⁴³⁵

B. IŞİD'in İdeolojisi ve Amaçları

1. İdeolojisi

IŞİD'in ideolojisini oluşturan etkenlerin başında, Selefi-Vahhabi ideolojinin etkisi görülmektedir. İslami köktencilüğün tarihsel kökenleri kısmında da belirtildiği üzere, Hariciler, İbn Teymiyye (1263-1328) ve Muhammed bin Abdülvehhab'ın fikirlerinin oluşturduğu tarihsel sürecin bir sonucu olan bu ideolojik yaklaşım, IŞİD'in hem amaçlarında hem de uyguladığı siyasette açıkça görülmektedir.

Din ile devletin arasında bir ayrımın olmadığı ve bütün kararların İslam hukukuna göre alındığı bu düşünce biçimi IŞİD'in dinsel açıdan dayandığı temel unsurdur. Bu düşünce biçimi daha önce belirtildiği üzere El-Kaide tarafından da benimsenmiştir. İslam'ın kurulduğu dönemdeki pratiklerini benimseyen ve daha sonraki uygulamalarla kirlendiğini iddia eden bu düşünce biçiminde “bidatler” (sonradan gerçekleştirilen özüne uymayan değişiklikler) benimsenmemekte ve bir tür öze dönüş istenmektedir. IŞİD'in Selefilik anlayışında aynı zamanda kendi uygun bulduğu inanç biçimi dışında inanları “tekfir” (kâfir) ilan etme hakkını görme hakkı vardır. Kafir olarak ilan edilen kimselerle mücadele, savaş ve cihat her Müslüman için farzdır. Bunun reddetmenin cezası ise ölümdür.⁴³⁶ Birinci bölümün ikinci kısmında Selefilüğün tarihsel gelişimi ve dayandığı temel ilkeler, düşünürleri etrafında anlatıldığı için burada tekrar edilmeyecektir.

Diğer yandan Paul Kamonick, IŞİD'in ideolojisinin dayandığı ilkeleri birkaç başlık altında toplamaktadır. Buna göre birincisi; Sünni İslam Halifeliğinin, Hz Muhammed'den

⁴³⁵ Erdem Kaya, “Terörün Geldiği Yeni Boyut IŞİD Örneği”.., s. 25.

⁴³⁶ Elliot Freidland, “Special Report: Islamic State”, **The Clarion Project**, Washington, 2015, s. 13-14, Alper Y. Dede, “Arap Baharı Sonrası Irak ve Suriye’de IŞİD’in Ortaya Çıkması ve Genişlemesi: Devlet Altı Gruptan Proto Devlete Geçiş”, **Ortadoğu’da Devlet-Altı Gruplar: Örgüt, Mezhep ve Etnisite**, Erkan Tosun, Mahmut Akpınar ve Nurettin Altundegher (der.), Ankara, İldem Yayınları, 2015, s. 107.

sonra tekrar kurulmasını sağlamak ve bu uğurda mücadele etmek; ikincisi, tekfirci yaklaşım ve bütün Şiiler ile mücadele edilmesi siyaseti, üçüncüsü, yakın düşmanlara (near enemies) karşı Cihad'ın öncelikli olması ve mücadele edilmesidir.⁴³⁷

İŞİD, Sünni İslam Halifeliğinin Kurulması istemekte, hem kıyamet gününün yaklaştığına düşünmekte hem de bu yapının şariat ile yönetilmesi gereken bir devlet olması gerektiğine inanmaktadır. İŞİD bu amaçla, Musul'un ele geçirilmesi sonrası hilafeti ilan etmiştir. Bununla birlikte İŞİD, Türkiye ve Ürdün gibi ülkeleri mürted/dönmüş (apostate) rejimler olarak görmektedir. Eylemlerinin bir kısmını bu ülkelere yoğunlaştırmakta ve bu ülkeleri hedef almaktadır. İkinci ve Üçüncü başlıklarda ele alınan tekfirci yaklaşım, Cihat ve Şiilerle mücadele Zerkavi'den bugüne İŞİD'in temel prensiplerini oluşturmaktadır. Tarihsel Şii-Sünni sorunu yanında, Zerkavi'nin hem Irak'ın işgali sonrası Şiileri sorumlu tutması, yakın düşman olarak gördüğü Şiiler ile tekfirci bir yaklaşımla mücadeleyi ve Cihadı zorunlu görmektedir.⁴³⁸

Sonuç olarak, İŞİD'in ideolojisinde El-Kaide ile benzerlikler olduğu gibi farklılıklar mevcuttur. Örneğin iki örgüt birden Selefi-Vahhabi ekolü benimsemiştir. Hem El-Kaide hem de İŞİD, Cihadi Selefi örgütler olarak görülmektedir. Cihadi Selefilik, mevcut rejimi değiştirmek ve yerine bir hilafet devleti kurmak için şiddeti araçsal olarak kullanmaktadır. Batı karşıtlığı, Cihat anlayışı, şariat ve İbn Teymiyye ve Seyyid Kutubun öğretilerini benimsemişlerdir. Ancak İŞİD yukarıda da belirtildiği üzere, tekfirci cihatçı bir ideolojiyi benimsemekte ve bu konuda El-Kaide'den daha ileri giderek, Şiileri "yakın düşman" stratejisi içerisinde düşman olarak görmektedir. İŞİD'in Irak ve Suriye'deki genişleme ve hilafeti ilan etme siyasetinde bu durum açıkça görülmüştür. Ladin tarafından 1998'de ilan edilen, "Haçlılara ve Yahudilere Karşı Cihat İçin Dünya İslam

⁴³⁷ Paul Kamolnick, **The Al-Qaeda Organization and The Islamic State Organization: History, Doctrine, Modus Operandi, and U.S. Policy to Degrade and Defeat Terrorism Conducted in the Name of Sunni Islam**, Carlisle, U.S. Army War College Press, 2017, s. 112

⁴³⁸ Paul Kamolnick, a.g.e., s. 113-122.

Cephesi” bildirisinde öncelikli düşmanlar ABD, müttefikleri ve İsrail, olmuşken, IŞİD’in Şiileri düşman olarak görme siyaseti ön plana çıkmaktadır.

2. Amaçları

IŞİD’in amaçlarının merkezinde Küresel İslam Halifeliğinin yeniden kurulması yer almaktadır. Musul’un alınması sonrası 29 Haziran 2014’te “İslam Devleti” ilan edilmiş ve halifelik kurulmuştur. IŞİD’in kurmak istediği halifelik, siyasi ve dini liderliğin bir arada olduğu, şeriatın hâkim olduğu yönetim şeklidir. Bu sistemde Halife, Hz. Muhammed’in varisi konumundadır. İlk halife Ebu Bekir El-Bağdadi olmuştur. El-Bağdadi’nin Hz. Muhammedin soyundan geldiği iddia edilmektedir. Ona göre bütün Müslümanlar bu halifeliği tanımalı ve ona biat etmelidir. Birinci sayısı Temmuz 2014’te yayınlanan Dabiq dergisi “The Return of Khalifah” (Hilafetin Dönüşü) başlığı ile çıkmıştır. Yeni adıyla İslam Devletinin bundan sonraki temel prensibi, “kalıcı olma ve genişleme” olmuştur. (lasting and expanding)⁴³⁹ Aşağıda IŞİD’in kurduğu küresel İslam Halifeliğinin haritası yer almaktadır:⁴⁴⁰

⁴³⁹ Nadir Gergin, “ Orta Doğu’da Alışılmışın Dışında Bir Terör Örgütü”, **Terör ve Şiddet Sarmalında Ortadoğu ve Afrika** (Bilal Sevinç v İrfan Çiftçi), Ankara, Karınca Yayınları, 2015, s. 31, Aaron Y. Zelin, “Colonial Caliphate, The Ambitions of the Islamic State”, “ISIS”, **Counter Extremism Project Report** (<https://www.counterextremism.com/threat/isis>), s. 3. (E.T. 15.06.2017).

⁴⁴⁰ http://www.huffingtonpost.com/liquat-ali-khan/unviability-of-islamic-caliphate_b_8922080.html, (E.T. 15/07/2017).

IŞİD'in diğer amaçları, kısa, orta ve uzun vadeli amaçlar olarak sınıflandırılabilir: IŞİD kısa vadede, Irak ve Suriye'de ele geçirdiği toprakları elinde tutmayı, kalıcı olmayı amaçlamıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için Sünni-Şii mezhepsel gerilimini kullanarak Şiilere karşı şiddet eylemleri uygulamaktadır. Bu sayede, Şiileri öldürmekten çekinmemekte ve Sünnilerin, IŞİD'e katılımını amaçlamaktadır. Orta vadede ise, Irak ve Suriye'deki varlığını kalıcı hale getirmeyi ve genişlemeyi amaçlamıştır. Uzun vadede ise komşu Sünni ülkelere genişlemeyi amaç edinmiştir.⁴⁴¹

IŞİD'in geçirdiği tarihsel süreç, 2014 yılında Dabiq dergisinde beş başlık altında toplanmıştır. Bu tarihsel süreç IŞİD'in kuruluşundan bugüne amaçlarını göstermesi bakımından da önemlidir. Buna göre bu aşamalar sırasıyla; "hicret (göç), birleşme/cem (jemaah,) tağutu istikrarsızlaştırmak, devlet (tamkin) ve hilafet" olarak sayılmıştır.⁴⁴² Buna göre "hicret" dönemi, Hz. Muhammed'in yaşadığı dönemde Mekke'den Medine'ye yaptığı hicreti örnek alarak, Zerkavi'nin Afganistan'dan, Irak'a geldiği dönemi kastetmektedir. Birleşme (jemaah) süreci ise, Tevhit ve Cihat Örgütü'nün direnişte rol aldığı ve topluluğun ortak değerler arasında bir araya geldiği süreci tanımlar. Üçüncü dönem olan "tağutu istikrarsızlaştırmak" dönemi ise Irak El-Kaidesinin direniş dönemi olan 2004-2006 dönemini kapsadığı düşünülmektedir. Dördüncü dönem tamkin (devlet) dönemi ise Zerkavi sonrası 2006'da ilan edilen Irak İslam Devleti'nden IŞİD'in ilanı ve Hilafetin ilanına kadar geçen süreyi kapsar. Beşinci aşama ise 2014 Haziran ile başlayan hilafet dönemidir.⁴⁴³

⁴⁴¹ Elliot Freidland, a.g.m., s. 15

⁴⁴² "From Hijrah to Khilafah", **Dabiq**, Sayı 1, s. 38.

⁴⁴³ Paul Kamolnick, a.g.e., s. 146-158.

C. IŞİD'in Örgütsel Yapısı, Yönetimi ve İdari Uygulamaları

1. Örgütsel Yapısı

IŞİD'in örgütsel yapısı, El-Kaide benzeri, küresel düzeyde kendisine bağlılık bildiren gruplar olmasının yanı sıra ondan farklı olarak belli bir bölgede hâkimiyet kurması ve devlet olma iddiasında bulunması, eleman temini ve belli bir silahlı gücünün olması, medya ve propaganda yöntemleri vb. özelliklerinden dolayı farklılıklar arz etmektedir. Diğer yandan IŞİD, “dayandığı dinsel referanslar bakımından teolojik, bölgede yer alan bölge içi/dışı devletler bakımından politik ve stratejik, toplumsal gerçeklik olması bakımından sosyolojik ve kendisine katılan bireylerin seçimi bakımından da psikolojik yanı olan küresel bir terör örgütüdür.”⁴⁴⁴ Bu bölümde IŞİD'in örgütsel yapısı, yönetimi ve idari uygulamaları hakkında bilgi verilecektir.

BM Güvenlik Konseyi (BMGK) bünyesinde oluşturulan “Analitik Destek ve Yaptırım Gözlem Timi”nin 14 Kasım 2015'te yayınladığı rapora göre IŞİD yapılanması üç temel kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım, “ana grup/çekirdek yönetim kadrosu” (core leadership) olarak adlandırılmaktadır. Bu grubun çoğunluğunu Iraklılar oluşturmakta ve 2010'dan beri Ebur Bekir El-Bağdadi tarafından yönetilmektedir. Bağdadi, IŞİD'in askeri, yönetim ve dini kanadını da yönetmektedir. Bunlara ilaveten Bağdadi, aynı zamanda “Halife” sıfatı ile bütün dünyadaki Müslümanlar üzerinde otorite iddiasında bulunmaktadır. İkinci kısım, Bağdadi'nin yönetimini tanımış (biat etmiş) çoğunluğu Iraklılardan ve bazı Suriyelilerin oluşturduğu gruptur. Askeri ve idari işler bu kısım tarafından görülmektedir. Üçüncü kısım, dünyadaki 80 ülkeden gelen yabancı terörist savaşçılardan oluşmaktadır ve silahlı gücün önemli bir kısmını temsil etmektedir.⁴⁴⁵

⁴⁴⁴ Muammer Cengil ve Ali Rıza Aydın, “IŞİD (Irak ve Şam İslam Devleti): Psikopolitik ve Teolojik Bir Değerlendirme, *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 6, Ekim 2014, s. 61.

⁴⁴⁵ Analytical Support and Sanctions Monitoring Team Report, threat posed by ISIL and ANF”, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2014/815 (E.T. 30/05/2017), s. 7-8.

Başkenti Rakka olan IŞİD, sağlam ve geniş bir bürokratik ağa sahiptir. Emir/Halife olan Ebu Bekir El-Bağdadi, Irak ve Suriye’de birer vekil görevlendirmiştir. 2014’teki BM Raporuna göre Irak ve Suriye’de sekiz “vilayet”e sahipti. Bu vilayetlerin başında atanmış “valiler” bulunmaktadır. Bununla birlikte, Irak’ta Diyale, Babil, Selahaddin, Nineva ve Anbar, Suriye’de ise Haseke, Rakka ve Deyrizor’da⁴⁴⁶ belediye ve alt yapı hizmetleri verilmektedir.⁴⁴⁷

IŞİD’in Suriye ve Irak dışında, Ortadoğu’dan, Afrika’ya oradan Güney Asya’ya kadar bağlantıda olduğu gruplar aracılığıyla “vilayet” olarak gördüğü bölgeler mevcuttur. Bu bölgedeki gruplar IŞİD’e bağlılıklarını bildirmekte, IŞİD de bu bölgeleri “küresel halifelik” kapsamında birer “vilayet” olarak görmektedir. Bu bölgeler; Horasan Vilayeti (Afganistan / Pakistan), Cezayir Vilayeti (Cezayir), Sina Vilayeti (Mısır), Libya Vilayeti (Libya), Nijerya Vilayeti (Nijerya), Kafkas Vilayeti (Kuzey Kafkasya/Çeçenistan), Suudi Arabistan Vilayeti’den (Suudi Arabistan) oluşmaktadır.⁴⁴⁸

Horasan Vilayeti, Afganistan ve Pakistan bölgesinde, liderleri önceki Pakistan Talibani önderi olan Hafız Said Han’ın olduğu bir grubun, IŞİD’e 13 Kasım 2014’te bağlılık bildirmesi sonucu, IŞİD’in bunu 26 Ocak 2015’te kabul etmesiyle oluşmuştur. BM raporuna göre 70 kadar IŞİD militanı Suriye ve Irak’tan bölgeye geçmiş ve oluşuma destek vermiştir. Eski Taliban unsurlarının yanında, Afganistan merkezli cihatçı örgüt olan Özbekistan İslami Hareketi de Ağustos 2015’te Horasan Vilayetine dahil olmuştur. Örgüt, Afganistan’da etkili eylemler gerçekleştirmektedir.⁴⁴⁹

⁴⁴⁶ İslam Devleti, 2014 sonrası toprak kaybetmeye devam etmiş ve dolayısıyla bazı vilayetlerdeki kontrolünü de kaybetmiştir.

⁴⁴⁷ Dolunay Şenol, Sezgin Erdem ve Elif Erdem, “IŞİD: Küresel Bir Terör Örgütü”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 26, S. 2, 2016, s. 280, Analytical Support and Sanctions Monitoring Team Report, threat posed by ISIL and ANF”... s. 8.

⁴⁴⁸ “ISIS”, **Counter Extremism Project Report**, 2017, <https://www.counterextremism.com/threat/isis>, (E.T. 15/06/2017), s. 5-7.

⁴⁴⁹ Daveed Gartenstein-Ross, Jason Fritz, Bridget Moreng and Mathaniel Barr, “Islamic State vs. Al-Qaeda: Strategic Dimensions of A Patricidal Conflict”, **New America Report**, Aralık 2015, s. 25.

Cezayir Vilayeti, İslami Mağrip El-Kaidesi üyelerinin katılımıyla, 14 Eylül 2014'e IŞİD'e bağlılık yemini etmesi ve IŞİD'in de 13 Kasım 2014'te kabul etmesiyle oluşturulmuştur. Grubun yeni adı Jund al-Hilafet olmuştur. Lideri Abdumelik Guri, 2014'te Cezayir Ordusu tarafından düzenlenen bir saldırıda öldürülmüştür. Grup, IŞİD'in Cezayir'deki çıkarlarını korumakta ve Cezayir Vilayetini savunmaktadır.⁴⁵⁰

Sina Vilayeti, Mısır'da bulunan Ensar Beyt el-Makdis'in Ekim 2014'te IŞİD'e bağlılığını ilan etmesi ve IŞİD'in Kasım 2014'te kabul etmesi sonucu kurulmuştur. 2011 yılında Mısır'daki Arap Baharı olaylarında adını duyuran örgüt, birçok Mısır askeri ve polisinin öldürülmesinden de sorumludur. Mısır gemilerine saldırılar düzenleyen örgüt, yakın dönemde Sina'da düşen ve 224 kişinin öldüğü Rus uçağının kendileri tarafından düşürüldüğünü iddia etmiştir.⁴⁵¹

Libya Vilayeti, Barka (doğu), Trablus (batı) ve Fezzan (güney) bölgelerinden oluşmaktadır. IŞİD tarafından Kasım 2014'te ilan edilmiştir. Kökenleri IŞİD için Suriye ve Irak'ta savaşan Libyalıların geri dönüp Libya'da kurduğu İslami Gençlik Şura Konseyi'ne (Islamic Youth Shura Council) dayanmaktadır.⁴⁵²

Nijerya Vilayeti, Nijerya'da faaliyet gösteren Boko Haram'ın, IŞİD'e bağlılık yemininin 12 Mart 2015'te IŞİD tarafından kabul edilmesiyle oluşmuştur. Nijerya Vilayetine, Vilayet Gharb Afriqiyah (Batı Afrika Vilayeti) de denmektedir.⁴⁵³

Kafkas Vilayeti, Haziran 2015'te IŞİD tarafından ilan edilmiştir. Kuzey Kafkasya'da bulunan El-Kaide'ye bağlı Kafkas Emirliği üyesi IŞİD'e geçmiş ve vilayete katılmıştır. Rusya bu tarihten sonra bu grupta aktif mücadelesini yoğunlaştırmıştır.⁴⁵⁴

⁴⁵⁰ "ISIS", **Counter Extremism Project Report**, s. 5., Robin Wright vd., "The Jihadi Threat: ISIS, Al-Qaeda, And Beyond", **Wilson Center**, Aralık 2016 – Ocak 2017, s. 17.

⁴⁵¹ "ISIS", **Counter Extremism Project Report**, s. 6, Robin Wright vd., "The Jihadi Threat: ISIS, Al-Qaeda, And Beyond",... s. 17.

⁴⁵² Robin Wright vd., "The Jihadi Threat: ISIS, Al-Qaeda, And Beyond",... s. 17, ISIS", **Counter Extremism Project Report**, s. 6,

⁴⁵³ "ISIS", **Counter Extremism Project Report**, s. 6.

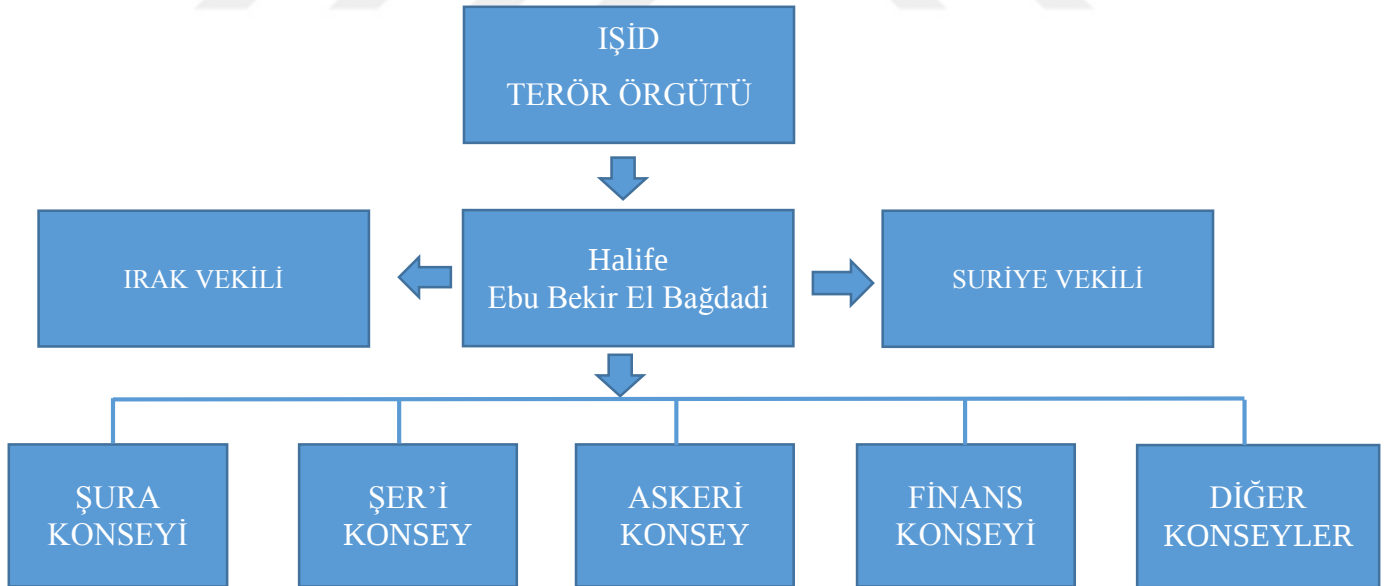
⁴⁵⁴ ISIS", **Counter Extremism Project Report**, s. 6.

Suudi Arabistan'da IŞİD, Kasım 2014'te Hameyn Vilayeti'nin kurulduğunu ilan etmiştir. Vilayet, Necd (merkez), Hicaz (batı) ve Bahreyn (doğu) olarak üç kısımdan oluşmaktadır. IŞİD bu bölgede, Kasım 2014'te Al-Dalwa köyünde Şii türbesine saldırmış 5 kişi ölmüş, 9 kişi yaralanmıştır. Kasım 2015'te Riyad'da bir Danimarkalı öldürülmüş, Mayıs 2015'te Riyad'da intihar bombacısı Suudi Arabistan'ın doğusunda saldırı düzenlemiş, 20 kişi ölmüş 120 kişi yaralanmıştır. Ağustos 2015'te Arabistan'ın güneydoğusunda bir camiye intihar saldırısı düzenlenmiş ve 15 kişi hayatını kaybetmiştir.

455

Sana Vilayeti, Kasım 2014'te ilan edilmiştir. Vilayet, Aden-Abyan, Hdrawmat, Sana, Bayda, Shabwah, Lahij, Ataq, Yeşil Tugaylar bölgelerinden oluşmaktadır. IŞİD, Yemen'de bir camiye bombalamış ve 137 kişi ölmüştür.⁴⁵⁶

IŞİD'in TEŞKİLAT YAPILANMASI

⁴⁵⁵ Ibid.

⁴⁵⁶ Daveed Gartenstein-Ross, Jason Fritz, Bridget Moreng and Mathaniel Barr, a.g.m., s. 29, "ISIS", **Counter Extremism Project Report**, s. 6-7

2. Halife ve Konseyler

IŞİD'in örgütlenmesi, bir piramidi andıran ve tepesinde Ebu Bekir El-Bağdadi'nin olduğu bir yapı olarak tanımlanabilir. Ebu Bekir El-Bağdadi, Musul'un alınması sonrası 29 Haziran 2014'te Hilafet'in ilanını ile birlikte "İslam Devletinin ilk halifesi" olarak ilan etmiş ve ismini "Avvad İbrahim el-Bedri es-Samerrai" olarak değiştirmiştir.⁴⁵⁷

Ebu Bekir El-Bağdadi, IŞİD'de bütün kararların alınması, bütün atamaların ve azillerin yapılması kararını alan en üst düzeydeki kimsedir. IŞİD'in, emir ve komutan olarak atayacağı kişilerin belirlenmesi ile, Askeri Şura'nın kararları onun tarafından uygulanmaktadır. Birisi Irak'ta, diğeri de Suriye'de olmak üzere iki yardımcısı bulunan Ebu Bekir El-Bağdadi, hiyerarşik bir yapılanmada örgütü konularına göre ayrılmış konseyler aracılığıyla yönetmektedir. Bununla beraber askeri komutanlar, danışmanlar ve sorumlular onun onayıyla atanmaktadır. Yeni adıyla İslam Devleti'nde stratejik seviyedeki atamaları, görevden almaları Ebu Bekir El-Bağdadi gerçekleştirmektedir.⁴⁵⁸

IŞİD'in, lideri Ebubekir El-Bağdadi'nin altındaki yönetim birimlerini konseyler oluşturmaktadır. Konseyler, İslam Devleti'nin askeri ve idari konularında Ebu Bekir El-Bağdadi'ye stratejik planlama, askeri operasyonlar ve sivillerin yönetimi vb. konularda tavsiye ve görüşlerini bildirmektedir.

IŞİD'in örgütsel yapısında Halife'nin altında başlıca konseyler; Şura Konseyi, Şer'i Konsey, Askeri Konsey, Finans Konseyi, İstihbarat Konseyi, Medya Konseyi ve Vilayetler Konseyi olarak sayılabilir.⁴⁵⁹

Şura Konseyi, örgütün ileri gelenlerinden olan 9 ila 11 kişiden oluşmakta ve bu üyeler Bağdadi tarafından belirlenmektedir. Buradaki üyeler Iraklılardan seçilmekte ve bir kısmının eski Irak Baas Partisi ile geçmişte bağı olduğu düşünülmektedir. Şura

⁴⁵⁷ Alper Y. Dede, a.g.m., s. 106.

⁴⁵⁸ Doğan Şafak Polat, "Irak-Şam İslam Devleti", **Uluslararası Politikada Suriye Krizi (ed. Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım)**, İstanbul, Beta Yayınları, 2016, s. 221, Richard Barrett, "The Islamic State", **The Soufan Group Report**, November 2014, s. 24-26.

⁴⁵⁹ Richard Barrett, a.g.m., s. 29.

Meclisi, vilayetlere atanması gereken valilerin belirlenmesi, Askeri Şura üyelerinin tespiti ve bunları Bağdadi'nin onayına sunmak gibi görevlere sahiptir. Teorik açıdan örgütün liderini görevden alma yetkisi olduğu söylene de pratikte bunun bir anlamı yoktur.⁴⁶⁰

Şeri Konsey, İslam Devleti'nin ideolojik açıdan en güçlü organıdır. Yasama, yargı, ideoloji ve din ile alakalı kararlar bu konseyde alınmaktadır. Görevleri arasında, halifenin seçilmesi ve şeriat hukukun uygulanması gibi uygulamalar vardır. Bünyesindeki şeri kurullar yardımıyla, yargılama, sorunların çözümü, denetleme, şeriat polisi ve mahkemelerin denetimi gibi yargı işlerini bu konsey yapmaktadır.⁴⁶¹

Örgütün bir diğer önemli organı Askeri Konsey, bir başkan ve üç üyeden oluşmaktadır. Bu birim komutanların yönetimi, askeri operasyonların planlanması ve takip edilmesinden sorumludur. Askeri Şura'nın başkanı, Şura Meclisi ile yapılan danışma sonrası Ebu Bekir El-Bağdadi tarafından atanmaktadır.

Bunlar dışında IŞİD'in örgütsel yapılanmasında; hazinenin, silah ve petrol satışlarının ve diğer gelirlerin yönetildiği Finans Konseyi, ve örgütün medya stratejisinin belirlendiği ve başta sosyal medya olmak üzere bütün yayınlardan sorumlu Medya Konseyi ile, Irak ve Suriye'deki vilayetlerden sorumlu olan Vilayetler Konseyi gibi yapılar mevcuttur.⁴⁶²

3. Silahlı Gücü, Eleman Temini ve Askeri Stratejisi

IŞİD'in diğer terör örgütlerinden ayrıldığı en önemli noktalardan bir diğeri sahip olduğu askeri gücüdür. Askeri güç konusunda çok farklı tahminler mevcuttur. Suriye İnsan Hakları Gözleme Örgütü'ne göre Ağustos 2014'te IŞİD'in Suriye'de 50.000, Irak'ta ise 30.000 dolayında savaşçısı olduğu belirtilmiştir. CIA'a göre ise Eylül 2014

⁴⁶⁰ Doğan Şafak Polat, "Irak-Şam İslam Devleti", **Uluslararası Politikada Suriye Krizi**, Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım (der.), İstanbul, Beta Yayınları, 2016, s. 221, Richard Barrett, "The Islamic State", **The Soufan Group Report**, November 2014, s. 29.

⁴⁶¹ Richard Barret, a.g.m., s. 30, Doğan Şafak Polat, a.g.m., s. 222., Roman Quivoij, "The Islamic State", **RSIS Policy Report**, June 2015, s. 7.

⁴⁶² Richard Barret, a.g.m., s. 31.

itibariyle IŞİD'in Suriye ve Irak'ta toplam 20.000-31.500 arası savaşçısı olduğu olduğu tahmin edilmektedir. 2013'te 5 bin dolayında olan yabancı savaşçı sayısına, 2015'te yaklaşık 70 ülkeden 15.000 katılım olduğu sanılmaktadır. 2016 başı itibariyle IŞİD'in yabancı savaşçı sayısının 30.000 civarında olduğu sanılmaktadır. Afganistan'da (1979-2015) savaşan yabancı sayısı 11 - 26 bin arasında ve Saraybosna'da (1991-1995) savaşan yabancı savaşçı sayısı 3 bin olduğu düşünüldüğünde rakamın ciddiyeti ortadadır. Buna ilaveten IŞİD'de savaşan Türk sayısı da 2015 itibariyle 600-700 arasında olduğuna inanılmaktadır.⁴⁶³

IŞİD'e dünyanın her tarafından militan ve savaşçı katılmaktadır. BM Raporuna göre 80 ülkeden 15.000 savaşçının IŞİD saflarında savaştığı düşünülmektedir. IŞİD'e en fazla katılan savaşçılar Tunus, Suudi Arabistan, Rusya, Ürdün, Fas ve Fransız vatandaşlarıdır.⁴⁶⁴

IŞİD, kendisine katılan insan gücünün geldiği yerler bakımından dört farklı kaynaktan beslenmektedir. Bunlar, Özgür Suriye Ordusu'ndan (ÖSO) ayrılanlar; Nusret Cephesinden (El-Nusra) ayrılıp IŞİD'e katılanlar; dünyanın farklı bölgelerinde cihat için savaşan ve IŞİD'e katılan cihatçılar; doğrudan IŞİD'e katılan yeni savaşçılar (Irak, Suriye vd. yerlerden) olarak sınıflandırılabilir.⁴⁶⁵

IŞİD kendisine militan kazanmada üç temel yöntem belirlemiştir. Bunlar; internette oluşturduğu platformlar, bireysel ve kişisel ikna ve ulaşma yöntemi ile zorla biat ettirme ve örgüte sokma olarak sınıflandırılabilir. Irak ve Suriye'deki hapishaneler, IŞİD'in insan

⁴⁶³ "Terör Geldiği Yeni Boyut: IŞİD Örneği", **Bilge Adamlar Kurulu Raporu**, İstanbul, Rapor No: 67, Haziran 2015, s. 30, Yonah Alexander ve Dean Alexander, a.g.e., s. 109-110, Chanchal Kumar, "Islamic State of Iraq and Syria (ISIS) a Global Threat: International Strategy to Counter the Threat", **Journal of Social Sciences and Humanities**, Vol. 1, No. 4, 2015, s. 347-348, Haldun Yalçınkaya, "IŞİD'in Yabancı Savaşçıları ve Yarattığı Tehdit: Türkiye'nin Tecrübesi (2014-2016)", **Uluslararası İlişkiler**, C. 14, S. 53, 2017, s. 33-34.

⁴⁶⁴ Mahmut Cengiz, **Orta Doğu'da Küresel Tehditler: Suriye Krizi ve IŞİD Terörü**, Ankara, Adalet Yayınları, 2016, s. 176.

⁴⁶⁵ Mahmut Cengiz, a.g.e., s. 178.

gücü temin ettiği yerlerdir. IŞİD’e üye olmaktan hüküm giyen mahkûmlar yapılan baskınlarla kaçırılmış ve örgüte yeniden kazandırılmıştır.⁴⁶⁶

IŞİD, eğitim kamplarında çocuklara da askeri ve ideolojik eğitim vermektedir. Batı nefreti ile yetiştirilen bu çocuklar bazı infazlarda, operasyonlarda yer almakta ve IŞİD’in kendi düşüncesini ve eylemlerini gelecek kuşaklara taşıması için gerekli araçlar olarak görülmektedir.⁴⁶⁷

Bunlarla birlikte IŞİD, Mart 2015’te eğitim konusunda “Batı’da Nasıl Hayatta Kalınır: Bir Mücahit Rehberi” isimi kitabı yayınlamıştır. Buna göre bir mücahidin iki hayatı olması gerektiği vurgulanmakta, gerçek hayatın gizlenmesi gerektiği, komşularla ve arkadaşlarla nasıl ilişki kurulması gerektiği belirtilmekte ve Cihat kendi ülkelerine ya da yakınlarına gelince nasıl davranılması gerektiği anlatılmaktadır.⁴⁶⁸

IŞİD’in örgütsel yapısının, askeri ve stratejik açıdan bir diğer özelliği ise Baasçılığın etkisidir. Baasçılık, Arap milliyetçiliği ve Pan-Arapçılığı savunan bir düşüncedir. Selefi-Vahhabi düşünce ile bunun yanında “tekfirci” bir ideolojiyi benimseyen IŞİD’in, Baasçılık ile ilişkisi, Irak’taki direniş sırasında, yoğunlukla 2008-2010 döneminde Irak İslam Devleti’ne katılan eski Baasçı subaylardan dolayıdır. IŞİD’in ideolojisi ile eski Irak Baas Rejiminin temel saikleri (Marksizm vb.) çatışır gibi görünsede “direniş” ve “mücadele” anlamında stratejik bir işbirliği söz konusudur. IŞİD’in örgütsel ve organizasyonel yapısı ile askeri stratejisine büyük katkıda bulunan bu subayların çoğu önemli komutanlıklar ve idari görevler üstlenmiştir. Örnek vermek gerekirse, Hacı Bekir, Ebu Müslüm El-Türkmeni, Ebu Ali El-Anbari Irak ve Suriye’deki operasyonlarda görev almışlardır. Diğer yandan IŞİD’in Musul valiliğini yapan Ezher El-Ubeydi ile Tikrit valisi Ahmet El-Raşid daha önce Irak ordusunda görev almış Baasçı kadrodandır.⁴⁶⁹

⁴⁶⁶ Mahmut Cengiz, a.g.e., s. 180.

⁴⁶⁷ Yonah Alexander and Dean Alexander, a.g.e., s. 49.

⁴⁶⁸ Ibid.

⁴⁶⁹ Alper Y. Dede, “Arap Baharı Sonrası Irak ve Suriye’de IŞİD’in Ortaya Çıkması ve Genişlemesi: Devlet Altı Gruptan Proto Devlete Geçiş”, **Ortadoğu’da Devlet Altı Gruplar: Örgüt, Mezhep ve Etnisite** (Erkan Ertosun, Mahmut Akpınar ve Nurettin Altundedeğer (der.)), Ankara, İldem Yayınları, 2015, s. 108., Charles

IŞİD, diğer terör örgütlerinden farklı olarak, belirli bir toprağı kontrol etmesi, hilafeti ilan etmesi, devlet benzeri bir yapılanma içerisinde olması yanında, istediğı zaman seferber edebileceğı düzenli ordu benzeri bir yapılanmaya sahiptir. IŞİD, adına “hibrit savaş” denilen ve en basit ifadeyle “düzenli ve düzensiz savaş tekniklerinin bir arada kullanıldığı” bir savaş şeklini kullanmaktadır. Hibrit savaşın özelliklerini şu şekilde sınıflandırabiliriz.⁴⁷⁰

- Düzenli ordusunun yanında yarı otonom hareket eden karma askeri yapılanma.
- Esnek, her şarta uyumlu ve bütün tekniklerin beraber icra edilebildiğı bir strateji.
- Şiddet araçsallaştırıldığı ve aşırı şiddetin kullanımının görüldüğü terör saldırıları.
- Sosyal medya ve internetin aktif kullanıldığı iletişim tekniklerine sahip olma.
- Eğitim, adam toplama, yönetim ve eylemlerin sürdürülebilirliğı için bütün yasadışı yolların kullanılarak finansal kaynak sağlanması.
- Uluslararası hukuka uymaktan kaçınma ve savaş hukukuna riayet etmeme.

IŞİD’in stratejisinde Mao’nun izlediğı “stratejik savunma, stratejik denge ve stratejik taarruz” evrelerinin görüldüğü yorumları yapılmaktadır. Buna göre Ebu Bekir El-Bağdadi’nin gelmesi ile IŞİD, 2010 – 2012 arası dönemde “stratejik savunma” dönemini yaşamıştır. Bu dönemde IŞİD, Sahva ile mücadele sonrası savunma dönemindedir. 2012’de Duvarları Yıkma Harekatı ile başlayan ve Musul’un alındığı döneme kadar olan süren dönem ise “stratejik denge” olarak isimlendirmektedir. IŞİD bu

Lister, “Profiling the Islamic State”, **Brookings Doha Center Analysis Paper**, Number 13, November 2014, s. 20, Richard Barret, a.g.m., s. 18-19.

⁴⁷⁰ Murat Yeşiltaş, Ömer Behram Özdemir, Rifat Öncel, Sibel Düz ve Bilgehan Öztürk “Sınırdaki Düşman: Türkiye’nin DAES ile Mücadelesi”, **Seta Yayınları**, Rapor No. 65, s. 9., Scott Jasper ve Scott Moreland, “The Islamic State is a Hybrid Threat: Why Does That Matter”, **Small Wars Journal**, 2 Aralık 2014, s. 3.

dönemde Temmuz 2012 ile beraber Irak'ta yeni denge arayışına girmiş ve Suriye'deki savaşa dahil olmuştur. Haziran 2014 sonrası Musul'un alınması ve İslam Devleti'nin ilan edilmesi başlayan dönem ise “stratejik taaruz” olarak isimlendirilmektedir. IŞİD bu dönemde hem Irak'ta hem de Suriye'de genişleme dönemine girmiştir.⁴⁷¹

4. İdari Uygulamalar

Bir terör örgütü olmanın yanında ilan ettiği “İslam Devleti” ile bir devlet görünümünde olan IŞİD, bu kapsamda bazı idari ve sosyal uygulamalar ile yönetimini sağlamaktadır. Kontrol altına aldığı bölgelerde “şeriat”ın her alanda uygulanmasını sağlamak ve kontrolünü sağlamak için “Hisbah” adını verdiği ahlak polisi ile, ticaret, alkol-kumar ve gece hayatı ile kadınların yaşam tarzı üzerine denetimler yapmaktadır. Yargı ile alakalı davalar şeriat esaslarına göre yapılmakta ve cezalar yine şeriat hükümleri esas alınarak verilmektedir. Cezaların türü; kırbaç, uzuvların kesilmesi, idam (kafa kesme, yüksek yerden atma vb.) şeklinde olabilmektedir. Müslüman olmayan kişilerin yargılanması için de özel mahkemeler kurulmuştur.⁴⁷²

Diğer taraftan, IŞİD, kadınların silah kullanmasını yasaklamıştır. Kadınlar savaş alanı dışında yardımcı hizmetleri gerçekleştirmekte, hemşirelik, yemek pişirme gibi lojistik amaçlı işlerde kullanılmaktadır. Bunların yanında kadınlara “annelik” rolü verilmekte ve özendirilmektedir.⁴⁷³

IŞİD, hâkimiyet altında tuttuğu bölgelerde sosyal hizmetler kapsamında, sağlık hizmetleri, ihtiyaç sahibi kimselere yiyecek ve yakacak yardımı, belediye hizmetleri gibi işleri ücretsiz yapmaktadır. Diğer yandan bu hizmetler yapılırken halkın sempatisi ve rızasının kazanılması amaçlanmaktadır. Ancak bu konu çok tartışmalıdır. Bazı kesimler

⁴⁷¹ Doç. Dr. Serhat Erkmen ile yapılan yazılı görüşme, (15/04/2017).

⁴⁷² Dolunay Şenol, Sezgin Erdem ve Elif Erdem, a.g.m., s. 284, Charles Lister, “Profiling the Islamic State”, **Brookings Doha Center Analysis Paper**, Number 13, November 2014, s. 27.

⁴⁷³ Dolunay Şenol, Sezgin Erdem ve Elif Erdem, a.g.m., s. 284

IŞİD’i, Irak ve Suriye yönetimleri ile kıyaslarken, bir kısmı da bu yeni hayat tarzı ve uygulamalardan şikâyetçi olabilmektedir.⁴⁷⁴

D. IŞİD’in Finans Kaynakları

IŞİD, diğer terör örgütleri gibi eylemlerini gerçekleştirmek için finansal kaynaklara gereksinim duymaktadır. IŞİD, işgal ettiği ve ele geçirdiği yerlerde enerji, tarım ve yer altı kaynaklarını kullanmaya çalışmakta, kurduğu yerel ekonomik düzen ile vergi olarak isimlendirdiği gelirler elde etmekte ve yıllık geliri 2015 yılında 2,9 milyar dolara kadar ulaşmış küresel bir terör örgütü görünümündedir.⁴⁷⁵

IŞİD’in şu anda dünyadaki en zengin terör örgütü olduğu düşünülmektedir. IŞİD, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde finanse edilen kendine özgü bir yapıdadır. Bunlara ilaveten finans kaynaklarıyla kendi kendine yetebilen bir örgüttür. Devlet olma iddiasında da olan IŞİD bir devlet gibi davranmakta ve çeşitli gelir kalemleri yaratmaktadır. Bu gelirler bir devletin meşru gelirlerine benzer olabileceği gibi (vergi, ticaret vb.), terör örgütü olması dolayısıyla organize suç, fidye ve adam kaçırma ile, gasp ve yağma gibi terör örgütlerinin kullandığı yöntemlerle de olabilmektedir. Aşağıdaki grafikte 2014 – 2016 arası bazı rakamlar verilmiştir.

	2014 (in \$m)	2015 (in \$m)	2016 (in \$m)
Vergi olarak alınan ücretler	300 – 400	400 - 800	200 - 400
Petrol	150 - 450	435 - 550	200 - 250
Adam Kaçırma	20 – 40	-	10 - 30
Yağma, El Koyma ve Cezalar	500 – 1,000	200 – 350	110 - 190
Toplam	970 – 1,890	1.035 – 1,700	520 - 870

(ICSR, Caliphate in Decline: An Estimate of Islamic State’s Financial Fortunes: s. 9)

⁴⁷⁴ Ibid.

⁴⁷⁵ Gülsüm Boz ve Nezih Onur Kuru, “IŞİD’in Finansmanı”, **Ankara Strateji Enstitüsü**, Analiz No: 2015-6, Nisan 2015, s. 7.

IŞİD'in finans kaynakları çeşitlilik arz etmektedir. IŞİD'in gelir kaynakları petrol ve doğal gaz; fosfat, sülfür ve çimento satışı, tarım ürünleri gelirleri, organize suç gelirleri, gasp ve yağma gelirleri ve bağışlar olmak üzere altı başlıkta ele alınacaktır.

1. Petrol ve Doğal Gaz

Petrol ve doğal gaz gelirleri, IŞİD'in en önemli gelir kalemlerinden birisidir. 2014 sonunda Suriye'nin toplam petrol üretim kapasitesinin %60'ı ve yine aynı şekilde Irak'ın %11'i IŞİD'in kontrolüne geçmiştir. Teknik imkânsızlıklar ve personel eksikliği ile bunun yanında koalisyonun saldırıları sonucu sebebiyle kapasite tam olarak kullanılamasa da, IŞİD'in bu dönemde günlük ham petrol üretimi 50.000-70.000 varil olmuş, bu üretimden de günlük 2-3 milyon dolar gelir elde ettiği tahmin edilmiştir.⁴⁷⁶

2015 yılında Suriye'de 15 petrol sahasına (başlıcaları, Deyr Zor, Rakka ve Haseke olmak üzere) ve Irak'ta 10 adet petrol sahasına sahip olan IŞİD, koalisyon saldırıları ve Suriye'deki savaş ortamında bazı petrol sahalarını kaybetmiştir. 2015'te günlük 40.000 varil ham petrol üretimi gerçekleştirebilirken, bundan 600 milyon dolara yakın gelir elde etmiştir. Aynı şekilde doğal gaz açısından 2014-15'te Suriye'nin Palmyra ve Irak'ın El-Anbar bölgelerinde birçok doğal gaz sahasına sahip olan IŞİD, 2014'te 489 milyon dolar gelir elde ederken bu rakam 2015'te kaybedilen topraklar, teknik imkânsızlıklar vs. sonucu 350 milyon dolara kadar düşmüştür.⁴⁷⁷

IŞİD elde ettiği petrolün bir kısmını kendisi kullanmakta, kalanını yerel kaçakçılara ve aracılara satmaktadır. IŞİD'in sattığı bu petrolün, Suriye'de Esad Rejimi, İran ve Ürdün'e de gittiği düşünülmektedir. 2014 yılında petrol varil fiyatı 10-22 dolar arasında farklılık göstermiştir. 2015'te ise bu rakam 15 – 45 dolar arasında değişmiştir. IŞİD,

⁴⁷⁶ Gülsüm Boz ve Nezih Onur Kuru, a.g.m., s. 8,

⁴⁷⁷ "ISIS Financing in 2015", **Center for The Analysis of Terrorism Report**, May 2016, s. 9 - 12.

uzman personel ve gerekli teknolojik donanımdan eksik olduğu için var olan kapasitenin çeyreği kadar üretim yapabildiği sanılmaktadır.⁴⁷⁸

2. Fosfat, Sülfür ve Çimento Satışı

IŞİD'in bir diğer önemli gelir kaynağını da petrol ve doğal gaz dışında kalan doğal yer altı kaynakları oluşturmaktadır. 2014 yılı içerisinde IŞİD'in ele geçirdiği El-Anbar'da Irak'a ait, Akashat Fosfat Madeni'nin rezervinin 10 milyon ton olduğu, yıllık 3.4 milyon ton üretme kapasitesine rağmen 1 milyon ton üretim yapılabildiği, tonu 110 dolar olan fosfatın, 50 dolar seviyesinde satılması ile, IŞİD'in buradan 50 milyon dolar gelir elde ettiği düşünülmektedir. Aynı şekilde IŞİD, El-Kaim İmalat Fabrikasında sülfürik ve fosforik asir üretiminden yılda 300 milyon dolar, Irak ve Suriye'nin genelinde sahip olduğu çimento fabrikalarından da 2014 sonu itibariyle 292 milyon dolar gelir ettiği tahmin edilmektedir. 2015 yılı sonunda bu rakamlar %20 oranında azalmış ve 250 milyonlar seviyelerine inmiştir.⁴⁷⁹

3. Tarım Ürünleri

Irak ve Suriye'de işgal ettiği bölgelerin genişliği IŞİD'i tarım alanlarının sahip olma ve buradan gelir elde etme noktasında da avantaj sağlamıştır. 2015 itibariyle, IŞİD, Irak'ın toplam buğday üretiminin %30'u ve toplam arpa üretiminin %38'ini oluşturan, Ninova ve Selahaddin eyaletlerinden karşılanmıştır. Buna, El-Anbar da dahil edildiğinde IŞİD'in, Irak'ın temel tarım ürünlerinin yarısını ele geçirdiği anlaşılmıştır. 2014 yılında IŞİD, buradan yıllık 200 milyon dolar gelir elde etmiştir. 2015 yılında ise bu gelir 140 milyon dolar civarında olmuştur. Buğday ve Arpa ürünlerine ilaveten IŞİD, 2015'te Suriye'nin

⁴⁷⁸ "Financing of the Terrorist Organisation Islamic State in Iraq and the Levant (ISIL)", **Financial Action Task Force Report**, February 2015, s. 14, "ISIS Financing in 2015", May 2016, s. 9.

⁴⁷⁹ Gülsüm Boz ve Nezih Onur Kuru, a.g.m., s. 11, ISIS Financing in 2015", **Center for The Anyalsis of Terrorism Report**, May 2016, s. 13.

pamuk üretiminin % 75-80 arasını kontrol etmiş, pamuğu piyasa fiyatının altında satmış buradan da 15 milyon dolara yakın para kazanmıştır.⁴⁸⁰

IŞİD, tarım ürünlerine yönelik vergi olarak isimlendirdiği bir tür gasp, yağma ve haraç düzeni de kurmuştur. IŞİD bu dönemde Rakka'da üretilen tarım mahsülün bir kısmına el koymakta, buna tarım makineleri de dahil olmaktadır. Bu makineler, kira karşılığında sahiplerine ve diğer kişilerin kullanımına verilmektedir. Bunlarla beraber IŞİD, depolama ve dağıtım süreçlerinde de etkin olmakta bu durum üretim rekoltesinde ciddi düşüşlere neden olmaktadır.⁴⁸¹

IŞİD sahip olduğu tarım arazilerini, muhalif unsurları sindirme ve baskı aracı olarak da kullanmaktadır. Bunun yanında 2015 yılı itibariyle Irak'a ait anbarlar ele geçirilmiş, yıllık üretiminin %8'ini barındıran 16 büyük buğday anbarına sahip olunmuştur. Irak'ta ele geçirilen 1.1 milyon ton buğdayın bir kısmı, un üretimi için Suriye'ye transfer edilmiştir. Bunlara ilaveten IŞİD, mücadele edip savaştığı grupların tarım arazilerine sabotaj saldırıları düzenlemekte ve tarım ürünleri ve barajlar gibi su kaynaklarına zarar da vermektedir.⁴⁸²

4. Organize Suç

IŞİD'in en önemli gelir kaynaklarından bazıları organize suç kapsamında ele alınabilecek, “fidye için adam kaçırma, insan ticareti, antika eser kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı” faaliyet alanlarından sağlanmaktadır.

IŞİD, Suriye ve Irak başta olmak üzere farklı etnik ve dini kimliğe sahip binlerce insanı kaçırmıştır. Kaçırılan insanların bir kısmı fidye amacıyla kaçırılırken, diğer kısmı

⁴⁸⁰ Gülsüm Boz ve Nezih Onur Kuru, a.g.m., s. 12, “ISIS Financing in 2015”, **Center for The Analysis of Terrorism Report**, May 2016, s. 14.

⁴⁸¹ Gülsüm Boz ve Nezih Onur Kuru, a.g.m, s. 12

⁴⁸² Gülsüm Boz ve Nezih Onur Kuru, a.g.m, s. 12-13.

politik mesaj vermek için kullanılmıştır. 2014 yılında IŞİD'in kaçırdığı kişi başına istediği fidye miktarının

20 ila 45 milyon dolar arasında olduğu sanılmaktadır. IŞİD, 2014'te adam kaçırma ve fidyeden 120 milyon dolar gelir elde etmiştir. Avrupalı ve Batılı insanların yanında birçok Asuri, Yezidi kadın, erkek, çocuk kaçırılmıştır. Kadınların bir kısmı seks kölesi olarak da kullanmıştır. 2015'te IŞİD'in fidye ve insan ticaretinden geliri 100 milyon dolar civarında olmuştur.⁴⁸³

IŞİD'in bir diğer organize suç eylemi antika eser kaçakçılığıdır. 2015 başlarında Suriye'de 4500, Irak'ta ise 2500 arkeolojik sit alanı IŞİD'in kontrolüne geçmiştir. Mayıs 2015'te Suriye'deki antik kent Palmira, IŞİD'in eline geçmiş ve bölgede var olan eserler yağmalanmıştır. Dinsel inancı gereği antika eserlere put gözüyle bakan IŞİD bunların bir kısmını yok etmiş, değerli olanların ticaretini yapmaya başlamıştır. 2015'te antika eser kaçaklığından 30 milyon dolara yakın gelir sağlamıştır.⁴⁸⁴

5. Gasp ve Yağma

IŞİD, haraç, gasp ve yağmadan önemli miktarda gelir elde etmektedir. IŞİD, işgal ederek ele geçirdiği bölgelerde araç ve benzinlere koyduğu vergi olarak isimlendirdiği gelir kalemleri ile okullarda okuyan çocukların okul ücretlerine kadar, kapsamlı bir haraç sistemi kurmuştur. Bu haraç sistemi, şehirlere giriş-çıkış yapanları da kapsamaktadır. % 2,5 vergi olarak isimlendirilen “gelir vergisi” alınmakta, iş yeri açanlara ise herhangi bir ücret ödeme zorunluluğu koymamaktadır. IŞİD'in küçük ve büyük şirketlerden haraç topladığı, bunu yaparken de korku, tehdit ve sindirme politikası uyguladığı gözlenmiştir.⁴⁸⁵

⁴⁸³ Financing of the Terrorist Organisation Islamic State in Iraq and the Levant (ISIL)", s. 18-19, Mahmut Cengiz, a.g.e., s. 191, Gülsüm Boz ve Nezih Onur Kuru, a.g.m, s. 13.

⁴⁸⁴ Financing of the Terrorist Organisation Islamic State in Iraq and the Levant (ISIL)" .., s. 20.

⁴⁸⁵ Gülsüm Boz ve Nezih Onur Kuru, a.g.m, s. 10.

IŞİD, işgal ettiği yerlerdeki bankaları yağmalamış, bankalarda bulunan mevduatları kendi parası gibi görmüştür. Banka kasalarına el koymamış ama hesaplardan para çekilmesi durumunda vergi olarak isimlendirdiği cezaları kesmeye başlamıştır. 2014'te Musul'un işgalinden sonra Irak Merkezi Bankası'nın bölgedeki şubesindeki yarım milyar dolara el koyduğu tahmin edilmektedir. Bu dönemde Suriye'de, Rakka, Halep, Deyrizor gibi şehirlerde faaliyeti bulunan 20 kadar banka da, IŞİD'in kontrolü altına geçmiştir.⁴⁸⁶

IŞİD hâkimiyeti altında bulunduğu bölgelerde adına vergi dediği ödemeler almakta, kamulaştırmalar yapmakta, cezalar da kesmektedir. Zekât gibi, adına “dinsel vergi” denilen zorunlu ödemelerin dışında, Irak ve Suriye'deki devlette çalışan çalışanlara %10 – 50 arasında değişen oranlarda zorunlu ödemeler konmuştur. Bu işçilerin maaşlarının 1 milyar dolar civarında olduğu düşünüldüğünde IŞİD buradan 2015'te 300 milyon dolar gelir sağlamıştır. Bunun yanında IŞİD, topraklarına giren kamyonlara, araç başına 400 ila 600 dolar arasında adına vergi dediği zorunlu ödemeler konmuş, buradan da 2015'te 250 milyon dolar gelir elde edilmiştir. Telefon, su ve elektrikle alakalı bütün evler vergilendirilmiş (1,25\$ - 2,5\$) buradan da 60 milyon dolar para kazanmıştır. Ayrıca faturalarını ödemeyenlere 67 dolar ceza ve 10 gün hapis verdiği de tespit edilmiştir. Özetle IŞİD, gasp, yağma ve haraç konusunda yeri geldiğinde bir devlet gibi davranmış, 2014'te adına vergi dediği gelirler, cezalar, ücretler ve el koymalardan 2014'te 360 milyon dolar, 2015'te ise 800 milyon dolar gelir elde etmiştir.⁴⁸⁷

⁴⁸⁶ Gülsüm Boz ve Nezih Onur Kuru, a.g.m, s. 10 – 11.

⁴⁸⁷ Financing of the Terrorist Organisation Islamic State in Iraq and the Levant (ISIL)”, s. 15-17.

6. Başışlar

IşİD'in bir başka gelir kaynağını yapılan başışlar oluşturmaktadır. Irak ve Suriye dışından IşİD'e yapılan başış miktarı 2014'te yıllık 50 milyon dolar olduğu sanılmaktadır. IşİD' bağlılığını bildiren örgütlerin çoğalması ile IşİD'e yapılan başışlarda artık eğilimi göstermektedir.⁴⁸⁸

IşİD'in başışlarının önemli bir kısmı Körfez ülkelerinden gelmektedir. Suudi Arabistan, Katar, Kuveyt ve BAE'deki zengin ailelerin ve iş adamlarının, IşİD'e parasal destekte bulundukları, buna gerekçe olarak da Suriye'de Nusayri olan Esad'e karşı savaşması gösterilmektedir. 2015 yılında da IşİD'e başışlar yoluyla 50 milyon dolar para aktarılmıştır.⁴⁸⁹

E. IşİD'in Taktikleri ve Eylemleri

1. Taktikleri

a) Araçsalaştırılan şiddet ve Yöntemleri

IşİD, klasik terör eylemleri olan intihar bombacılığı, bombalı araçlarla saldırı, sniper saldırıları, halk önünde idam etme ya da kitlesel soykırım vb. terör yöntemlerini kullanmaktadır. Bununla beraber IşİD'in taktiklerinde şiddet unsuru, ideolojisindeki tekfirci (kâfir ilan etme) yaklaşımında etkisiyle, araçsal niteliği olan bir eylem biçimi olarak görölmektedir. Loretta Napoleoni de IşİD'in "korku propagandasının gücünü kavradığını, küresel düzlemde sosyal medya ile bunu herkesle paylaştığını ve korkunun, retorikten daha etkili olduğunu"nın altını çizmiştir.⁴⁹⁰

⁴⁸⁸ Jean-Charles Brisard ve Damien Martinez, "Islamic State: The Economy-Based Terrorist Funding", **Thomson Reuters Report**, Ekim 2014, s. 4.

⁴⁸⁹ Gülsüm Boz ve Nezih Onur Kuru, a.g.m, s. 13-14, ISIS Financing in 2015", **Center for The Anyalsis of Terrorism Report**, May 2016, s. 20.

⁴⁹⁰ Loretta Napoleoni, **İslam ve Modern Cihat: İslam Devleti ve Ortadoğu'nun Yeniden Çizilmesi**, İstanbul, Altın Bilek Yayınları, 2015, s. 22-23.

İŞİD, birçok sivil Yezidi, Şii, Kürt ve Suriyeli, Iraklı ve Lübnanlı ordu mensuplarını vahşi bir şekilde katletmiştir. Bunun yanında gaddar bir şekilde kafa kesme, insanları canlı iken yakma, taşlama ve uzuvlarını kesme gibi yöntemlerde uygulamaktadır. Bu yöntemi ele geçirdiği medya mensuplarına da uygulamış, Ağustos 2014'te ABD'li Gazeteci James Foley'in, Eylül 2014'te İsrail asıllı ABD'li gazeteci Steven Sotloff'un ve Kasım 2014'te eski ABD'li asker ve yardım görevlisi Peter Kassig'in, ve Eylül 2014 – Kasım 2014 arası İngiliz vatandaşları David Haines ve Alan Henning ile Ocak 2015'te Japon rehinelere Haruna Yakuwa ve Kenji Goto'nun kafalarını keserek öldürmüştür.⁴⁹¹

b) Medya ve Propaganda Araçları

Küresel bir terör örgütü olan İŞİD, medya ve propaganda araçlarını çok yönlü olarak kullanmaktadır. Özellikle teknolojiye bütün boyutlarıyla faydalanmakta, internet ve sosyal medyayı, örgüte yeni üyeler kazandırmak ve propaganda yapmak için kullanmaktadır.

İŞİD, 2006 yılında Irak İslam Devleti döneminde Al-Furkan Medya Prodüksiyonu kurmuş ve propagandasını buradan yapmaya başlamıştır. Mart 2013'te "Al İ'tisaam Medya Vakfı"nı kurmuş aynı yılın Ağustos ayında Ajnad Media Prodüksiyonu üzerinde ses dosyaları yayınlamaya devam etmiştir. 2014'te ise İngilizce, Rusça, Almanca, Fransızca yayınlar yapan "Al-Hayat Medya Merkezini" faaliyete geçirmiştir. Bu kapsamda Temmuz 2014 – Temmuz 2016 arasında İngilizce ve bir çok dilde yayın yapan "Dabiq" dergisi 15 sayı halinde yayınlanmış, dergide videolardan kesitler, dini bilgiler, siyasi yorumlar, Suriye ve Irak'taki savaşın durumu vb. temalar işlenmiştir. Dabiq ismi, Kuzey Suriye'de bulunan ve kıyamet senaryolarında "son savaşın" yapılacağı yer olarak görülmesi bakımından da ayrıca önemlidir. 2015 Haziran ayında ise Türkçe

⁴⁹¹ Yonah ve Dean Alexander, a.g.e., s. 51-52.

“Konstantiniyye”⁴⁹² dergisi sanal ortamda yayınlanmaya başlamıştır. Buna ilaveten Eylül 2016’da, Arapça, İngilizce, Almanca, Fransızca, Türkçe, Uygurca vb. dillerde yayın yapan Rumiya dergisi yayınlanmaya başlamıştır. IŞİD’in El-Bayan radyo kanalı, Arapça, Rusça ve İngilizce yayın yapmakta, Irak, Suriye ve Libya’da faaliyet göstermektedir. Örgüt, kendisine katılmak isteyenleri bilgilendirmek için “Insight into the Islamic State” isimli raporlar yayınlamaktadır.⁴⁹³

IŞİD, kendi ideolojisini yaymak için sosyal medyayı propaganda amaçlı kullanmaktadır. Bu amaçla Twitter, Facebook, Youtube, Telegram vb. portallar ve programlar üzerinden sosyal medyadan faydalanmaktadır. Bir çalışmaya göre IŞİD, Mart 2015’te 90.000 twitter hesabı üzerinden yeni cihatçılar bulmak için propaganda faaliyeti yapmış, “hashtag” kampanyaları gerçekleştirmiştir. Yapılan bir araştırmada IŞİD’in 25.000 yabancı savaşçıyı bu şekilde saflarına kattığı sanılmaktadır.⁴⁹⁴ Bu dönemde sadece İngilizce twitter hesaplarının 21.000’den fazla takipçisi olduğuna dair görüşler mevcuttur. Telegram isimli programı da kullanan IŞİD, buradan resim ve videolar paylaşmaktadır. Paylaşılan video, resim ve görüntülerde kafası kesilen, infaz edilen, canlı yakılan insanların görüntüleri de bulunmaktadır.⁴⁹⁵

2. Eylemleri

IŞİD ortaya çıktığı coğrafya olan Irak ve genişlediği yer olan Suriye başta olmak üzere hem kendisi sahip olduğu güçler hem de ona sempati duyan kişiler aracılığıyla dünyanın birçok yerinde eylemler gerçekleştirmektedir.

⁴⁹² Konstantiniyye dergisi ile ilgili detaylı bir çalışma için bkz. Sertaç Canalp Korkmaz, “Terörün Propagandası: DAESH Terör Örgütü ve Konstantiniyye Dergisi”, **Orsam Raporu**, Ağustos 2016, Rapor No. 4.

⁴⁹³ Dolunay Şenol, Sezgin Erdem ve Elif Erdem, a.g.m., s. 287, Clay Shrader, a.g.e., s. 91-92.

⁴⁹⁴ Adam Hoffman, “The Islamic State’s Use of Social Media: Terrorism’s Siren Song in the Digital Age”, **The Islamic State: How viable is it?**, Tel Aviv, INSS Press, 2016, s. 102.

⁴⁹⁵ Hussein Solomon, **Islamic State and The Coming Global Confrontation**, Switzerland, 2016, s. 20, Clay Shrader, a.g.e., s. 92-93, IŞİD’in Türkçe konuşan destekçileri konusunda kapsamlı bir analiz için bkz. Haldun Yalçınkaya, Tansel Özyer, Bedi Çelik ve Şaban Kardaş, “Türkçe Konuşan Deaş Destekçileri Üzerine Twitter Sosyal Ağ Analizi”, **Orsam Rapor**, No. 205, Ağustos 2016.

IŞİD'in saldırıları dört kategoride ele alınabilir. Bu kategoriler; “kontrollü/denetim altındaki saldırılar (controlled), yönlendirilmiş/rehber tipli (guided) saldırılar, Bağlantılı grup saldırıları (networked) ve tek başına esinlenilmiş saldırılar (inspired)” olarak sayılabilir.⁴⁹⁶

Kontrollü/denetim altındaki saldırılar; eylemi yapanların “İslam Devleti”inde (Caliphate) eğitilmiş daha sonra gereken araçlarla birlikte hedefin olduğu yere yollanarak gerçekleştirilmiş saldırılardır. Bu saldırı tipindeki eylemciler hedefe gittiklerinde merkez ile irtibat halinde kalmaktadır.

Güdümlü/rehber olunan tipteki saldırılar, eylemciler saldırılarını IŞİD bayrağı altında yapmaktadır. Eylemci hedefin olduğu yere seyahat ettikten sonra o bölgede irtibatla olunan ve bölgeyi kontrol eden terör grubundan bilgi almaktadır. Bu tip saldırılarda eylemci hayatını kaybedebilmekte ve bir video yayınlanmakta ve IŞİD'in propagandası yapılmaktadır. IŞİD merkezi bu tipteki saldırılarda saldırgana yine hedef hakkında bilgi de sağlamakta, saldırgan ise, minimum kaynakla maksimum sonucu almaya çalışmaktadır.

Şebekelenmiş/Ağ taban tipli saldırılar (networked); İslam Devletine seyahat etmiş ya da etmemiş bireyler grubunun, merkezden herhangi bir eğitim, yönlendirme olmadan gerçekleştirdiği saldırılardır. Bu hücreler, IŞİD propagandasının etkisi ile harekete geçebilmektedir.

Esinlenilmiş saldırılar (inspired) ise; şebeke şeklinde örgütlenmiş ancak planı ya da düşüncesi bir diğer kişi tarafından bilinmeyen saldırı tipidir. Bu kategori, “yalnız kurt” olarak da isimlendirilmektedir.

Beşinci kategori olarak örgütsel yapı kısmında da anlatıldığı üzere, IŞİD'in Suriye ve Irak dışında ilan ettiği “vilayetler”de (local wilayat) yapılan saldırılar sayılabilir.

⁴⁹⁶ Kyle Orton, “Foreign Terrorist Attacks By The Islamic State, 2002-2016”, **Center for the Response to Radicalisation and Terrorism Report – Henry Jackson Society**, 2017, s. 2.

Nijerya, Libya ve Suudi Arabistan gibi yerlerde, IŞİD’in bağlantılı olduğu yerel grupların yaptığı saldırılar bu kategoride sayılmaktadır.⁴⁹⁷

IŞİD’in 2002-2016 arası 152 saldırısı mevcutken, 146 saldırının 106’sının IŞİD’in merkezi ile bağlantılı olduğu sanılırken yalnızca 22 tanesinin “yalnız kurt” saldırısı olduğu not edilmiştir. Bununla birlikte IŞİD, 34 farklı ülkede saldırı gerçekleştirmiştir. 20 saldırı ile Fransa en çok saldırıya uğrayan ülke olmuştur. ABD (16), Almanya (12), Türkiye (10), Avustralya (10), İngiltere (8) ve Ürdün (8) saldırı ile bu ülkeyi takip etmektedir. IŞİD’in saldırılarında 2100 kişi ölürken bunun yarısı 2016’da meydana gelmiştir.

Aşağıda IŞİD’in gerçekleştirdiği bazı önemli eylemler grafik halinde verilmiştir.⁴⁹⁸

IŞİD’in 2002 – 2016 Arası Gerçekleştirdiği Önemli Eylemler				
Tarih	Yer	Olay	Ölü Sayısı	Saldırı Türü
23 Nisan 2002	Berlin / Almanya	Berlin Yahudi Müzesine Saldırı	Engellendi	Kontrollü
28 Ekim 2002	Ürdün / Amman	ABD’li Diplomat Laurence Foley’e saldırı	1	Kontrollü
16 Mayıs 2003	Casablanca / Fas	5 yere, 12 eş zamanlı saldırı. Belçika Kons. ve İspanyol Restoranı vd.	41	Yönlendirilmiş
19 Ağustos 2005	Akabe / Ürdün	ABD Gemisi U.S.S. Ashland’e roket saldırısı	1	Kontrollü
9 Kasım 2005	Amman / Ürdün	Radisson Hotel Bombalı İntihar Eylemi	60	Kontrollü
30 Haziran 2007	Glasgow/İskoçya	Glasgow Uluslararası Havaalanı Arabalı Saldırı	0	Şebeke/Ağ

⁴⁹⁷ Kyle Orton, a.g.m., s. 3.

⁴⁹⁸ Ibid, s. 8-42.

23 Eylül 2014	Kabylia/Cezayir	Fransız turistin kafasının kesilmesi(Jund Al-Khalifa)	1	Yerel Vilayet
22 Ekim 2014	Quebec / Kanada	Kanadalı polislere yapılan saldırı	1	Esinlenilmiş
15 Aralık 2014	Sidney / Avustralya	Lindt Cafe rehine eylemi	2	Esinlenilmiş
7-9 Ocak 2015	Paris/Fransa	Charlie Hebdo olayları	5	Yönlendirilmiş
27 Ocak 2015	Tripoli / Libya	Corinthia Otel bombalı araç saldırısı	9	Yerel Vilayet
18 Mart 2015	Tunus / Tunus	Bardo Ulusal Müzesi Baskını	22	Kontrollü
20 Mart 2015	Sanaa / Yemen	Zeydi Şii Camisine bombalı araç saldırısı	120	Yerel Vilayet
5 Haziran 2015	Diyarbakır / TR	HDP mitingi saldırısı	4	Kontrollü
26 Haziran 2015	Kuveyt City/Kuveyt	Şii cami saldırısı	27	Yerel Vilayet
26 Haziran 2015	Sousse/Tunus	Turist plajı saldırısı	28	Kontrollü
16 Tem. 2015	Tennessee / US	ABD askerlerine saldırı	5	Esinlenilmiş
17 Tem. 2015	Bağdat / Irak	Bombalı saldırı	120	Kontrollü
20 Tem. 2015	Urfa / Türkiye	Bombalı saldırı	32	Kontrollü
10 Ekim 2015	Ankara / Türkiye	Bombalı saldırı	102	Kontrollü
31 Ekim 2015	Şarm El-Şeyh/Mısır	Rus uçağı saldırısı	224	Yerel Vilayet
12 Kasım 2015	Beyrut / Lübnan	Şii cami saldırısı	43	Kontrollü
13 Kasım 2015	Paris / Fransa	Silahlı saldırı	130	Kontrollü
11 Aralık 2015	Tel Tamer / Suriye	YPG bölgesine saldırı	50	Kontrollü
30 Aralık 2015	Kamışlı / Suriye	Bombalı araçla saldırı	16	Kontrollü

12 Ocak 2016	İstanbul / Türkiye	Sultanahmet Saldırısı	10	Kontrollü
31 Ocak 2016	Şam / Suriye	Hız. Zeynep Camii	63	Kontrollü
19 Mart 2016	İstanbul - Türkiye	Beyoğlu intihar saldırısı	4	Kontrollü
22 Mart 2016	Brüksel / Belçika	Havaalanı saldırısı	32	Kontrolü
25 Mart 2016	Babil / Irak	İntihar saldırısı	41	Kontrollü
5 Haziran 2016	Aktobe/Kazakistan	Silahlı saldırı	6	Şebeke/Ağ
12 Haziran 2016	Orlando / US	Gece kulübü saldırısı	49	Şebeke/Ağ
20 Haziran 2016	Kabil/Afganistan	Bombalı saldırı	14	Yerel Vilayet
28 Haziran 2016	İstanbul / Türkiye	A.Havaalanı saldırısı	44	Kontrollü
1 Tem. 2016	Dhaka/Bangladeş	Kundaklama	24	Yönlendirilmiş
14 Tem. 2016	Nice/Fransa	Kamyonla saldırı	86	Şebe/Ağ
20 Ağus. 2016	Gaziantep / Türkiye	Düğüne bombalı saldırı	51	Kontrollü
4 Kasım 2016	Diyarbakır /Türkiye	Bombalı araç saldırısı	9	Kontrollü
19 Aralık 2016	Berlin/Almanya	Noel Alanı Saldırısı	12	Yönlendirilmiş

İŞİD'in eylemleri analiz edildiğinde birkaç özellik ön plana çıkmaktadır. Birincisi, İŞİD, Batı ülkeleri ve Suriye ve Irak dışındaki diğer Ortadoğu ülkelerinde kendisine bağlılık gösteren grupların elemanlarını ve o ülkenin vatandaşı olan kişileri kullanmaktadır. Bu örgütlerde İŞİD'in Irak ve Suriye'deki siyasi/askeri pozisyonuna göre eylem düzenleyebilmekte ve bunu İŞİD'e atfedebilmektedir. İkincisi, İŞİD'in Batı ve Ortadoğu'daki eylemlerin tipi daha çok intihar eylemleri, suikastler, silahlı saldırı, araçla bombalı saldırılar vb. olmaktadır. Bu saldırılar ideolojik, dini, mezhepsel konularda çatışmaları tetikleyebilecek hedefler olan kiliseler, camiler, havralara ya da etnik/azınlık unsurlarının toplantılarına/mitinglerine olabilmektedir. Türkiye'deki Diyarbakır mitingi saldırısı ile Suruç'taki, Ankara'daki eylemler buna örnek olarak verilebilir. Üçüncüsü, İŞİD eylemleri ile Irak ve Suriye'deki savaşını genişletmek istemekte ancak bu durum ve

eylemlerin birçok ülkede gerçekleştirilmesi, gerçekleşen ülkeler ve uluslararası toplum tarafından IŞİD'in Suriye ve Irak'taki varlığına yönelik mücadeleye meşru bir ortam sağlamaktadır. Dördüncüsü, IŞİD eylemlerinde Irak ve Suriye'de özellikle Şii, Yezidi, Kürt vb. etnik/dinsel grupları hedef alırken, dünya çapındaki diğer eylemlerinde sivil, masum ayrımı gözetmeksizin insanları hedef almakta, ideolojik referanslarının da etkisiyle bunu haklı görebilmektedir. Beşincisi, IŞİD'in Batı'da yaptığı eylemler burada yaşayan Müslümanlara karşı, ırkçılığı ve Müslüman düşmanlığını doğurmakta ve bu insanları potansiyel hedefler haline getirebilmektedir. Bununla beraber, IŞİD eylemleri yüzünden Müslümanlık ve İslam kavramları, IŞİD ile beraber anılır olmakta, bunun sonucunda, dünyadaki Müslüman çoğunluğu olan ülkeler açısından bu durum olumsuz reklam unsuru haline gelmektedir.⁴⁹⁹

⁴⁹⁹ Necati Alkan, a.g.e., s. 193-194.

III. IŞİD ile Mücadele

IŞİD, Irak'ta ortaya çıkmış ve Suriye'ye doğru genişlemiş, bağlantılı olduğu gruplar ve vilayet ilan ettiği bölgeler de düşünüldüğünde küresel bir terör örgütü görünümündedir. IŞİD tehdidi ortaya çıktığından buyana, başta Irak ve Suriye olmak üzere yerel, bölgesel, bölge dışı güçler ile uluslararası örgütler IŞİD ile mücadeleye başlamıştır.

IŞİD ile mücadele, örgütün öncülleri olan Tevhid ve Cihat Örgütü, Irak El-Kaidesi, Irak İslam Devleti dönemlerinde başlamış, örgüt ve liderleri daha önce IŞİD kısmında değinildiği üzere, Irak'taki direnişte önemli başarılar sağlamıştır. Bu dönemde Sahva (Uyanış) Birlikleri ile IŞİD gerilemiş, daha sonra bir önceki bölümde değinildiği üzere ABD'nin Irak'tan çekilişi ve Suriye'de başlayan iç savaş ortamı ile beraber yeniden toparlanmış ve yükselişe geçmiştir.

Bu bölümde, "IŞİD ile Mücadele" adı altında anlatılacak tarihsel süreç, IŞİD'in, Suriye İç Savaşına müdahil olması sonrası ve Musul'u işgali sonrası Halifeliğin ilanı ile uluslararası toplumun buna karşı mücadele esas alınarak anlatılacaktır.

Bu sebeple IŞİD ile mücadele bölümü, "Yerel ve Bölgesel Aktörlerin IŞİD ile Mücadelesi" ve "Bölge Dışı Aktörlerin IŞİD ile Mücadelesi" olarak ikiye ayrılmıştır.

"Yerel ve Bölgesel Aktörlerin IŞİD ile Mücadelesi" bölümü, "Yerel ve Bölgesel Aktörlerin IŞİD ile Mücadelesi" ile "Bölge Dışı Güçlerin IŞİD ile Mücadelesi" olarak ikiye ayrılmıştır. Birinci kısım olan "Yerel ve Bölgesel Aktörlerin IŞİD ile Mücadelesi", Türkiye ve diğer bölgesel güçlerin mücadelesi olarak iki alt başlıkta ele alınacaktır. İkinci bölüm olan "Bölge Dışı Güçlerin Mücadelesi" kısmı ise, "ABD, Uluslararası Koalisyon ve BM'nin IŞİD ile Mücadelesi" ile "Rusya'nın IŞİD ile Mücadelesi" alt başlıkları kapsamında incelenecektir.

A. Yerel ve Bölgesel Aktörlerin IŞİD ile Mücadelesi

1. Türkiye'nin IŞİD ile Mücadelesi

Türkiye kendi coğrafi konumu neticesinde, IŞİD'in temel yaşam ve faaliyet alanına yakın olması, bununla birlikte, IŞİD'in kendisine karşı düzenlendiği eylemlerden doğrudan etkilenmesi ve sınır güvenliğini sağlamak zorunda olmasından dolayı, IŞİD ile mücadele etmektedir. Türkiye, IŞİD ile mücadelesinde “önleyici müdahale politikası” izlerken, uluslararası düzeyde IŞİD karşıtı koalisyonu “askeri ve siyasi” açıdan desteklemektedir.⁵⁰⁰ Türkiye'nin IŞİD'den algıladığı tehditleri; “Yabancı terörist savaşçıların (YTS) mobilizasyonu; bombalı intihar eylemleri; sınır güvenliği sorunları; sınır ötesinden Türkiye'ye düzenlenen saldırılar; ideolojik anlamda radikalleşme ve Türkiye'ye yansımaları” olarak sınıflandırabiliriz.⁵⁰¹

Bu tehditler, “YTS'lerden kaynaklanan tehditler ile “coğrafi yakınlıktan kaynaklanan tehditler” olarak iki gruba ayrılabilir. Türkiye yukarıda yer alan tehditlerle mücadele emekte ve stratejisini buna yönelik oluşturmakta ve bunlarla mücadele stratejisi belirlemektedir. Dolayısıyla bu politikalar anlatılırken bu tehditlerin kapsamına da değinilecektir.

Türkiye'nin yukarıda yer alan tehditler ışığında, IŞİD ile mücadelesini çok boyutlu şekilde yürütmektedir. Mücadele altı boyutta ele alınabilir. Buna göre mücadele alanları:

- YTS'ler ile mücadele
- Türkiye içinde IŞİD unsurlarına karşı güvenlik tedbirlerinin alınması
- Sınır ötesine yönelik askeri operasyonlar
- IŞİD'in finansal kaynaklarına yönelik uluslararası işbirliği
- Fiziki sınır güvenliği önlemleri
- IŞİD karşıtı, söylem düzeyinde mücadele, olarak sayılabilir.

⁵⁰⁰Murat Yeşiltaş, Ömer Behram Özdemir, Rifat Öncel, Sibel Düz ve Bilgehan Öztürk “Sınırdaki Düşman: Türkiye'nin DAESH ile Mücadelesi”, **Seta Yayınları**, Rapor No. 65, s. 45

⁵⁰¹ Murat Yeşiltaş vd., “Sınırdaki Düşman: Türkiye'nin DAESH ile Mücadelesi”,.. s. 9.

Türkiye, IŞİD'in Yabancı Terörist Savaşçılarının (YTS), Suriye ve Irak'a geçiş güzergâhında olması bakımından önemli bir noktada yer almaktadır. Bununla birlikte, bu yabancı savaşçıların içerisinde, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının yer alması ve bunların bir süre sonra geriye dönme tehdidi, Türkiye için bu konuyu, daha da önemli kılmaktadır. İlaveten, YTS'lerin Türkiye'yi kalıcı ülke olarak görmeleri, Türkiye'nin güvenlik risklerini de arttırmaktadır. Türkiye'nin uluslararası koalisyona verdiği destek ise, IŞİD tarafından hedef alınma riskini arttırmaktadır. Böyle bir durumda ise Türkiye için en önemli sorunların başında, "sınır güvenliği sorunu" gelmektedir.⁵⁰²

Yukarıdaki değerlendirmelerin ışığında Türkiye'nin IŞİD ile mücadelesi, ulusal ve uluslararası ölçekten oluşan ve birbiriyle bağlantılı üç düzeyden meydana geldiği söylenebilir. Birinci düzeyde "YTS'ler ile mücadele" başlığını oluştururken; ikinci düzey ise "terörizmin finansmanının engellenmesi" konusunda alınan önlemleri içermektedir. Üçüncü düzey ise, "Türkiye'nin uluslararası koalisyonla beraber yürüttüğü operasyonlara katılımı" konusudur. Bu üç düzeyin hedefleri ise, "YTS'lerin geçişlerinin engellenmesi, IŞİD'in finansal kaynaklara erişimine engel olunması, askeri operasyonlara, IŞİD ile mücadelede yerel kapasite arttırımına ve eğitime destek verilmesi ve IŞİD'in ideolojik propagandasına yönelik mücadele" olarak sayılabilir.⁵⁰³

IŞİD ile mücadelenin birinci düzeyi, "YTS'ler ile Mücadele" başlığını oluşturmaktadır. YTS'ler ile mücadele dört aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşama, kaynak ülkeden alınacak tedbirleri kapsarken, ikinci aşama bu kişilerin Türkiye'ye girmesi sırasında hava alanlarında alınacak önlemleri kapsamaktadır. Bu önlemler terörist listelerinin güncellenmesi, ülkeye girişlere engel olunması ve bir şekilde girebilenlerin tespit edilip geri gönderilmesinin sağlanmasıdır. Üçüncü aşama, ülke içerisinde yapılan

⁵⁰² Murat Yeşiltaş vd., a.g.m., s. 45, Ayrıntılı bilgi için bkz. Haldun Yalçınkaya, "Yabancı Terörist Savaşçılar ve Türkiye", **Orsam Rapor**, No. 31, Ekim 2015.

⁵⁰³ Murat Yeşiltaş vd., a.g.m., s. 51-52.

güvenlik operasyonlarını kapsarken, dördüncü aşama ise sınır güvenliğine yönelik tedbirlerini oluşturmaktadır.

Türkiye'nin IŞİD ile mücadelesindeki ikinci düzey, örgütün finansmanının önlenmesi konusunu oluşturmaktadır. IŞİD'in finansal kaynakları IŞİD'in örgütsel yapısı kısmında detaylı olarak anlatılmıştır. Buna göre IŞİD'in, işgal ettiği yerlerde elde ettiği gelirler, “fidye için insan kaçırma, bağışlar, YTS’ler vasıtasıyla elde edilen gelirler, yer altı ve yer üstü kaynakları” gibi birçok kaynaktan elde edilmektedir. Türkiye IŞİD ile finansal açıdan mücadele ederken, IŞİD bağlantılı kişiler aracılığı ile gerçekleştirilen kaçakçılıkla mücadele ve bankacılık sisteminden elde edilen gelirlerin engellenmesi başlıkların üzerinde durmaktadır.

Hemen belirtmek gerekir ki, Türkiye’de terör suçları, 2013 yılına kadar ayrı bir kanun kapsamına alınmamıştır. 1991’de kabul edilen 3713 sayılı “Terörle Mücadele Kanunu” kapsamında terör örgütlerine üye olma, yardım ve yataklık ile propaganda suçu tanımlanmıştır. 2006’da yürürlüğe giren 5532 sayılı Terörle Mücadele Kanununda Değişikliği Öngören Kanundaki 8. Maddede, “terörizmi finanse etme suçunun kapsamı belirlenmiş ve bu suçu işleyenlerin, terör örgütüne üye olmayla suça ortak olacağı” ifade edilmiştir. Ancak yine de terörizmin finansmanı konusu ayrı bir suç olarak belirtilmemiştir. Şubat 2013’te ise, 6415 sayılı “Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun” yürürlüğe girmiştir. Kanunla beraber amaç olarak, BMGK kararlarının etkin bir şekilde uygulanması için düzenlemeler yapılması kararlaştırılmıştır. Bu kanun ile birlikte, El-Kaide kısmında da belirtilen 1267 (199), 1333 (2000) ve 1373 (2001) sayılı kararlar kapsamında her türlü işlem ve yetki Maliye Bakanlığına verilmiştir.⁵⁰⁴ ABD ve koalisyonun IŞİD ile mücadelesi kısmında BM’nin IŞİD ile mücadele kısmında aldığı kararlar ve ayrıntılarına değinilmiştir.

⁵⁰⁴ Murat Yeşiltaş vd., s. 68-69.

Üçüncü düzey bağlamında Türkiye, IŞİD’e karşı sınır ötesinde önlemler almaktadır. Bu önlemler ikiye ayrılmaktadır. Birincisi, “kendi askeri kapasitesi bağlamında aldığı önlemler” olup diğeri ise, “uluslararası koalisyonla birlikte alınan önlemleri” kapsamaktadır. Türkiye, “meşru müdafaa” kapsamında ve caydırıcılık esaslı olmak üzere IŞİD’e karşı, kendi askeri kabiliyetleri ölçüsünde önlemler alırken, diğeryandan ABD’nin önderliğinde kurulan uluslararası koalisyona da destek vermektedir.

Türkiye, IŞİD’in kendisine düzenlediği saldırıları bertaraf etmek, Suriye’den gelen göçü durdurmak, bölgedeki IŞİD unsurlarını temizlemek için 26 Ağustos 2016’da Fırat Kalkanı adını verdiği harekat kapsamında Suriye’nin kuzeyinde operasyonlara başlamıştır. Fırat Kalkanı Operasyonuna, Sultan Murad Tugayı, Şamlılar Cephesi, Feylak Eş-Şam, Nureddin Zengi Tugayı, Ceyş el-Nasr, Ceyş el-Tahrir ve Şamlılar Cephesi gibi Suriye rejimine muhalif unsurlar ve ÖSO’ya bağlı birlikler katılmıştır. Üç aşamadan oluşan harekatın birinci aşamasında, sınır bölgesinin IŞİD unsurlarından temizlenmesi amaçlanmıştır. Önce Cerablus arkasından Çobanbey’e ulaşılması ile tamamlanmıştır. İkinci aşama harekata derinlik kazandırmak amaçlı olmuş ve Cerablus-Azez hattı IŞİD’den temizlenmiştir. Üçüncü aşama, El-Bab’ın IŞİD’den kurtarılması olarak belirtilmiş ve başarıyla sonuçlanmıştır. TSK destekli 7 ay süren (216 gün) harekat kapsamında Cerablus, Rai, Dabık, Kabasin ve El-Bab gibi önemli kentler IŞİD’den temizlenmiştir. Operasyonlarda 71 Türk askeri şehit olmuş, 2647’si ölü 3060 IŞİD mensubu terrorist etkisiz hale getirilmiştir.⁵⁰⁵

Sonuç olarak Türkiye, IŞİD ile mücadelesini çok boyutlu olarak sürdürmektedir. Gerektiğinde uluslararası hukuku girişimleri, askeri önlemleri ve uluslararası işbirliğini seçeneklerini bir arada kullanmaktadır. Türkiye, IŞİD’i hem coğrafi hem askeri hem de yaşamsal bir tehdit olarak görmekte politikalarını buna göre şekillendirmektedir.

⁵⁰⁵ “Türkiye’nin DAES ile Mücadelesi”, **Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Raporu**, Temmuz, 2017, s. 63, Fatma Taşdemir ve Adem Özer, “Kuvvet Kullanma Hukuku Açısından Fırat Kalkanı Operasyonu”, **Akademik Hassasiyetler**, Cilt 4., S. 7, 2017, s. 55-56

2. Diğer Aktörlerin ve Ülkelerin IŞİD ile Mücadelesi

IŞİD ile mücadelede bölgedeki diğer ülkeler olan Irak, İran, Suudi Arabistan ve Suriye'nin yaklaşımları bu bölümde ele alınacaktır. Türkiye dışındaki diğer ülkelerin IŞİD ile mücadele politikaları, bölgesel güçlerin IŞİD'e karşı verdiği mücadeleyi ve yaklaşımlarını anlamamıza yardımcı olacaktır.

İran'ın IŞİD ile mücadelesini anlamak için önce Suriye ve Irak politikalarındaki yaklaşımları kısaca ele almak gerekmektedir. İran, Arap Baharı sonrası Suriye üzerindeki etkisini ve ittifak ilişkisini sürdürebilmek için Esad'ın görevde kalması yönünde ısrarlı bir politika takip etmektedir. İran, Esad'ı hem güvenilir bulmakta aynı zamanda da muhaliflere güvenmemektedir. İran, Esad'ın meşru olarak seçilmiş devlet başkanı olduğunu savunmakta ve Suriye Ordusu'nun muhalefetle olan savaşında yetersiz kalması dolayısıyla seferber edilen Şii milislerle İran'a destek olmaktadır. İran, Suriye Rejimine hem kendisi destek vermekte aynı zamanda Lübnan Hizbullahı'nın da destek vermesi için etkili olmaktadır. İran'ın, Suriye Rejimine verdiği askeri destek üç başlık altında toplanabilir. Birinci başlık, Suriye rejimine verilen silah, mühimmat ve danışmanlık hizmetleridir. İkinci başlık, İran tarafından örgütlenen ve seferber edilen milis gruplarıdır. Lübnan Hizbullahı bunlar içerisinde sayılabilir. Diğer gruplara örnek ise Ebu Fadıl el-Abbas Tugayı ve Afganistanlı milislerden oluşan Fatimiyun Tugayıdır. Üçüncü başlık, İran'ın doğrudan devrim muhafızları vasıtasıyla Suriye'deki iç savaşa katılımıdır. Bu amaçla Kudüs Gücü olarak adlandırılan grup Irak'ın dışında Suriye'de de Suriye rejimine destek vermektedir.⁵⁰⁶

Suriye Rejimi, İran'ın bu desteğini IŞİD ile mücadelede kullanmaktadır. İran'ın burada kullandığı argüman ise “terörizmle mücadele” olmuştur. IŞİD'in tekfirci ve Şiiileri düşman gören siyasetinde en önemli düşmanlardan birisi olan ve Suriye ile Irak'taki olaylardan sorumlu gördüğü İran'ın, bu düzlemde IŞİD ile mücadelesi, Batı tarafından da

⁵⁰⁶ Bayram Sinkaya, “İran'ın Suriye Stratejisi”, *Akademik Ortadoğu*, S. 22, 2017, s. 4-6.

görülmüştür. Her ne kadar İran'ın rejimi ve yapısı Batılılar için bir eleştiri konusu olsa da, İran, Uluslararası Suriye Destek Grubunun bir üyesi olarak, Suriye'deki olaylarda masada olma fırsatını yakalamıştır.

İran, Irak'ta da IŞİD ile mücadele etmekte ve Irak merkezi yönetimini desteklemektedir. IŞİD'in Musul'u ele geçirmesi sonrası, Bağdat ve diğer önemli merkezlerle yönelmesi, İran açısından Irak konusunu farklı bir konuma getirmiştir. Şii imamların çoğunun türbelerinin Irak'ta bulunması, Irak'ta Şiiler için önem arz eden Necef, Kerbela, Samarra gibi birçok şehrin bulunması, Şiilik ve İran düşmanı olan IŞİD'in buralara saldırıp zarar verme riski durumu, İran için IŞİD ile mücadeleyi önemli hale getirmiştir. İran, Irak halkına ve yönetimine her türlü desteği vereceğini söylemiştir. Kasım Süleymani önderliğindeki Kudüs Gücü isimli birlik bu açıdan Irak'taki IŞİD tehdidine karşı mücadele vermektedir.⁵⁰⁷ İran ayrıca, Haşdi Şaabi birliklerinin seferber edilmesi ve örgütlenmesinde de yardımcı olmuştur. İran'ın desteği ile Eylül 2014'te, Şii Türkmenlerin yaşadığı Emirli kasabasının kurtarılması gibi birçok başarılı elde edilmiştir. Kısacası, bir başka deyişle İran, bu çabaları ile IŞİD ile mücadelede Irak'ın toprak bütünlüğünün hamisi konumuna gelmiştir. İran'da Hamaney başta olmak üzere yetkililer, ABD'nin IŞİD ile mücadele eder görünmesine rağmen IŞİD'i desteklediğini, Irak'ı bölmek istediğini iddia etmektedir. Bir başka deyişle, İran için, "Irak ve İran'ın güvenliği iç içe geçmiş" durumdadır. Sonuç olarak, Irak'ın güvenliği İran için çok önemlidir.⁵⁰⁸

Suudi Arabistan'ın IŞİD politikası farklı dinamikler üzerinde şekillenmektedir. Suudi Arabistan, Arap Baharı başladığında, statükocu bir yaklaşımla, Bahreyn'de monarşiyi ve Yemen'de ise meşru hükümet Abdullah Salihi'yi desteklemiştir. Ancak Suriye'de, İran ve Hizbullah'ın müttefik olarak gördüğü, Esad yönetiminin gitmesini amaçlayan revizyonist bir siyaset takip etmiştir. Esad'a karşı muhalifleri destekleyen

⁵⁰⁷ Abdullah Yeğin, "İran'ın Teostratejik Irak Yaklaşımı", **Seta Perspektif**, S. 63, Ağustos 2014, s. 2-3.

⁵⁰⁸ Bayram Sinkaya, "IŞİD Gölgesinde Irak-İran İlişkileri", **Ortadoğu Analiz**, C. 8, S. 77, Kasım-Aralık 2016, s. 36-37.

Suudi Arabistan'ın, IŞİD ile olan mücadelesi, ayrı bir konudur. IŞİD, Esad'a karşı muhalif olmasına rağmen, Suudi Arabistan tarafından düşman olarak görülmektedir. Çünkü, IŞİD'in "halifelik" ilanı ve ilan ettiği İslam Devleti'nin sınırları içerisinde Suudi Arabistan'ın coğrafi sınırları da mevcuttur. Bununla birlikte IŞİD, Suudi Arabistan'ı doğrudan hedef almakta, ABD'nin müttefiki olarak görmekte, "haçlıların kölesi", "Yahudilerin dostu" olarak tanımlamaktadır. Diğer yandan, IŞİD ve Suudi Arabistan, vahhabizm ekseninde bir rekabete de dayanmaktadır. IŞİD'in güçlenmesi ve Vahhabizmi kullanması, IŞİD'in yabancı güçler tarafından kurulduğunu ve kullanıldığını düşünen Suudi Arabistan için tehdit anlamına gelmektedir. Bu sebeplerden dolayı Suudi Arabistan, 2014'te IŞİD karşıtı koalisyonu katılmıştır. Sonuç olarak, Suudi Arabistan için IŞİD ile mücadele, hem ideolojik hem de bölgesel çıkarları bakımından anlamda ifade etmektedir.⁵⁰⁹

Irak'ın IŞİD ile mücadelesini iki dönem halinde ele almak mümkündür Birincisi, Irak'ın IŞİD ile mücadelesinin 2014 öncesi dönemi, örgütün Irak'ın işgali sonrası Sünni direnişteki rolü ve Irak merkezi hükümeti ile olan mücadelesidir. Bu kısım daha önce detaylı olarak IŞİD bölümünde anlatılmıştı. İkinci dönem ise, IŞİD'in Musul'u işgali sonrası olan mücadele dönemidir.

IŞİD'in Haziran 2014'te Musul'u ele geçirmiş, sonrasında diğer alanlara da yayılmış ve Irak'ın üçte biri kadar bir toprağı ele geçirmiştir. Bununla beraber, Irak'ta genel seçimler Nisan 2014'te yapılmış, ancak Eylül 2014'e kadar hükümet kurulamamış, bu durum da güvenlik zaafiyeti yaratarak, IŞİD ile mücadeleyi olumsuz etkilemiştir. Ancak, Eylül'de hükümetin kurulması, sonrasında Erbil ile Bağdat arasında petrol satışı ve bütçe konusunda anlaşmanın sağlanması ve ABD öncülüğünde koalisyonun teşkil etmesiyle beraber, Irak, IŞİD ile mücadelede etkin mücadele eder duruma gelmiştir.

⁵⁰⁹ Dilek Yiğit, "Suudi Arabistan'ın Suriye Politikası", **Uluslararası Politikada Suriye Krizi**, Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yılmaz (der.), İstanbul, Beta Yayınları, 2016, s. 492-497., Rene Rieger, "In Search of Stability: Saudi Arabia and the Arab Spring", **GRM Papers**, 2014, s. 14-19.

Bununla birlikte IŞİD, 2015 başında Irak topraklarının %40'ına hakim olmuş, Erbil ve Bağdat'ı tehdit edebilecek duruma gelmiştir. ABD ve koalisyonun desteği ile Irak saldırı pozisyonuna geçmiş ve Mart 2015'te başlayan operasyonla Tikrit, IŞİD'ten temizlenmiştir. Bu operasyonda Irak'taki önemli siyasi figürlerden biri olan Ayetullah Ali El-Sistani'nin "cihat" fetvası ile meydana gelen ve İran'ın desteklediği Haşdi Şaabi (Halk Yığınları) olarak isimlendirilen Şii milisler de yer almış ve etkin olmuştur. Mayıs 2015'te Ramadi, IŞİD'in eline geçmiş ve IŞİD, Tikrit'teki yenilgisini telafi etmiştir.⁵¹⁰

Haziran 2015'ten sonra Irak'ın IŞİD ile mücadelede dış politikası Rusya-İran çizgisine gelmiştir. Irak, ABD ve koalisyon ile beraber hareket etse de, Haşdi Şaabi üzerinden etkin olan ve kendisine baskı yapan, İran ve Suriye'de Esad rejimini destekleyen Rusya ile beraber hareket etmiş ve Irak-İran-Suriye-Rusya ekseninde bir ittifak kurulmuştur.⁵¹¹

Irak'ın 2015-2016 IŞİD ile yoğun mücadelesi devam etmiş, daha önce söylendiği gibi Tikrit ve Anbar gibi büyük şehirler IŞİD'den kurtarılmıştır. Beyci, Felluce, Rutba, Şirgat gibi önem arzeden yerleşimleri yerleri IŞİD'den geri alınırken, IŞİD'in elinde büyük yerleşim yeri olarak sadece Musul kalmıştır. Bu amaçla Musul'un IŞİD'den geri alınması için 17 Ekim 2016'da Musul Operasyonu başlatılmıştır.⁵¹²

Musul Operasyonu sırasında ABD desteğinin sağlanması hayati bir konu olmuştur. Bu yüzden birçok konuda anlaşamayan Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ile Irak hükümeti, ABD desteğinin sağlanması için anlaşmış, 15 bin Peşmerge ile 30 bin Irak askeri operasyona katılmıştır. Bunlara ilaveten, Türkiye'nin Başika kampında eğittiği Musullulardan oluşan Haşdi Vatani de yer almıştır. Haşdi Şaabi güçleri de Telafer'deki IŞİD hedeflerine yönelik operasyon başlatmıştır.⁵¹³ Musul'un IŞİD'den kurtarılması

⁵¹⁰ Bilgay Duman, "2015 Irak Değerlendirmesi: IŞİD'e Karşı Savaş ve Savaşın Değişen Dinamikleri", **Ortadoğu Analiz**, Ocak-Şubat 2016, C. 8, S. 72, s. 32-34.

⁵¹¹ Ibid, s. 34.

⁵¹² Bilgay Duman, "Musul Operasyonu ve Musul'un Geleceği: Fırsatlar ve Riskler", **Orsam Rapor**, No. 206, Ocak 2017, s. 14

⁵¹³ Ibid, s. 14-15.

sonrası ne olacağı yönünde tartışmalar yaşanmış, şehirdeki Sünni-Şii dengesinin IŞİD sonrası nasıl olacağı, idari yapının nasıl şekilleneceği konusunda Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi, Irak, İran ve Türkiye'nin rekabeti yaşanmıştır. Kuzey Irak Yönetimi, Peşmergelerin ele geçirdiği yerlerde kalacağını söylerken, Türkiye, Sünni-Şii dengesinin korunması gerektiğini ve Musul'un Irak'ın bir parçası olduğunu söylemiş, Haşdi Şaabi'nin de Telaferi IŞİD'den kurtarması sonrası var olan Şii-Sünni Türkmen nüfus dengesini bozacağı endişeleri dile getirmiştir.⁵¹⁴ Bir başka deyişle Musul operasyonu, beraber hareket edildiğinde başarı kazanılan ama IŞİD'e karşı savaşan unsurların kendi çıkarlarını düşündüğünde çatışma riskini arttıran bir deneyim olmuştur.

Musul Operasyonu, Temmuz 2017 itibariyle sona ermiş, kentteki IŞİD güçleri yenilgiye uğratılmıştır. 17 Ekim 2016'da başlayan operasyon sonrası kentin Doğu yakası 100 gün sonra 24 Ocak 2017'te kurtarılmıştır. 19 Şubat'ta kentin Batı yakasına yönelik operasyonlar başlatılmış ve Temmuz 2017'te kent IŞİD'den kurtarılmıştır. BM kaynaklarına göre IŞİD ile beraber 900 bin kişi yerinden edilmiş bunların ancak 200 bini evlerine dönebilmiştir.⁵¹⁵

Irak'taki bir başka aktör olan, Irak Bölgesel Kürt Yönetiminin (IBKY) IŞİD ile mücadelesi farklı aşamalardan ve boyutlardan geçmektedir. IŞİD'in Musul'u ele geçirmesi sonrası Irak'taki Kürt Bölgelerine ilerlemesi endişe yaratmıştır. IBKY, 2015 ile beraber IŞİD'e karşı ilerleme sağlamış, Diyala, Kerkük çevresinde Dakuk bölgesi ve Sincar'ın tamamı IŞİD'den geri alınmıştır. Kerkük'te kontrolün ele geçirilmesi Irak'taki merkezi hükümet ile IKBY'yi karşı karşıya getirmiştir. ABD'nin desteğini alan IKBY, IŞİD'e karşı etkili olmuştur. IKBY'nin sonraki süreçte Bağdat ile bütçe krizi ve petrol konusunda anlaşmazlıkları olmuş, ancak 2016'da başlayan Musul operasyonu ile bu

⁵¹⁴ Ibid, s. 19-21.

⁵¹⁵ "Irak Başbakanı Haydar El-İbadi Musul'da DEAŞ'a karşı Zafer İlan Etti", <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1558833-irak-basbakani-haydar-el-ibadi-musul-da-deas-a-karsi-zafer-ilan-etti> (E.T. 04/08/2017).

durum aşılmaya çalışılmıştır. Kerkük'ün statüsü, IKBY'nin IŞİD'den temizlediği ve geçirdiği yerlerin durumu gibi tartışma alanları ortaya çıkmıştır.⁵¹⁶

Öte yandan IŞİD ile mücadelede bir diğer aktör, PYD-YPG olmuştur. Arap Baharı ile beraber Suriye'de başlayan süreçte Kuzeyde, Suriye rejimine muhalif Kürt gruplar güç kaybederken, Suriye rejimi ile iyi ilişkiler içerisinde olan PYD ve lideri Salih Müslim ön plana çıkmıştır. Merkezi Kamışlı olan PYD, 2011 yılı boyunca Afrin, Ayn el-Arap (Kobani) ve Haseke bölgelerinde örgütlenmiştir. Suriye rejimi ülkede başlayan isyan ve muhaliflerle mücadele için Kuzeyden çekilirken, Temmuz 2012'de Ayn el-Arap, PYD'ye bırakılmıştır. Daha sonraki süreçte Haseke kentini Suriye rejimine bağlı güçlerle beraber yöneten PYD ve silahlı gücü YPG, IŞİD'in Ayn el-Arap'ı kuşatması sonrası ABD'den silah ve hava desteği yardımı almış, elindeki kantonları birleştirme çabasına girerek Cezire'den Ayn el-Arap'a kadar bir hat oluşturmuştur. Daha sonraki süreçte PYD, Rusya'nın Eylül 2015'te Suriye iç savaşına müdahil olmasıyla beraber, IŞİD'e karşı Suriye ve Rusya ile beraber hareket etme çabasında olmuştur.⁵¹⁷

PYD, Kasım 2013'te Afrin, Cezire ve Ayn el-Arap kanton⁵¹⁸ ilan etmiştir. Ocak 2014'te Kuzey Suriye'nin bazı kısımlarında özerklik ilan edilmiştir. PYD/YPG bu dönemde Suriye'de iç savaşta Kuzey'de ilan ettiği özerk bölgeyi koruma, devam ettirme, Esad ile belirli bir ilişki kurma gayretinde olmuştur. Bu dönemde Suriyeli muhaliflerle PYD/YPG arasında ilk çatışmalar, Temmuz 2013'te başlamış ve muhalifler Resulayn'dan çıkarılmıştır. Ekim 2013'te ise YPG güçleri Irak sınırında Yarubiye kasabasını ele geçirmiş ve IŞİD'in kontrolündeki Girhok, Yusufiye, Sefa gibi petrol alanlarını ele geçirmiştir. Ocak 2014'te Suriyeli muhaliflerle, IŞİD arasında başlayan çatışmalar sonucu Rakka, Haseke, Halep'in doğusunun ve Türkiye sınırına uzanan kuzey-güney

⁵¹⁶ Bilgay Duman, "2015 Irak Değerlendirmesi: IŞİD'e Karşı Savaş ve Savaşın Değişen Dinamikleri",... s. 35.

⁵¹⁷ Can Acun ve Bünyamin Keskin, "PKK'nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi", Seta Yayınları, 2017, s. 12-13, Fred H. Lawson, "Syria's Civil War and the Reconfiguration of Regional Politics", **The Levant in Turmoil**, Martin Jung, Dietrich Jung ve Peter Seeberg(der.), New York, Palgrave Macmillan, 2016, s. 16-17.

⁵¹⁸ Kendi yasama, yürütme ve yargı birimleri olan bir toplumsal sözleşme ile yönetilen özerk yapılar.

hattının IŞİD'in eline geçmesi sonucu PYD/YPG ile IŞİD arasında çatışmalar yaşanmıştır. IŞİD, Ayn el-Arab'a Eylül 2014'te saldırmış, ancak ABD ve koalisyonun hava desteği ve IBKY'nin unsurlarına Türkiye'nin açtığı koridor sonucu askeri yardımların ulaşması ve şehirdeki direniş sonucunda Ocak 2015'te IŞİD şehirden çekilmiştir. ABD ve koalisyon tarafından Eylül 2014'ten Haziran 2015'e kadar IŞİD' karşı yapılan hava saldırıları toplamda 1.774 iken bunun 1.200'ünün YPG ve IŞİD'in savaştığı alanlarda yapılması dikkat çekicidir. Bu dönemde ABD'nin YPG güçlerine IŞİD ile giriştiği mücadelede araçsal açıdan yaklaştığı, kara gücü olarak kullanmak istediği ve bu amaçla Kuzey Suriye'de bir Kürt Koridoru oluşturmayı amaçladığı yorumları yapılmıştır.⁵¹⁹ Ayn el-Arab'ın IŞİD kuşatmasından kurtarılması sonrası PYD/YPG, Tel Abyad'ı da ele geçirmiş ve Türkiye'nin Suriye sınırındaki 400 km boyundaki Cezire-Ayn el-Arap kantonları birleştirilerek PYD/YPG'nin kontrolüne geçmiştir. PYD/YPG'nin bundan sonraki hedefi Afrin-Ayn el-Arab arasındaki 110 km'lik Cerablus-Azez kısmı önemli duruma gelmiştir. Ancak Türkiye, PYD/YPG'nin Fırat'ın Batı kıyısına geçmesi konusunda "kırmızı çizgi" ilan edince, Ekim 2015'te Suriye Demokratik Güçleri (SDG) adı altında YPG'nin baskın olduğu ama içerisinde Arap ve diğer unsurların da olduğu bir yapılanma kurulmuştur. Bu dönemde YPG, Cerablus yerine güneye IŞİD'in elindeki Tişrin Barajına yönelmiş ve kantonları güneyden birleştirme çabasında olmuştur. Tişrin'i ele geçiren YPG, IŞİD ile mücadeleyi kendi örgütsel ve ideolojik çıkarları için önemli bir adım atmıştır.⁵²⁰ Tişrin sonrası YPG-SDG güçleri Kuzey Rakka operasyonu isimli bir taaruz ilan ettiyse de, IŞİD'in direnişi ve Kuzey'e Azez-Mare hattına saldırı başlatması ertesi, Türkiye'nin de Fırat'ın batısına geçmeme şartını kaldırması sonrası, Menbic'e operasyon başlatılmış ve alınmıştır. ABD, bu operasyonlar süresince, YPG-SDG güçlerine silah, mühimmat ve hava desteği sağlamıştır. PYD-YPG daha sonraki süreçte, SDG ile beraber Rakka Operasyonuna katılmıştır. Rakka, IŞİD'in başkenti olması

⁵¹⁹ Can Acun ve Bünyamin Keskin, a.g.e., s. 21-39.

⁵²⁰ Can Acun ve Bünyamin Keskin, a.g.e., s. 40-47.

bakımından önemlidir Mayıs 2016'da başlayan operasyonda YPG yaklaşık 12.000 savaşı ile operasyona katılmış, ABD ve koalisyonun hava desteği ile ve 2017 Haziranında Rakka kuşatılmış ve şehrin %60'ı IŞİD'den temizlenmiştir.⁵²¹

Suriye Rejiminin IŞİD ile mücadelesi ülkede ortaya çıkan iç savaş ve buna bağlı olarak IŞİD ile bağlantılı Selefi-Vahhabi unsurların iç savaşa katılması ile daha çok 2012 sonrası ortaya çıkan süreci kapsamaktadır.

Şubat 2011'de Suriye'de rejim karşıtı eylemlerin başlaması ve sonrasında rejimin sert müdahaleleri ile Temmuz 2011 sonrası ÖSO ve diğer grupların oluşması ile iç savaşa dönen çatışmalara bir süre sonra Selefi-Vahhabi gruplar da dahil olmuştur. Daha önce IŞİD kısmında anlatıldığı üzere, Ocak 2012'den itibaren IİD'nin lideri Ebu Bekir El-Bağdadi tarafından Suriyeli IİD savaşçıları, Suriye'ye yollanmış ve bir süre sonra bu kişiler Ebu Muhammed El-Culani önderliğinde El-Nusra (Nusret Cephesi) adlı örgütü oluşturmuşlardır. Rejim karşıtı mücadeleye katılan El-Nusra, Suriye'nin Halep, Hama, Humus, Dera ve Idlib gibi bölgelerinde etkinlik göstermiştir.⁵²² El Nusra'nın ve sonrasında IŞİD'in ortaya çıkması ve Suriye Rejimini doğrudan hedef alması, Suriye Rejimine, "terörizmle savaş" argümanını kazandırmış ve bir bakıma Suriye'deki muhalefetin isteklerini zayıflatmıştır. Daha sonraki süreçte İran, Rusya ve Hizbullah'ında Suriye'deki iç savaşa müdahail olması Suriye Rejiminin meşruiyet tartışmasında elini güçlendirecektir.

IŞİD'in, 2012 yılında gösterilerin Halep'e sıçraması ve muhaliflerin kentte kontrolü ele geçirmesi sonrası Mart 2013'te muhalifler Rakka'yı ele geçirmiştir. Daha sonraki süreçte IŞİD, Ağustos 2013'te içlerinde Liva El-Tevhid, Ahrar uş-Şam ve El-Nusra'nın olduğu güçlerle Rakka'ya saldırı başlatmış ve Ocak 2014'te şehri ele geçirmiş ve

⁵²¹ "DSG: Rakka'nın %60'ını IŞİD'den Temizledik", <https://tr.sputniknews.com/columnists/201708111029663052-dsg-isid-rakka-temizlik/> (E.T. 11/08/2017).

⁵²² Gökhan Albayrak, "Devlet Dışı Aktörlerin İnsancıl Hukuk Sorumluluğu ve Suriye Krizi", **Suriye: Çatışma ve Uluslararası Hukuk**, Fatma Taşdemir (der.), Ankara, Nobel Yayınları, 2016, s. 328-329.

başkent⁵²³ olduğunu ilan etmiştir. Haziran 2014'te Deyr Zor ile Irak arasındaki bölgeyi ele geçiren IŞİD, Irak'taki ilerlemesine paralel bir şekilde, Halifelik ilanı sonrası Eylül 2014'te kuzeyde Ayn el-Arab'ı kuşatmış ama kenti alamadan Ocak 2015'te çekilmiştir. Bu dönemde Suriye'deki azınlık unsurlara şiddet uygulamalarını da sürdürmüştür. IŞİD, Mayıs 2015'te Suriye'nin tarihi kenti Palmira'yı da ele geçirmiştir. Haziran 2015'te Tel Abyad'ı da kaybeden IŞİD, Eylül 2015'te Rusya'nın, Suriye'de askeri operasyonlara başlaması ile Rus Hava Kuvvetlerinin bombardımanlarına maruz kalmıştır. Bu dönemde Suriye rejimi, Rusya'nın da yardımı ile IŞİD'e karşı başarılar kazanmıştır.⁵²⁴

Suriye Rejimi IŞİD ile mücadelesini “uluslararası terörizmle mücadele” kapsamında değerlendirmektedir. Esad'a göre Suriye Rejimi ülkenin seçilmiş “meşru yönetimi”dir ve ülkesi hem muhalifler hem de radikal dinci teröristler tarafından işgal edilmiştir. Yapılan mücadele, “ortak düşmana karşı mücadele” kapsamında görülmelidir. Ancak, hem Suriye'de Arap Baharı başlarındaki süreçte Suriye Rejiminin muhaliflere sert müdahalesi, hem de Ağustos 2013'te Suriye'de zehirli gaz kullanımı, Esad yönetiminin haklılığını, meşruiyetini Batılılar nezdinde sorgulanır hale getirmiştir. Ancak, ABD ve Uluslararası Koalisyon, Eylül 2015 sonrası Rusya'nın IŞİD hedeflerine yaptığı saldırılara itiraz etmemektedir. Bununla beraber Suriye rejimi, hem İran hem de Hizbullah unsurlarını kendi ordusunda IŞİD ve muhaliflerle mücadele ederken aktif olarak kullanmaktadır.⁵²⁵

Suriye'de IŞİD ile mücadelede genel bir değerlendirme yapılacak olursa, Suriye'de gelinen noktada bir yandan IŞİD, toprak, mevzi ve güç kaybederken, diğer yandan Suriye rejimi, meşru yönetim olduğunu iddia etmesine rağmen, IŞİD ile kendi savaştığı yerler dışında PYD-YPG, SDG, ABD ve koalisyonda IŞİD ile savaşmakta ve hava

⁵²³ Bu dönemde henüz hilafet ilan edilmediği için, Rakka IŞİD emirliğinin başkenti olarak ilan edilmiştir. Daha sonra İslam Devletinin başkenti olarak anılacaktır.

⁵²⁴ “Timeline: Rise and Spread the Islamic State”, <https://www.wilsoncenter.org/article/timeline-rise-and-spread-the-islamic-state>, (E.T. 08/05/2017).

⁵²⁵ Ibid.

bombardımanları yapmaktadır. Dolayısıyla IŞİD'in en azından fiziki olarak Rakka ve Deyr Zor gibi önemli merkezlerde ortadan kalkacağı gelinen noktada açıkça ortaya çıktığı görüldüğü yorumları yapılsa da, Suriye rejiminin toprak bütünlüğü ya da iç savaş sonrası ülkenin rejiminin ve yönetiminin ne olacağı konusunda belirsizlikler bulunmaktadır. Hem muhalif unsurlar hem de PYD-YPG silahlı güç olarak ortaya çıkmıştır. Suriye rejimi ise İran, Hizbullah, Irak ve Rusya desteği ile ayakta kalmaya çalışmaktadır. Bu mücadelenin sonucu Suriye'nin geleceğini de çizeceği düşünülmektedir.

B. Bölge Dışı Güçlerin IŞİD ile Mücadelesi

1. ABD, Uluslararası Koalisyon ve BM'nin IŞİD ile Mücadelesi

2011'de Tunus'ta başlayan ve Ortadoğu'da birçok ülkeye sıçrayan ayaklanmalar Suriye'de görüldüğü zaman ABD'nin siyaseti, ihtiyatlı bir politika izlemek üzerine olmuştur. Başkan Obama, bir önceki başkan Bush'un “terörle savaş” siyaseti çerçevesinde Afganistan ve Irak'ta askeri müdahaleleri savunan politikası yerine, Arap Baharı sürecinde askeri müdahaleyi ikinci planda gören, daha ihtiyatlı bir siyaset izlemiştir.⁵²⁶

2011'de Dera'da patlak veren ayaklanmalar karşısında ise ABD, Esad Yönetimine şiddet kullanmamasını önermiş ve muhaliflerle diyalog çağrısında bulunmuştur. ABD bir yandan konuyu BM gündemine taşımış, diğer yandan bölgesel girişimlere ve diplomatik çabalara önem veren bir siyaset izlemiştir. Ancak bu çabalarından sonuç alamayan ABD, 2011'de Esad'ın gitmesi yönünde görüş beyan etmiş ve 2012 Ağustos'ta diplomatlarını çekmiştir. 2012 yılının ortalarından itibaren, cihatçı grupların (IŞİD, El-Nusra vb.) Suriye'deki iç savaşa müdahil olmaları, ülkedeki kaosu arttırmıştır. ABD, 30 Haziran 2012'de Cenevre'de ve Ocak 2014'te Montrö'de yapılan ve Cenevre-1 ve Cenevre-2

⁵²⁶ Mehmet Ali Göngen, “Arap Baharı Karşısında ABD'nin Tutumu”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2014, S. 33, s. 2.

olarak anılan toplantılarda Suriye'deki krize çözüm aramış ancak bu girişimlerinden sonuç alamamıştır. Sonraki süreçte, Astana Süreci adı altında, 2017 itibariyle Astana görüşmelerinde 5.tur gelinmiş ve soruna çözüm aranmaktadır.⁵²⁷

IŞİD'in Musul'u işgali sonrası başta ABD olmak üzere uluslararası toplum IŞİD ile mücadelesini yoğunlaştırmış ve acil önlemler almaya başlamıştır. IŞİD ile mücadelede bir başka bölgesel örgüt olan NATO kendi zirvelerinde bazı kararlar almıştır. NATO'nun 4-5 Eylül 2014'te Galler (Newport) Zirvesi'nde "Ortadoğu'dan Kuzey Afrika'ya kadar olan bölgede, güney komşularımızda giderek büyüyen istikrarsızlıkların, ulus ötesi ve çok boyutlu tehditlerle mücadele"de gereken önemin verileceğini ve bunun Avrupa-Atlantik bölgesinin barış ve güvenliği için önemli olduğu vurgulanmıştır. IŞİD'den "sözde İslam Devleti" olarak bahsedilmiş ve bölge için tehdit olduğu üzerinde durulmuştur. IŞİD'in bütün dini ve etnik topluluklara karşı sistematik ve kasten yaptığı saldırılar kınanmış ve mücadele azmi vurgulanmıştır. Bununla birlikte, IŞİD'in Suriye ve Irak'taki bölgesel istikrara tehdit oluşturduğu vurgulanmakta, bu durumun Suriye ve Irak'taki siyasi istikrarı da etkilediğinin üzerinde durulmuştur⁵²⁸ Zirvede ABD Dış İşleri Bakanı John Kerry, İngiltere, Fransa, Almanya, Kanada, Avustralya, Türkiye ve İtalya'yı, IŞİD ile mücadelede, askeri ve finansal mücadele için oluşturulan uluslararası koalisyona davet etmiş ve bu davet bu ülkeler tarafından kabul edilmiştir.⁵²⁹ ABD Başkanı Obama tarafından 10 Eylül 2014'te IŞİD ile mücadele stratejisi açıklanmıştır.

ABD ve uluslararası koalisyonun IŞİD'i durdurmak, yayılmasını engellemek ve zayıflatmak amacıyla, sınırlı askeri güç ve taktik ile kapsamlı stratejiyi" içeren adına "offensive containment" denilen bir tür taarruz stratejisini uygulamaya koymuşlardır. ABD'nin bu politikası; "düzenli hava saldırıları, sahada savaşan güçlerin desteklenmesi,

⁵²⁷ Mehmet Ali Göngen, s. 13-15.

⁵²⁸ NATO Wales Summit 2014, (http://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_112964.htm), Levent Yiğittepe, **NATO Güvenlik Politikaları ve Terörle Mücadele Stratejileri**, İstanbul, Cinius Yayınları, 2017, s. 100.

⁵²⁹ Clay Shrader, **Islamic State: The New Reign of Terror**, New Delhi, Alpha Editions, 2017, s. 124.

insani yardım ve uluslararası terörizmle mücadele girişimleri” olmak üzere dört kısımda ele alınabilir.⁵³⁰

Birinci kısım, IŞİD’e düzenli hava saldırıları düzenlemek ve onun taaruz gücünü kırmak üzerine inşa edilmiştir. Bu şekilde IŞİD’in komuta kontrol merkezleri, lojistik unsurları ve ağır silahları vurulmakta ve karşı saldırı imkânı verilmemesi amaçlanmaktadır.

İkinci kısım, savaş alanında IŞİD unsurları ile mücadele eden güçlerin desteklenmesi konusudur. Irak’ta, Irak ordusu ve Peşmergeler ile PYG/YPG unsurları bu noktada önem kazanmıştır. ABD bu gruplara, eğitim istihbarat, danışmanlık, askeri yardım vb. konularda destek vermektedir. ABD, Irak’a bu amaçla 2014 sonunda 475 ek ABD askeri yollamıştır.

Üçüncü kısım, IŞİD’in ideolojisi, yapılanması ve finans kaynaklarına yönelik mücadele politikasıdır. Dünya genelinde işbirliği imkânlarının arttırılarak IŞİD’in finans kaynaklarının bitirilmesi, bu amaçla istihbarat paylaşımı yapmak, IŞİD’in ideolojisi ile mücadele etmek ve yabancı savaşçıların IŞİD’e destek vermek için Irak ve Suriye’ye giriş çıkışını önleme politikaları oluşturmaktadır.

Dördüncü kısım, insani yardımların sağlanmasını içermektedir. Bölgede IŞİD’in terör uygulamalarından zarar görenlere insani yardımların ulaştırılması konusu önemlidir. Oluşturulan geniş çaplı koalisyon bu açıdan birçok ülke destek vermekte ve katkıda bulunmaktadır.

ABD öncülüğünde oluşturulan koalisyon, Ağustos 2014’ten, Kasım 2016’ya kadar 10 binden fazla hava saldırısı düzenlemiştir. Koalisyona, Eylül 2014’ten sonra İngiltere, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Ürdün ve Hollanda katılmıştır. Suriye’de IŞİD’e karşı ilk hava saldırıları Eylül 2014’te başlamış, 2016 sonuna kadar örgüt’e 5.500 hava saldırısı yapılmıştır. Suriye’deki hava saldırılarına, ABD ile birlikte Avustralya, Bahreyn,

⁵³⁰ Terörün Geldiği Yeni Boyut: IŞİD Örneği,... s. 35-36

Fransa, Ürdün, Hollanda, Suudi Arabistan, İngiltere, BAE ve Türkiye’de katılmıştır.⁵³¹ NATO’nun, 8-9 Temmuz 2016’da Varşova’da düzenlediği zirvede ise müttefikler, IŞİD ile mücadele konusunda somut kararlar almışlardır. Bu amaçla NATO, AWACS (erken uyarı) uçaklarını IŞİD’e karşı oluşturulan koalisyona karşı bilgi sağlamak için kullanılabileceği kararını almış, Ürdün’de Iraklı subayların eğitimi destekleneceği belirtilmiş, bilgi paylaşımı ve yabancı savaşçılarla mücadele konusunda işbirliği yapılacağı açıklanmıştır.⁵³²

Diğer yandan BM kapsamında IŞİD ile mücadele için bazı kararlar alınmıştır. BM Güvenlik Konseyi, 2161 (2014), 2170 (2014), 2178 (2014) ve 2199 (2015) sayılı kararları ile doğrudan ya da dolaylı bir şekilde, IŞİD ile ticaret yapma taahhüdünde bulunmayı kınamış ve bütün üye ülkelerden YTS’lerin seyahat ve finansmanının önlenmesi istenmiştir. Ayrıca IŞİD, El-Kaide’ye uygulanacak yaptırımlar listesindekilere tabi tutulmuştur. Ayrıca, BMGK 2170 (2014) ve 2199 (2015) kararlarında, IŞİD’in petrol sahaları ve ilgili alt yapı tesislerinden elde ettiği gelirleri, adam kaçırma ve fidye gelirleri, internet ve diğer yollarla yapılan bağışları, altın vb. değerli eşyaların aktarılması yoluyla elde edilmiş gelirleri IŞİD ile alakalı finansal kaynaklar olarak saymıştır.⁵³³

BM Güvenlik Konseyi, 2014’te aldığı 2170 ve 2178 sayılı kararlar ile 2015’teki 2199 sayılı kararlarında, Suriye ve Irak’ta eylemlerine devam eden IŞİD, El-Kaide ve El-Nusra (Şam’ın Fethi Cephesi) ile bağlantılı grupların, uyguladığı terör eylemlerinin sonucu olarak, milyonlarca kişinin evini terkettiğini, masum insanların öldürüldüğünü ve tarihi, dini yerlerin yok edildiğini açıklamıştır. Bununla birlikte, bu eylemlere katılan kişilerin, varlıklarının dondurulması, yabancı terörist savaşçıların transit geçişlerinin önlenmesi, terörle mücadele için yasal tedbirlerin alınması ve radikalleşmeyle mücadele

⁵³¹ “2014’ten bugüne Suriye ve Irak’ta IŞİD Tehdidi”, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37858815>, (E.T., 17/07/2017).

⁵³² Levent Yiğittepe, a.g.e., s. 101-102.

⁵³³ Murat Yeşiltaş vd., a.g.m., s. 70.

bağlamında sivil toplumla işbirliği yapılmasını istemektedir. İlaveten, bu grupların silahlara erişiminin engellenmesi amacıyla tedbirlerin alınmasını önerirken, bu grupların petrol ticareti, kaçakçılık, rehine karşılığında fidye istenmesi gibi yollarla gelir elde etmesinin önlenmesinin de üzerinde durmaktadır.⁵³⁴

2. Rusya'nın IŞİD ile Mücadelesi

Rusya'nın IŞİD ile mücadelesini, birincil olarak, kendisi açısından uluslararası terörizmle mücadele ve ikincil olarak bölgesel çıkar bağlamında Rusya'nın kendisine müttefik olarak gördüğü Suriye Rejimi ve Esad'ı destekleme ve çökmesine izin vermeme çabası olarak tanımlayabiliriz.

Birinci olarak, Rusya, IŞİD ile mücadeleyi, uluslararası terörizmle mücadele kapsamında görmektedir. Rusya, IŞİD ve Nusret Cephesini terörist örgüt olarak görmek ve bu kapsamda Rusya Yüksek Mahkemesi, Aralık 2014'te bu iki örgütü, terör örgütü listesine dahil etmiştir. Bunun sonucu olarak bu iki grubun, Rusya'da her türlü propaganda ve faaliyetleri yasak kapsamına alınmıştır.⁵³⁵

Rus Dışişleri Bakanı Lavrov'a göre, IŞİD'in ortaya çıkmasındaki sebeplerin başında ABD'nin Ortadoğu'da uyguladığı başarısız politikalar gelmektedir. Putin de bu görüşe katılmakta ve Batılı ülkelerin, IŞİD'e militan sağladıkları, silah yardımıyla bulundukları ve parasal destekle bulunduklarını iddia etmektedir.

IŞİD'in en önemli hedeflerinden birisi de Rusya'dır. Eylül 2014'te Vladimir Putin, IŞİD tarafından tehdit edilmiş, Ekim 2014'te ise örgütün üst düzey sorumlularından Ebu Ömer el-Şişani Rusya'yı hedef alan açıklamalar yapmış ve Çeçenistan ve diğer Müslüman toprakların özgürlüğe kavuşturulacağı açıklanmıştır. Bununla birlikte

⁵³⁴ Osman Şen, **21. Yüzyılın Başında Terörizmle Stratejik Mücadele...** s. 172, UN Nations Security Council Resolution, 2170, 2178 ve 2199.

⁵³⁵ Elnur İsmayilov, "Rusya'nın IŞİD ile Mücadele Politikası", **Bilgesam Analiz**, No: 1193, 9 Mart 2015, s. 1-2.

Rusya'dan IŞİD'e katılımlar dikkat çekicidir. Çoğunluğu Çeçen olan militanların sayısı 2015'te 1700 olarak sayılmıştır. Bu nedenle Rusya, IŞİD sorununun Suriye ve Irak'ta çözülmesini, bir başka deyişle IŞİD ile bölgede mücadele edilmesini istemektedir. Çünkü, bir çoğu Rusya'dan katılan başta Çeçenler olmak üzere bu kişilerin tekrar Rusya'ya geri dönmesinden endişe duyulmaktadır.⁵³⁶

Rusya IŞİD ile mücadelede uluslararası işbirliği çabalarını önemsemiş ve bu amaçla Ağustos 2014'te, IŞİD'e karşı mücadelede yardım teklifini ABD'ye iletmıştır. Eylül 2014'te ise, BMGK toplantısında Rusya, diğer devletlere IŞİD'e karşı uluslararası hukuk kapsamında ortak operasyon önerisini getirmiş ve bunun Esad yönetimi ile koordinasyon içerisinde olması gerektiğini vurgulamıştır. Rusya, yine Eylül 2014'te, BMGK'nin, IŞİD başta olmak üzere benzer yapıdaki terör örgütlerinin faaliyetlerinin yasaklanmasını içeren 2178 sayılı karara destek vermiştir. Rusya ilaveten, Şubat 2015'te BM Güvenlik Konseyine IŞİD ile mücadele önerisi sunmuştur. Öneri, IŞİD'e yardım eden ülkelerin engellenmesi, örgütün Suriye ve Irak'tan çıkardığı petrolden elde ettiği gelirin önlenmesi, silah satışının önlenmesi, bağışlar ve fonların engellenmesi, tarihi eser kaçakçılığının önlenmesi vb konuları içermektedir.⁵³⁷

Diğer yandan, Rusya'nın Irak'a da IŞİD ile mücadele konusunda destek vermektedir. Rusya, Irak'ta ortaya çıkan terör sorununun ABD'nin 2003'te gerçekleştirdiği Irak'a müdahalenin bir sonucu olduğunu savunmaktadır. Irak ile ekonomik anlamda anlaşmalar imzalayan Moskova yönetimi, Ekim 2012'de Irak ile 4.2 milyar dolarlık bir silah anlaşması yapmıştır. Irak'a 36 adet Mi-28NE helikopter ile 48 adet uçaksavar füze gönderilmiştir. Haziran 2014'te ise 5 adet Su-25 saldırı helikopteri

⁵³⁶ Ibid., s. 2

⁵³⁷ Ibid, s. 3-4

yollamıştır. Temmuz 2014'te ise Irak ile 1 milyar dolarlık yeni silah anlaşması yapılmıştır.⁵³⁸

Sonuç olarak, Rusya'nın IŞİD ile mücadele politikası birkaç açıdan önemlidir. Rusya her ne kadar IŞİD tehdidinin ortaya çıkmasında, ABD'nin politikalarını ve özellikle Irak'ı işgalini görüyorsa da, IŞİD tehdidinin bertaraf edilmesi için Batılı devletlerle işbirliği yapılmasını ve ortak stratejiler gerçekleştirilmesini onaylamaktadır. Rusya, ABD öncülüğünde kurulan uluslararası koalisyonun IŞİD ile mücadelesini desteklemekte, ancak Suriye'deki meşru hükümetin onayı alınmadan yapılacak her operasyonun, uluslararası hukuk açısından sorunlu olacağını vurgulamaktadır.⁵³⁹

Rusya, Eylül 2015'te Suriye'de askeri unsurları ile hava operasyonlarına başlamış, Suriye Rejiminin hem IŞİD ile hem de diğer muhalif unsurlarla başta Halep, Palmira, Hama ve Humus gibi yerlerde askeri operasyonlar düzenlemiştir. Rusya'nın Suriye Rejiminin daveti, iç savaşta rol alması sonucu Suriye'deki kazanımlarını asker, siyasi ve güvenlik olarak üç grupta ele alabiliriz.⁵⁴⁰

Birinci olarak, askeri anlamda birinci kazanım, Tartus'taki 1977'den beri kullanılan deniz üssünün Suriye Rejimi ile yapılan anlaşma sonrası genişletilmesi ve kalıcı bir üs haline getirilmesi sayılabilir. Askeri anlamda bir diğer kazanım, Hmeymim'de elde edilen Rus hava güçlerinin kullandığı hava üssüdür. Rusya, Hmeymim'deki üs sayesinde bir çok savaş uçağını bölgede barındırmaya başlamıştır.⁵⁴¹

Siyasi kazanımlara birinci örnek ise Esad yönetiminin görevde kalmasıdır. Esad yönetimi, Rusya'nın askeri yardımları sayesinde yerini daha da sağlamlaştırmıştır. Esad'ın kişiliğinden bağımsız Rusya'nın bölgedeki çıkarları önemlidir. Rusya, Esad ile

⁵³⁸ Ibid, s. 4.

⁵³⁹ Elnur İsmayilov, a.g.m., s. 5.

⁵⁴⁰ Samet Yüce, "Rusya'nın Bölgedeki Varlığının Nedenleri", **Kastamonu Üniversitesi İİBF Dergisi**, Ocak 2016, S. 11, s. 271.

⁵⁴¹ Halit Gülşen, "Rusya'nın Suriye Müdahalesi: Kazanımlar, Kayıplar ve Riskler", **Ortadoğu Analiz**, C.9, S. 79, Mart-Nisan 2017, s. 30.

beraber bölgedeki çıkarlarını savunmaktadır. Siyasi anlamda ikinci kazanım, Halep'in rejimin eline geçmesinin sağlanmasıdır. Üçüncü kazanım, Türkiye-İran ile beraber ABD'den bağımsız bir çözüm süreci üzerinde varılan uzlaşısı. Dördüncü kazanım, Rusya bölgedeki etkisini arttırmış ve “her daim müttefikinin yanında” mesajını herkese vermiştir. Beşinci kazanım, Suriye krizi, Kırım'ın işgali ve Ukrayna'nın doğusundaki devam eden çatışmaları ikinci plana atmıştır.⁵⁴² Güvenlik kazanımları, kendi ulusal güvenliği açısından Kafkas İslam Emirliği'ne bağlı ve Suriye'de savaşan bir çok savaşçıyı, Suriye'de etkisiz hale getirme şansı bulmuştur.⁵⁴³

IV. Küresel Terörizmin Dönüşümü Açısından IŞİD'in Anlamı

A. IŞİD'in El-Kaide'den Farklılıkları

1. Örgütsel Yapısı, İdeolojisi ve Amaçları

El-Kaide ve IŞİD'in örgütsel yapıları birlikte ele alındığında hem benzerlikler aynı zamanda da farklılıklar bulunmaktadır. Bu bölümde iki örgütün, örgütsel yapısı, ideolojisi ve amaçları karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Bu şekilde IŞİD'in El-Kaide'den farklılıkları belirlenmek istenmektedir. Bu karşılaştırmanın “küresel terörizmin dönüşümü” bakımından da önem arz ettiği düşünülmektedir.

El-Kaide'nin örgütsel yapısı, 11 Eylül 2001 öncesi daha hiyerarşik yapıdadır. Burada örgütün lideri Usame bin Ladin'in kişisel karizması, finansman gücü, örgütlenme kabiliyetleri önplana çıkmıştır. Usame bin Ladin'in, Suudi Arabistan'dan ayrılıp gittiği Sudan'da kaldığı dönem ve daha sonra geçtiği Afganistan'da, Taliban yönetimi ile işbirliği yaptığı süreçte El-Kaide'ye, Usame bin Ladin'in etrafında örgütlenen, hiyerarşik bir örgüt modeli hakimdir. Bu dönemde El-Kaide, Afganistan'daki SSCB işgali sırasında savaşan mücahitlerin ve Ladin'in etrafındaki çekirdek kadronun oluşturduğu yapısı ile

⁵⁴² Halit Gülşen, a.g.m., s. 30

⁵⁴³ Halit Gülşen, a.g.m., s. 30.

örgütsel anlamda “var olma ve olgunlaşma” sürecindedir. Suudi Arabistan’dan ayrıldıktan sonra gerek Sudan’daki faaliyetleri, gerekse de daha sonra geçtiği Afganistan’daki Taliban yönetimi ile olan ilişkileri, Ladin’in örgütü ve kendisi için bir tür “sığınak ve güvenli üs arama faaliyeti” olarak değerlendirilebilir.

Ancak, 11 Eylül 2001 sonrası ABD’nin Afganistan’ı işgal etmesi sonrası, El-Kaide, Afganistan’dan çıkartılmış ve örgüt, daha esnek bir yapılanmaya geçmiş ve örgütün yapısı “merkez yapılanma, yerel hücre yapılanması ve bağlantılı gruplar” olmak üzere üçlü bir yapılanmaya evrilmiştir. Afganistan’dan çıkan El-Kaide, Güneydoğu Asya, Ortadoğu ve Afrika başta olmak üzere dünyanın belli bölgelerine yayılmıştır. Merkez El-Kaide Yapılanması, olarak nitelenen bölüm, örgütün kuruluşundan itibaren örgütte yer alan ve komuta-kontrol, planlama, istihbarat gibi konularla ilgilenen kişilerden oluşmaktadır. Ladin ve Eymen El-Zevahiri gibi El-Kaide’nin önde gelen liderleri merkez yapılanma içerisinde. Merkez yapılanması, Usame bin Ladin’in “emir” olup herşeyden sorumlu ve hiyerarşik olarak en tepede olduğu, bir danışma kurulu ve ona bağlı uzmanlık alanlarına göre oluşturulan komitelerin (askeri, dini, ticari, medya, seyahat komiteleri) olduğu bir yapıdır. Ladin ölünce yerine Zevahiri geçmiştir. Yerel hücre yapılanması ise, merkeze bağlı, küçük grupların bir araya gelerek oluşturduğu bir örgütlenmeyi ifade etmektedir. Birbirinden bağımsız olan bu yapılar, esnek bir yapılanmada yer almakta olup yer değiştirebilir bunun yanında eylem önerisi getirebilir. El-Kaide ile bağlantılı gruplar ise El-Kaide’nin küresel yapılanmasının bir sonucu olarak örgütsel yapıda yer almaktadır. Küresel Cihat’ın bir parçası olarak El-Kaide’ye bağlılığını bildirmiş, ideolojik referanslar bakımından Selefi-Vahhabi ideolojiyi benimsemiş ve Ladin’in kişisel karizmasından da etkilenmiş bu gruplar, bölgesel ve yerel amaçlar için savaşırken aynı zamanda El-Kaide adına da eylemler yapabilmektedir.

İŞİD’in örgütsel yapısı, El-Kaide’ye benzer özellikleri yanında ondan farklı özellikler de barındırmaktadır. İŞİD, El-Kaide ile benzer bir şekilde küresel düzeyde

kendisine bağıllığını sunmuş örgütler dışında, Irak ve Suriye’de belli bir bölgede toprağa dayalı hâkimiyet kurmuş, belirli insan topluluğu ve egemenliği sağlamış bir küresel terör örgütüdür. Bir başka deyişle IŞİD, El-Kaide’ye benzeyen ama onu aşan post-El-Kaide yapısında küresel bir terör örgütüdür.

IŞİD, devlet benzeri bir yapılanma içerisinde, geniş bir bürokratik ağa sahip, Irak’ta vilayet dediği bölgelerin atanmış valiler tarafından yönetildiği, Irak ve Suriye’de belediye ve alt yapı hizmetlerini sağlayan bir örgüttür. Bunun yanında, IŞİD, kendisine küresel düzeyde bağıllılık bildiren örgüt ve cihatçıların vasıtasıyla dünyayı çeşitli bölgelere ayırmış ve buraları El-Kaide’nin yapılanmasından farklı olarak Irak ve Suriye dışındaki vilayetleri olarak görmektedir. Bu yerlere örnek olarak, Horasan Vilayeti (Afganistan ve Pakistan), Cezayir Vilayeti (Cezayir), Sina Vilayeti (Mısır), Libya Vilayeti (Libya), Nijerya Vilayeti (Nijerya), Kafkas Vilayeti (Kafkas) ve Haremeyn Vilayeti (Suudi Arabistan), Sana Vilayeti (Yemen) sayılabilir.

Örgütsel anlamda IŞİD, hiyerarşik bir yapılanma içerisindedir. El-Kaide’nin Merkez Yapılanması, IŞİD’in Suriye ve Irak’taki yönetim birimleri ile diğer bağlantılı örgütler bir arada düşünüldüğünde benzerlikler içermektedir. IŞİD’in örgütsel yapısında Emir/Halife, Suriye ve Irak’ı, görevlendirdiği bir vekil aracılığı ile yönetmekte, yönetim ise, şura konseyi, şeri konsey, askeri konsey, finans konseyi, istihbarat konseyi vb. gibi birimlerce sağlanmaktadır.

Örgütsel yapı üzerinden El-Kaide ile IŞİD üzerinde bir değerlendirme yapılacak olursa IŞİD, örgütsel anlamda devlet benzeri bir yapılanma içerisinde olmuş ve bu bakımdan El-Kaide’den farklılaşmıştır. Çünkü El-Kaide, küresel halifelik amacına sahip olsa da şimdiye kadar toprağa dayalı bir egemen, devlet benzeri bir yapılanma içerisinde olmamıştır. Bu durum, din esaslı dalganın, küresel terörizm olarak görüldüğü ve iki örneği olarak somutlaşan El-Kaide ve IŞİD’in karşılaştırılmasında en önemli farklardan birisidir.

İkincisi, El-Kaide ve IŞİD, ideoloji ve amaçlar bakımından benzer özelliklere sahip olduğu gibi farklılıklara da sahiptir. Öncelikle iki terör örgütü de, Selefi-Vahhabi ideolojiyi benimsemiş ve Selefi Cihatçı örgütler olarak ele alınmaktadır. “Din motifli terörizmin kaynağı olarak islami köktencilik” bölümünde detaylı olarak anlatılan bu ideolojinin tarihsel kökenleri Haricilerden, İbn Teymiye’ye, Selefi Hareketinden, Mevdudi ve Seyyid Kutub’a uzanmaktadır. Cihadi Selefilik, günümüz modern siyasal sistemi değiştirmek ve bunun yerine bir hilafet devleti tesis etmek ve bunu şiddet yoluyla yapma olarak da özetlenebilir.

El-Kaide, özellikle Seyyid Kutub’un fikirlerinden ve Cihat düşüncesinden etkilenmiştir. Kutub, modern toplumlarda İslam karşıtı bir cahiliye devri yaşandığını söylemekte, demokrasi ve komünizmi reddetmekte, İslam’ın aslına dönüşünü ve bütün Müslümanların bir ümmet olarak bir araya gelmesini amaçlamaktaydı. El-Kaide, Kutub’un, cihadı, bütün Müslümanlar üzerine farz olarak görmesi yanında, İslam toplumunu inşa etmek, Allahın hâkimiyetini sağlamak, İslamı yaymak vb. söylemlerini benimsemiş ve aynı zamanda Kutub’un, cihadı sadece “savunma savaşı” olarak görmediğinden hareketle bugünkü siyasetini oluşturmuştur. Bir başka deyişle İslami köktencilik, küreselleşmenin imkân ve kabiliyetleri yanında ürettiği eşitsizlikler ve buna eşlik eden siyasi gelişmeler ile birlikte küresel terörizmin ilk örneği olan El-Kaide’nin fikri alt yapısını oluşturmuştur.

El-Kaide’nin amaçları, “İslami bir düzen kurmak, İslam halifeliğini yeniden diriltmek gibi temel gayelerinin yanında, “din ve devlet ayrımının kaldırılması” ya da “Batılı anlamda demokrasinin yok edilmesi” vb. başlıklar olarak sayılabilir. El-Kaide’nin bu amaçla belirlediği 20 yıllık plana daha önce değinilmiştir. Bununla birlikte El-Kaide, ABD’nin Ortadoğu’daki varlığını hedef almakta, İsrail’i bir tehdit olarak görmekte, çoğunluğu Müslüman olan Tükiye, Ürdün gibi kendi ifadesiyle mürted (dinden dönmüş) rejimlerle mücadele edilmesini amaçları arasında saymaktadır. Usame bin Ladin ve El-

Kaide, 1996’da yayınladığı Cihat ilanının arkasından, 1998’de Yahudilere ve Haçlılara Karşı Cihat İçin Dünya İslam Cephesini kurmuş ve ABD ve müttefikleri ile mücadele esas alınmıştır. IŞİD’den farklı olarak İslam içerisindeki belirli bir mezhep (Şiilik) hede alınmamıştır. Bu mücadele İslam toprağı (darü’l İslam) ile savaş toprağı (darü’l harb) arasındaki bir mücadele olarak görülmüştür.

IŞİD’in ideolojisi yukarıda da değinildiği gibi, El-Kaide ile benzer bir şekilde Selefi-Vahhabi inanıştan etkilenmiştir. IŞİD, İslam’ın kurulduğu dönemdeki uygulamalarını esas alan ve bidatler ile kirlendiğini iddia ederken bir tür “öze dönüş” istemektedir. Bununla birlikte IŞİD, kendi ideolojisine uygun bulmadığı kişileri “tekfir (kâfir)” ilan etmekte ve kâfir ilan edilenlerle savaş, cihat ve her türlü mücadelenin bütün Müslümanlar için farz olduğunu savunmaktadır. Bunu uygulamamak ve reddetmek ise ölümle cezalandırılmaktadır.

IŞİD’in ideolojisinde Sünni İslam Halifeliğinin yeniden kurulması yolunda mücadele, tekfirci yaklaşım ve El-Kaide’de de olduğu gibi mürted rejimlerle mücadele yanında El-Kaide’den farklı olarak IŞİD’in tarihsel sürecinde detaylı olarak anlatıldığı gibi, Şiilerle mücadele konusu göze çarpmaktadır. Irak’ın İşgali’nden Şiilerin sorumlu tutulması ve Zerkavi’nin, Ladin ile mektuplaşmasında “yakın düşman” olarak nitelendirdiği Şii nüfus, IŞİD için tekfirci bir yaklaşımla her türlü yolla mücadele edilmesi gereken düşmanlardır.

IŞİD’in amaçlarının en başında, Sünni İslam Halifeliğinin yeniden kurulması gelmektedir. IŞİD bu amacını, Haziran 2014’te Musul’un ele geçirilmesi sonrası 29 Haziran 2014’te “İslam Devleti”ni ilan ederek gerçekleştirmiştir. Bir başka açıdan bakılırsa El-Kaide’nin de amacı olan Küresel Halifelik amacını, IŞİD, Suriye ve Irak Merkezli “İslam Devleti”ni ilan ederek hayata geçirmiştir. Bir dönem yayınladığı dergi olan Dabiq dergisinin ilk sayısında de, IŞİD amaçlarını tarihsel süreç bağlamında ele alırken beş aşama belirlemiş ve bu aşamalar, “hicret, cem/birleşme, tağıtu

istikrarsızlaştırmak, devlet (tamkin) ve hilafet olarak sayılmıştır. Benzer bir plan El-Kaide'nin 20 yıllık stratejik planında da mevcuttur. Ancak IŞİD, El-Kaide'den farklı olarak bu planı teoriden fiiliyata dökmüş ve hayata geçirmiştir. Hicret aşaması, Hz Muhammed'i örnek olan Ebu Musab El-Zerkavi'nin Afganistan'dan ayrılıp, Irak'a ulaşmasına kadar geçen süreci anlatırken, Cem/birleşme dönemi Tevhit ve Cihat Örgütü'nün Irak'ta üstlendiği rolü ve çabalarını ifade etmektedir. Tağutu istikrarsızlaştırmak olarak isimlendirilen üçüncü dönem, IEK'nin, Irak İslam Devletine kadar geçen direniş dönemi (2004-2006), tamkin (devlet) olarak ifade edilen aşama İİD'den IŞİD'in kuruluşu ve Halifeliğin ilanına kadar geçen zamanı simgeler. Hilafet ise Haziran 2014 ile beraber ilan edilen İslam Devleti ile başlayan süreçtir.

Diğer yandan, IŞİD, yerel ve bölgesel anlamda hedeflerini belirlerken, kısa vadede ise Irak ve Suriye'deki topraklarını elinde tutmayı ve kalıcı olmayı hedeflemiş ve Şiilere karşı saldırgan siyasetinin Sünniler nazarında destek bulacağını düşünmüştür. Orta vadede ise Irak ve Suriye'deki genişleme siyasetini sürdürmeyi, uzun vadede ise komşu Sünni ülkelere genişlemeyi amaçlamaktadır.

Özetle, amaçlar bakımından IŞİD, El-Kaide'ye göre stratejisini daha somut hedeflere yoğunlaştırmış, hilafet fikrini teoriden pratiğe geçirmiş, amaçlarını yerel ve bölgesel olarak ayırmış, devlet benzeri örgütlenmenin getirdiği şartlar yanında küresel mücadelesini de sürdürmüştür.

2. Taktikler, Askeri Strateji, Eylemler

El-Kaide ve IŞİD, taktikler, askeri strateji ve eylemlerinin özellikleri bakımından benzerlikler ve farklılıklara sahiptir. Burada en dikkat çeken nokta, iki örgütün de Selefi-Vahhabi İdeoloji ve Cihadi Selefizm ile uyumlu bir şekilde şiddeti “araçsal” olarak kullanmasıdır.

El-Kaide'nin taktikleri içerisinde intihar saldırıları, bombalı araçlarla yapılan saldırılar, silahlı saldırılar, baskınlar, adam kaırma vb. yöntemler bulunmaktadır. Bu taktikleri ve yöntemleri El-Kaide'nin merkez yapılanmasına bağı kişiler, yerel hücreler ve El-Kaide ile bağlantılı gruplar yoğun olarak kullanmaktadır.

El-Kaide'nin farklı yöntemlerinden birisi üyelerini “açık ve kapalı üyeler” olarak sınıflandırmasıdır. Örneğin “açık üyeler”, çok fazla sosyal olmamalı, kendilerini ilgilendirmeyen konulara girmemeli, İslami görünümüne sahip ise (saç, sakal vs.) sorunlu yerlerden uzak durmalı ve telefon kullanımı konusunda dikkatli olmalıdır. Kapalı üyeler ise, daha çok titizlik beklenen kişilerdir. Bunlar, İslami görünümünden uzak durmalı, isimlerini fazla kişiyle paylaşmamalı, ev ve araba kiralama gibi işlemlerden uzak durmalı, arkadaşları ve komşuları gibi kendisini şikâyet edecek kişilerle sorunu olmamalı, rutin dışında ani diyaloglardan kaçınmalıdır.

El-Kaide'nin eylemlerini, 11 Eylül 2001 saldırıları öncesi ve sonrası diye ayırmak gerekmektedir. Çünkü, 11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan saldırılar El-Kaide'nin en büyük eylemi olmuş, bütün dünya tarafından tanınmasını sağlamıştır. 11 Eylül Öncesi El-Kaide, ABD ve müttefiklerini hedef alan bir strateji içerisindeydi. Batılı hedeflere doğrudan yapılan ilk saldırı, 1993'te DTM'ye yapılan saldırıda El-Kaide bağlantılı Remzi Yusuf'un bombalı eylemi dışında 1998'de Kenya ve Tanzanya'daki ABD Büyükelçiliklerine yapılan saldırılar olmuştur. Bu saldırıdan sonra El-Kaide, ABD tarafından daha ciddi bir tehdit olarak görülmüştür. 11 Eylül Sonrası ise El-Kaide'nin ABD ve müttefikleri ile mücadelesi sürmüş, El-Kaide ile bağlantılı grupların yaptıkları eylemler dışında İstanbul, Madrid ve Londra saldırıları ile Batılı anlamda hedefler vurulmuştur. Bu dönemde El-Kaide, Afganistan'ın ABD tarafından işgali sonrası küresel olarak örgütlenmek zorunda kalmış ancak bu durum ona merkez yapılanma dışında yerel hücreler ve bağlantılı gruplar vasıtasıyla eylem yeteneği de kazandırmıştır. Bir başka deyişle, El-Kaide ABD'nin Afganistan'ı işgali sonrası küresel

bir terör örgütü olma yanında şemsiye bir örgüt haline gelmiş bu durumda eylem karakteristiğine etki etmiştir.

IŞİD'in kullandığı taktikler El-Kaide ile benzerlikler içermekte ancak ondan daha fazla vahşet içeren özellikler de barındırmaktadır. IŞİD, şiddete El-Kaideye oranla daha fazla başvurmakta ve bombalı araç saldırıları ve intihar bombacılığı yanında, halk önünde idam etme, kafa kesme, insanları canlı iken yakma, uzuvlarını kesme, taşlayarak öldürme vb. yöntemler kullanmaktadır. IŞİD, Şiiiler başta olmak üzere Irak ve Suriye'de Yezidi, Kürt, Arapları katletmiştir. IŞİD bütün bu eylemlerini videoya kaydetme ve medya organlarında, sosyal medyada dünyaya servis etmektedir.

IŞİD'in eylemleri El-Kaide ile karşılaştırıldığında daha fazla sayıda ve daha sık aralıklarla olmaktadır. Irak ve Suriye'de vurulan hedefler dışında kendisine biat eden grupların da yardımıyla dünyanın dört bir tarafında eylemler gerçekleştirmektedir. 2016 sonu itibarıyla 34 farklı ülkede, 152 saldırı gerçekleştirmiş olan IŞİD, ağırlıklı olarak Batı ülkelerini (Fransa, ABD, Almanya, Türkiye, İngiltere) ve vatandaşlarını hedef almıştır. IŞİD'in eylemleri daha öncede belirtildiği üzere dört farklı kategoride ele alınabilir. Buna göre bu kategoriler “kontrollü/denetim altındaki saldırılar”, “yönlendirilmiş saldırılar”, “bağlantılı grupların gerçekleştirdiği saldırılar” ve “tek başına esinlenilmiş saldırılar” olarak sınıflandırılmaktadır. Bu saldırı sınıflandırması El-Kaide ile benzerlikler göstermektedir. Ancak saldırı şiddeti ve yoğunluğu, öldürülen ve yaralanan insan sayısı ve medya-propaganda sonuçları bakımından IŞİD'in terör eylemleri El-Kaide'ye göre daha çok ses getirmektedir.

IŞİD'in eylemleri, El-Kaide ile benzerlik ve farklılıklar içermektedir. Öncelikle El-Kaide ile benzer bir şekilde, Batılı ülkelerde ve diğer Ortadoğu ülkelerinde o ülke vatandaşlarını kullanabilmektedir. Kullanılan yöntemlerde de benzerlikler olmakta (intihar eylemleri, silahlı saldırılar, bombalı eylemler vs.) ancak IŞİD bazı eylemlerinde dini, mezhepsel konularda önemli yerleri de vurabilmektedir. El-Kaide burada, 2003'teki

İstanbul eylemlerinde olduğu gibi Yahudiler için kutsal olan mekânları hedef alabilirken, IŞİD ise Suriye, Irak ve diğer ülkelerde İslam içerisinde bir mezhep olan Şiiiler için kutsal sayılan camileri vs. de vurabilmektedir. IŞİD’in tekfirci ideolojisinin burada rol oynadığı düşünülmektedir. İlâveten IŞİD’in eylemleri de aynı El-Kaide gibi uluslararası toplumun mücadelesi için meşruluk tartışmasını da gündeme getirmektedir. IŞİD, El-Kaide gibi dünyanın her yerinde eylem yapma kapasitesine sahip ve sivil, masum ayrımı gözetmeden eylem yapma kapasitesine sahiptir.

IŞİD, askeri anlamda dünyanın her tarafından savaşçı toplayabilmektedir. Hem Irak ve Suriye’deki örgütlerden, hem de yine bölgede IŞİD’e ve dolayısıyla İslam Devleti için savaşmak isteyenlerin yanında dünyanın birçok yerinden Cihat için gelen savaşçılara sahiptir. Bu savaşçılara, cihat, savaş teknikleri ve geri döndüklerinde nasıl davranmalarını da içeren doktriner eğitimler verilmektedir. Hibrit savaş tekniklerini de kullanan IŞİD, adına düzenli ordu dediği ve gerektiğinde seferber edebileceği askeri güce sahiptir. Askeri gücü olması ve gerektiğinde seferber edebilmesi El-Kaide’den farkını göstermektedir. Bu durum elbette toprağa dayalı bir egemenlik kurmasının sonucudur. Örgüte katılımlarda; ikna, internetten davet, Irak ve Suriye’deki hapishanelerden kaçırılan savaşçılardan gerçekleşen katılımlar, IŞİD’e insan gücü sağlamaktadır. Bunun yanında, çocuklara da ideolojik eğitim verilmekte, idamlar ve askeri operasyonlar da kullanılmaktadır.

Bir diğer analize göre ise IŞİD, Mao’nun izlediği “stratejik savunma, stratejik denge ve stratejik taarruz” stratejilerini kullanmıştır. IŞİD’in 2010 sonrası 2012’ye kadar “stratejik savunma” stratejisi izlediği, Duvarları Yıkma Harekâtı ile Irak’ta “stratejik denge” arayışında olduğu ve 2014 Haziran sonrası Musul’un alınması ve İslam Devleti’nin ilanı ile “stratejik taarruz”a geçip, Irak ve Suriye’de topraklarını genişlettiği düşünülmektedir. Seferber edebileceği kuvvetler olması, hibrit savaş tekniklerini kullanması da ve askeri strateji anlamında El-Kaide’den farklılığını göstermektedir.

3. Finansal Kaynaklar

Finansal kaynakların sağlanması, bir terör örgütü için var olması ve faaliyetlerini devam ettirmesi için gerekli ve bunları sağlanması ve kullanılması yaşamsal önemde olan bir konudur. El-Kaide ve IŞİD ‘ın finansal kaynakları, bunlara sahip olma ve kullanma konusunda benzer yanlar olduğu gibi önemli farklılıklarda mevcuttur.

El-Kaide, finansal kaynaklar sağlama bakımından çeşitli kaynaklar kullanmıştır. Örgütün kuruluşundan ölümüne değin en önemli finansörlerinden birisi Usame bin Ladin’dir. Ladin, örgüte kişisel servetinden para aktarmış ve ölümüne değin desteklemiştir. Bunun dışında El-Kaide, ilk yıllarında ABD’nin SSCB’ye karşı savaşı mücahitlere yaptığı yardımlardan, o dönemdeki Suudi sermayesi ve Körfez ülkelerinden gelen bağışlar ve İslami vakıflardan elde edilen gelirler gibi çeşitli finans kaynaklarına sahip olmuştur. Bununla birlikte, 11 Eylül sonrası örgütsel yapısında yer alan “yerel hücreler” ve “bağılantılı örgütler” finansal ihtiyaçlarını büyük oradan kendileri karşılamaktadır. İlaveten El-Kaide, hayır kurumlarını, camileri, sivil toplum kuruluşlarını, finansal kuruluşlarını ve paravan şirketleri, para toplamak için araç olarak kullanmıştır. Yapılan bağışlar daha çok Ramzan ayı gibi kutsal dönemlerde gerçekleştirilmiş, para toplayıcısı olarak adlandırılan kimseler, zekât ve sadaka adı altında camilerden yardım toplamıştır.

El-Kaide’nin IŞİD’in de kullandığı bankacılık yöntemleri ise ilgi çekicidir. El-Kaide ilk ortaya çıktığında internet üzerinden işlemlerin teknolojik anlamda gelişmiş olmadığı ve daha güvenli olduğu gerekçesi ile “havale” denilen yöntemi kullanmıştır. Havale denilen sistemde, para fiziki olarak gönderilmemekte “havaledar” denen kişiye verilmekte, bu havaledarın, havalenin gitmesi istenilen yerdeki kişi tarafından El-Kaide’ye ödeme yapılmasıyla işlem tamamlanmaktadır. Kayıt altına alınmasının zor olduğu bu yöntemle, El-Kaide transferleri gerçekleştirmektedir. Bir değerlendirme yapılacak olursa El-Kaide ortaya çıktığı dönemin koşulları da dikkate alındığında gelir

kaynaklarını çeşitlendirmiş, yardımlar, bağışlar, vakıflardan gelen paralar başta olmak üzere gelir kalemleri yaratmıştır.

IŞİD ise El-Kaide ile karşılaştırıldığında “hem ulusal ve uluslararası” açıdan finanse edilebilen küresel bir terör örgütü görünümündedir. Ulusal ile kastedilen, Suriye ve Irak’ta kurduğu “İslam Devleti”nin fiziki sınırları içerisinde elde ettiği yer altı ve yer üstü kaynaklarından el ettiği finansal gelirlerdir. Bu bir küresel terör örgütte ilk kez görülmektedir. Bunlara ilaveten, IŞİD’in dünyanın en zengin terör örgütü olduğu sanılmaktadır.

IŞİD, El-Kaide’den farklı olarak finansal kaynakları, bir devletin meşru gelirlerine benzer bir şekilde (adına vergi denilen gelirler ve ticaret vb) olabileceği gibi klasik terör örgütünün finansal kaynak sağlama araçları olan yöntemleri (organize suç, fidye, adam kaçıрма, gasp ve yağma) de kullanabilmektedir. El-Kaide bu anlamda toprağa dayalı bir devlet/hilafet kurmadığı için için IŞİD’e benzer finansal kaynaklar elde edememektir. Bu durum da “küresel terörizmin dönüşümü” bağlamında önemli bir fark olduğu düşünülmektedir.

IŞİD, Suriye ve Irak’taki yer alt ve yer üstü kaynaklarını kullanmakta ve buradan finansal gelir elde etmektedir. IŞİD bu anlamda yer altı kaynakları olan petrol, doğal gaz, fosfat, sülfür, çimento, tarım ürünlerin yanında, gasp, yağma ve organize suç gelirleri ile bağışlar olmak üzere El-Kaide ile karşılaştırıldığında çok farklı düzeyde düzenli ve miktar bakımından önemli gelir kaynaklarına sahiptir.

Finansal kaynaklar kısmında ayrıntıları ile belirtildiği üzere IŞİD yer altı ve yer üstü kaynaklarından toplamdan 2014-2016 dönemi arasında yıllık 1 ila 2 milyar dolar arasında değişen rakamlarda gelir elde etmiştir. Bu kaynakların çıkarılmasında teknolojik olarak zorlansa da üçüncü kişiler yardımıyla Irak, Ürdün, Suriye gibi ülkelerdeki üçüncü kişilerle ticaret yaptığı düşünülmektedir.

IŞİD'in finansal anlamda en önemli gelir kaynaklarından birisi vergi olarak isimlendirdiği gelir kalemidir. Kendisini İslam Devleti olarak isimlendiren IŞİD, finansal kaynaklar kısmında detaylı anlatılan, bir tür gasp ve yağma sistemi kurmuş ve neredeyse her türlü şeyden adına vergi dediği kesintileri tahsil etmektedir. Devlet benzeri yapılanması düşünüldüğünde elde edilen bu gelir kalemi de El-Kaide ile farklılıkları düşünüldüğünde önemli bir noktadır.

Sonuç olarak, finansal anlamda El-Kaide, 11 Eylül öncesi ağırlıklı olarak Ladin'in kişisel serveti ile ve küresel anlamda aldığı yardımlar ve bağışlar sayesinde ayakta dururken, IŞİD'in küresel bir terör örgütü olarak gelir kaynaklarını çeşitlendirmesi ve bir devletin sahip olduğu gelir kalemlerine benzer gelirlere sahip olması, onu El-Kaide'den farklılaştırmaktadır. Bir başka deyişle IŞİD, finansal kaynak sağlamada El-Kaide ile benzer yöntemlere sahip olmakta ancak onu aşmakta ve sadece bir devletin elde edebileceği gelirlere sahip olmaktadır. Bu nedenle IŞİD, finansal anlamda El-Kaide ile benzerlikleri olduğu kadar gelir elde etmede büyük farklılıklara sahiptir sonucuna varılabilir.

4. Medya ve Propaganda Faaliyetleri

Medya ve Propaganda, bir terör örgütü için ideolojisini yaymak, eylemlerini duyurmak, taraftar toplamak için çok önemli işlevler gören önemli araçlardan birisidir. El-Kaide ve IŞİD'in ortaya çıktıkları tarihsel süreç, imkân ve kabiliyetleri düşünüldüğünde medya ve propaganda alanında benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır.

El-Kaide, ortaya çıktığı ve internetin ve sosyal medyanın gelişmiş olmadığı ilk dönemde videolar, ses dosyaları ve görsel medya üzerinden medya ve propaganda faaliyetlerine girişmiştir. Bununla beraber, internetin yaygınlaşmasıyla beraber özellikle 11 Eylül 2001 sonrası dönemde kullanım yaygınlaşmış ve 2008'de 5 bine yakın sitenin

El-Kaide tarafından kontrol edildiği ve birçok dilde yayın yaptığı, Usame bin Ladin ve Eymen El-Zevahiri'nin ses ve video kayıtlarının yayınlandığı görülmüştür. Yayınlar genelde El-Sahab medya merkezi üzerinden servis edilmiştir. Cihat ve mücadele kavramı incelenirken, ABD ve İsrail ittifakı ve Müslümanların birleşmesi yönünde mesajlar verilmiştir. El-Kaide'nin Yemen kolu olan Arap Yarımadası El-Kaidesi (AYEK), İngilizce yayın yapan Inspire isimli dergiyi yayınlamaktadır. Dergide daha çok Cihat konuları, Yemen'deki mücadele ve ABD ve müttefiklerine karşı verilen mücadele konuları incelenmektedir.

IŞİD ise medya ve propaganda anlamında El-Kaide'nin yöntemlerini benimsemiş ama daha sonra ondan farklılaşmış ve deyim yerindeyse ortaya çıktığı dönemin ve teknolojik alanda gelişmelerin de etkisi ile yazılı, görsel ve sosyal medyayı bütün boyutlarıyla kullanmaya başlamış ve devam etmektedir.

IŞİD'in medya ve propaganda faaliyetleri 2006'da kurduğu Al-Furkan Medya'ya kadar uzanmaktadır. Mart 2013'te Al I'tisaam Medya Vakfı kurulmuş ve aynı yıl Ağustos ayında Ajnad Medya Prodüksiyon üzerinden ses dosyaları ve videolar yayınlanmaya başlamıştır. 2014'te ise Al-Hayat Medya Merkezi kurulmuştur. Burada dikkat çeken Irak'taki mücadele devam ederken ve savaş Suriye'ye yayıldığı sırada da IŞİD ve öncülü örgütler medya faaliyetlerine devam etmişlerdir. IŞİD propagandayı her zaman önemli görmüştür.

IŞİD'in, El-Kaide ile kıyaslandığında en önemli farklarından birisi, daha düzenli ve sık aralıklarla elektronik ortamda ve sosyal medyada, internet üzerinden yayınladığı dergiler olmuştur. İslam Devleti ilanından sonra Temmuz 2014'te çıkmaya başlayan Dabiq dergisi bir İngilizce, Fransızca dahil çok dilde yayınlanmıştır. Dergide, IŞİD'in 2014'e kadar geldiği süreç, Suriye ve Irak'ta devam eden IŞİD'in saldırıları, Cihat kavramı, tağut rejimler, ABD ve koalisyon ile savaş ve IŞİD'in ideolojisini yansıtan dini, siyasi bilgiler yer almaktadır. IŞİD, Dabiq dergisi yanında 2015 Haziran'dan itibaren

Konstantiniyye dergisi Türkçe yayınlanmaya başlamıştır. Dergide, Türkiye'deki iç siyasete dair yorumlar ve IŞİD'in Türkiye ile alakalı hedefleri ve propagandası yer almaktadır. IŞİD'in bir diğer yayını ise Rumiya dergisi olmuştur. İngilizce, Türkçe, Almanca ve Arapça gibi birçok dilde yayın yapan derginin, Dabiq dergisinin yayın hayatına son vermesinden sonra yayınlanmaya başladığı düşünülmektedir. İlaveten IŞİD, El-Bayan radyo kanalı vasıtasıyla, İngilizce, Arapça ve Rusça yayınlar yapmakta, Suriye, Libya ve Irak'ta yayın yapmaktadır. Kanal, hem örgüte yeni üye kazandırma hem de propaganda amaçlı kullanılmaktadır.

IŞİD'in El-Kaide'den en önemli farklarından birisi yukarıda da bahsedildiği gibi sosyal medyaya verdiği önemdir. Twitter, Facebook, Youtube, Telegram gibi portallar hem propaganda hem de örgüte yeni üyeler kazandırmak için kullanılmaktadır. Bu platformlardan video ve ses kayıtları paylaşılmakta, propaganda yapılmakta ve örgüte katılım için iletişim aracı olarak kullanılmaktadır.

IŞİD ve El-Kaide'nin medya ve propaganda kullanımı konusunda bir değerlendirme yapılacak olursa IŞİD, hem yazılı ve görsel medyayı hem de sosyal medyayı El-Kaide'ye göre daha aktif kullanmakta, daha fazla kişiye ulaşmakta, daha fazla yayın çıkartmakta, kitlelere daha fazla erişim olanakları bulunmaktadır. İslam Devleti'nin ilan edilmesi ve dünyanın dört bir tarafından insanların buna ilgi duyup IŞİD'e katılmak istemesi bu çabaları motive edici olduğu düşünülmektedir. Özetle, IŞİD, medya ve propaganda anlamında El-Kaide'nin yöntemlerini benimsemiş, geliştirmiş ve günümüzde, küreselleşmenin imkân ve şartlarında kullanmıştır.

B. IŞİD'in Devlet Olma İddiası

Haziran 2014'te Musul'un alınması, arkasından hilafetin ve İslam Devleti'nin ilan edilmesi, IŞİD'in bir devlet olup olmadığı tartışmasını başlamıştır. Bu konuda çeşitli cevaplar verilebileceği için, konuya uluslararası hukuk açısından bakmak, sorunun cevabının bulunması açısından yardımcı olacağı düşünülmektedir.

IŞİD'in bir devlet olup olmadığından ziyade, devlet olarak tanınması konusu uluslararası hukuk açısından önemlidir. Uluslararası hukukta bir devletin var olabilmesi için tanınma konusu şart mıdır yoksa değil midir tartışma konusudur. Bir başka deyişle, devlet olabilmenin koşulları arasında yer alan ve 1933 Montevideo Devletlerin Hakları ve Görevleri Sözleşmesi'nin birinci maddesinde sayılan ve kurucu öğeler olarak görülen “insan topluluğu, toprak parçası ve egemen siyasi otoriteye sahip olma”⁵⁴⁴ şartlarına sahip ve devlet olduğunu iddia eden bir yapının, uluslararası hukuk açısından var olabilmesi için tanınma şart mıdır? Bu soruya farklı cevaplar verilebilmektedir.

Bir yaklaşıma göre, bir devletin tanınması onun sahip olacağı uluslararası hukuk kişiliğinin kurucu öğelerinden (diğer üç öğeye ek olarak) biri olacağı için tanıma zorunludur. Bir başka deyişle, bu görüşü savunanlar, tanımanın kurucu (constitutive) öğelerden biri olduğunu ve bir devletin uluslararası hukukta ancak tanıma ile varlığını elde edebileceğini öne sürmektedir. Buna karşılık diğer bir görüş ise, tanıma işlemi fiili durumun açıklanması anlamına gelmekte ve bir devletin uluslararası hukuk bakımından varlığı için gerekli ve zorunlu bir koşul olmadığını savunmaktadır. Bir başka deyişle bu görüşü savunanlar, tanımanın “açıklayıcı” bir işlem olduğunu öne sürmektedir.⁵⁴⁵

Bununla beraber, günümüzde geçerli olan uluslararası hukukun kimi kuralları, bazı durumlarda tanımayı belli koşullara bağlamaktadır. Yani bir başka deyişle, bazı ilkelere aykırı olarak tanımada bulunulması mümkün değildir. Bu ilkeler; “i) diğer devletlerin

⁵⁴⁴ John Dugard, a.g.e., s. 7.

⁵⁴⁵ John Dugard, a.g.e., s. 7-8, Hüseyin Pazarcı, a.g.e, s. 3.

i) içişlerine karışmama ilkesi; ii) kuvvete başvurma'nın yasaklanması ilkesi ve ii)) halkların kendi kaderlerini belirleme" ilkeleridir.⁵⁴⁶ Tanıma işlemi, bir devletin bir başka yapıyla kurduğu hukuki ilişkiyi ifade eder. Dolayısıyla uluslararası hukuk, yukarıdaki sayılan ilkelere aykırı kurulan devletlerin tanınamayacağını buyurmaktadır.⁵⁴⁷

Bununla beraber IŞİD, "devlet dışı silahlı aktör" (DDSA) olarak tanımlanabilir. DDSA'ların üzerinde uzlaşmış bir tanımı yoktur. DDSA, "amaçlarını gerçekleştirmek için şiddet kullanma istek ve kapasitesine haiz, düzenli ordu vb. devlet kurumlarına entegre olmayan, askeri eylemler, kaynaklar, alt yapı ve siyaset bakımından belirli bir özerkliğe sahip" yapılar olarak tanımlanabilir. DDSA'ların karakteristik özellikleri "mevcut durumda radikal değişimi amaçlama, şiddeti psikolojik olarak kullanma, şahsi çıkarlar için kazanç peşinde koşma" olarak sınıflandırılabilir. Ancak bu ideal durumu yansıtır. Bütün örneklerde farklı olabilir.⁵⁴⁸

IŞİD, Irak'ta ortaya çıkmış ve Suriye'ye doğru yayılmış küresel bir terör örgütüdür. Irak ve Suriye'de kuvvet kullanarak belirli bir toprak parçasını işgal etmiştir. Suriye İç Savaşında terör yöntemlerini uygulayan IŞİD, gazetecileri ve yardım kuruluşu üyelerini kaçırıp infaz etmekte, bunları sosyal medyada ifşa etmekte, kadınları seks kölesi olarak kullanmakta, farklı etnik ve dini gruba mensup kişileri (Hristiyan, Kürt, Şii vb.) öldürmektedir. IŞİD, terör yöntemleri ile birlikte, 1949 Cenevre Sözleşmeleri ortak 3. Maddeyi ve örfi hukuk kurallarını⁵⁴⁹ ihlal ederek "savaş suçu" işlemektedir. Savaş tutsaklarını öldürmekte, sivilleri hava saldırılarına karşı kalkan olarak kullanmakta ve

⁵⁴⁶ i) Devletlerin iç işlerine karışma olarak sayılabilecek durumlar, ya ülkesel bütünlük ilkesine aykırı bir biçimde ayrılıkçı hareketlerin devlet olarak tanınması ya da bir bağımsızlık hareketinin güvenli ve sürekli bir şekilde neticelenmesinden önce devlet olarak tanınması durumudur. ii) Uluslararası hukukta kuvvet kullanmanın yasaklanması ilkesi BM Antlaşmasının 2/4 maddesine göre yasaklanmıştır. iii) Self-determinasyon hakkına sahip olmayan toplulukların devlet ilan etmesi durumunda bu devletlerin de de tanınmaması gerektiği BMGK Kararlarında mevcuttur. Örnek; BMGK 12.11.1965 tarihli 216 (1965) Güney Rodezya kararı (Hüseyin Pazarcı, a.g.e., s. 78, BM Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, Ankara, BM Enformasyon Merkezi Yayınları, 2007, s. 6.)

⁵⁴⁷ Hüseyin Pazarcı, a.g.e., s. 7.

⁵⁴⁸ Fatma Taşdemir, "Devlet Merkezli Uluslararası Hukuk Sistemi ve Devlet Dışı Silahlı Aktörler", **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No. 56, Mart 2017, s. 62.

⁵⁴⁹ Melike Batur Yamaner, Emre Öktem vd, **12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek protokolleri**, İstanbul, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2008, s. 2.

kontrol ettiği bölgelerde temel insan haklarını ve özgürlüklerini ihlal etmektedir. IŞİD, daha öncede vurgulandığı üzere hibrit savaş tekniklerini kullanmakta ve sivillere karşı sistematik saldırıları sürdürmektedir.⁵⁵⁰

Bütün bunların ışığında IŞİD, uluslararası hukuk bakımından tanınamaz sonucuna varılabilir. Çünkü bu durum uluslararası hukuka aykırıdır. IŞİD, uluslararası hukuka uygun olarak kurulmuş bir devlet değildir. 29 Haziran 2014'te ilan edilen İslam Devleti'nin uluslararası hukuk açısından tanınması mümkün değildir. Uluslararası toplum ve BM hukuku buna izin vermemektedir. Bir başka deyişle uluslararası hukukta var olan hukuk kişilerinin IŞİD ile tanıma yoluyla ilişkiye girmesi uluslararası hukuka aykırıdır. IŞİD bir terör örgütüdür ve eylemleri ile uluslararası hukuku sürekli ihlal etmektedir. Kısacası IŞİD hukuk dışı bir örgüttür. Bu tespit IŞİD'in devlet olup olmadığından ya da gerekli kriterleri sağlayıp sağlayamadığından bağımsız olarak uluslararası hukuk açısından yapılan bir değerlendirmedir.

⁵⁵⁰ Fatma Taşdemir, "İç Savaş Çerçevesinde Terörizm ve IŞİD Örneği", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, C. 11, S. 42, 2015, s. 62-63.

SONUÇ

Küresel terörizm kavramının ve dönüşümünün ele alındığı ve bu sorunsalın El-Kaide ve IŞİD olarak seçilen iki örnek üzerinden karşılaştırmalı olarak açıklanmaya çalışıldığı bu çalışmada bazı sonuçlara varılmıştır.

Öncelikle, küresel terörizm, Rapoport'un uluslararası terörizmi dalgalara ayıran yaklaşımı bağlamında, dördüncü dalga olan ve “din motifli terörizm dalgası” olarak vücut bulmuştur. El-Kaide, ideolojisi, örgütsel yapısı, finans kaynakları, askeri stratejisi ve taktikleri ile beraber düşünüldüğünde, küreselleşmenin ürettiği eşitsizliğin sonucu, Ortadoğu'daki siyasal gelişmelerin de etkisiyle, İslami köktencilik olarak isimlendirilen düşünce akımını ideolojik referans alarak, “din motifli terörizm” bağlamında ortaya çıkan ilk küresel terör örgütü olmuştur. Bir başka deyişle, küresel terörizmin “din esaslı dalgada” ortaya çıkmış ve El-Kaide ile somut olarak görülmüştür. Bununla birlikte, küresel terörizmin ortaya çıktığı, geliştiği ve El-Kaide ile somutlaştığı Afganistan'ın bir “başarısız devlet” olması da ayrıca dikkat çekicidir. Aynı şekilde, IŞİD'in ortaya çıktığı ve geliştiği Suriye ve Irak için de aynı değerlendirme yapılabilir.

El-Kaide, SSCB'nin Afganistan'ı işgali sonrası oraya savaşmaya giden mücahitleri örgütleme görevini üstlenen Abdullah Azzam'ın yardımcısı Usame bin Ladin tarafından 1988'de kurulmuştur. Afganistan sonrası Suudi Arabistan'a dönen ancak orada uzun süre barınamayan Ladin, önce Sudan'a sonra da tekrar Afganistan'a geçmiştir. 1996'da Küresel Cihat ilanını yayınlayan ve 1998'de “Haçlılara ve Yahudilere Karşı Cihat İçin Dünya İslam Cephesini” kuran Ladin, daha önceki eylemlerinin aksine 1998'de Kenya ve Tanzanya'daki ABD Elçiliklerini vurarak ABD'ye doğrudan saldırmıştır. 11 Eylül Saldırıları büyük bir milat olmuş ve “yeni terörizm” tartışmalarını başlatmıştır. Yeni terörizm, küresel, daha ölümcül, moral ve legal normları gözetmeyen, iletişim, teknoloji gibi olanakları sonuna kadar kullanan ve kendi kutsal saydığı şeyler için her şeyi feda edebilecek bir terörizm biçimi olarak tanımlanmıştır. Küresel terörizm kavramı

bağlamında El-Kaide ciddi bir tehdit olarak görülmüştür. El-Kaide ile ilgili bir başka sonuç, 11 Eylül sonrası örgütsel yapısının 11 Eylül öncesine oranla daha gevşek bir yapıda sürdüğüdür. 11 Eylül öncesi Ladin'in kişisel örgütsel yeteneği üzerinden faaliyetlerini yürütürken, 11 Eylül sonrası, “Merkez El-Kaide, bağlantılı gruplar ve yerel hücreler” olarak yapılanmıştır. İdeolojik anlamda Selefi-Vahhabi ideolojiyi benimsemiş ve Cihadi Selefi bir örgüt olarak görülmüştür. Haricilerden başlayıp, Abdülvehhab ve Seyyid Kutub’a uzanan Selefi-Vahhabi geleneği benimseyen El-Kaide, sonunda Küresel Hilafet Devleti kurmak istemekte ve bu amaçla mücadele vermektedir. ABD ve İsrail’i düşman olarak görmekte, Müslüman dünyada mürted rejimlerle mücadele edilmesini amaçlamakta ve Müslümanları bir araya getirecek bir hilafet devleti kurmayı amaçlamaktadır. Bunun yanında finansal açıdan bağışlar, kurduğu şirketler ve yardım kuruluşları, illegal organize suça başvurma ve Ladin'in kişisel serveti üzerinden gelir sağlamıştır. Hem kendi Merkez El-Kaide, hem yerel hücreleri hem de bağlantılı grupları ile dünyanın birçok yerinde 11 Eylül saldırıları başta olmak üzere ses getiren eylemler yapmaktadır. Kullanılan taktikler daha çok intihar bombacılığı, silahlı eylemler vb. yollar olmaktadır. Şiddeti araçsallaştıran ve bu sayede başarı elde edeceğini düşünen bir örgüt görünümündedir. El-Kaide bütün bu özellikleri ile küresel terörizmi yansıtan bir örnek olmuştur.

Bir diğer sonuç ise, El-Kaide mücadelede konusunda uluslararası toplumun tutumudur. Küresel terörizm sorunu bütün devletleri etkilediği için 11 Eylül sonrası “El-Kaide” üzerinden ortak düşman tanımlaması yapılmış ve devletlerin büyük bir kısmı bu mücadelenin içerisinde olmuştur. Terörizm gibi ortak tanımının yapılmasının zor olduğu bir konuda bu mücadele ve uluslararası toplumun bu çabası önem arz etmektedir. Uluslararası toplum gerek askeri operasyonlar, gerekse de BM, NATO ve AB gibi uluslararası, bölgesel ve uluslararası örgütler nezdinde, hukuki düzenlemeler yapmışlar, ortak mücadele çabası içerisinde olmuşlardır. “Terörizme karşı savaş” olarak adlandırılan

bu dönem, ABD Başkanı George W. Bush ile beraber “Bush Doktrini” olarak isimlendirilen siyaset belgesiyle, hem ABD’nin hem de diğer devletlerin gündemini ve dış politikasını belirleyen başlıca konulardan birisi olmuştur. Bir başka ifadeyle, küresel terörizm olgusu devletleri ve örgütleri ortak mücadele alanlarına doğru itmiştir.

Bu açıdan bakıldığında, ABD’nin 11 Eylül öncesi yeteri kadar önem vermediği El-Kaide ile mücadelede, 1998’den sonrası El-Kaide tehdidini daha çok ciddiye almış, 11 Eylül sonrası gerek kendi ülkesinde yasal düzenlemeler yapmış gerekse de, hem Afganistan’da hem Irak’ta askeri müdahale seçeneklerini seçenekleri kullanmıştır. Bununla birlikte BMGK, El-Kaide konusunda hem alınan kararlar hem de kurulan komitelerle mücadeleye destek vermiştir. NATO’da bu bağlamda El-Kaide ile mücadeleye destek vermiş, 11 Eylül sonrası Afganistan’a düzenlenen operasyona katılmıştır. AB, ise uluslararası terörizmle mücadele bağlamında düzenlemelere girişmiş ve düzenlemeler yapmıştır. AB, El-Kaide’nin 2004 Madrid bombalamaları sonrası, terörizme karşı mücadeleye kendi kurumlarıyla devam etmiştir.

Çalışmada varılan bir başka sonuç ise, küresel terörizmin ideolojik referanslarının bu olgunun ortaya çıkmasına zemin hazırladığı, motivasyon sağladığı bununla birlikte, El-Kaide ve aynı zamanda IŞİD’in “küresel cihat” mücadelesinin temelini oluşturmasıdır. Elbette, İslami köktencilik küresel terörizmin tek nedenidir iddiası hatalıdır. Köktencilik köken itibariyle sadece İslam’a ait bir kavram değildir. Başka dinlerde de görülmüştür. Ancak, küreselleşmenin imkân ve kabiliyetleri hem de birinci bölümde anlatılan Ortadoğu’daki siyasal gelişmelerin (Filistin Sorunu, İran İslam Devrimi ve SSCB’nin Afganistan’ı işgali) içeriği küresel terörizmin din motifli terörizm bağlamında kendini göstermesini sağlamıştır. Bu bakımdan El-Kaide ve pratiği daha önce görülmeyen bir örnek olarak ortaya çıkmıştır. Çalışmada, küresel terörizmin tarihsel kökenleri bağlamında, Hariciler, İbn Teymiyye Selefi Hareketi, Abdülvehhab ve Vahabilik, Mevdudi, Hasan El-Benna ve Seyyid Kutub ele alınmıştır. Buradan elde edilen sonuç,

küresel terörizmin ideolojik referanslarının Selefi-Vahhabi ideoloji olduğu, öze dönüşü, şeriatı isteyen ve bidatları reddeden bu ideolojinin, El-Kaide'nin ve IŞİD'in kullandığı dünya görüşü olduğudur. Cihat kavramı İbn Teymiyye, Mevdudi ve Seyyid Kutub'un yazılarında işlenmiş bu durum Cihadi Selefi örgütlerin motivasyon unsuru olmuştur. Bu fikirler, El-Kaide ve IŞİD'in küresel hilafet devleti düşüncesinin temellerini oluşturması bakımından önem kazanmaktadır. Çünkü hem El-Kaide hem de IŞİD, Cihat kavramını bolca işlemekte, ideolojisinin ve eylemlerinin merkezine koymakta, şiddet araçsallaştırarak kitleleri bu şekilde etkileyeceğini düşünerek kendi bünyesindeki unsurları bu şekilde motive etmektedir.

Çalışmada varılan ve tezin konusunu ortaya çıkaran aynı zamanda tezin ana sorunsalını oluşturan sonuç ise IŞİD'in "küresel terörizmin dönüşümünü" yansıtan bir örnek olduğudur. Bir başka deyişle, küresel terörizm kavramı El-Kaide ile ortaya çıkmış ve somutlaşmış, IŞİD ile dönüşüme uğramıştır. Bu iki terör örgütünün din motifli terörizm dalgasında benzerlikleri ve farklılıkları küresel terörizmin ortaya çıkmasını ve dönüşümünü gösteren örnekler olmuştur. IŞİD, küresel terörizmin geldiği son aşamanın bir örneğidir.

IŞİD, küresel terörist bir örgüt olarak, El-Kaide'den farklılaşmış, onu aşmış ve bir başka deyişle, post-El-Kaide yapısında bir örgüt olarak ortaya çıkmıştır. IŞİD, El-Kaidenin de amacı olan "küresel hilafet devletini" teoriden pratiğe geçirmiştir. Bir başka deyişle küresel terörizm El-Kaide ile ortaya çıkmış, IŞİD ile dönüşmüştür. IŞİD, kendi iddiasına göre bir yöneticisi, ordusu, finans kaynakları, askeri stratejisi olan adına vergi dediği gelirler ile birlikte yer altı ve yer üstü kaynaklarını gelire çeviren devlet benzeri bir yapılanma içerisinde. Kurduğu ve adına İslam devleti dediği yapılanmada kendisini hem sahip olduğu topraklardan elde ettiği gelirler hem de uluslararası alandan gelirlerle finanse etmektedir. Sosyal medyayı ve internet sitelerini aktif olarak kullanmakta, internet yoluyla çıkardığı dergilerle dünya çapında birçok dilde propagandasını

yapmaktadır. Örgütsel açıdan Suriye ve Irak'ta hiyerarşik bir örgütlenme içerisinde olmakta ve kendisine bağlı gruplarla dünyanın birçok yerinde bayrak göstermekte bunun yanında dünyadaki bazı bölgeleri vilayeti ilan ederek, kurduğu İslam Devletinin bir parçası olarak görmektedir. İdeolojik açıdan El-Kaide ile aynı köken olan Selefi-Vahhabizmi benimsemekte ancak tekfirciliği ondan ileri götürerek özellikle Şiiiler ve diğer etnik unsurlar üzerinde aktif biçimde uygulamaktadır.

Bununla beraber, IŞİD'in kendisine devlet demesinin uluslararası hukuk bakımından hiçbir kabul edici tarafı yoktur. Devlet olmanın kurucu unsurları “insan topluluğu, ülke ve egemen siyasi otorite” olarak belirlenmesine rağmen tanıma konusu ön plana çıkmaktadır. Devletlerin tanınması konusunda çalışmada açıklanan “kurucu” ve “açıklayıcı” yaklaşımlar mevcuttur. Kurucu yaklaşıma göre tanıma devletler için kurucu öğelerden biri haline gelirken, açıklayıcı yaklaşıma göre ise tanınmayan devletlerin de devlet olduğu kabul edilerek tanımanın olmazsa olmaz bir şart olmadığı kabul edilmektedir. Ancak günümüzde uygulanan uluslararası hukuk bazı ilkelere aykırı olarak tanıma yapılamaz demektedir. Buna göre; “diğer devletlerin içişlerine karışmama ilkesi, kuvvete başvurmaının yasaklanması ilkesi ve halkların kendi kaderlerini belirleme ilkesi” bu ilkeleri oluşturmaktadır. IŞİD, “devlet dışı silahlı örgüt” olarak terör yöntemleri uygulayan, Suriye ve Irak'ta kuvvet kullanarak genişleyen, soykırım suçu, köle ticareti ve savaş suçu gibi suçlar işleyen bir örgüttür. Bütün bu vahşetini, sosyal medyadan insanlara servis eden, bu yolla propaganda yapan, şiddeti araçsallaştıran bir örgütün devlet olarak tanınması mümkün değildir. IŞİD hukuk dışıdır ve tanıma yoluyla uluslararası hukukta devletlerin IŞİD ile ilişkiye girmesi mümkün değildir. Çünkü bu durum uluslararası hukuka aykırıdır.

Çalışmada elde edilen bir başka sonuç ise IŞİD'in gerçekleştirdiği küresel terörizmin yanında yerel ve bölgesel açıdan, yerel, bölgesel ve bölge dışı güçlerin Suriye ve Irak politikalarına olan etkisidir. IŞİD, bir küresel terör örgütü olarak ortaya çıkmış,

terör eylemleri gerçekleştirmekte, ilan ettiği İslam Devleti ile küresel terörizmdeki dönüşümü ortaya koyarken diğer yandan uluslararası politikaya da etki etmektedir. Bir başka deyişle yerel, bölgesel ve bölge dışı güçler IŞİD ile mücadele ederken, Suriye ve Irak politikalarındaki çıkarları da IŞİD ile mücadele üzerinden şekillenmektedir ve buradan kazanımlar sağlamaktadır.

Yerel ve bölgesel aktörler açısından Türkiye'nin IŞİD ile mücadelesi, hem coğrafi anlamda sınır güvenliğini kapsarken diğer yandan uluslararası alanda işbirliği anlamında YTS'ler ile mücadele, uluslararası terörizmin finansmanının engellenmesi ve uluslararası koalisyonun düzenlediği askeri operasyonlara katılımı da içermektedir. Bu durum çalışmada da belirtildiği üzere Türkiye'nin, Suriye ve Irak'ta IŞİD üzerinden algıladığı tehdidi ve buna karşı uyguladığı politikayı etkilemektedir. Türkiye bu durumda, hem diğer ülkelerle BM nezdinde ya da uluslararası koalisyon ile işbirliği yapmakta, hem de gerek gördüğü durumlarda Fırat Kalkanı Harekâtı gibi kendisi açısından gerek gördüğü durumlarda askeri gücünü kullanabilmektedir.

Diğer aktörlerden İran ise, IŞİD ile mücadelesinde Suriye'de Suriye rejiminin iktidarda kalması, Irak'ta da merkezi yönetimin desteklenmesi yönünde bir politikaya sahiptir. Bu durum, İran'ın Suriye rejimine askeri ve ekonomik destek vermesinin nedenidir. Irak'taki IŞİD tehdidinde ise, IŞİD'in Şii'lere düşman bir siyaset izlemesi ve Şii'ler için kutsal yerleri tehdit etmesi İran için IŞİD ile mücadelede bir başka nedendir. İran, Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmakta ve bölge dışı bazı güçlerin IŞİD'i desteklediğini söylemektedir.

Suudi Arabistan ise, IŞİD ile mücadele konusunda, IŞİD'in halifelik iddiası ve bunun coğrafi sınırları bakımından tehdit algılamıştır. Bölgesel açıdan İran ile rekabeti ve Esad karşıtı siyasetini sürdüren Suudi Arabistan bununla birlikte, IŞİD ile mücadelede uluslararası koalisyona destek vermiştir.

Irak'ın IŞİD ile mücadelesi ise Musul'un alınması sonrası yoğunluk kazanmıştır. IŞİD, Irak'ın en önemli şehirlerini işgal etmiş bu durum Irak'ın siyasi, ekonomik bütünlüğüne zarar vermiştir. Irak hükümeti bu konuda İran'dan bu destek almıştır. İran hem askeri anlamda Irak'ın IŞİD ile mücadelesine destek vermiştir. Haşdi Şaabi güçleri Musul'u kurtarma operasyonuna katılmışlardır. Irak hükümeti, kendi ülkesinde de IKBY ile uzlaşarak Musul operasyonunu gerçekleştirmiştir. IŞİD'in işgal ettiği yerleri kaybetmesi ile ele geçirilen yerlerin durumu başta Musul olmak üzere sorun yaratmıştır. Kerkükün geleceği ile Musul'ın IŞİD sonrası nasıl bir idari örgütlenme içerisinde olacağı tartışma konularındandır. Ayrıca IBKY ile Irak hükümeti arasında bütçe krizi vb. sorunlarda yaşanmıştır. Özetle, IŞİD, Irak için hem bir güvenlik ve terör tehditi hem de ülkenin kendi içerisinde unsurların IŞİD üzerinden siyasal açıdan avantaj sağlamaya çalıştığı bir mesele haline gelmiştir.

Suriye'deki yerel aktör olan PYD-YPG'de IŞİD üzerinden kendi siyasal amaçlarını gerçekleştirmek isteyen bir siyaset izlemektedir. Suriye'nin Kuzeyinde Esad Yönetimi ile anlaşarak belli bir süre idare eden PYD-YPG, sonraki süreçte IŞİD'in 2013 sonundan itibaren Suriye'nin kuzeyine yönelmesi ile PYD/YPG-IŞİD arasında çatışmalar yaşanmıştır. IŞİD'in bölgeden temizlenmesi sonrası PYD-YPG'nin Suriye'nin kuzeyindeki Afrin-Ayn el-Arab arasındaki kantonların birleştirilerek Kuzey'de bir Kürt Kuşağı oluşturmak istemesi, Türkiye'nin tepkisine neden olmuştur. PYD-YPG sonraki süreçte Suriye Demokratik Güçleri adlı oluşuma katılmış ve ABD'nin desteği ile Rakka operasyonuna katılmıştır.

ABD açısından IŞİD tehdidi ise, Haziran 2014 sonrası Musul almasıyla yoğunluk kazanmıştır. Irak'ın önemli kentlerinden ve petrol merkezlerinden Musul'un IŞİD tarafından işgal edilmesi, ABD için şok edici olmuş ve sonrasında oluşturulan koalisyon ile IŞİD'e müdahaleye başlanmıştır. IŞİD'i hem hava saldırıları ile çökertmek hem de sahada mücadele eden Irak ordusu, PYD-YPG gibi unsurları desteklemek gibi

politikaların yanında, BM nezdinde çıkan 2161 (2014), 2170 (2014), 2078 (2014) ve 2199(2015) sayılı kararlarla ideolojisi, finans kaynakları, transit geçişler ve ticareti vb. konularda mücadele edilmesi amaçlanmıştır. Bununla beraber IŞİD'in yakıp yıktığı yerlerdeki kentlerdeki insani yardımlar konusunda adımlar atılmıştır.

Rusya ise IŞİD ile mücadele hem Suriye ve Irak'taki bölgesel çıkarları hem de “uluslararası terörizmle mücadele” açısından yaklaşmıştır. IŞİD'e katılan ve yoğunluklu olarak Kafkasya bölgesinden giden cihatçıların Rusya'ya dönüp tehdit olmasını istemeyen Rusya, bu konuda Suriye rejimine yardım etmiştir. IŞİD ile mücadelede BM nezdinde girişimlerde bulunmuş, IŞİD'in Irak'ın işgalinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını ileri sürerek, ABD'yi eleştirmektedir. Ancak diğer yandan IŞİD ile mücadelede ABD ve uluslararası koalisyon ile işbirliği arayışını da reddetmemektedir. Irak hükümetine ekonomik ve askeri anlaşmalarla destek olan, Eylül 2015'te Suriye'de askeri unsurları ile operasyonlara başlayan Rusya, IŞİD üzerinden Suriye'deki çıkarlarını korumak istemiştir. Rusya, Suriye rejimi ile Suriye'deki Tartus deniz üssünün genişletilmesi anlaşmasını imzalamış, Hmeymim'de bir hava üssüne sahip olmuştur. Siyasal açıdan ise Esad rejiminin görevde kalmasını sağlamak istemiştir. Bölge ülkeleri ile çözüm arayışında olmuş, Ukrayna sorununu ikinci plana atmış ve Rusya'dan gelen IŞİD'e katılan cihatçıları Suriye'de yok etme şansına sahip olmuştur.

Sonuç olarak, küresel terörizmin dönüşümünün çalışıldığı bu çalışmada varılan temel sonucu ifade etmek gerekirse, IŞİD küresel terörizmin dönüşünü gösteren bir örgüttür. IŞİD'in Suriye ve Irak'taki gelişmeler düşünüldüğünde gelinen noktada varlığını sürdüremeyeceği görülmektedir. Ancak IŞİD sonrası dünyadaki cihatçı hareketlerin de benzer yoldan gidip toprağa dayalı egemenlik iddiasında bulunması bundan sonra ihtimal dahilindedir. Bu bakımdan IŞİD'in küresel terörizmde yeni bir dönem açtığı sonucuna varılabilir. IŞİD hem bir model olmuş hem de El-Kaidenin planlayıp da hayata geçiremediği devlet idealini Suriye ve Irak merkezli olarak hayata

geçirmiştir. Bir terör örgütünün hem terör faaliyetlerini devam ettirip hem de bir devlet yapılanması içerisinde olan ilk örnek olmuştur. Kullandığı yöntemler ve bunları yaparken kitleler üzerindeki etkisi, propaganda imkânları ve mali gücü daha önce görülmeyen şeylerdir. Dolayısıyla El-Kaide ile başlayan süreç, IŞİD ile evrim geçirmiş ve sonucunda ortaya halifeliğin ilanı ve İslam Devleti çıkmıştır. IŞİD, bütün bunlar beraber düşünüldüğünde küresel terörizmin zirve noktasıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Abboud, Sammer N., **Syria**, Cambridge, Polity Press, 2016.

Acar, Mustafa, Demir, Ömer, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ankara, Vadi Yayınları, 2002.

Acar, Ünal, **A'dan Z'ye Terörizm**, Ankara, Kripti Kitaplar, 2012.

Adda, Jacques, **Ekonominin Küreselleşmesi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013.

Adıgüzel, Muhittin, **Ekonomik, Kültürel ve Politik Küreselleşme ve Sonuçları**, Ankara, Nobel Yayınları, 2011.

Alexander, Yonah, Swetnam, Michael S., **Bir Terörist Ağının Profili: Usame bin Laden**, İstanbul, Güncel Yayıncılık, 2001.

Alexander, Yonah, Alexander, Dean, **The Islamic State: Combating the Caliphate Without Borders**, Maryland, Lexington Books, 2015.

Alkan, Necati, **El Kaide'den Işid'e Din, Şiddet ve Terörizm**, Ankara, Karınca Yayınları, 2016.

Altun, Hasan Mutlu, **Terör: Güncel Olaylara Hukuki, Sosyolojik ve Tarihsel Yaklaşım**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2011.

Altun, Seyyid, **Çağa İz Bırakan Önderler: Seyyid Kutub**, İstanbul, İlke Yayınları, 2015.

Altuntaş, Ekin Oyan, **Terörizme Karşı Savaş Stratejisi: Hegemonyası Zayıflayan ABD'nin Yeni Mekan Düzenleme Aracı**, Ankara, İmge Yayınları, 2009.

Arı, Tayyar, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Savaş, Siyaset ve Diplomasi**, İstanbul, Alfa, 2004.

Arı, Tayyar, **Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya**, İstanbul, Alfa, 2004.

Arı, Selçuk, Arslan, Okan, **Uluslararası İlişkiler ve Din: Tanrı Tarafsız Mı?**, Ankara, Platin Yayınları, 2005.

Atwan, Abdel B., **The Secret History of the Al-Qaida**, Abacus, London, 2006

- Atwan, Abdel B., **Islamic State: The Digital Caliphate**, London, Saqi Books, 2016.
- Aydıralp, Halil, **İntihar Eylemleri Ekseninde Din ve Terör**, Ankara, Birleşik Yayınevi, 2011.
- Aykın, Hasan, Sözmen, H. Kevser, **Terörün Finansmanı**, Ankara, Masak Yayınları, 2009.
- Azzam, Abdullah, **Şehit Abdullah Azzam Külliyyatı**, İstanbul, Buruc Yayınları, 2013.
- Bal, İhsan, **Terör, Terörizm ve Küresel Terör ile Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler**, Ankara, Usak Yayınları, 2006.
- Bauman, Zygmunt, **Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014.
- El-Benna, Hasan, **Risaleler**, İstanbul, Nida Yayıncılık, 2016.
- Black, Antony, **Siyasal İslam Düşüncesi Tarihi: Penguamlerden Bugüne**, Ankara, Dost Kitabevi, 2010.
- Bozkurt, Enver, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, Ankara, Asil Yayınları, 2007.
- Bozkurt, Enver, Kanat, Selim, **Uluslararası Toplumun Paradoksu: Terörizm, İnsan Hakları, Güvenlik ve 11 Eylül Sonrası Meydana Gelen Değişiklikler**, Ankara, Asil Yayın, 2007.
- Brisard, Jean Charles, **Zarkavi**, Ankara, Elips Kitap, 2007.
- Brisard, Jean Charles, **Yasaklanmış Gerçek Bin Ladin**, İstanbul, Ankara Yayınları, 2002.
- Bulut, Faik, **Cihat Yolcuları: El Kaide'nin Sırları**, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2008.
- Burke, Jason, **El Kaide: Terörün Gölgesi**, Everest Yayınları, 2004.
- Burke, Jason, **The New Threat: The Past, Present, and Future of Islamic Militancy**, New York, The New Press, 2015.
- Byman, Daniel, **Al-Qaeda, The Islamic State, And The Global Jihadist Movement**, Oxford, Oxford University Press, 2015.
- Castells, Manuel, **Kimliğin Gücü / Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Cilt-2**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.

- Çaşın, Mesut Hakkı, **Uluslararası Terörizm**, Ankara, Nobel Yayınları, 2006.
- Çomak, Hasret, Sancaktar, Caner, Yıldırım, Zafer, **Uluslararası Politika’da Suriye Krizi**, İstanbul, Beta Yayınları, 2016.
- Celso, Anthony, **Al-Qaeda’s Post-9/11 Devolution: Failed Jihadist Struggle Against the Near and Far Enemy**, London, Bloomsbury, 2014.
- Cengiz, Mahmut, **Orta Doğu’da Küresel Tehditler: Suriye Krizi ve IŞİD Terörü**, Ankara, Adalet Yayınları, 2016.
- Chailand, Gerrard, Blin, Arnaud (der.), **The History of Terrorism: From Antiquity to Al-Qaeda**, California, University of California Press, 2007.
- Chailand, Gerrard, Blin, Arnaud (der.), **Terörizmin Tarihi: Antikçağdan IŞİD’e**, İstanbul, Nora Kitap, 2016.
- Cleveland, William L., **Modern Ortadoğu Tarihi**, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008.
- Cockburn, Patrick, **İslam Devleti’nin Yükselişi: IŞİD ve Yeni Sünni Ayaklanması**, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2014.
- Cook, David, **Understanding Jihad**, California, University of California Press, 2015.
- Crenshaw, Marta(der.), **Terrorism in Context**, University Park, Pennsylvania State University Press, 1995.
- Crenshaw, Martha, **Explaining Terrorism: causes, processes and consequences**, Abingdon, Routhledge, 2011.
- Çağlayan, Selin, **Müslüman Kardeşler’den Yeni Osmanlılara İslamcılık**, Ankara, İmge Kitapevi, 2011.
- Çakmak, Haydar, **Terörizm**, Ankara, Platin Yayınları, 2006.
- Dağı, İnsan, **Ortadoğu’da İslam ve Siyaset**, İstanbul, Boyut Yayınları, 2002.
- Demirel, Emin, **Türkiye’de El-Kaide Unsurları**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.
- Demirel, Emin, **Terör**, İstanbul, IQ Kültür Yayınevi, 2002.
- Dikkaya, Mehmet, Özyakışır, Deniz, **Küreselleşmenin Ekonomi-Politigi**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2008.

- Dökmeciyan, R. Hrair, **Arap Dünyasında Köktencilik**, İstanbul, İlke Yayınevi, 2003.
- Dugard, John, **Recognition and United Nations**, Cambridge, Grotius Publications Limited, 1987.
- Duran, Burhanettin, Yalçın, Hasan Basri (der.), **Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri**, Ankara, Seta Yayınları, 2016.
- Ecer, Ahmet Vehbi, **Tarihte Vehhabi Hareketi ve Etkileri**, Ankara, Asam Yayınları, 2001.
- Erdem, Süleyman, **Radikalleşme ve Cihatçılar: El-Kaide ve IŞİD'e Katılanların Hikayesi**, İstanbul, Yakın Plan Yayınları, 2016.
- Erkilet, Alev, **Orta Doğu'da Modernleşme ve İslami Hareketler**, İstanbul, Büyüyenay Yayınları, 2015.
- Erlich, Reese, **Inside Syria**, New York, Prometheus Books, 2014
- Esposito, John, **İslam Tehdidi Efsanesi**, İstanbul, Ufuk Kitapları, 2002.
- Esposito, John, **Kutsal Olmayan Savaş: İslamcı Terör**, İstanbul, Oğlak Yayınları, 2003.
- Esposito, John, **Oxford İslam Sözlüğü**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2013.
- Evans, Graham, Newnham, Jeffrey, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul, Gökkuş Yayınları, 2007.
- Joe Felter ve Jeff Bramlett vd., **Harmony and Disharmony Exploiting Al-Qaeda's Organizational Vulnerabilities**, Combating Terrorism Center, New York, 2006.
- Gallino, Luciano, **Küreselleşme ve Eşitsizlik**, Ankara, Dost Kitapevi, 2007.
- Gelvin, James L., **Modern Ortadoğu Tarihi: 1453-2015**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2016.
- Gerges, Fawaz A., **ISIS: A History**, Princeton, Princeton University Press, 2015.
- Gerges, Fawaz A., **The Far Enemy: Why Jihad Went Global**, Cambridge, Cambridge University Press, 2009.
- Gerges, Fawaz A., **The Rise and Fall of Al-Qaeda**, Oxford, Oxford University Press, 2011.
- Giddens, Anthony, **Modernliğin Sonuçları**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1994.

Goldschmidt, Arthur, Davidson, Lawrence, **Kısa Ortadoğu Tarihi**, İstanbul, Doruk Yayınları, 2011.

Goldstein, Joshua S., Pevehouse, John C., **Uluslararası İlişkiler**, Ankara, BigBang Yayınları, 2015.

Gözen, Ramazan, **Uluslararası İlişkiler Sonrası: Çoğulculuk, Küreselleşme ve 11 Eylül**, İstanbul, Alfa Yayıncılık, 2004.

Gray, John, **El Kaide: Modern Olmanın Anlamı**, İstanbul Everest Yayınları, 2004.

Gunaratna, Rohan, **Inside Al-Qaeda: Global Network of Terror**, New York, Columbia University Press, 2003.

Günsoy, Bülent, **Küreselleşme: Bir Varoluş Çözümlemesi**, Ankara, Ekin Yayınevi, 2006.

Held, David, McGrew, Anthony (der.), **Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması**, Ankara, Phoenix, 2014.

Held, David, McGrew, Anthony, Goldblatt, David, Perraton, Jonathan, **Global Transformations: Politics, Economics and Culture**, Oxford, Blackwell Publishers, 1999.

Hellmich, Christina, **Al-Qaeda: From Global Network to Local Franchise**, London, Zed Books, 2011.

Heywood, Andrew, **Küresel Siyaset**, Ankara, Adres Yayınları, 2013.

Hirst, Paul, Thompson, Grahame, **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Ankara, Dost Kitapevi, 2007.

Hoffman, Bruce, **Inside Terrorism**, Newyork, Columbia University Press, 2006.

Horgan, John, Braddock, Kurt(der.), **Terrorism Studies A Reader**, Abingdon, Routhledge, 2012.

Hüseyin, Fuad, **Zerkavi: El Kaide'nin İkinci Kulağı ve 20 Yıllık Planı**, İstanbul, Küresel Kitap, 2014.

İşcan, Mehmet Zeki, **Selefilik: İslami Köktencililiğin Tarihi Temelleri**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2014.

Johnston, Patrik B., Shapiro, Jacob N., Shatz, Howard J., Bahney, Benjamin, Jung, Danielle F., Ryan, Patrick K., Wallace, Jonathan, **Foundation of Islamic State: Management, Money, and Terror in Iraq, 2005-2010**, California, RAND Corporation, 2016.

Kamolnick, Paul, **The Al-Qaeda Organization and The Islamic State Organization: History, Doctrine, Modus Operandi, and U.S. Policy to Degrade and Defeat Terrorism Conducted in the Name of Sunni İslam**, Carlisle, U.S. Army War College Press, 2017.

Kaya, İbrahim, **Terörle Mücadele ve Uluslararası Hukuk**, Ankara, USAK Yayınları, 2005.

Kegley, Charles W., **The New Global Terrorism: Characteristics, Causes, Controls**, New Jersey, Pearson, 2003.

Kepel, Gilles, **Cihat: İslamcılığın Yükselişi ve Gerilemesi**, İstanbul, Doğan Kitap, 2001.

Kepel, Gilles, **Fitne: İslamın Merkezinde Savaş**, İstanbul, Doğan Kitap, 2004.

Kepel, Gilles, Milelli, Jean-Pierre (der.), **Al-Qaeda in Its Own Words**, Massachussets, The Belknap Press of Harvard University Press, 2008.

Kepel, Gilles, **Al-Qaeda in Its Own Words**, Massachusetts, The Belknap Press of Harvard University Press, 2008.

Kepel, Gilles, **Jihad: The Trail of Political Islam**, London, I.B. Tauris & Co, 2009.

Keskin, Funda, **Birleşmiş Milletler ve Türkiye: Uluslararası Barış ve Güvenliğe İlişkin Sorunlar**, Ankara, Ekin Yayınları, 2005.

Kışlakçı, Turan, **Çağa İz Bırakan Önderler: Mevdudi**, İstanbul, İlke Yayıncılık, 2007.

Kışlakçı, Turan, **Mevdudi**, İstanbul, İlke Yayıncılık, 2010.

Klotz, Audie, Deepa, Prakash, **Qualitative Methods in International Relations: A Pluralist Guide**, New York, Palgrave Macmillan, 2008.

Kongar, Emre, **Küresel Terör ve Türkiye, İstanbul**, Remzi Kitabevi, 2001.

Kurt, Hasan (ed.), **İslam'da Cihad: Seyyid Kutup, Hasan El-Benna, Mevdudi**, İstanbul, Özgü Yayınları, 2016.

Kutub, Seyyid, **İslam Toplumuna Doğru**, İstanbul, Beka Yayıncılık, 2016.

- Kutub, Seyyid, **İslamın Hareket Metodu**, İstanbul, Hak Yayınları, 1992.
- Kutub, Seyyid, **İstikbal İslamındır**, İstanbul, Beka Yayıncılık, 2015.
- Kutub, Seyyid, **Yoldaki İşaretler**, İstanbul, Düşün Yayıncılık, 2015.
- Laquer, Walter, **Terrorism**, Widenfeld and Nicolson Press, 1977.
- Laquer, Walter, **The Age of Terrorism**, Boston, Little, Brown and Company, 1987.
- Laquer, **A History of Terrorism**, New York, Transactio Publishers, 2002.
- Lister, Charles L., **The Syrian Jihad: Al-Qaeda, the Islamic State and the Evolution of an Insurgency**, London, C. Hurst & Co. Publishers, 2015.
- Luizard, Pierre-Jean, **İŞİD Tuzağı**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2016.
- Lutz, James M., ve Lutz, Branda J., **Global Terrorism**, Routhledge Press, 2008.
- Lutz, James M., Lutz, Branda J., **Terrorism: Origins and Evolution**, New York, Palgrave Mcmillan, 2005.
- Martin, Gus, **Understanding Terrorism: Challanges, Perspectives and Issues**, SAGE Publications, 2006.
- McHugo, John, **Syria: A Recent History**, London, Saqi Books, 2015.
- Mohamedou, Mohammad-Mahmoud Ould, **Understanding Al-Qaeda**, New York, Pluto Press, 2011.
- Murphy, John F., **State Support of International Terrorism: Legal, Political and Economic Dimensions**, 1989.
- Napoleon, Loretta, **İslam ve Modern Cihat: İslam Devleti ve Ortadoğu'nun Yeniden Çizilmesi**, İstanbul, Altınbilek Yayınları, 2015.
- Napoleoni, Loretta, **Modern Cihat: Terör Örgütlerinin Kasalarındaki Dolarlar Nereden Geliyor**, İstanbul, Bulut Yayın Dağıtım, 2003.
- Neumann, Peter R., **Old and New Terrorism**, Cambridge, Polity Press, 2009.
- Oran, Baskın, **Küreselleşme ve Azınlıklar**, Ankara, İmaj Yayınevi, 2009.
- Öktem, Emre, **Terörizm: İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları**, İstanbul, Derin Yayınları, 2007.

Özcan, Mustafa, Özcan, Leyla, **İŞİD ve Kökenleri, Haricilik ve Selefilik**, İstanbul, Safa Yayın Dağıtım, 2015.

Özer, Ahmet, **ABD, Türkiye ve Küreselleşme**, İstanbul, Peri Yayınları, 2003.

Örgün, Faruk, **Küresel Terör**, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2001.

Özyurt, Cevat, **Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma**, İstanbul, Açılım Kitap, 2012.

Öztürk, Hasan (ed.), **Modern Ortadoğu Siyasi Tarihi**, İstanbul, Bilgesam Yayınları, 2016.

Palmer, Monte, Palmer, Princess, **Islamic Extremism: Causes, Diversity and Challenges**, New York, Rowman and Littlefield Publishers, 2008.

Pazarıcı, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersler: 3. Kitap**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005.

Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim(der.), **Beyond Al-Qaeda: The Global Jihadist Movement**, Santa Monica, RAND Corporation, 2006.

Rabasa, Angel, **Beyond Al-Qaeda: The Outer Rings of the Terrorist Universe**, Santa Monica, RAND Corporation, 2006.

Rajan, V.G. Julie, **Al Qaeda's Global Crises: The Islamic State, Takfir, and the Genocide of Muslims**, Abingdon, Routhledge, 2015.

Randal, Jonathan, **Usame: Bir Teröristin Doğuşu**, İstanbul, Avesta Yayınları, 2005.

Randal, Jonathan, **Osama: The Making of A Terrorist**, London, I.B. Tauris, 2012.

Richardson, Louise, **The Roots of Terrorism**, London, Routhledge, 2006.

Riedel, Bruce, **Ne Kazandık: Amerika'nın Afganistandaki Gizli Savaşı**, İstanbul, Matbuat Yayın Grubu, 2014.

Riedel, Bruce, **Kıyametin Eşiğinde: Amerika, Hindistan ve Pakistan Sarmalı**, İstanbul, Matbuat Yayınları, 2014.

Riedel, Bruce, **The Search for Al-Qaeda: Its Leadership, Ideology and Future**, Washington, Brooking Institution Press, 2008.

Ritzer, George, **Küresel Dünya**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2011.

Robertson, Roland, **Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür**, Ankara, Bilim Sanat Yayınları, 1999.

Roy, Olivier, **Afganistan'da Direniş ve İslam**, İstanbul, Yöneliş Yayınları, 1990.

Roy, Olivier, **Küreselleşen İslam**, İstanbul, Metis Yayınları, 2013.

Roy, Olivier, **Yeni Orta Asya Ya da Ulusların İmal Edilişi**, İstanbul, Metis Yayınları, 2009.

Rubin, Barry, **Radikal İslam**, Ankara, Asam Yayınları, 2002.

Rubin, Barnett R., **The Fragmentation of Afghanistan**, Yale, Yale University Press, 2002.

Ryan, Michael W. S. **Decoding Al-Qaeda's Strategy: The Deep Battle Against America**, New York, Columbia University Press, 2013.

Salihi, Emin, **Irak: Devletin Çöküşü ve Çatışma Süreci**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2017.

Salur, Hüseyin, **Küresel Çağda Din ve Terör**, Konya, Çizgi Yayınevi, 2009.

Sarmış, İbrahim, **Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutub-1**, Ankara, Fecr Yayınevi, 1992.

Scheuer, Michael, **Usame bin Ladin**, İstanbul, Küresel Kitap, 2016.

Schrader, Clay, **Islamic State: The New Reign of Terror**, New Delhi, Alpha Editions, 2017.

Solomon, Hussein, **Islamic State and The Coming Global Confrontation**, Switzerland, Palgrave Macmillan, 2016.

Spray, Sharon, Roselle, Laura, **Research and Writing in International Relations**, London, Pearson, 2012.

Staffel, Simon, Awan, Akil N., **Jihadism Tranformed: Al-Qaeda and Islamic State's Global Battle of Ideas**, London, C.Hurst Co., 2016.

Stafford, Alexandra, **Rising Terror Groups In The Middle East and North Africa**, New York, Nova Publishers, 2015.

Stansfield, Gareth, **Iraq: People, History, Politics**, Cambridge, Polity, 2016.

Steger, Manfred B., **Küreselleşme**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2013.

- Stern, Jessica, Berger, J.M., **ISIS: The State of Terror**, London, William Collins, 2015.
- Şen, Osman, **Din, Terrörizm ve El-Kaide**, Ankara, Sarkaç Yayınevi, 2011.
- Şen, Osman, **21. Yüzyılın Başlangıcında Terörizmle Stratejik Mücadele**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2017.
- Taşdemir, Fatma, **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, Ankara, Usak Yayınları, 2006.
- Taşdemir, Fatma(der.), **Suriye: Çatışma ve Uluslararası Hukuk**, Ankara, Nobel Yayınları, 2016.
- Taştekin, Fehim, **Karanlık Çöktüğünde – IŞİD: Din Adına Şiddetin Dünü ve Bugünü**, İstanbul, Doğan Kitap, 2016.
- Teymiyye, Ibn, **Siyaset: Es-Siyasetü's Şerriye**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1985.
- Tomlinson, John, **Küreselleşme ve Kültür**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2013.
- Topal, Ahmet Hamdi, **Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı**, İstanbul, Beta Yayınları, 2005.
- Turner, John A., **Religious Ideology and The Roots of the Global Jihad: Salafi Jihadism and International Order**, New York, Palgrave Macmillan, 2014.
- Ulutaş, Ahmet, Atabey, Ömer Serdar, **Ulusal ve Uluslararası Boyutlarıyla Terörle Mücadele Hukuku**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2012.
- Warrick, Joby, **Siyah Bayraklar: IŞİD'in Doğuşu ve Yükselişi**, İstanbul, A7 Kitap, 2016.
- Weiss, Michael, Hassan, Hassan, **IŞİD: Terör Ordusunun İçyüzü**, İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2016.
- Whelan, Richard, **El Kaidecilik: İslam'a Tehdit Dünyaya Tehdit**, Ankara, Platin Yayınları, 2006.
- Wilkinson, Paul, **Terrorism and Liberal State**, Londra, The Macmillan Press, 1977.
- Yamaner, Melike Batur, Öktem, Emre vd., **12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek protokolleri**, İstanbul, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2008.

Yiğittepe, Levent, **NATO Güvenlik Politikaları ve Terörle Mücadele Stratejileri**, İstanbul, Cinius Yayınları, 2017.

Yüksel, Mehmet, **Küreselleşme, Ulusal Hukuk ve Türkiye**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2001.

Makaleler

Acun, Can, “Neo El-Kaide: Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD)”, **Seta Perspektif**, S. 53, Haziran 2014, ss. 1-6.

Akçalı, Yunus, “Modern Selefilğin Gelişimi”, **Orta Doğu’da Devlet-Altı Gruplar: Örgüt, Mezhep, Etnisite**, Erkan Ertosun, Mahmut Akpınar, Nurettin Altundegher(der), Ankara, İldem Yayınları, 2015, ss. 253-283.

Albayrak, Gökhan, “Devlet Dışı Aktörlerin İnsancıl Hukuk Sorumluluğu ve Suriye Krizi”, **Suriye: Çatışma ve Uluslararası Hukuk**, Fatma Taşdemir (der.), Ankara, Nobel Yayınları, 2016, ss. 315-338.

Anderson, Lisa, “Otoriter Miraslar ve Rejim Değişikliği Arap Dünyasında Siyasi Geçiş Anlamaya Doğru”, **Yeni Ortadoğu: Arap Dünyasında Protesto ve Devrim**, Fawaz Gerges(der.), İstanbul, İyi Düşün Yayınları, 2013, ss. 61-80.

Atacan, Fulya, “Radikal İslam’ın Küresel Bir Tehdide Dönüşüm Süreci: Afganistan Deneyim”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 1, S. 1, (Nisan 2008), ss. 32-49.

Ateş, Davut, “İslam Köktenciliği (!) Kökeni, Genel Nitelikleri, Tanımlar ve Sınıflamalar”, **Akademik Ortadoğu**, C. 3, S. 2, 2009, 63-96.

Başeren, Sertaç, “Terrorism with Its Differentiating Aspects”, **Defence Against Terrorism Review**, Vol. 1, No. 1, Spring 2008, ss. 1-11.

Başeren, Sertaç, “Terörizm ve Uluslararası İlişkiler”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Y. 1, S. 1, 2003, ss. 51-58.

Başeren, Sertaç, “Terörizm: Kavramsal Bir Değerlendirme”, **Terörizm İncelemeleri: Teori, Örgütler ve Olaylar**, Ümit Özdağ ve Ümit Metin Öztürk(der.), Ankara, Asam Yayınları, 2000, ss. 1-15.

Başeren, Sertaç, “Uluslararası Hukuk Açısından Terörizm”, **Dünya ve Türkiye’de Terör**, Ankara, T.C. Merkez Bankası Yayınları, 2002, ss. 183-206.

Berger, Peter, “Küreselleşmenin Kültürel Dinamikleri”, **Bir Küre Bin Bir Küreselleşme** (der. Peter Berger ve Samuel Huntington), İstanbul, Kitap Yayınevi, 2003.

Bodur, H. Ezber, “Vahhabi Hareketi ve Küresel Terör”, **KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 2, 2003, ss. 7-20.

Bozkurt, Veysel, “Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar”, **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, Veysel Bozkurt (der.), Bursa, Alfa Yayınları, 2000, ss. 17-31.

Burke, Jason, “Al-Qaeda”, **Foreign Policy**, No. 142 (May-Jun 2004), ss. 18-26.

Cassese, Antonio, “International Community’s Legal Response to Terrorism”, **Int’l & Comp. L. Q.**, Vol. 38, No. 3, 1989, ss. 589-608

Cengil, Muammer, Aydın, Ali Rıza, “İŞİD (Irak ve Şam İslam Devleti): Psikopolitik ve Teolojik Bir Değerlendirme”, **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 6, Ekim 2014, ss. 51-63.

Chomsky, Noam, “Uluslararası Terörizm: Görünüş ile Gerçek”, **Silinen Yüzler Karşısında Terör**, Cemal Güzel (der.), Ankara, Ayraç Yayınevi, 2002, ss. 217-254.

Ciavacco, Carl J., “The Countours of Al-Qaeda’s Media Strategy”, **Studies in Conflict and Terrorism**, Vol. 32, N. 10, 2009, ss. 853-875.

Cinoğlu, H., Özeren S., “Terörizm ve Amerika Birleşik Devletleri: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası Terörle Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi”, **Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadele, Ulusal ve Bölgesel Deneyimler**, İhsan Bal(der), Ankara, Usak Yayınları, 2006, ss. 159-195.

Crenshaw, Martha, “Terrorism, Strategies and Grand Strategies”, **Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy**(ed. Audrey Kurt Cronin and James M. Ludes), Washington D.C., Georgetown University Press, 2004.

Crenshaw, Martha, “The Causes of Terrorism”, **Comparative Politics**, Vol. 13, No. 4(Jul. 1981), ss. 379-399.

Crenshaw, Martha, “Terrorism and Global Security”, **Leashing The Dogs War: Conflict Management in A Divided World**, Chester A. Crocker, Fen Osler Hampson ve Pamela Aall (der.), Washington, United States Institute of Peace Press, 2007, ss. 67-82.

Crenshaw, Martha, “Thoughts on Relating Terrorism to Historical Context”, **Terrorism in Context**, Martha Crenshaw (der.), Pennsylvania, Pennsylvania State Press, 1995, ss. 3-24.

Cronin, Audrey Curth, “How Al-Qaida Ends: The Decline and Demise of Terrorist Groups”, **International Security**, Vol. 31, No. 1 (Summer 2006), ss. 7-48.

Cronin, Audrey Curth, “Behind the Curve: Globalization and International Terrorism”, **International Security**, Vol. 27, N. 3 (2002/2003), ss. 30-58.

“Declaration of Jihad Against the Americans Occupying the Land of the Two Sacred Mosques”, **Jihad, Bin Laden in His Own Words: Declarations, Interviews and Speeches**, Brad K. Berner (der.), New Delhi, Peacock Books, 2007, ss. 30-61.

“Declaration of the World Islamic Front for Jihad Against the Jews and Crusader”, **Jihad, Bin Laden in His Own Words: Declarations, Interviews and Speeches**, (der. Brad K. Berner), New Delhi, Peacock Books, 2007, ss. 66-69.

Dede, Alper Y., “Arap Baharı Sonrası Irak ve Suriye’de Işid’in Ortaya Çıkması ve Genişlemesi: Devlet Altı Gruptan Proto Devlete Geçiş”, **Orta Doğu’da Devlet-Altı Gruplar: Örgüt, Mezhep, Etnisite**, Erkan Ertosun, Mahmut Akpınar, Nurettin Altundeğer(der), Ankara, İldem Yayınları, 2015, ss. 97-128.

Demirci, Saadat, “Terörizme Karşı Mücadele Modelleri”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.2, S. 2, 2011, ss. 193-212

Bilgay Duman, “2015 Irak Değerlendirmesi: IŞİD’e Karşı Savaş ve Savaşın Değişen Dinamikleri”, **Ortadoğu Analiz**, Ocak-Şubat 2016, C. 8, S. 72, ss. 32-35

Ercins, Güley, “Küreselleştirici modernliğin bir antitezi: Fundamentalizm”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, C.6, S.1, 2009, ss. 653-672.

Erdem, Engin İ, “11 Eylül Terör Eylemleri ve Küresel Düzen”, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, Ali Balcı ve Şaban Kardaş(der.), İstanbul, Küre Yayınları, 2014, ss. 472-478.

Erdoğan, Şemsettin, Deligöz, Ergün, “Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD): Gücü ve Geleceği”, **Savunma Bilimleri Dergisi**, C. 14, S. 5, Mayıs 2015, ss. 5-37.

Esen, Muammer, “Siyasal-Sosyal Görüşleri ve Dini Yönüyle Afgani”, **İslami İlimler Dergisi**, Yıl 3, Sayı 2 (Güz 2008), ss. 265-278.

Field, Antony, “The ‘New Terrorism’: Revolution or Evolution”, **Political Studies Review**, Vol. 7, 2009, ss. 195-207.

Fukuyama, Francis, “Amerikan İstisnacılığının Sonu”, **ABD, Terör ve İslam**, Ahmet Demirhan (der.), İstanbul, Vadi Yayınları, 2001.

Gergin, Nadir, “Ortadoğu’da Alışılmışın Dışında Bir Terör Örgütü: IŞİD (Irak ve Şam İslam Devleti)”, **Terör ve Şiddet Sarmalında Orta Doğu ve Afrika**, Bilal Sevinç ve İrfan Çiftçi(der), Ankara, Karınca Yayınları, 2015, ss. 29-47.

Göngen, Mehmet Ali, “Arap Baharı Karşısında ABD’nin Tutumu”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 33, Aralık 2014, ss. 1-18.

Gomez, Juan Miguel del Cid, “A Financial Profile of the Terrorism of Al-Qaeda and its Affiliates”, **Perspectives on Terrorism**, Vol. 4, No. 4, 2010, ss. 3-27.

Grobbelaar, Alta, Solomon, Hussein, “The origins, ideology and development of Al-Qaeda in the Islamic Maghreb”, **Africa Review**, Vol. 7, No. 2, 2015, ss. 149-161.

Gunaratna, Rohan “Ideology in Terrorism and Counter Terrorism: Lessons from Combating Al-Qaeda and Al Jemaah Al Islamiyah in South Asia”, **CSRC Discussion Paper**, 05/42 (September 2005), ss. 1-29.

Gunaratna, Rohan, Dolnik, Adam, “On the nature of terrorism”, **Routledge Handbook of Religion and Politics**, Jeffrey Haynes(der.), Oxford, Routledge, 2009, ss. 343-350.

Gunaratna, Rohan, Acharya, Arabinda, “The Terrorist Training Camps of al-Qaeda”, **The Making of a Terrorist: Recruitment, Training and Root Causes – Vol. 2**, James J. F. Forest (der.), London, Praeger Security International, 2006, ss. 172-193.

Gunaratna, Rohan, Oreg, Aviv, “Al-Qaeda’s Organizational Structure and its Evolution”, **Studies in Conflict Terrorism**, Vol 33, N. 12, 2010, ss. 1043-1078.

Gülşen, Halit, “Rusya’nın Suriye Müdahalesi: Kazanımlar, Kayıplar ve Riskler”, **Ortadoğu Analiz**, C.9, S. 79, Mart-Nisan 2017, ss. 28-31.

Gürler, Recep Tayyip, Özdemir, Ömer Behram, “El Kaide’den Post-Kaide’ye Dönüşüm: IŞİD”, **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, C. 1, S. 1 (Mayıs 2014), ss. 113-155.

Güzel, Cemal, “Korkunun Korkusu: Terörizm”, **Silinen Yüzler Karşısında Terör**, Cemal Güzel (der.), Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002, ss. 7-19.

Halatçı, Ülkü, “11 Eylül Terörist Saldırıları ve Afganistan Operasyonu’nun Bir Değerlendirmesi”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, C. 2, No. 7, 2006, 80-98.

Hellmich, Christina, “Here Come the Salafis: The Framing of al-Qaeda’s Ideology within Terrorism Research”, **Knowing Al-Qaeda: Epistemology of Terrorism**, Christina Hellmich and Andreas Behnke (der.), Ashgate Publishing, 2012, ss. 11-27.

Hoffman, Adam, “The Islamic State’s Use of Social Media: Terrorism’s Siren Song in the Digital Age”, **The Islamic State: How viable is it?**, Tel Aviv, INSS Press, 2016, ss. 99-105.

Humud, Carla E., Arieff, Alexis, Blanchard, Lauren Ploch,, Blancjard, Christopher, Sharp, Jeremy M., Katzman, Kenneth, “Al Qaeda-Affiliated Groups: Middle East and Africa”, **Rising Terror Groups in The Middle East and North Africa**, Alexandria Stafford (der.), New York, Nova Publischer, 2015, ss. 1-67.

Humud, Carla E., “Al-Qaeda and U.S. Foreign Policy: Middle East and Africa”, **CRS Report**, August, 2016, ss. 1-22.

“Interview with Nida’ul Islam”, **Jihad, Bin Laden in His Own Words: Declarations, Interviews and Speeches**, (der. Brad K. Berner), New Delhi, Peacock Books, 2007, s. 62-65.

Jasper, Scott, Moreland, Scott, “The Islamic State is a Hybrid Threat: Why Does That Matter”, **Small Wars Journal**, 2 Aralık 2014, ss. 1-12.

Jurgensmeyer, Mark, “The Religious Roots of Contemporary Terrorism”, **The New Global Terrorism: Characteristics, Causes, Controls**, Charles W. Kegley(der.), New Jersey, Prentice Hall, 2003, ss. 185-193.

Katzman, Kenneth, “Al-Qaeda in Iraq: Assessment and Outside Links”, **CRS Report for Congress**, Ağustos, 2008, ss. 1-18.

Kavalek, Thomas, “From Al-Qaeda in Iraq to Islamic State: The Story of Insurgency in Iraq and Syria in 2003-2015”, **Alternatives Journal of International Relations**, Vol. 14, No. 1, Spring 2015, ss. 1-32.

Kaya, Ahmet, “Yerelden Küresele Prototip Bir Terör Örgütü Olarak El Kaide”, **Terör ve Şiddet Sarmalında Orta Doğu ve Afrika**, Bilal Sevinç ve İrfan Çiftçi(der), Ankara, Karınca Yayınları, 2015, ss. 3-28.

Kirdar, M. J., “AQAM Futures Project Case Studies Series: Al-Qaeda in Iraq”, **CSIS Report**, Haziran 2011, ss. 1-15.

Koçer, Gökhan, “Küreselleşme ve Uluslararası İlişkilerin Geleceği”, **Uluslararası İlişkiler**, C. 1, S. 3 (Güz 2004), ss. 101-122.

Koçer, Gökhan, “Savaş ve Barış Temel Seçenekler”, **Uluslararası Politikayı Anlamak – Ulus-Devlet’ten Küreselleşmeye**, Zeynep Dağı(der), İstanbul, Alfa Yayınları, 2007, ss. 78-124.

Kumar, Chanchal, “Islamic State of Iraq and Syria (ISIS) a Global Threat: International Strategy to Counter the Threat”, **Journal of Social Sciences and Humanities**, Vol. 1, No. 4, 2015, ss. 345-353.

Laremont, Ricardo Rene, “Al-Qaeda in the Islamic Maghrep: Terrorism and Counterterrorism in the Sahel”, **African Security**, Vol. 4, N. 4, 2011, ss. 242-268.

Laquer, Walter, “Terörizmin Yorumlanması”, **Silinen Yüzler Karşısında Terör**, Cemal Güzel(der.), Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002, ss. 95-142.

Lawson, Fred H., “Syria’s Civil War and the Reconfiguration of Regional Politics”, **The Levant in Turmoil**, Martin Jung, Dietrich Jung ve Peter Seeberg(der.), New York, Palgrave Macmillan, 2016, ss. 13-37.

Lewis, Jessica D., “Middle East Security Report 14: Al-Qaeda in Iraq Resurgent: The Breaking the Walls Campaign: Part I”, **Institute of Study of War Reports**, September 2013, ss. 7-41.

Mohamedou, Mohammad-Mahmoud Ould, “Al Qaeda and the reinvention of terrorism”, **An International History of Terrorism**, Jussi M. Hanhimaki ve Bernhard Blumenau (der.), London, Routhledge, 2013, ss. 230-244.

Moran, Andrew, “Terrorism”, **International Security Studies: Theory and Practice**, Peter Hough, Shanin Malik, Andrew Moran and Bruce Pilbeam(der.), Abingdon, Routhledge, 2015, ss. 150-163.

Oran, Baskın, “Dönemin Bilançosu”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III (2010-2012)**, 1. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, ss. 13-231.

Orton, Kyle, “Foreign Terrorist Attacks By The Islamic State, 2002-2016”, **Center for the Response to Radicalisation and Terrorism Report – Henry Jackson Society**, 2017, ss. 1-52

Özdil, Mesut, “Günümüzde Selefilik, Selefi İdeoloji ve Şiddet”, **Route Educational and Social Science Journal**, C. 3, S. 3, Temmuz 2016, ss. 86-104.

Ökten, Kaan H., “ABD’nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi: Kant’ın Radikal Bir Yorumu Mu?”, **ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya (der. Toktamış Ateş)**, Ankara, Ümit Yayınları, 2004, ss. 153-174.

Özcan, Mesut, “Irak 2007”, **Ortadoğu Yıllığı – 2007**, Kemal İnâat, Muhittin Ataman ve Murat Yeşiltaş (der.), İstanbul, Küre Yayınları, 2009, ss. 33-59.

Özer, Adem, “Kabuk Devlet ve IŞİD”, **Suriye: Çatışma ve Uluslararası Hukuk** (der. Fatma Taşdemir), Ankara, Nobel Yayınları, 2016, ss. 253-277.

Özerkmen, Necmettin, “Uluslararası Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 44, S. 1, 2004, ss. 135-148.

Pınar, Fatma, “Hasan El-Benna ve Müslüman Kardeşler”, **Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 5, Nisan 2015, ss. 133-153.

Polat, Doğan Şafak, “Uluslararası Terörizmle Mücadelede BM’nin İşlevi, Yeteneği ve Sınırları”, **Güvenliğin Gündeminden: Çatışma, Ayrılıkçı Ayaklanmalar ve Terörizm** (der. Saadat Rustemova), Ankara, Nobel, 2015, ss. 157-184.

Rapoport, David C., “The Fourth Waves of Rebel Terror and September 11”, **The New Global Terrorism: Characteristics, Causes, Controls**, Charles W. Kegley(der.), New Jersey, Prentice Hall, 2003, ss. 36-52.

Rieger, Rene, “In Search of Stability: Saudi Arabia and the Arab Spring”, **GRM Papers**, 2014, ss. 1-21.

Rogers, Paul, “Terrorism”, **Security Studies: An Introduction**, Paul Williams(der.), Abingdon, Routhledge, 2013, ss. 221-234.

Roy, Olivier, Roy “Namaz Ya da Dua Umurlarında Değil”, **Cihadçılık: Efsaneler ve Gerçekler**, Haldun Bayrı (der.), İstanbul, Metis Yayınları, 2017, ss. 83-93.

Rudner, Martin, “Al-Qaeda’s Twenty-Year Strategic Plan: The Current Phase of Global Terror”, **Studies in Conflict and Terrorism**, Vol. 36, N. 12, 2013, ss. 953-980.

Saraçlı, Murat, “Uluslararası Hukukta Terörizm”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 11 , S. 1, 2007, ss. 1049-1078.

Schmid, Alex, “Terrorism – The Definitional Problem”, **Cas Western Journal of International Law**, C. 36, S. 2, 2004, ss. 375-419.

Sinkaya, Bayram, “İran’ın Suriye Stratejisi”, **Akademik Ortadoğu**, S. 22, 2017, ss. 1-11.

Sinkaya, Bayram, “İŞİD Gölgesinde Irak-İran İlişkileri”, **Ortadoğu Analiz**, C. 8, S. 77, Kasım-Aralık 2016, ss. 34-37.

Sivrioğlu, U. Töre, “İbn Teymiyye’nin Siyaset, Hukuk ve İktisat Teorisi”, **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Sayı 20, 2013, ss. 88-104.

Şenol, Dolunay, Erdem, Sezgin, Erdem, Elif, “İŞİD: Küresel Bir Terör Örgütü”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 26, S. 2, 2016, ss. 277-292.

Taşdemir, Fatma, “Devlet Merkezli Uluslararası Hukuk Sistemi ve Devlet Dışı Silahlı Aktörler”, **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No. 56, Mart 2017, ss. 59-85.

Taşdemir, Fatma, “İç Savaş Çerçevesinde Terörizm ve İŞİD Örneği”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, C. 11, S. 42, 2015, ss. 41-67.

Taşdemir, Fatma, Özer, Adem, “Kuvvet Kullanma Hukuku Açısından Fırat Kalkanı Operasyonu”, **Akademik Hassasiyetler**, Cilt 4., S. 7, 2017, ss. 53-70.

Teti, Andrea, Mura, Andrea, “Islam and Islamism”, **Routledge Handbook of Religion and Politics**, Jeffrey Haynes(der.), Oxford, Routledge, 2009, ss. 92-110.

Thornton, Thomas Perry, “Terror As A Weapon of Political Agitations”, **Terrorism: Critical Concepts in Political Science – Vol III: The Third or New Left Wave**, Abingdon, Routhledge, 2006, ss. 41 – 63.

Wilkinson, Paul, “Terör ve Terörizm: Kavramlar, Özellikler ve Tipoloji”, **Silinen Yüzler Karşısında Terör**(der. Cemal Güzel), Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002, ss. 142-162.

Yalçın, Serhan, “Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Terörizmin Dönüşümü ve Terörizmle Mücadele”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl. 2, Sayı 4, Güz 2006, ss. 98-119.

Yalçinkaya, Haldun, “İŞİD’in Yabancı Savaşçıları ve Yarattığı Tehdit: Türkiye’nin Tecrübesi (2014-2016)”, **Uluslararası İlişkiler**, C. 14, S. 53, 2017, ss. 23-43.

Yaman, Didem, “11 Eylül Sonrasında ABD: Algılamalar, Psikolojik Yansımalar, Yasal Düzenlemeler”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, C. 1, S. 2, Kış-İlkbahar 2005, ss. 1-18.

Yeğin, Abdullah, “İran’ın Teostratejik Irak Yaklaşımı”, **Seta Perspektif**, S. 63, Ağustos 2014, ss. 1-6.

Yılmaz, Kamil, “Ülke Savunmasından Küresel Dini İstismar Eden Terörizme: Eş-Şebab Örneği ve Türkiye Açısından Yansımaları”, **Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi**, C. 5, S. 1, 2014, ss. 27-48.

Yiğit, Dilek, “Suudi Arabistan’ın Suriye Politikası”, **Uluslararası Politikada Suriye Krizi**, Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yılmaz (der.), İstanbul, Beta Yayınları, 2016, ss. 491-498.

Yüce, Samet, “Rusya’nın Bölgedeki Varlığının Nedenleri”, **Kastamonu Üniversitesi İİBF Dergisi**, S. 11, Ocak 2016, ss. 269-289.

Zelin, Aaron Y., “The War between ISIS and Al-Qaeda for Supremacy of the Global Jihadist Movement”, **The Washington Institute for Near East Policy**, S. 20, June 2004, ss. 1-11.

Resmi Belgeler

“Report From the Field: The USA Patriot Act at Work”, Department of Justice(DOJ), July 2004.

“Securing Our Homeland: U.S. Department of Homeland Security Strategic Plan”, Washington, 2004.

“The 9/11 Commission Report: National Commission on Terrorist Attack upon the United States of America”, **U.S. Government Printing Office**, 2004.

İnternet Kaynakları

2014’ten bugüne Suriye ve Irak’ta İŞİD Tehdidi”, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37858815>, (E.T., 17/07/2017).

Analytical Support and Sanctions Monitoring Team Report, threat posed by ISIL and ANF”, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2014/815 (E.T. 30/05/2017).

Erkmen, Serhat, “İrak’ta El-Kaide’nin Doğuşu, Gelişimi ve Bugünü”, 21.YY Türkiye Enstitüsü / Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Merkezi, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/2014/01/07/7368/irakta-el-kaidenin-dogusu-gelisimi-ve-bugunu> (E.T. 05/07/2017).

Hunter, Shireen T., “İran ve Devrimci İslam’ın Yayılışı”, <http://www.islamdusuncesi.net/iran-ve-devrimci-islamin-yayilisi-84h.htm> (E.T. 13/12/2016).

Jamie Glazov, “Symposium: Diagnosing Al-Qaeda”, 18 August 2003, <http://archive.frontpagemag.com/readArticle.aspx?ARTID=16756> (E.T. 15.01.2017).

Kaldor, Mary, “Terrorism as regressive globalisation”, (https://www.opendemocracy.net/democracy-americanpower/article_1501.jsp), E.T.,(20/04/2017).

NATO Wales Summit 2014, (http://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_112964.htm).

Office of Coordinator of Counter Terrorism: Country Reports on Terrorism 2004”, Washington, April, 2005, s., 8, <http://www.state.gov/s/ct/rls/crt/c14813.htm> (E.T. 07/11/2017).

“The National Security Strategy of The United States of America, September 2002”, <https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (E.T. 10/05/2017).

“The National Security Strategy of the United States of America”, Washington, 2004, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss3.html> (E.T. 05/12/2017).

The Islamic State: Mapping Militant Organizations, <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/1> (E.T. 15.05.2017).

“Timeline: Rise and Spread the Islamic State”, <https://www.wilsoncenter.org/article/timeline-rise-and-spread-the-islamic-state>, (E.T. 08/05/2017).

“White House Office of Press Secretary”,

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/12/20041217-1.html>, (E.T. 05/12/2017).

Doktora Tezleri

Kaya, Zeynep, Terörizmin Küreselleşmesi: El Kaide Örneği(Kara Harp Okulu Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2010).

Rüstemova, Saadat, Küresel Terörizm (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006).

Varlık, Ali Bilgin, Küreselleşme ve Küreselleşmenin Orta Doğu’ya Etkileri (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2009).

Raporlar

Acun, Can, Keskin, Bünyamin, “PKK’nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi”, Seta Yayınları, 2017.

“Al-Qaeda in Arab Peninsula”, **Counter Extremism Project Report**, 2016.

Barrett, Richard, The Islamic State, **The Soufan Group Report**, Kasım 2014.

Boz, Gülsüm, Kuru, Nezih Onur, “İŞİD’in Finansmanı”, **Ankara Strateji Enstitüsü**, Analiz No: 2015-6, Nisan 2015.

Brisard, Jean-Charles, Martinez, Damien, “Islamic State: The Economy-Based Terrorist Funding”, **Thomson Reuters Report**, Ekim 2014.

Duman, Bilgay, “Musul Operasyonu ve Musul’un Geleceği: Fırsatlar ve Riskler”, **Orsam Rapor**, No. 206, Ocak 2017.

“Financing of the Terrorist Organisation Islamic State in Iraq and the Levant (ISIL)”, **Financial Action Task Force Report**, February 2015.

Freidland, Elliot, “Special Report: Islamic State”, **The Clarion Project**, Washington, 2015.

Gartenstein-Ross, Daveed, Fritz, Jason Fritz, Moreng, Bridget, Barr, Mathaniel, “Islamic State vs. Al-Qaeda: Strategic Dimensions of A Patricidal Conflict”, **New America Report**, Aralık 2015.

“ISIS Financing in 2015”, **Center for The Anaylsis of Terrorism Report**, May 2016.

Ismayılov, Elnur, “Rusya’nın IŞİD ile Mücadele Politikası”, **Bilgesam Analiz**, No: 1193, 9 Mart 2015.

Kaya, Erdem, “Terörün Geldiği Yeni Boyut IŞİD Örneği”, **Bilge Adamlar Kurulu Raporu**, Rapor No: 67, Haziran 2015.

“Küresel Eşitsizlik Biçimleri – 1999 BM Kalkınma Raporu”, **Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması**, David Held ve Anthony McGrew (der.), Ankara, Phoenix Yayınevi, 2014.

Lister, Charles, “Profiling the Islamic State”, **Brookings Doha Center Analysis Paper**, Number 13, November 2014.

Terörün Geldiği Yeni Boyut: IŞİD Örneği, **Bilge Adamlar Kurulu Raporu**, No: 67, İstanbul, Haziran 2015.

“Türkiye ve Terörizm”, **Türkiye Barolar Birliği Raporu**, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2006.

“Türkiye’nin DAESH ile Mücadelesi”, **Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Raporu**, Temmuz, 2017.

White, Joshua T., “Pakistan’s Islamist Frontier: Islamic Politics and U.S. Policy in Pakistan’s North-West Frontier”, **Center on Faith International Affairs Monograph**, N. 1, 2008.

Wright, Robin vd., “The Jihadi Threat: ISIS, Al-Qaeda, And Beyond”, **Wilson Center**, Aralık 2016 – Ocak 2017.

Yalçınkaya, Haldun, Özyer, Tansel, Çelik, Bedi, Kardaş, Şaban, “Türkçe Konuşan Deaş Destekçileri Üzerine Twitter Sosyal Ağ Analizi”, **Orsam Rapor**, No. 205, Ağustos 2016.

Yeşiltaş, Murat, Behram, Özdemir, Ömer Behram, Öncel, Rıfat, Düz, Sibel, Öztürk, Bilgehan, “Sınırdaki Düşman: Türkiye’nin DAESH ile Mücadelesi”, **Seta Yayınları**, Rapor No. 65, 2016.

ÖZET

Bu çalışmada küresel terörizmin dönüşümü ele alınmış, IŞİD ve El-Kaide karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmada elde edilen en temel sonuca göre, küresel terörizm, din motifli terörizm bağlamında görülmüş, El-Kaide ilk küresel terör örgütü olarak ortaya çıkmış, IŞİD ise küresel terörizmin dönüşümün gösteren bir örnek olarak görülmüştür.

Birinci bölümde, küreselleşme ve terörizm kavramları incelenmiştir. Bunun yanında, küreselleşmenin tarihsel sürecine değinilmiş ve küreselleşmenin boyutları ele alınmıştır. Bununla beraber terörizm kavramı, tarihsel süreç ve nedenleri ile incelenmiştir. 11 Eylül 2001 sonrası ortaya çıkan yeni terörizm kavramı ele alınmıştır. Son olarak İslami köktencilik, tarihsel süreci, ideologları ve kökenleri ile birlikte incelenmiştir.

İkinci bölümde El-Kaide terör örgütü bütün boyutları ile incelenmiştir. Örgütün ideolojisi, örgütsel yapısı, eylemleri, finansal kaynakları ele alınmıştır. Bu şekilde, El-Kaide küresel bir terör örgütü olarak tanımlanmıştır. El-Kaide ile mücadele kısmına da değinilmiş ve uluslararası toplumun El-Kaide mücadelesi ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, IŞİD bütün boyutları ile ele alınmıştır. IŞİD'in ideolojisi, örgütsel yapısı, eylemleri, finans kaynakları incelenmiştir. IŞİD ile ilgili görüşlere yer verilmiş, ve IŞİD'in El-Kaide ile benzerlikleri ve farklılıklarına göz atılmıştır. IŞİD ile mücadele kısmına yer vermiştir. Sonuç kısmında IŞİD'in küresel terörizmin dönüşümünü sağlayan bir aktör olduğu ortaya konmuştur.

ABSTRACT

In this paper, the transformation of terrorism is examined with comparing ISIS and Al-Qaeda examples. The main results of this thesis are that global terrorism is seen within “religious terrorism period” and Al-Qaeda came to existence as a first global terrorist organization and also ISIS emerged as an example of the transformation of global terrorism.

In first chapter, the concepts of globalization and terrorism are analyzed. Moreover, the globalization’s historical process is also examined with its dimensions. Additionally, the concept of terrorism is investigated with its historical process, causes and dimensions. “New terrorism” concept which occurred after September 11 is studied. Finally, Islamic fundamentalism and its roots, ideologists and historical process is explained.

In second chapter, Al-Qaeda is also examined with its all dimensions and studied its organizational structure, ideology, financial structure. So, Al-Qaeda is identified as a global terrorist organization. The fight of international community against Al-Qaeda with its all dimensions is analyzed.

In third chapter, ISIS is studied with all its dimensions and its organizational structure, ideology, actions and financial sources are examined. Opinions is also given on ISIS with similarities and differences between Al-Qaeda and ISIS. The fight against ISIS is studied and finally ISIS is seen as an actor of the transformation of global terrorism.